

พระเจ้าซาร์ (ที่แท้จริง) แห่งสหพันธรัฐรัสเซีย

The (real) Tsar of the New Russia

สุภัทรา บริบูรณ์จตุพร

Suphattra Boriboonchatuporn

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาที่มาและประวัติส่วนตัวของวลาดิมีร์ ปูติน 2) เพื่อวิเคราะห์การตลาดทางการเมืองของวลาดิมีร์ ปูติน 3) เพื่อศึกษาการใช้บุคลิกภาพตราสินค้าของปูตินในฐานะกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จทางการเมือง

การวิจัยในครั้งนี้ประกอบไปด้วย 2 กระบวนการวิจัยหลัก ในส่วนแรก คือ การวิจัยสื่อผ่านทางการใช้อินเทอร์เน็ต บริบทของข่าวและรูปภาพต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องกับปูตินผ่านทางเว็บไซต์ของนายกรัฐมนตรีของสหพันธรัฐรัสเซีย และเว็บไซต์ของทางราชการรัสเซียถูกนำมาใช้ในการศึกษา ในส่วนที่สอง คือ การวิจัยเอกสารซึ่งใช้เพื่อสนับสนุนและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลต่างๆถูกนำมาใช้ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบและวิเคราะห์เพื่อหาว่าลักษณะบุคลิกภาพตราสินค้าของวลาดิมีร์ ปูตินได้สร้างความสำเร็จในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองของเขาได้อย่างไร

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลักษณะบุคลิกภาพตราสินค้าของปูติน เข้ากับหลักการทั้งสิ้น 19 คุณสมบัติอันได้แก่ การเข้าถึงประชาชนคนระดับล่าง ความซื่อสัตย์ การมีมนุษยสัมพันธ์ ความน่าเชื่อถือ การทำงานหนัก ความฉลาด การมีทักษะเฉพาะทาง การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ การประสบความสำเร็จ การเป็นผู้นำ การมีชีวิตชีวา ความเท่ การมีเอกลักษณ์เฉพาะ ความมีเสน่ห์ ความอ่อนโยนและนุ่มนวล การชอบทำกิจกรรมกลางแจ้ง ความเป็นผู้ชาย ความแข็งแกร่ง และ ความเด็ดเดี่ยว โดยผลการศึกษาที่ได้มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยที่ว่าวลาดิมีร์ ปูตินใช้ลักษณะบุคลิกภาพตราสินค้าของเขาในฐานะกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างการรับรู้ในเชิงบวกให้กับประชาชนชาวรัสเซีย และส่งเสริมให้เขาประสบความสำเร็จทางการเมือง และการคงความนิยมมาได้จนถึงปัจจุบัน

ABSTRACT

The objectives of this study, which relies on qualitative research, are as follows: 1) to offer background and personal information on Vladimir Putin, 2) to analyze his political marketing strategy, and 3) to explore how he has used his brand personality as a political marketing strategy as a tool to achieve success in his political career.

Two main research techniques were employed in this research. One is media research through the use of the internet. The news contents and photos involving Putin as appeared in his own website (the website of the Prime Minister of the Russian Federation) and Russian official websites were studied and examined. The other is documentary research, which was used to support and verify the reliability of information. Thereafter, Putin's brand personalities were analyzed and examined to find out how his brand personality has contributed to his political success.

The research result shows that Putin's brand personality consists of a total of 19 facets: Down-to-Earth, Honest, Friendly, Reliable, Hard working, Intelligent, Technical, Cooperative, Successful, Leadership, Spirited, Cool, Unique, Charming, Smooth, Outdoor, Masculine, Tough and Rugged. The research result supports the hypothesis by showing that Vladimir Putin used his brand personality as a political marketing strategy to create a positive perception by the Russian people and this, in turn, has helped to maintain his popularity.

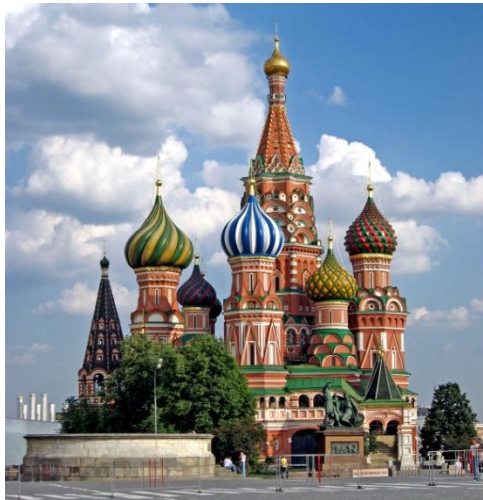
Vladimir Vladimirovich Putin: The (real) Tsar of the New Russia (Branding Strategy – The Key for Success)

Russia, land of the white bear, is the world's largest country which is located in Eurasia. Since the long past up to present, the country has been one of the most prosperous countries in the world and always a land of great diversity and remarkable liveliness. Since its territory occupies two continents, its culture has been influenced by both Asia and Europe. In Russia, there are more than 100 different ethnic groups, representing a multiplicity of national histories and cultures.

Russian Map

There is not any other country like Russia. The country has many interesting things: beautiful monasteries, churches, cathedrals, mosques, museums, art galleries, libraries and theaters. It is well known for its huge territory, rich historical and cultural heritage, a great variety of wild nature, and a plenty of oil and gas. Russian architecture, music, literature, arts are varied and known all over the world for its outstanding quality and fascination. Additionally, Russian people are also interesting: the way they act, talk, think and dress are unique and divergent from people in other parts of the world.

The spectacular onion domes at St.Basil Cathedral, Moscow
(The first thing that pop in mind when people think of Russia)

From aforementioned information we can state that *'Russia is Unique.'* The unique and interesting things of Russia include the fact that the former President stepped down and became Prime Minister and now looks forward to the good chance to rule the country as its President once again. There is no country but Russia where the ruler could act like this.

Vladimir Vladimirovich Putin
The former President of the Russian Federation

Vladimir Putin is one of the most influential politicians in Russia, the world's largest country in terms of territory. He served two consecutive terms of presidency of the Russian Federation and was named by the *Time* magazine in 2007 as "the Tsar of the New Russia". He was elected President of the Russian Federation in 2000 and then re-elected in a landslide election in 2004. In 2008, he stepped down to become Prime Minister of the country and supported Dmitri Medvedev to hold the Presidential position as his political successor. Medvedev can be seen as a puppet leader of Vladimir Putin. He stepped down because of the provision in the Constitution that a president cannot be in office for more than two consecutive terms. It does not mean that his popularity is in decline. It is quite possible that Vladimir Putin will return to be President again in

the coming presidential election or the one after that (on September 11, 2010, Vladimir Putin announced that he would be a candidate for the presidential election in 2012).

Person of the Year 2007 by Time Magazine

Vladimir Putin's special personality is an important factor to explore. He is a man of little words, with a poker face. His words are ambiguous, equivocal and questionable and leave room for interpretations. What he says means nothing for anyone. However, perhaps it is because of this kind of personality that his supporters helped and voted for him to win elections, though they may have their own ideas. Other parties do not understand his words and give different interpretations to them.

Putin's background is also interesting. He dreamed to be an undercover when he was young; he chose to study law at St. Petersburg University. After that he worked for the KGB in East Germany for many years before leaving the service following the collapse of the Soviet Union. After that his friend persuaded him to work in the President's House in Moscow. There he eventually moved up to be the Prime Minister and successor to President Boris Yelsin.

Vladimir Putin is quite different from the country's former leaders. He is very active, and thus like a representative of the new generation. He is also a charismatic man. By using harsh and inflexible policies against terrorism, he led the country back to fame again. When Vladimir Putin became President, it was the country's luck as it was in a crisis and people wanted a better alternative to what they had in life. So, he was the best option. Although Vladimir Putin was criticized for exploitation of his position, especially by using his power to control public media, many Russians accepted his leadership. For them "It is very hard for a large country as Russia to be governed without a great leader as Vladimir Putin."

Putin formidable poses on armchair

Putin is not only a leader of the Russia Federation who is formidable, credible and acceptable to Russians and various countries around the world but his image is also unique and interesting. He is one of those whose story in various aspects makes people feel closer and want to know him more. He is an expert who presents himself by using Brand Building. Brand building is entirely different from an imitative image. Brand building itself tries to expose the strength of someone and make it remarkable. It does not just create a fake image or personality to present a false image of someone in a short term.

Fortunately, Putin has his own unique characteristics. It is not too difficult to embellish his personality in a way that it is supposed to be. In Putin's campaigning strategy, not only just before the election, he tried to put himself in the news in various aspects. His image can reach each target group of people. These are some examples that Putin presents his image that goes beyond politics.

Putin with Saint Bernard Puppy name "Buffy"

Vladimir Putin was playing the piano "From Where the Motherland Begins" and was singing "Blueberry Hill" on stage during a charity concert.

Judo: Putin's favorite sport.

Putin was fishing on the Yenisei River.

Putin was riding a horse through mountain scenery.

Military Images of Putin

All of these images are used to convey aspects of Putin that indicate he is not only a politician but also a sportsman, a musician, and a family man. All of these would be totally beneficial to him.

Without doubt, although Putin has strongly been criticized by the West, Putin is currently gaining increasing, not decreasing, popularity in Russia. The majority of Russian people see that

he is a strong and resolute leader who has enabled Russia to play a major role in the world again and they still always respect and believe in him.

Branding Strategy

At present, branding is one of the most well-known strategies that have been used widely, especially as a political campaign strategy. A 'Brand Personality' is in many ways synonymous with the reputation. It refers to the way other people see you. Are you a genius? What do you represent? What do you stand for? What ideas and notions pop up as soon as someone hears your name? It is the key to success for executives, celebrities, CEOs and politicians. In terms of Branding, there are many definitions as follows:

For Don E. Schultz, Branding is all of the investment that organizations operate in all media and all promotional activities to support the goods brand and brand communication process.

While Howard Kosgrove points out that "A brand is the one thing that you can own that nobody can take away from you."

Everett concludes that "Your brand is you and all you are and ever will be. Everything about you contributes to your personal brand, everything you say, what you wear, your tone of voice, the look of your space, the look on your face, the way you shake hands."

If you build a powerful brand, you will in turn be able to create a powerful marketing program as well. The important thing that you are supposed to remember is the word 'UNIQUE.' What makes you unique also increases your value.

In political affairs, branding is about how a political organization or individual is perceived as a whole. It is broader than the product; whereas a product has a functional purpose, a brand offers something additional, which is more psychological and less tangible. It is concerned with impressions, images, attitudes and recognition. Branding helps a party or a candidate to

change or maintain reputation and support. Branding can also be used to sell policies. This element helps to create a trusting relationship between the producer and the consumer when it achieves its goal.

Because the brand is related to brand loyalty, when the consumer has the good impression with the product, they will trust it and use it again and again. The behavior comes from the use of the feeling rather than reason, which can maintain the consumer in the long-term use. That is why the clear, distinctive and unique brand is very important for politicians. Through tangible products they offer the intangible things such as ideas, promises and trusts to the voters, who are thereby persuaded to support him in elections.

The strategy mentioned above have been accepted and successfully deployed around the world by famous political leaders, such as John F. Kennedy, Ronald Regan, Margaret Thatcher, Tony Blair, Barack Obama and etc. This strategy made them succeed in the elections. Vladimir Putin is the one who has brought and used this strategy as well. He has been one of the most influential politicians in Russia, from his first public appearance up to the present (2011).

The Significance of Media in Branding

Nowadays, anything that you want to do must remind yourself that “Visibility is the key to success”. You must create your value by presenting your own story or any information to prospect people by mass communication.

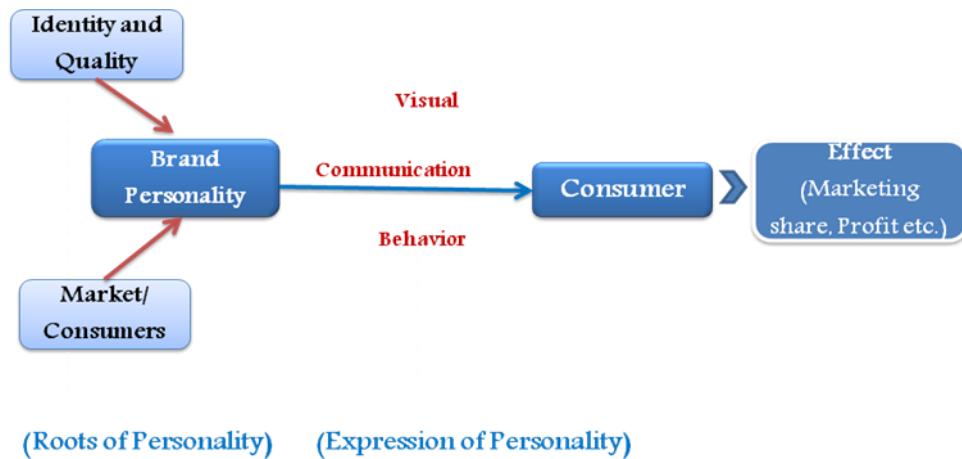
This is applied to political affairs as well. In politics, generally, it can be stated that the popularity of a politician often depends on the image he or she projects. Political candidates, therefore, use the media, images and ideas to create their special image, hoping to influence voters and gain political power. Presently, politicians have set up a more aggressive policy in order to bridge the gap between politics, business and media. Some politicians try to create activities that

stimulate social interest, such as political and public activities. Politicians have paid visits to local communities to create their image through the media. However, politicians cannot meet all people in their constituency; therefore, they must rely on the media in order to communicate with the people who both support or do not support them. Most of the successful politicians invest their time and resources in the media. The most important way to current political success in a democratic country is that politicians must pay much attention to their images, which sometimes are more crucial than their political policy. Politicians will give a positive image of themselves and negative images will not be revealed. Therefore, whether a politician's image is going to be positive or negative may depend on the effective procedures in dealing with the media.

People who receive and learn the information about someone everyday tend to feel emotionally bound with that person automatically. When the people repeatedly consume the news, they will unconsciously have good impression on it. Likewise, the recurrence of a politician's positive activities will influence people to support him without doubt. Thus, skilled politicians will do their best to have the media regularly emphasize their good side. Politicians believe that the mass media is the most important way to a successful political career. They will make every endeavor to strengthen their relations with the media in order to get support from them. Actually, the media and politicians are both colleagues and opponents at the same time. They have their respective interests to protect and promote.

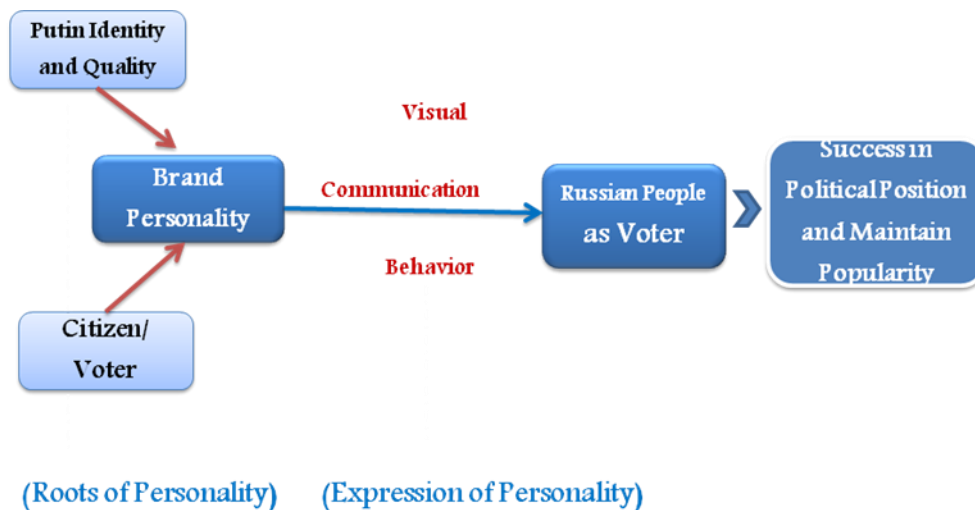
Putin's Branding Strategy

From the study of Putin's biography, work experience and honors on newspapers, radio and television via Russian official websites, the author has found that, he is interesting in terms of his background, his personality and his images which have distinguished him from others. Using Putin as a case study, we can assume that his popularity has been derived from his brand personality, which has been perfectly constructed. Putin's branding strategy can be presented in the form 'Brand Personality Diagram' by Dorresteijn as below.

Brand Personality Diagram

The above diagram, from the left side to the right side, generally describes that Brand Personality is created by the Identification and Quality of the product itself and Brand Personality is also evaluated by the consumers in the market via communication, visualization of consumers and its (product) behavior. When the consumer receives the information if the result has good effect, it would make profit or increase the market share. Meanwhile, if it is applied to a person, and if it is effective, the result is that he or she will be well known or recognized. The model of Putin's Branding Strategy can be in the following diagram.

Putin's Brand Personality Diagram

Having studied and analyzed information about Putin's personality, background, image and personality, it is found that Putin has truly used his Brand Personality as product identity and quality to contribute to the positive perception by Russian people and optimize the chance to maintain his popularity.

To identify the type of Putin's Brand Personality, the author used 'Brand Personality Dimension' by J. Aaker. This dimension consists of 42 facets as showed in the table below.

Brand Personality Dimension by J.Aaker

Sincerity	Competence	Excitement	Sophisticated	Ruggedness
Down-to-earth	Reliable	Daring	Upper class	Outdoor
Family-oriented	Hard working	Trendy	Glamorous	Masculine
Honest	Secure	Exciting	Good looking	Western
Sincere	Intelligent	Spirited	Charming	Tough
Wholesome	Technical	Cool	Feminine	Rugged
Original	Corporative	Young	Smooth	
Cheerful	Successful	Imaginative		
Friendly	Leadership	Unique		
Sentimental	Confident	Up-to-date		
		Independent		
		Contemporary		

The author has found that Putin's Brand Personality consists of 19 root facets: Down-to-Earth, Honest, Friendly, Reliable, Hard working, Intelligent, Technical, Cooperative, Successful, Leadership, Spirited, Cool, Unique, Upper class, Charming, Smooth, Outdoor, Masculine, Tough and Rugged. These facets can be grouped into the original facets and the creative facets as follows.

Original facets of Putin's brand personality

Down-to-Earth

This brand personality can be analyzed from his root and his act as well. Putin came from a working class family, which led him to understand what ordinary people want. Therefore, the speeches of Putin were encouraging and expressed in a 'language' well understood by all. Several times, Putin used street words in public speeches; instead of damaging him, his radical and progressive character became his advantage, making him a hero. A majority of Russian people think 'he as them' and feel that they have close ties with him than with the others. Moreover,

many activities he has engaged in, for instance, his interactions with the ordinary people and his performance of traditional rituals, have contributed to his image of being down-to-earth and made him belong to the people.

Putin performing a traditional ritual

Honest

This Brand Personality can be analyzed in terms of his honesty and loyalty to Anatoly Sobshak and Boris Yeltsin, his superiors. His relationship with Anatoly Sobchak, St. Petersburg's mayor, developed when Putin worked in the Russian Administration as his advisor. Sobchak was accused of corruption and was sentenced to imprisonment. Although it was risky, Putin decided to help his superior escape and refused to work with Yakovlev who became the St. Petersburg mayor, replacing his former superior. Another case happened when Putin became Acting President of the Russian Federation, Putin showed his gratitude to Yeltsin by signing a decree to grant Yeltsin and future Russian Presidents' immunity from criminal prosecution, arrest, search or interrogation, and awarding Yeltsin a generous pension. Moreover, during his time in the Russian Administration, Putin worked without any corruption scandal and also conveyed to the public that his important priority was the national interest and Russian people. Therefore, it can be asserted that honesty and loyalty are the most distinctive and outstanding brand personality of Putin.

Friendly

This Brand Personality can be analyzed in terms of his relationship with his friends. Putin has a good relationship with his friends. He keeps contact with his old friends as always, in particular his close college friends at the Faculty of Law at St. Petersburg University. Even when he was a KGB agent, a position which required him to conceal the position and cut off from friends, he never did so. In time of hardship, he has never abandoned his friends and sticks with them, no matter what the situation is. He is ready to take risks to help them as well.

Reliable

This Brand Personality can be analyzed in terms of his dressing style and his posing. The photos that appear in news and Official Websites show his modest and imposing dressing style matched with a choice of controlled colors, always in dark tone and earth tone colors such as white, gray, black and dark blue. The dark controlled-color suit indicates a reliable, stable and trustworthy personality. Besides, his posing in the public which always appears as poker-face can refer to his commitment and strong will.

Putin's reliable image

Intelligent This Brand Personality can be analyzed in terms of his capability. While he was in power, he tried to show that he was the Russia Federation's leader who was formidable, credible, and acceptable not only to Russians but also various countries around the world. He was the first Russian leader since Lenin to speak foreign languages, having a good command of both German and English.

Moreover, in his early age, whenever Putin tried to do something with his intention, he could accomplish it in a short time. For instance, when he learned German, he could acquire it rapidly and correctly; and when he was trying to develop his grades to reach the point average required for admission to the Faculty of Law of one of the country's top universities, he was also successful.

Cooperative

The analysis of this Brand Personality can be based on his biography, which confirms that he is a cooperative person who can work with others very well. He can act as both a leader and a follower. His role as a leader impressed Yeltsin. When Putin served as head of FSB, he was ordered to dismiss numerous officials. Putin strictly followed the order, but he tried to make sure that those who were dismissed could have a 'soft landing' with a new jobs or generous pensions.

In his role as a follower, Putin was told by Yeltsin about his resignation plan and his intention to appoint him as his successor. Putin's immediate reaction was, 'I'm not ready for that decision, Boris Nikolayevich.' But eventually the conversation ended with Putin reportedly saying with military terseness: 'I will work wherever you assign me'.

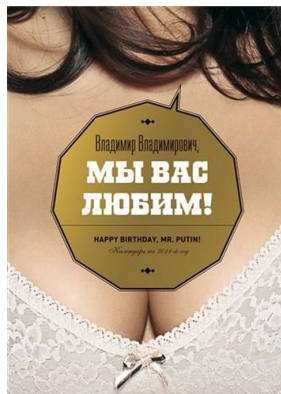
Charming

This Brand Personality can be analyzed in terms of his character. He actually does not belong to a group of good-looking people but he has got a strong mysterious charm and is remarkably attractive, called charisma. The evolution of Putin's images as Prime Minister, former President of the Russian Federation and former head of the FSB have been developed and constantly transmitted via the media, in particular the presentation of his sex appeal that has attracted the public's eye several times.

The clear evidence of his charm is the groups of Putin's supporters, especially the women's movement; 'Nashi'(Наши), 'Putin's Army' (Армию Путина), 'We really like Putin' (Нам действительно нравится Путин) and 'I want to see him' (Я хочу его видеть). These groups organized many activities on many occasions to show their support to Putin, for example:

On October 2010: Birthday Calendar

Twelve girls, all journalism students of the Moscow State University, posed in lacy underwear and used sexual innuendo to create a sex calendar and dedicated it to the Russian Prime Minister Vladimir Putin's 58th birthday.

The cover page of a 2011 calendar which says
"Vladimir Vladimirovich, We love you"

On March 2011: Putin's Party

Paradise nightclub held a party called 'Putin's Party' with a slogan, "I want the prime minister!" and released «My Blueberry Hills» a new track of Dj Smash performed by Putin.

Pictures from Putin's Party at Paradise Night Club

On July 2011 : Carwash for Putin

'I Really Do Like Putin' was the girl group, who would do just about anything to get Vladimir Putin back into the Kremlin the following year [2012]. The group set up a hot car wash in front of the Moscow State University building by wearing bikinis and 8 inches high-heel shoes on July 21, 2011, offering their free cleaning services exclusively to drivers of Russian cars such as Ladas and Volgas to support Putin's policy of Russian domestic car industry.

Car wash for Putin

On August 2011: Tear it up and join Putin's Army

Putin's Army, another group of young, female Putin supporters who formed on VKontakte, the Russian version of Facebook, released a professionally-made video calling on "young, smart, and beautiful" girls to tear off their shirts and back a Putin campaign for presidency and persuaded audiences to join their legion and show their love and support to Vladimir Putin by tearing up their shirts to win the Tablet PC iPad2.

Campaign 'Tear it up for Putin'

Unique

This Brand Personality can be analyzed by using the data confirming that he is one of the most beloved political figures in the history of Russia. He is charismatic, heroic, youthful and intellectual in his speeches and in his dressing. He is an icon to many, especially the younger population and he knows how to catch people mind. He has great personality and interesting background which make him different from other politicians. The combination of these attributes makes him a remarkable and influential politician. The people can remember him as 'Unique.' His name has been used in advertising and taken to set up a brand such as 'Putina' vodka.

Smooth

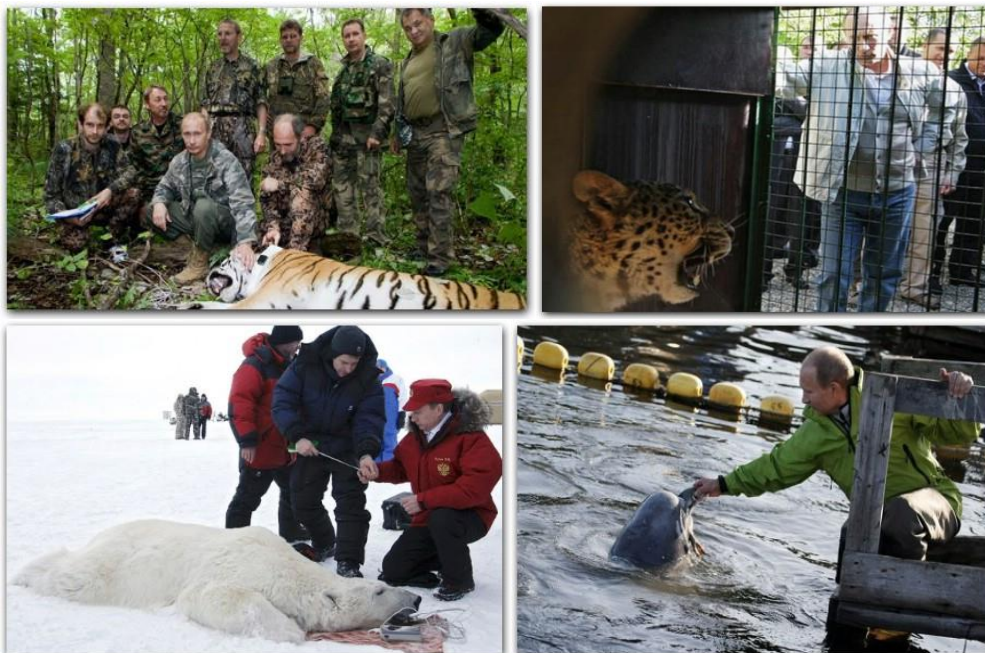
This Brand Personality can be analyzed by using his photos taken with a variety of animals: horses, fish, chickens, dogs and much more, presenting the image of a smooth, kind and sympathetic person. Although on the world stage, Putin is an aggressive and strong person, at the same time he is smooth, gentle and tender. This brand personality can be seen via the media when Putin is with animals. His image is an animal lover, like the ones below.

Putin and a variety of animals

In addition, as Prime Minister, Putin has set up a special project called 'Special Project of the Prime Minister' to protect animals. The four types of animals under this project are the Amur tiger, the polar bear, the white whale and the snow leopard. Putin has regularly worked to fix transmitter signals on the animals by himself.

Special Project of the Prime Minister

Moreover, in his personal life, Putin owns two dogs, named Koni and Buffy. The photos showing the time when he played with them can be seen often in news.

Putin with his pets; a black Labrador Retriever named Koni and a caramel-white-patched Saint Bernard Puppy named 'Buffy'

Masculine

This Brand Personality can be analyzed in terms of his strong and healthy image. Putin represents a perfect man who has both sports and military skills. Although he is near the age of sixty, he is still strong and healthy because he does not smoke and hardly drinks. His semi-nude (shirtless) photos with fit and firm muscles can be seen via the media several times.

Putin's favorite sport, judo

The image of Putin as a sportsman

Military Images of Putin

Rugged

This Brand Personality can be analyzed in terms of his character and his acts when he deals with any situations. He has been criticized for his rugged behavior via the media, especially when he gave speeches on the foreign policy and world affairs. As Russia is the world's largest country in terms of territory, Putin has hesitated to do anything to ensure its security. He was referred as Dictator and Iron Chancellor for using harsh and inflexible policies against terrorists. The interesting situation was his speech on the solution of the second Chechen war. When a reporter asked Putin why his government did not negotiate with the leaders of Chechen rebels, Putin answered: "Russia does not negotiate with terrorists; (Russia) destroys them." He also used street words in the speech without fear on Chechen extremists: "We will follow terrorists everywhere. Should we catch them in a shithouse, we will whack them in a shithouse."

The rugged and aggressive brand personality of Putin as inherent in his public speeches has been known as 'Putinism.' Examples of 'Putinism' style are given below.

— In 2000, CNN's Larry King asked Putin what had been the cause of the Kursk nuclear submarine accident, which killed 118 crew members in the Barents Sea. Putin made light of the question, answering, "It sank." During the failed rescue operation, Russia had turned down offers of help from other countries, and Putin was criticized for refusing to cut short a vacation.

— Meeting reporters in 2003, Putin said jailed Yukos oil company chairman Mikhail Khodorkovsky's offer to pay back taxes from the 1990s had come too late. "One must always obey the law," Putin said, "and not only when you're grabbed in a certain place."

— In 2005, Putin met American businessmen in Moscow, among whom was Robert Kraft, owner of the New England Patriots football team, which had recently won the Super Bowl. When Kraft showed Putin his diamond-encrusted championship ring, Putin surprised his guests by trying on the ring, slipping it into his pocket and leaving. Kraft later said he had given the ring to Putin as a gift and token of respect.

— During a joint news conference with Israeli Prime Minister Ehud Olmert in 2006, a Russian journalist overheard Putin talking about Israeli President Moshe Katsav, who had been accused of multiple rapes. "What a mighty man he turns out to be!" Putin said. "He raped 10 women; I'd never have expected that from him. He surprised us all — we all envy him!" The Kremlin later confirmed Putin had made the comments. During a call-in television program, Putin criticized reporters for "eavesdropping" on his conversation with Olmert, saying it was "unseemly."

— When asked by a journalist in 2006 about Russia's possible support for sanctions against Iran, Putin denied accusations that Tehran was developing nuclear weapons, saying, "If a grandmother had certain reproductive organs, she would be a grandfather."

— During a summit of the Group of Eight leading industrialized countries in Germany in 2007, Putin attacked the United States and Europe and described himself as the world's only "pure democrat." "After the death of Mahatma Gandhi," he said, "there's no one to talk to." Putin rejected criticism that he had ended democracy and reinstituted authoritarianism in Russia, accusing European countries of "killing demonstrators in the streets."

— During a news conference in 2008, Putin criticized Western elections observers by quoting a well-known line from a popular television crime drama. "They're trying to teach us something!", he said. "Well, let them teach their wives how to make cabbage soup!"

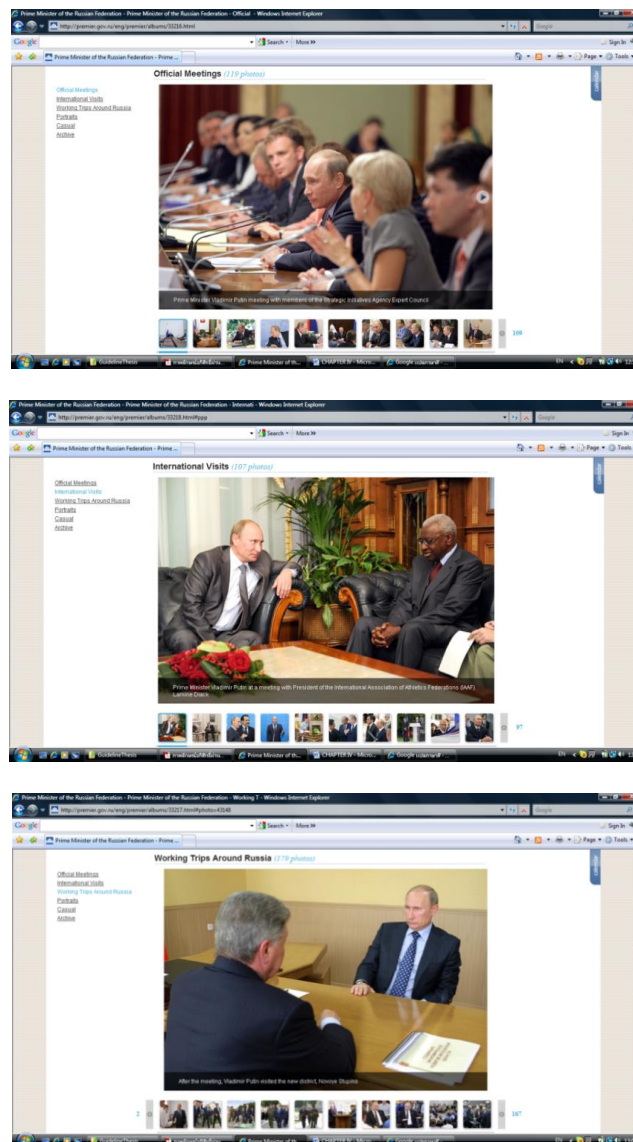
(Citation from: *'Putinisms': From the Mouth of a President*, 2008 by Gregory Feifer)

The aforementioned examples did not look good on the international scene and could damage Putin, but from the Russian perspective he has been overwhelmingly popular, being seen instead as a hero and savior of Russia.

Leadership

The analysis of this Brand Personality can be based on his biography, his role and the performance of his government functions. Putin obviously has leadership skills, guaranteed by two consecutive terms of the presidency. Even when he became Prime Minister, he seems to be the real leader of Russia and the most influential politician of the country. In childhood, his leadership

capabilities and qualities were already shown. He held the leader's position such as Chair of his Pioneer Unit's council when he was thirteen. Thereafter, in his working age, he has always been appointed in high positions such as First Deputy Mayor of St.Petersburg, First Deputy Overseeing the Law Enforcement Agencies and Media, Deputy Chief of the Russian Presidential Business Administration Department, Deputy Chief of the Presidential Executive Office, Head of FSB (the Federation Security Service), Secretary of the Russian Security Council and etc. Moreover, in the position of Prime Minister, he acts as representative and leader in official meetings, international visits, and working trips around Russia.

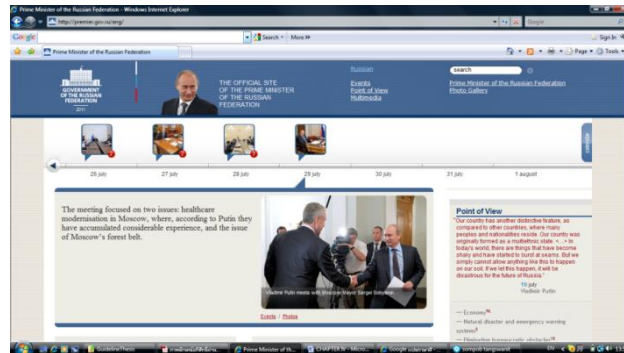

Putin's photos during official meeting and international visit

Creative facets of Putin's brand personality

Hard working

This Brand Personality can be analyzed in terms of his work schedule, his responsibility, and photos of his activities. All these indicate that he has been working hard continuously almost everyday.

Putin's work schedule

Moreover, a study of Putin's biography shows that he has been hard-working since his childhood. This brand personality appeared when he made a decision to continue his study at the Faculty of Law, St. Petersburg University, the country's leading university, but his grades were not good enough and he had no back up. He made tremendous efforts to develop his grade and finally he was admitted to study there, in accordance with his intention.

Technical

The analysis of this Brand Personality can partly be based on his biography, his education, and his work experience. In terms of education, Putin is well educated, having graduated from St. Petersburg University's Faculty of Law with a Master's Degree and a Ph.D. in Economics. In terms of work experience, Putin was a former KGB agent and served in the agency for more than ten years. He received training in various technical skills, typically in military skill, such as parachute, piloting, patience-practice, cooperating with people and etc. All these skills were used when Putin held the political position.

Spirited

This Brand Personality can be analyzed in terms of his musical talent shown in both the performance of the piano "From Where the Motherland Begins" and singing "Blueberry Hill." Although his character always seems aggressive, there are some spirited and playful characteristics. On 11 December 2010, Putin got on stage during a charity concert to support the fight against children's ontological and ophthalmological diseases in Russia.

Vladimir Putin was playing the piano and was singing "Blueberry Hill."

Cool

This Brand Personality is inherent in the photo gallery on the website and his biography. His photos captured Putin in various poses and manners, showing that he is cool, smart and good looking. In addition, Putin is supported by his unique and extraordinary background as a former KGB agent, along with his personality, habit and lifestyle, making him even more interesting and outstanding.

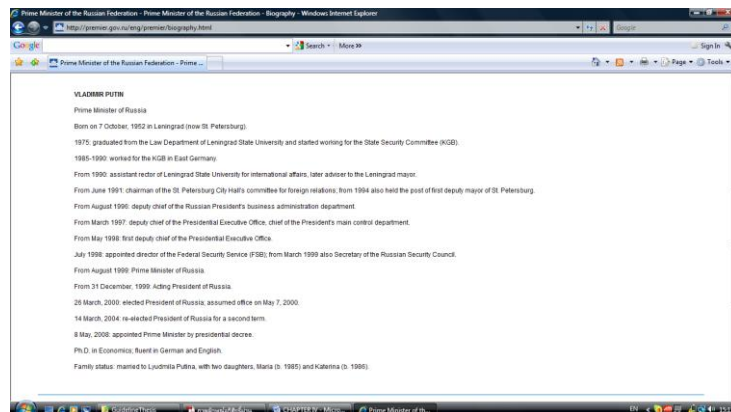

Putin's cool photos

Successful

This Brand Personality can be seen from the data that appear in the Official Website of the Prime Minister of the Russian Federation in the biography section, showing his work experiences.

Putin is a very successful person. He has experienced working progress and gained a lot of honors such as 'Judo championships of St. Petersburg' (in 1976), 'the insignia of Grand-Croix (Grand Cross) of the Légion d'Honneur', the highest French decoration (in 2006), 'Person of the Year' by the *Time* magazine (in 2007), 'the King Abdul Aziz Award', Saudi Arabia's top civilian decoration (in 2007), 'the Order of Zayed', UAE's top civil decoration (in 2007) and etc.

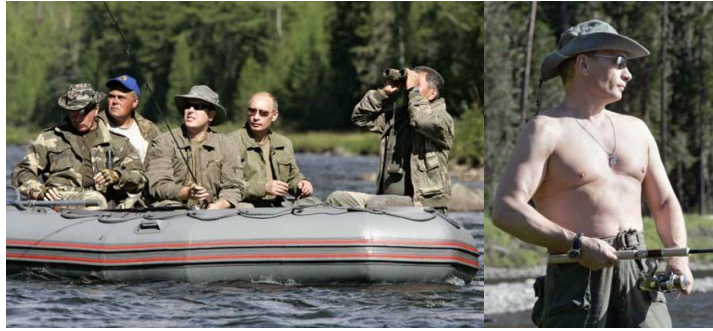

Putin's resume

Outdoor

This Brand Personality can be seen from his photos and his vacation activities. Putin extremely likes adventures. In his free time, he always goes upcountry and engages in outdoor activities. His outdoor lifestyle has always been presented via the media, like the examples below.

On August 2007, Vladimir Putin, as the Russian President, entertained Kremlin cohorts and international dignitaries, including Prince Albert of Monaco, on a fishing holiday in Siberia.

Putin and his royal guests fishing in the Yenisei river

On 15 August 2007, Russian President Vladimir Putin visited the Republic of Tuva.

Russian President Vladimir Putin fishes in the Khemchik River
in the Republic of Tuva.

On August 2009, Outdoor vacation adventure outside the town of Kyzyl in Southern Siberia

Putin on horseback

Putin swims a butterfly stroke.

Putin drives an outboard motorboat

Tough

This Brand Personality can be analyzed in terms of his character, as presented through photos. Almost sixty years old, Putin is still strong and healthy. He has a fit and firm body which enables him to be photographed shirtless. Putin can be seen as a tough guy in shirtless photos several times. Moreover, his photos that have been previously presented as examples were clearly parts of carefully crafted photos to create an impression of a strong and macho leader who can handle any situation.

Putin's tough image

Dimensions of Putin's Brand Personality can be presented in the brand personality table below.

Sincerity	Competence	Excitement	Sophisticated	Ruggedness
Down-to-earth Honest Friendly	Reliable Hard working Intelligent Technical Corporate Successful Leader	Spirited Cool Unique	Upper class Charming Smooth	Outdoorsy Masculine Tough Rugged

The above table shows that Putin's brand personality includes all five dimensions. This indicates that he has perfect brand personality. The diversity of Putin's brand personality affects the emotional sphere of the electorate and enables him to access several target groups, which has led to his popularity. Moreover, from this table, it can be concluded that his two main dimensions are 'Competence' and 'Ruggedness.' Both dimensions are the key to his success as a great political leader, who has to play the role in international affairs as the leader of the world's largest country.

รากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเชชนียกับรัสเซียในมุมมองโลกอิสลาม

The root of conflict between Chechnya and Russia in Islamic Perspective

รูสตัม หวันตู

Rustum Wanzu

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลเหตุความขัดแย้งระหว่างเชชนียกับรัสเซียในมุมมองของโลกอิสลาม และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของหลักการในศาสนาอิสลามต่อการต่อสู้ระหว่างเชชนียกับรัสเซีย ผลการศึกษาพบว่า ในอดีต มุสลิมอาศัยอยู่ในเชชนียอย่างสงบสุข กระทั่งจนถึงยุคจักรวรรดิรัสเซียจึงเริ่มมีความขัดแย้งเกิดขึ้น เมื่อรัสเซียบุกเข้าไปรุกรานเชชนีย จนทำให้เชชนียถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของรัสเซีย ผ่านมาจนถึงยุคสหภาพโซเวียตความขัดแย้งจึงเปลี่ยนเป็นรุนแรงขึ้น จากนโยบายการทำลายศาสนาอิสลามและการเนรเทศของสหภาพโซเวียต

ในทัศนะของโลกอิสลามมองว่าการเข้ายึดครองเชชนียเป็นความไม่ชอบธรรม เพราะเชชนียไม่เห็นด้วยกับสนธิสัญญาจอร์เจียฟ ในขณะที่เชชนียซึ่งตั้งอยู่ระหว่างดินแดนทั้งสองต้องถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย ด้วยการบีบบังคับในท้ายที่สุด

การเนรเทศในปี ค.ศ. 1944 โดยโจเซฟ สตาลินนั้น โลกอิสลามมองว่าเป็นหนึ่งในความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชชนโดยรัสเซีย ซึ่งตามประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง แต่ในปี ค.ศ.1944 นับว่าร้ายแรงที่สุด ชาวเชชนนับล้านถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนอย่างธรรม และเสียชีวิตระหว่างการถูกเนรเทศไปกว่า 200,000 คน เหตุการณ์นี้เป็นเหตุผลในการต่อสู้ของกลุ่มเรียกร้องเอกราชมาตลอดจนปัจจุบัน และผู้เชี่ยวชาญบางท่านยังกล่าวถึงด้วยว่าสิ่งนี้คือการก่อการร้ายโดยรัฐนั่นเอง

โดยสรุปแล้ว ความรุนแรงและความขัดแย้งระหว่างเชชนียและรัสเซียล้วนเกิดจากรากเหง้าของปัญหาอันมีที่มาจากการปกครองอย่างกดขี่ข่มเหง และความอยุติธรรมของรัสเซียที่มีต่อเชชนีย การกระทำความผิดได้สร้างสำนึกในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยความธรรมของบรรดาชาวเชชน โดยที่การต่อสู้เหล่านั้นก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ทั้งนี้หากตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา รัสเซียสามารถปกครองเชชนียได้อย่างยุติธรรม และไม่ทำลายสิทธิเสรีภาพต่างๆ แล้ว ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชชนียกับรัสเซียย่อมจะไม่เกิดขึ้น ชาวเชชนก็คงพร้อมที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของรัสเซียอย่างสันติ

คำสำคัญ: เชชนีย, มุสลิมในรัสเซีย, การก่อการร้าย, การก่อการร้ายโดยรัฐ, ญิฮาด

ABSTRACT

This research article aims to study the roots of conflict between Chechnya and Russia from an Islamic perspective and to study the relations of Islamic principles to the conflict between Chechnya and Russia. In the past, Muslims in Chechnya had lived peacefully until their homeland was invaded by the Russian empire, to which Chechnya was later annexed. The conflict changed from bad to worse when Until the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) adopted religious persecution and deportation policy. The Islamic world views Russia's occupation of Chechnya as unjust, because this land did not accept the Gergiev Treaty, though which Russia annexed Georgia as part of Russian empire and eventually forcibly annexed Chechnya which is located between Russia and Georgia. The Islamic world also views deportation in 1944 by Joseph Stalin as one of the four holocausts in Chechen history and the worst of all. Million of Chechen were unjustly expelled from their homes and at least 200,000 died during the deportation. This event is reason enough for the fight that Chechen have put up against Russia up to now, though some specialists consider this as a terrorist by state. In conclusion, it can be said that all of violence and conflict between Chechnya and Russia originated from injustice done by Russia to Chechen. This has given rise to a spirit of fighting for the release from this Russian injustice. The fight is also based on Islamic principles. If, in the past, Russian had ruled Chechnya by justice and did not destroy all rights and freedom, the conflict between Chechnya and Russia might not have happened. Chechen people could have peacefully lived under Russian rule.

Key words: Chechnya, Muslims in Russia, Terrorist, Terrorism by State, Jihad

รากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียในมุมมองโลกอิสลาม

รุตัม หวันสุ*

ที่มาของปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและเชเชน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองหนึ่งของรัสเซีย ที่พยายามต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากรัสเซีย เริ่มขึ้นนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1783 ที่จักรวรรดิรัสเซียเข้ายึดครองเชเชน อันเนื่องมาจากการผนวกอาณาจักรจอร์เจียและรัสเซียเข้าด้วยกันตามสนธิสัญญาจอร์เจียฟสกี (Georgievsky) และเนื่องด้วยเหตุจากสงครามระหว่างอาณาจักรจอร์เจียกับออตโตมาน (ตุรกี) และเปอร์เซีย (อิหร่านในปัจจุบัน) เพื่อให้อาณาจักรจอร์เจียจะได้รับความช่วยเหลือจากรัสเซียในการทำสงครามกับออตโตมานและเปอร์เซีย ดังนั้นจึงทำให้เชเชนที่เป็นดินแดนอยู่ในบริเวณคอเคซัสตอนเหนือ ซึ่งอยู่ระหว่างรัสเซียและจอร์เจีย จึงถูกผนวกไปด้วยความไม่สมัครใจ ด้วยเหตุที่ก่อนการถูกยึดครอง เชเชนเป็นดินแดนซึ่งเป็นรัฐอิสลาม เป็นรัฐอิสระ เป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลามในภูมิภาคคอเคซัสตอนเหนือ และมีผู้นำด้านศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียงหลายท่าน จึงทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างผาสุกภายใต้ร่มเงาของศาสนาอิสลาม ซึ่งได้รับการเผยแพร่จากอาณาจักรออตโตมาน (ตุรกี) ทว่าต่อมาเมื่อถูกรัสเซียยึดครองจึงเกิดการต่อต้านตลอดมา ภายใต้กรอบความคิดที่ว่าดินแดนที่เคยเป็นรัฐอิสลามแต่ถูกยึดครองโดยรัฐอื่น ซึ่งปกครองโดยธรรมทั้งกับประชาชนและศาสนาอิสลาม ถือเป็นหน้าที่ที่จะละไม่ได้ที่ประชาชนในรัฐนั้นต้องลุกขึ้นต่อสู้หรือทำญihad (Jihad) เพื่อการปกป้องศาสนาอิสลามและการกลับมาเป็นรัฐอิสลามอีกครั้งหนึ่ง

การต่อสู้ในยุคแรกเริ่มจากเชค มันซูร์ อุเชอร์มา (Sheikh Mansur Usherma) ผู้นำศาสนาอิสลามในเชเชน ในช่วงปี ค.ศ. 1785-1791 ต่อจากนั้นอิหม่าม ชามิล (Imam Shamil) ก็เป็นผู้นำในการทำญihadกับรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 1834-1859 แต่ครั้งนั้นอิหม่าม ชามิลถูกจับกุมตัวได้จึงทำให้การต่อสู้เพื่อตั้งรัฐอิสลามต้องชะงักไป ต่อมาในช่วงสหภาพโซเวียต ชาวเชเชนและชาวอินกูส (Ingush) ได้ร่วมกันก่อตั้งเขตปกครองตนเอง ก่อนรวมเป็นแคว้นเดียวกันในปี ค.ศ. 1934 และกลายเป็นสาธารณรัฐปกครองตนเองในปี ค.ศ. 1936 ในช่วงสหภาพโซเวียตนี้เองที่ชาวเชเชนถูกกระทำอย่างโหดร้ายทารุณเป็นอย่างมาก แต่การกระทำที่เลวร้ายของโซเวียตดังกล่าวก็ไม่มีสิ่งใดหนักหนาไปกว่าการพยายามทำลายศาสนาอิสลามของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ที่พยายามให้คนปฏิเสธศาสนาตามแนวคิดคอมมิวนิสต์ การทำลายและปิดมัสยิดรวมทั้งโรงเรียนสอนศาสนา การใช้นโยบายทำให้เป็นโซเวียต (Sovietization) เพื่อทำให้กลุ่มชนต่างๆ ในสหภาพโซเวียตกลายเป็นอย่างโซเวียตหรือรัสเซีย รวมถึงการกล่าวโจมตีศาสนาอิสลามของผู้นำโซเวียต ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการที่โจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ได้ยุบสาธารณรัฐปกครองตนเองเชเชน-อินกูสเสียลงในปี ค.ศ. 1944 และเนรเทศชาวเชเชนและชาวอินกูสจำนวนมากไปอยู่ที่ไซบีเรีย และทะเลทรายในคาซัคสถาน ด้วยข้อหาว่าสมคบกับนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สอง

*ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขารัสเซียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความเจ็บปวดของชาวเชเชนที่สั่งสมมาตลอดระยะเวลา 200 ปี ดูเหมือนจะสิ้นสุดลงเมื่อสหภาพโซเวียตในขณะนั้นภายใต้การนำของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ได้ใช้นโยบายกลาสนอสและเปเรสตรอยกา¹ จนทำให้เกิดกระแสชาตินิยมในประเทศกลุ่มบริวารโซเวียต (Soviet Bloc) และเกิดการเรียกร้องอิสรภาพของชาวเชเชน กระทั่งเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน ค.ศ. 1991 ซึ่งเป็นปีที่โซเวียตล่มสลาย นายพลดจอร์คฮาร์ ดูดาเยฟ (Dzhokhar Dudayev) ผู้นำที่ได้รับการรับเลือกจากชาวเชเชน จึงได้ประกาศให้ดินแดนเชเชเนียเป็นเอกราชจากประเทศรัสเซีย

เชเชเนียได้เป็นเอกราชอยู่ไม่นานนัก จนในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1994 สมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) รัสเซียได้ใช้กำลังทหารเข้าจัดการกับเชเชเนีย โดยส่งทหารเข้าไปถึง 40,000 นาย สงครามครั้งนั้นสร้างความสูญเสียให้ทั้งแก่กองทัพรัสเซียและชาวเชเชนเป็นอย่างมาก จนมีผู้คนล้มตายไปกว่า 50,000 คน และจบลงด้วยการถอนตัวของกองทัพรัสเซียในปี ค.ศ. 1996 ผลของสงครามได้สร้างความอับอายแก่ชาตินิยมอำนาจทางการเมืองอย่างรัสเซียเป็นอย่างมาก เพราะกองทัพอันมหึมากลับต้องพ่ายแพ้แก่กองทัพชาวเชเชนที่มีจำนวนเพียงน้อยนิด ข้อแตกต่างของทหารทั้งสองฝ่ายคือ กองทัพรัสเซียประกอบด้วยเหล่าทหารเกณฑ์หนุ่มซึ่งไร้ฝีมือและความกล้าหาญในสงคราม ในขณะที่กองทัพชาวเชเชนประกอบด้วยเหล่าทหารหนุ่มชาวมุสลิมมากฝีมือ ที่มาจากทั่วโลก ด้วยจิตวิญญาณที่ต้องการทำญิฮาดกับรัสเซีย เพื่อประกาศตั้งรัฐอิสลามขึ้นมาอีกครั้ง การที่กองทัพมหึมาอย่างรัสเซียต้องถอนตัวออกจากดินแดนเล็กๆ อย่างเชเชเนีย แล้วใช้วาทะว่าสงบศึกชั่วคราวเพื่อแสวงหาสันติวิธี นั้นเท่ากับเป็นความพ่ายแพ้ของกองทัพหิวนั่นเอง

เหตุการณ์ความรุนแรงมาประทุอีกครั้งในปี ค.ศ. 1999 เมื่อชามิล บาซาเยฟ (Shamil Basayev) ผู้นำกลุ่มแบ่งแยกดินแดนเชเชเนียได้นำกำลังเข้ายึดสาธารณรัฐดาเกสถาน ซึ่งอยู่ติดกับเชเชเนีย เพื่อประกาศรวมเป็นดินแดนรัฐอิสลามแห่งคอเคซัสเหนือ รัฐบาลเยลต์ซิน ซึ่งขณะนั้นมีวลาดีมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) เป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ได้ใช้นโยบายเด็ดขาดกับเชเชเนีย จนเกิดสงครามเชเชเนียครั้งที่สองขึ้นมาในที่สุด สงครามครั้งนี้สร้างความเสียหายมากกว่าครั้งแรก แม้ว่าผลของสงครามคือกองกำลังเชเชนไม่สามารถต้านทานกองทัพมหาของรัสเซียได้ แต่ความพ่ายแพ้ของชาวเชเชนได้กลายเป็นแรงบันดาลใจในการเรียกร้องมาตุภูมิของตัวเองคืนจากรัสเซียในอนาคต

หลังจากสงครามครั้งที่สองเป็นต้นมา กองทัพกลุ่มกบฏเชเชเนียได้เปลี่ยนกลยุทธ์ไปเป็นหน่วยกองโจรในป่า ซึ่งทำให้ขนาดของกลุ่มลดขนาดลงมาก แต่กระนั้นก็ยังไม่หมดกำลังใจในการต่อสู้ จิตวิญญาณที่ภักดีต่อพระเจ้า เป็นเจ้า และความเชื่อมั่นในชัยชนะ ทำให้พวกเขายังคงอดทนต่อสู้กับรัสเซียจนถึงปัจจุบัน

¹ ก่อนการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปีค.ศ.1991 ประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟได้ออกนโยบายเพื่อปฏิรูปสหภาพโซเวียตที่สำคัญสองอย่าง ประกอบด้วย กลาสนอสต์ (Glasnost) คือ การเปิดเสรีภาพทางความคิด และเปเรสตรอยกา (Perestroika) คือการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ

1. กรอบความคิดการวิเคราะห์จากมุมมองโลกอิสลาม

สำหรับประเด็นรากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเซเชเนียบกับรัสเซียในมุมมองโลกอิสลาม ในที่นี้จะมีการนำแนวคิดทางศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกัน รวมทั้งเป็นกรอบความคิดในการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากหลักการทางศาสนาจะเป็นตัวกำหนดมุมมองจากโลกอิสลาม กรอบความคิดที่ใช้ในที่นี้ประกอบด้วย (1) แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง (2) แนวคิดเรื่องสงคราม (3) แนวคิดเรื่องญิฮาด (4) แนวคิดเรื่องการก่อการร้าย (5) แนวคิดในเรื่องภราดรภาพในอิสลาม (The Concept of Islamic Brotherhood) และ (6) แนวคิดเกี่ยวกับประชาคมมุสลิม (The Concept of Ummah/Muslim Community)

เหตุการณ์ความขัดแย้งในเซเชเนียบมีทั้งที่ปรากฏผลเป็นความรุนแรงเช่น สงคราม การใช้กำลัง เป็นต้น กับที่ปรากฏผลในทางที่ไม่ใช้ความรุนแรงเช่น การเดินขบวนประท้วง การกีดกันทางการเมือง เป็นต้น ด้วยเหตุที่เราต้องการศึกษารากเหง้าความขัดแย้งในมุมมองโลกอิสลาม ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจวิถีคิดของมุสลิมในเรื่องความขัดแย้ง ซึ่งต้องศึกษาถึงความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาเช่นการทำสงคราม และการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาเช่นความสันติ เป็นต้น กระบวนการคิดเหล่านี้จะทำให้เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่า โลกอิสลามจะมองประเด็นใดว่าเป็นรากเหง้าความขัดแย้ง และโลกอิสลามจะส่งเสริมหรือมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเหล่านั้นอย่างไร

ก. แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง ความขัดแย้งหมายถึงการต่อสู้หรือการโต้เถียง ความแตกต่างระหว่างสิ่งสองสิ่งขึ้นไปในเรื่องความคิด ความปรารถนา ฯลฯ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิมาพร้อมกับการกำเนิดของมนุษย์ผู้แรก ในศาสนาอิสลามนั้นหากเกิดความขัดแย้งขึ้นจะมีกระบวนการแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังนี้ คือ การใช้ความอดทน การอธิบายและเกลี้ยกล่อมเชิญชวน การทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การแข็งข้อของประชาชน การไม่ให้ความร่วมมือ การสไตรค์และการแสดงพลังประท้วง การอพยพออกไป รวมทั้งการใช้วิธีการทางทูต และการเผยแพร่และโฆษณา

ข. แนวคิดเรื่องสงคราม โดยทั่วไปแล้ว สงครามคือการพิพาทกันอย่างรุนแรงระหว่างองค์กรทางการเมืองสองกลุ่ม (รัฐบาลหรือองค์กรอื่นใด) ชนิดของสงครามก็คือ ชนิดของการพิพาทกันอย่างรุนแรง ชนิดของสงครามอาจจะได้รับคำนิยามในเงื่อนไขของธรรมชาติของผู้ทำสงคราม ธรรมชาติของเป้าหมายของผู้ทำสงคราม และความพยายามของผู้ทำสงครามที่จะนำออกปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น กล่าวอย่างกว้างๆ ก็หมายถึงแหล่งขุมกำลังรบที่ผู้ทำสงครามนำออกปฏิบัติ²

สงครามในความหมายของอิสลามคือการที่มุสลิมจำเป็นต้องจับดาบขึ้นต่อสู้เพื่อป้องกันตัว โดยที่การสู้รบหรือการทำสงครามต้องเป็นไปโดยมีระเบียบวินัยและมีธรรมะ มิใช่ให้ต่อสู้ด้วยอารมณ์ ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาท หรือผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ทำไปเพื่อต่อสู้กับการกดขี่ข่มเหง การขับไล่ออกจากบ้านเรือน การมีอิทธิพล

² ประสงค์ สุ่นศิริ, น.ต., สงครามก่อการร้าย อันตรายใกล้ตัว, (กรุงเทพมหานคร: ขอบคิดด้วยคน, 2544), หน้า 8-9.

และการมีอำนาจในแผ่นดินและการปกครอง เพื่อที่จะให้มีการดำรงไว้ซึ่งการละหมาด การบริจาคซะกาต³ การใช้กันให้ทำความดีและละเว้นความชั่ว หรือการดำรงไว้ซึ่งศาสนาอิสลามนั่นเอง⁴

ก. แนวคิดเรื่องการนิยาส สงครามคือรูปแบบของการต่อสู้ นิยาสคือจุดมุ่งหมายในการต่อสู้ ทั้งนี้นิยาสหมายถึงการยืนหยัดต่อต้านการกดขี่ การใช้อำนาจเผด็จการ และความอยุติธรรม (ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม) และเป็น การต่อสู้เพื่อผู้ที่ถูกกดขี่ (ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม) หรือในแง่มุมที่กว้างขึ้น นิยาสก็คือความพยายามหรือการต่อสู้เพื่อ ความยุติธรรม ซึ่งไม่จำเป็นต้องกระทำด้วยความรุนแรง⁵

วิธีการแก้ไขปัญหาคัดแย้งโดยหลักการของศาสนาอิสลามมีเพียงเท่านี้ วิธีการใช้ความรุนแรงใดๆก็ตามที่อยู่นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ทางศาสนาก็คือการก่อการร้ายนั่นเอง ซึ่งศาสนาอิสลามไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ เป็นอันตราย หากผู้ใดใช้การก่อการร้าย ผู้นั้นก็ได้แก้ไขปัญหาคัดแย้งด้วยหลักเกณฑ์ของศาสนาอิสลาม

ง. แนวคิดเรื่องการก่อการร้าย คำว่าการก่อการร้ายเป็นคำที่มีการโต้เถียงกันอย่างกว้างขวาง และมีนิยามที่ หลากหลาย โดยไม่มีความหมายใดที่ได้รับการยอมรับโดยสมบูรณ์ แต่ก็มีความนิยามซึ่งสอดคล้องกับความคิดของคน ส่วนใหญ่เรื่องการก่อการร้ายอยู่ โดยมีปัจจัยร่วมด้วยกัน 3 ประการได้แก่ (1) การใช้หรือคุกคามว่าจะใช้ความ รุนแรง (2) ต่อเป้าหมายพลเรือน และ (3) เพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง นักเขียนชื่อ โบแอส กานเนอร์ เป็นผู้ให้ข้อ ถกเถียงอย่างทรงพลังว่า คำนิยามการก่อการร้ายที่เป็นประโยชน์แก่การวิเคราะห์นั้น ทั้งเป็นไปได้และจำเป็นยิ่ง โดย ได้เสนอว่า “การก่อการร้ายคือการเจตนาใช้หรือคุกคามว่าจะใช้ความรุนแรง ต่อพลเรือนหรือเป้าหมายพลเรือน เพื่อ บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง” คำนิยามนี้ต่างจากนิยามอื่นจำนวนมากตรงที่มันประยุกต์ใช้ได้ทั้งกับรัฐบาล (หมายรวมทั้งหน่วยงานรัฐบาลและตัวแทน) และกับกลุ่มและบุคคลที่ไม่ใช่รัฐบาล ขณะเดียวกันก็กั้นเอาปฏิบัติการ ทางการเมืองแบบไม่รุนแรงอย่างเช่นการประท้วงนัดหยุดงาน มิหนำซ้ำยังเอาปฏิบัติการรุนแรงต่อกองกำลังทหาร และตำรวจออกไปต่างหากด้วย ฉะนั้น ปฏิบัติการแบบสงครามจรยุทธ์หรือการลุกขึ้นสู้ในเมืองจำนวนมากจึงยอม ไม่ใช่การก่อการร้าย⁶

อย่างไรก็ดี โดยทั่วไปแล้วลักษณะของการก่อการร้ายมีดังต่อไปนี้คือ (1) ระเบิดพลีชีพ (2) การอุ้ม (3) การ ลอบสังหารเป้าหมาย และ (4) การก่อการร้ายโดยรัฐต่อเป้าหมาย

ในทัศนะของอิสลามนั้น การก่อการร้ายเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับอนุญาตจากหลักเกณฑ์ของศาสนา และถือเป็น เรื่องผิด อิสลามไม่อนุญาตให้มุสลิมใช้อาวุธทำลายล้างชีวิตมนุษย์ผู้บริสุทธิ์ เช่น การใช้ลูกระเบิดตามสถานีรถไฟ

³ซะกาต คือ ทานชนิดหนึ่งซึ่งเป็นข้อบังคับแก่มุสลิมทุกคนต้องจ่าย

⁴ จรัญ มะอูลิม, “แนวคิดเรื่องสงครามของศาสนาอิสลาม,” ใน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: แนวคิด ทฤษฎีและกรณีศึกษา, จุลชีพ ชินวรร โณ, (บรรณาธิการ). (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 69.

⁵ จรัญ มะอูลิม, “แนวคิดเรื่องสงครามของศาสนาอิสลาม”, หน้า 91.

⁶โจนาธาน บาร์เกอร์, คู่มือศึกษาการก่อการร้ายแบบไม่รุนแรง, แปลโดย เกษียร เตชะพีระ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2548), หน้า 19-20.

หรือในตลาด ฯลฯ การจี๋เครื่องบินและฆ่าตัวประกันที่ไม่รู้โอโหน่อิเหน่ การยิงกราดผู้คนตามท้องถนน การทิ้งลูกระเบิดลงยังเป้าหมายที่เป็นพลเรือน ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องต้องห้ามตามหลักการของอิสลาม ทั้งนี้มุสลิมต้องต่อสู้กับผู้กดขี่แต่โดยวิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรง และที่สำคัญที่สุดคือไม่ใช้วิธีการหรืออาวุธชนิด “ฆ่าล้างโลก”

นับจากต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าในโลกอิสลามแทบทั้งหมดไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มใดใช้วิธีการร้าย ในทางตรงข้าม ปรากฏว่าประชาชาติมุสลิมในดินแดนต่างๆ กลับตกเป็นเหยื่อของการก่อการร้ายเสียเอง ไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะที่ประเทศมุสลิมจำนวนมากต้องตกเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่กดขี่ผู้อยู่ใต้การปกครองในรูปแบบต่างๆ หรือการก่อการร้ายต่อชาวมุสลิมในปาเลสไตน์ แคมเบียร์ บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา เซเชเนีย ฯลฯ ตลอดจนการก่อการร้ายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก สภาพการณ์เช่นนี้จึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้กลับจากโลกอิสลาม ทั้งการตอบโต้แบบสันติวิธีและการใช้ความรุนแรง

จ. แนวคิดในเรื่องภราดรภาพในอิสลาม องค์ประกอบพื้นฐานหนึ่งในคุณค่าแห่งศาสนาอิสลามคือคุณค่าแห่งการเป็นพี่น้องกันของมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธาในเอกภาพ และความเป็นสากลของพระเจ้า เป็นเจ้าที่ได้รับการเคารพภักดี สำหรับมุสลิมแล้ว พระเจ้ามีเพียงองค์เดียวคือผู้ทรงประทานเครื่องยังชีพ ผู้ทรงพิพากษา และผู้ทรงอภิบาลสากลจักรวาล สำหรับพระองค์แล้ว ฐานะทางสังคม ชาติที่เหนือกว่า หรือวงศ์ตระกูล ล้วนแล้วแต่ไม่มีความสำคัญ ต่อหน้าพระองค์นั้นมนุษย์จะมีความเท่าเทียมกันและเป็นพี่น้องกัน⁷

การที่มุสลิมเชื่อในเอกภาพของศาสนา หมายความว่าพระเจ้ามิได้จำกัดขอบเขตของศาสนาของพระองค์กับเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่ง หรือยุคใดยุคหนึ่งเป็นการเฉพาะ โดยมีความศรัทธาร่วมกันในหลักการที่มาจากพระเจ้า ความศรัทธาต่อพระเจ้า รวมถึงบทบัญญัติที่มาจากพระองค์นี้เองเป็นจุดร่วมให้เกิดความรัก และความเป็นพี่น้อง ซึ่งมีคำสั่งใช้มากมายที่พูดถึงหน้าที่ต่อการช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนให้กับพี่น้อง⁸

ฉ. แนวคิดเกี่ยวกับประชาคมมุสลิม ในความหมายทั่วไป ประชาคมหมายถึง “ความสัมพันธ์ทุกรูปแบบที่ก่อตัวจากความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างบุคคล ส่วนลึกของอารมณ์ ข้อผูกมัดทางศีลธรรม การรวมตัวกันทางสังคมและความต่อเนื่องของกาลเวลา ซึ่งอาจพบได้ในชนบท ศาสนา ชาติ เผ่าพันธุ์ อาชีพ หรือแนวความคิดร่วมกัน โดยรูปแบบดั้งเดิมของมันก็คือครอบครัว”⁹

⁷ ฮัมมูละฮ์ อับดุลอาญีซ, *อิสลามและมุสลิม*, แปลโดย อับดุลเลาะ อับรู (ปัตตานี: โครงการแปลและเรียบเรียงตำราอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2542), หน้า 51-52.

⁸ ฮาฟิซ สาละ, *องค์กรมุสลิมข้ามชาติกับความมั่นคงของมนุษย์: ศึกษากรณีองค์กรสงเคราะห์มุสลิมนานาชาติแห่งชาอุดีอาเราะเบียในประเทศไทย*, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 30-31.

⁹ Robert Nisbet, *The Sociological Tradition*, (New York: Basic Books, 1996), pp. 47-48, อ้างถึงใน ฮัมมูละฮ์ อับดุลอาญีซ, *อิสลามและมุสลิม*, หน้า 53.

แนวความคิดเกี่ยวกับประชาคมของศาสนาอิสลามนั้น มีลักษณะที่ระบุถึงลงไปว่ามีได้มีพื้นฐานแบบชาติพันธุ์ สัญชาติ ถิ่นฐาน อาชีพ ความเป็นญาติพี่น้องหรือผลประโยชน์ใดๆ หรือสรุปได้ในอีกนัยหนึ่งว่าเป็นประชาคมที่วางอยู่บนเนื้อพรมแดนของรัฐ (non-territorial community)

2. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเชเชเนีย

เชเชเนียมีชื่อทางการว่าสาธารณรัฐเชเชน (Chechen Republic) มีเมืองหลวงชื่อกรูกรอซนี (Grozny) ซึ่งมีสถานะเป็นสาธารณรัฐปกครองตนเองภายใต้สหพันธรัฐรัสเซีย¹⁰ โดยตั้งอยู่ทางทิศใต้ของสหพันธรัฐรัสเซีย ที่มีพื้นที่ทั้งหมด 15,300 ตารางกิโลเมตร และมีแม่น้ำที่สำคัญ 3 สายคือ แม่น้ำเตเรค (Terek) ซันซา (Sunzha) และอาร์กัน (Argun) เชเชเนียตั้งอยู่ในด้านเหนือของเทือกเขาคอเคซัส มีพรมแดนติดต่อกับทั้งหน่วยการปกครองอื่นๆ ของรัสเซียและต่างประเทศ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับสตาฟโรโพล คราย (Stavropol Krai) ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองหนึ่งของรัสเซีย ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกติดกับสาธารณรัฐดาเกสถาน (Dagestan Republic) ทิศตะวันตกติดกับสาธารณรัฐอิงกูเชเทีย (Ingushetia Republic) และสาธารณรัฐนอร์ท-ออสเซตีย-ออลาเทีย (North Ossetia-Alania) ของรัสเซีย ส่วนทิศใต้มีพรมแดนติดกับต่างประเทศคือประเทศจอร์เจีย

เชเชเนียมีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,103,886 คน (ค.ศ. 2002) คิดเป็นพื้นที่ต่อตารางเมตรเท่ากับ 72.1 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ประชากรของเชเชเนียเรียกว่าชาวเชเชน มีประชากรเป็นชาวเชเชน 964,949 คน คิดเป็น 93.5% ของจำนวนประชากรทั้งหมด ประชากรเชื้อชาติอื่นๆ มี ชาวรัสเซีย 40,645 คน คิดเป็น 3.7% ชาวคูมุกส์ (Kumyks) 8,883 คน คิดเป็น 0.8% ชาวอิงกูส (Ingush) 2,914 คน คิดเป็น 0.3% และประชากรเชื้อชาติอื่นๆ อีก 0.5% ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี โดยชาวเชเชนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามระหว่างศตวรรษที่ 16 ถึง 18

ปัจจุบัน ประเทศรัสเซียมีประชากรทั้งหมดประมาณ 200 ล้านคน มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 20 ล้านคน หรือ 10% ภาษาราชการของเชเชเนียคือภาษาเชเชนและภาษารัสเซีย เชเชเนียเป็นส่วนหนึ่งในเขตเศรษฐกิจแถบคอเคซัสตอนเหนือ มีรามซาน คาดีروف¹¹ (Ramzan Kadyrov) เป็นประธานาธิบดี ด้วยเหตุที่เชเชเนียเป็นดินแดนที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและศาสนาจากรัสเซียเป็นอย่างมาก ประกอบกับประวัติศาสตร์การถูกกดขี่ข่มเหงโดยรัสเซียตลอดมา ทำให้มีความขัดแย้งก่อตัวขึ้นเรื่อยมา โดยรากเหง้าของปัญหาเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอดีต และดำเนินเรื่อยมาจวบจนปัจจุบันและไม่มีท่าทีว่าจะจบสิ้น

¹⁰ สหพันธรัฐรัสเซียประกอบด้วยหน่วยการปกครองหลายระบบ หน่วยการปกครองใหญ่สุดคือสาธารณรัฐ โดยมีรัฐบาล 2 ระดับคือ รัฐบาลกลางของสหพันธรัฐรัสเซียมีประธานาธิบดีเป็นประมุข และรัฐบาลของแต่ละสาธารณรัฐมีประธานาธิบดีของตนเอง

¹¹ ปัจจุบันเชเชเนียเปรียบเสมือนรัฐที่มี 2 รัฐบาล กล่าวคือมีรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียและปกครองอย่างถูกกฎหมาย โดยมีรามซาน คาดีروفเป็นประธานาธิบดี และรัฐบาลของกลุ่มเรียกร้องเอกราชที่อยู่ในป่าบริเวณทิศใต้ของเชเชเนีย ซึ่งรัสเซียยังเข้าไปปราบปรามไม่ได้

3. ประวัติความเป็นมาของเชเชน

ก. เชเชนในยุคก่อนจักรวรรดิรัสเซีย พื้นที่ลาดด้านเหนือของคอเคซัสมีชนเผ่าอาศัยอยู่ 3 ชนเผ่าคือ ชนเผ่าเคิร์คาเซีย (Circassian) อยู่ทางทิศตะวันตก ชนเผ่าอวาร์ (Avars) อยู่ทางทิศตะวันออก และชนเผ่าซุเกียน (Zygians) อยู่ระหว่างสองชนเผ่าแรกในบริเวณที่เรียกว่า ซุก (Zyx) ที่ครอบคลุมพื้นที่ของนอร์ท-ออสเซตีย บัลการ์ อินกูเชตีย และเชเชนในปัจจุบัน เชเชนอยู่ในภูมิภาคคอเคซัสตอนเหนือ (Northern Caucasus) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มหาอำนาจในอดีตแย่งชิงกันมาตลอด โดยเริ่มถูกปกครองจากพวกออตโตมานเติร์กแห่งราชวงศ์ออตโตมานของตุรกีในศตวรรษที่ 15 ในที่สุด ชาวเชเชนทั้งหมดก็เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม พวกคอสแซครัสเซียเริ่มรุกรานเข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่ลุ่มของเชเชนในปี ค.ศ. 1577 ดินแดนคอเคซัสจึงเป็นที่ดึงดูดใจของจักรวรรดิรัสเซียมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 และ 19 ก่อนการถูกรุกรานโดยจักรวรรดิรัสเซียชาวเชเชนอยู่อย่างสงบสุข แม้ดินแดนเชเชนจะเป็นที่แย่งชิงของบรรดามหาอำนาจในสมัยนั้นคืออาณาจักรออตโตมาน (ตุรกี) อิหร่าน และรัสเซียก็ตาม¹²

ข. เชเชนในยุคจักรวรรดิรัสเซีย รัสเซียเริ่มเข้าไปมีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ในตอนต้นศตวรรษที่ 18 โดยจักรวรรดิรัสเซียเข้าสู่ออนเหนือของคาบเคสถานในปี ค.ศ. 1723 ในสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราชเพื่อหาทางออกสู่อินเดีย ในขณะที่อาณาจักรออตโตมานยังปกครองด้านตะวันออกของจอร์เจียและด้านใต้ของคาบเคสถาน รัสเซียสามารถผนวกจอร์เจียได้ในปี ค.ศ. 1873 จากผลของสนธิสัญญาออร์เจียฟ ด้วยสนธิสัญญานี้เองที่ทำให้เชเชนถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซีย เนื่องจากตั้งอยู่ระหว่างรัสเซียและจอร์เจีย

การเริ่มต้นด้านรัสเซียของชาวเชเชนเริ่มขึ้นปลายศตวรรษที่ 18 โดยเชคมันซูร์ อูสม่า (ค.ศ. 1760-1791) ประสบความสำเร็จในการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซีย บทบาทการเคลื่อนไหวทางสังคมของเขาคือพยายามจะฟื้นฟูและเผยแพรศาสนาอิสลาม โดยมีจุดประสงค์ในการเคลื่อนไหว 4 ประการคือ (1) ต้องการนำศาสนาอิสลามที่บริสุทธิ์เข้าสู่ชาวเชเชน (2) ต่อต้านศาสนาอื่นนอกเหนือจากศาสนาอิสลาม (3) ต้องการประกาศกฎหมายชารีอะหรือกฎหมายอิสลาม (Shari'a law) ในการปกครอง และ (4) ต้องการญิฮาดกับศัตรูของอิสลาม เชคมันซูร์นำกองทัพอิสลามต่อสู้กับจักรวรรดิรัสเซียหลายครั้งจนพ่ายแพ้ครั้งสุดท้ายในสมรภูมิตามปี ค.ศ. 1787 และถูกจับโดยรัสเซีย¹³

อิหม่าม ซามิลคือผู้นำที่มีอิทธิพลต่อชาวเชเชนคนถัดมาต่อจากเชคมันซูร์ เขานำกฎหมายชารีอะหรือกฎหมายอิสลามไปใช้ในการปกครอง และเปิดโรงเรียนสอนคัมภีร์อัลกุรอาน แม้จะมีการต่อต้านจากชาวเชเชนในความพยายามของเขา โดยเฉพาะการนำระบบจัดเก็บภาษีแบบอิสลามไปใช้ อาณาจักรเชเชนของเขาถูกสร้างโดย

¹² รัสเซียเริ่มต้นตั้งอาณาจักรเรียกว่าอาณาจักรคีฟรุส (Kiev Rus) ในปี ค.ศ. 880 ต่อมาถูกมองโกลปกครองจึงเรียกอณาจักรมองโกลนั้นว่า โกลเดน ฮอร์ด (Khanate of the Golden Horde) ซึ่งปกครองรัสเซียระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึง 15 ต่อมาพระเจ้าอิวานที่ 4 แห่งรัสเซียปราบมองโกลได้สำเร็จจึงสถาปนาอาณาจักรมัสโควี (Muscovy) และในคริสต์ศตวรรษที่ 17 รัสเซียถูกปกครองโดยราชวงศ์โรมานอฟ (Romanov) จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติรัสเซียในปี ค.ศ. 1917 โดยพรรคคอมมิวนิสต์ได้รวบรวมอาณาจักรต่างๆ ก่อตั้งเป็นสหภาพสังคมนิยมโซเวียตรัสเซีย (Union of Soviet Socialist Republics: USSR) สหภาพโซเวียตล่มสลายในปี ค.ศ. 1991 จนเกิดประเทศใหม่กว่า 15 ประเทศ รวมทั้งสหพันธรัฐรัสเซียในปัจจุบันนั่นเอง

¹³ Kemal H. Karpat, *The politicization of Islam : reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state*, (New York, N.Y. : Oxford University Press, 2001), p.12.

การสนับสนุนจากสุดด้านแห่งออโตมาน เหล่านักรบและนักการศาสนา เขาพ่ายแพ้ต่อรัสเซียในปี ค.ศ. 1859 และถูกจับโดยกองทัพรัสเซีย ต่อมาระหว่างปี ค.ศ. 1877-1878 ชาวมุสลิมในคอเคซัสรวมถึงชาวเชเชนร่วมกันต่อต้านรัสเซีย และการสู้รบในครั้งนั้นทำให้ได้รับสถานะเป็นสาธารณรัฐปกครองตนเอง

อย่างไรก็ดี การแข็งข้อต่อรัสเซียได้เกิดขึ้นอีกหลายครั้งระหว่างปี ค.ศ. 1928-1936 และปี ค.ศ. 1940-1944 ในสงครามรัสเซีย-เตอร์กิส (Russo-Turkish War) ปี ค.ศ. 1804 การปฏิวัติรัสเซีย ปี ค.ศ. 1917 และสงครามกลางเมืองรัสเซีย (Russian Civil War) ปี ค.ศ. 1918-1921

ก. เชเชนียในยุคสหภาพโซเวียต ภายใต้การปกครองของโซเวียต¹⁴ เชเชนียถูกผนวกรวมกับอินกูเชเทียเพื่อก่อตั้งสาธารณรัฐปกครองตนเองเชเชน-อินกูเชเทีย (The Autonomous Republic of Chechen-Ingushetia) ใน ปี ค.ศ. 1934 ชาวเชเชนออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 1940 ที่นำมาซึ่งการลงโทษจากโจเซฟ สตาลิน ผู้นำสหภาพโซเวียตในขณะนั้น โดยเขาสั่งเนรเทศชาวเชเชนและชาวอินกูสทั้งหมดไปค่ายกักกัน และโซเวียตในปี ค.ศ. 1944 ด้วยข้อกล่าวหาว่าชาวเชเชนให้ความร่วมมือกับนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สอง แม้ว่าเยอรมนีจะไม่เคยนำทัพไปถึงเขตแดนเชเชนียเลยก็ตาม ทั้งนี้มีชาวเชเชนเสียชีวิตระหว่างการถูกเนรเทศกว่าหนึ่งแสนคน ชาวเชเชนได้รับอนุญาตให้กลับสู่มาตุภูมิในปี ค.ศ. 1956 ภายหลังจากนโยบายลดความเป็นสตาลิน (De-Stalinization) โดยนิกิตา ครุชเชฟ (Nikita Khrushchev) นโยบายทำให้เป็นรัสเซีย (Russification) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดกลิ่นวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่รัสเซีย แล้วทำให้กลายเป็นแบบรัสเซียเพื่อเอกภาพในการปกครอง ถูกนำมาใช้กับชาวเชเชนอีกหลังจากกลับสู่มาตุภูมิในปี ค.ศ. 1956 ช่วงระหว่างการปกครองของโซเวียตนั้น มัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนาถูกปิดไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีการห้ามปฏิบัติศาสนกิจในศาสนาอิสลาม ซึ่งชาวเชเชนมองว่านี่คือการทำลายศาสนาอิสลามของโซเวียต และได้กลายเป็นปมปัญหาระหว่างเชเชนีย-รัสเซียในเวลาต่อมา

เมื่อการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใกล้จะมาถึงในปี ค.ศ. 1991 ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชเชเชนจึงเริ่มขึ้นภายใต้ชื่อสภาแห่งชาติเชเชน (Chechen National Congress) ขบวนการนี้ถูกต่อต้านจากบอริส เยลต์ซิน ประธานาธิบดีรัสเซีย โดยกล่าวว่า (1) เชเชนียไม่สามารถแยกเป็นรัฐเอกราชได้ดังเช่นรัฐในบอลติก เอเชียกลางและรัฐในคอเคซัสอื่น เพราะเชเชนียยังเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐสังคมนิยมรัสเซียโซเวียต (The Russian Soviet Federative Socialist Republic) ดังนั้นจึงไม่มีสิทธิภายใต้รัฐธรรมนูญโซเวียตที่จะแยกตัวออกไป (2) สาธารณรัฐอื่นๆ ในรัสเซียเช่น คารากันดาก (Tatarstan Republic)¹⁵ จะแยกตัวออกจากรัสเซียไปทันทีหากเชเชนีย

¹⁴ ผู้นำของสหภาพโซเวียตตามลำดับมีดังนี้ วลาดิมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) โจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) นิกิตา ครุชเชฟ (Nikita Khrushchev) ลิโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) มิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbashov) ต่อมาสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี ค.ศ. 1991 ผู้นำของสหพันธรัฐรัสเซียมีตามลำดับดังนี้ บอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) วลาดิมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) และดมิทรี เมดเวเดฟ (Dmitry Medvedev)

¹⁵ สาธารณรัฐคารากันดากเป็นสาธารณรัฐในสหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งประชากรชนชาติคารากันส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สาธารณรัฐที่มั่งคั่งไปด้วยน้ำมันและอุตสาหกรรมหนักเช่นเครื่องบินและยานพาหนะแห่งนี้ ต้องการเอกราชเช่นเดียวกับเชเชนียหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 แต่ความพยายามประกาศเอกราชไม่สำเร็จ

ได้รับสิทธิที่จะได้รับเอกราช และ (3) เชชเนียคือแม่ข่ายของระบบโครงสร้างอุตสาหกรรมน้ำมันในรัสเซีย ดังนั้น หากแยกตัวออกไปจะกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล

นายพลดอการ์ ดูดาเยฟ เริ่มก่อตั้งสภาเชชเนียขึ้นในปี ค.ศ. 1990 และก่อการปฏิวัติยึดอำนาจขึ้นในเดือน กันยายน ค.ศ. 1991 และประกาศเอกราชของเชชเนียในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1991 ภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 สาธารณรัฐเชเชนในขณะนั้นคือสาธารณรัฐเชเชน-อิงกูส (Chechen-Ingush Republic) ก็ได้แยกออกเป็นสาธารณรัฐเชเชนแห่งอิชเคอเรีย (Chechen Republic of Ichkeria) และสาธารณรัฐอิงกูเชเทีย สาธารณรัฐเชเชนแห่งอิชเคอเรียพยายามแยกตัวเองเป็นเอกราชภายหลังเกิดสงครามระหว่างเชชเนียและรัสเซียครั้งที่ 1 จึงทำให้คนเชื้อชาติอื่นๆ ในเชชเนียอพยพออกจากเชชเนีย และทำให้สาธารณรัฐเชเชนแห่งอิชเคอเรียก็ได้รับเอกราชโดยพฤตินัยเช่นกัน แม้จะมีรัฐบาลต่างประเทศเพียงรัฐบาลเดียวที่ให้การรับรองประเทศเกิดใหม่นี้คือรัฐบาลตอลิบานแห่งสาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถานเท่านั้น ต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ. 2000 สหพันธรัฐรัสเซียจึงสามารถยึดเชชเนียคืนไปอยู่ภายใต้การปกครองของตนได้อีกครั้งหนึ่งระหว่างสงครามเชชเนีย-รัสเซียครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1999-2000) แต่กลุ่มเรียกร้องเอกราชก็ยังคงมีอยู่

ง. เชชเนียในปัจจุบัน ปัจจุบัน สถานการณ์ในเชชเนียเริ่มมีเสถียรภาพมากขึ้น โดยมีสถานะเป็นสาธารณรัฐหนึ่งของสหพันธรัฐรัสเซีย และรัฐธรรมนูญท้องถิ่นประกาศใช้ในปี ค.ศ. 2003 อย่างไรก็ตาม เชชเนียก็ยังคงเป็นรัฐที่มีอยู่ 2 รัฐบาล คือรัฐบาลท้องถิ่นที่ขึ้นต่อรัฐบาลกลางรัสเซีย และรัฐบาลของกลุ่มเรียกร้องเอกราชซึ่งนับวันจะยิ่งลดบทบาทลง

(1) รัฐบาลท้องถิ่น การเลือกตั้งประธานาธิบดีเชชเนียมีขึ้นในปี ค.ศ. 2003 โดยอะหมัด คาดีร์อฟ ([Akhmad Kadyrov](#)) อดีตผู้นำศาสนาและสมาชิกกลุ่มเรียกร้องเอกราชได้แปรพักตร์ไปอยู่กับฝ่ายรัฐบาลรัสเซีย เขาได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีด้วยคะแนนเสียงกว่า 83 เปอร์เซ็นต์ ท่ามกลางข้อครหาจากคณะผู้สังเกตการณ์เลือกตั้งนานาชาติที่ได้เข้าไปสังเกตการณ์โดยตรง อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 2004 เขาก็ถูกลอบสังหารจากเหตุระเบิดในสนามกีฬากรุงมอสโก ขณะเดินทางไปเป็นประธานเปิดการแข่งขันกีฬา ต่อมาในปี ค.ศ. 2005 รัมซาน คาดีร์อฟ บุตรชายของเขาก็ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี และในปี ค.ศ. 2007 เขาก็ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานาธิบดีของเชชเนีย ต่อมา รัมซานถูกกล่าวหาว่าใช้อิทธิพลสร้างกองกำลังรับจ้างชื่อว่า คาดีร์อฟซี ([Kadyrovtsy](#)) ซึ่งมีส่วนพัวพันกับเหตุการณ์สังหารและลักพาตัวเจ้าหน้าที่องค์กรนานาชาติหลายองค์กร รวมทั้งองค์กรจับตาคาละเมิดสิทธิมนุษยชน ([Human Rights Watch](#)) ในปี ค.ศ. 2009 และองค์กรสถาบันเพื่อเสรีภาพ ([Freedom House](#)) ของสหรัฐอเมริกาได้รวมเชชเนียไว้ในสถานที่แย่ และละเมิดสิทธิมนุษยชนมากที่สุด เช่นเดียวกับพม่า เกาหลีเหนือ และซิมบับเว

(2) รัฐบาลกลุ่มเรียกร้องเอกราช รัฐบาลของกลุ่มเรียกร้องเอกราชที่มีชื่อเรียกว่า อิชเคอเรีย (Ichkeria) ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1991 เพื่อต้องการประกาศเอกราชจากรัสเซีย แม้จะไม่ได้รับการยินยอมจากรัสเซีย แต่รัฐบาลอิชเคอเรียก็

มีสถานะเป็นตัวแทนของชาวเชเชนในการเจรจากับรัฐบาลกลางรัสเซียมาโดยตลอด จุดเปลี่ยนของรัฐบาลดังกล่าวเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2003 เมื่อรัฐบาลรัสเซียกล่าวหาว่ารัฐบาลอิชเคอเรียเป็นกลุ่มก่อการร้าย อัслан มาสคาโดฟ (Aslan Maskhadov) ประธานาธิบดีของรัฐบาลอิชเคอเรียในขณะนั้นจำต้องละทิ้งแนวทางสันติผ่านการเจรจากับรัสเซียที่ยึดมั่นมาโดยตลอด โดยไปเข้าร่วมกับกลุ่มกองกำลังกบฏในเชตปา ต่อมา มาสคาโดฟถูกกองกำลังพิเศษของรัสเซียสังหารในปี ค.ศ. 2005 และอะหมัด ซากาเยฟ (Akhmed Zakayev) ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีในช่วงสั้นๆ ตามมาด้วยอับดุล คาติม ซัยดุลลาเยฟ (Abdul Khalim Saidullayev) ที่ขึ้นมาเป็นผู้นำ แต่เขาก็ถูกรัฐบาลรัสเซียสังหารในปี ค.ศ. 2006 สุดท้าย โดคู อูมารอฟ (Doku Umarov) ผู้นำคนใหม่ได้ประกาศสถาปนาสาธารณรัฐเชเชนแห่งอิชเคอเรียและก่อตั้งรัฐอิสลามแห่งคอเคซัส (The [Caucasian Emirate](#)) ขึ้นมาแทน การกระทำของเขาโดนคัดค้านจากกลุ่มเรียกร้องเอกราชจำนวนมาก จนส่งผลให้สถานะขององค์กรกลุ่มเรียกร้องเอกราชต้องแตกแยกกันในที่สุด¹⁶

4. ศาสนาอิสลามในเชเชเนีย

ศาสนาอิสลามเข้าไปในภูมิภาคคอเคซัสเหนือครั้งแรกที่อาเซอร์ไบจาน และพื้นที่อื่นๆ ทางตอนใต้ของเทือกเขาคอเคซัส โดยชาวอาหรับเป็นผู้พิชิตดินแดนเหล่านี้ได้ในศตวรรษที่ 7 ศาสนาอิสลามได้รับการเผยแพร่อย่างจริงจังอีกครั้งโดยจักรวรรดิออตโตมานในช่วงศตวรรษที่ 11-13 โดยอาณาจักรโกลเดน ฮอร์ดของมองโกล¹⁷ ซึ่งเข้ายึดครองประเทศรัสเซียได้และได้เปลี่ยนไปเข้ารับอิสลาม ส่วนอาณาจักรไครเมีย คานเนส (Crimean Khanes) ของมองโกลอีกกลุ่มหนึ่งก็เข้ารับอิสลามเช่นเดียวกัน นอกจากนั้น ศาสนาอิสลามยังได้รับการเผยแพร่อีกครั้งในศตวรรษที่ 16 และ 17 โดยอาณาจักรออตโตมาน (ตุรกี)

ชาวมุสลิมส่วนใหญ่ในเชเชเนียนับถือนิกายซุนนี และศาสนาอิสลามได้เจริญเติบโตในดินแดนนี้มาอย่างยาวนาน มีผู้นำมุสลิมที่เป็นทั้งผู้นำศาสนาและผู้นำในเทือกเขาคอเคซัสในการต่อสู้กับรัสเซียหลายคนเช่น เชค มันซูร์ อูสม่า, กาซี มุลเลาะห์ (Ghazi Mollah) และอิหม่าม ซามิล สำหรับชาวมุสลิมแล้ว ศาสนาไม่ได้แยกออกจากทางโลกเช่นชีวิตประจำวันและการเมืองแต่อย่างใด ชาวมุสลิมในเชเชเนียอยู่อย่างสงบสุข จนวันหนึ่งที่รัสเซียได้รุกรานเข้าไปในเทือกเขาคอเคซัสรวมทั้งเชเชเนีย การต่อสู้จึงเริ่มเกิดขึ้น

จนมาถึงยุคสหภาพโซเวียตซึ่งปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์ หลักการโดยทั่วไปของลัทธิคอมมิวนิสต์คือไม่เชื่อศาสนา และมองศาสนาว่าเป็นตัวขัดขวางการปฏิวัติ นั่นคือเมื่อมีการปฏิวัติรัสเซียขึ้นในปี ค.ศ. 1917 กองทัพแดงปราบสัชนะและสถาปนาระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ขึ้นในประเทศ และจักรวรรดิรัสเซียเปลี่ยนเป็นสหภาพโซเวียต ปรากฏว่ามีดินแดนมุสลิมมากมายในสหภาพโซเวียตเช่น เชเชเนีย ดาตาร์สถาน ดาเกสถาน คาซัคสถาน อุซเบกิสถาน เติร์กเมนิสถาน ฯลฯ ด้วยแนวคิดปฏิเสธพระเจ้าของลัทธิคอมมิวนิสต์จึงกระทบต่อประชากรในสหภาพโซเวียตที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก โดยเมื่อเริ่มต้นนั้น สหภาพโซเวียตได้ใช้วิธีเผยแพร่แนวคิด

¹⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Chechnya>

¹⁷ มองโกลได้บุกเข้าไปในรัสเซียตั้งแต่ปี ค.ศ. 1223 โดยเจงกิสข่าน (Genghis Khan) พวกมองโกลได้บุกเลิกรัฐเซียเข้าไปจนถึงบริเวณออสเตเรียและเชกในปัจจุบัน แต่พวกนี้ต่อต้านพวกมองโกลอย่างเข้มแข็ง พวกมองโกลจึงถอยกลับไปตั้งมั่นในรัสเซีย โดยตั้งอาณาจักรโกลเดน ฮอร์ด และมีเมืองหลวงชื่อเซรา (Serai) ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองโวลกากรอด ทั้งนี้มองโกลยึดครองรัสเซียไว้ได้เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 250 ปี

ปฏิเสธพระเจ้าให้แก่ผู้นับถือศาสนาต่างๆ รวมทั้งศาสนาอิสลามด้วย เมื่อเห็นว่าวิธีดังกล่าวไม่ค่อยประสบความสำเร็จในหมู่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม สหภาพโซเวียตจึงใช้วิธีการที่หนักขึ้นด้วยการใช้นโยบายทำให้เป็นรัสเซีย และที่หนักที่สุดคือการสังปิดและทำลายมัสยิด รวมถึงโรงเรียนสอนศาสนาต่างๆ และกดดันควบคุมจำนวนผู้นำศาสนาพร้อมกันไปด้วย

5. สงครามเชเชเนีย

สงครามเชเชเนียคือการต่อสู้ระหว่างเชเชเนียกับรัสเซีย ซึ่งเกิดขึ้น 2 ครั้งคือสงครามเชเชเนียครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1994 และสงครามเชเชเนียครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1999 มูลเหตุของสงครามครั้งที่ 1 เกิดจากการประกาศแยกตัวเป็นเอกราชของเชเชเนียในปี ค.ศ. 1991 ส่วนมูลเหตุของสงครามครั้งที่ 2 เกิดจากการที่เชเชเนียบุกเข้าไปในดาเกสถานเพื่อก่อตั้งรัฐอิสลาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี สงครามเชเชเนียยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน และแม้ความรุนแรงจะลดลงแต่ก็ยังคงตอบโต้ยากว่าจะจบลงเมื่อใด

ก. สงครามเชเชเนียครั้งที่ 1 เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและเชเชเนียได้ทวีความรุนแรงขึ้นภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย เนื่องจากในขณะที่รัสเซียกำลังประสบปัญหาต่างๆ รุมเร้าทั้งภายนอกและภายใน อันเป็นผลจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต จึงทำให้ละเลยปัญหาความขัดแย้งในดินแดนคอเคซัสตอนเหนือ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเรียกร้องเอกราชหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางการเมืองโดยวิธีการสันติ หรือกลุ่มที่เคลื่อนไหวโดยการใช้อำกำลัง โดยในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1992 ประธานาธิบดีชอคาร์ ดูดาเยฟของเชเชเนียไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญารับอำนาจปกครองตนเองเพียงบางส่วน ซึ่งเท่ากับยอมรับฐานะความเป็นรัฐในปกครองของสหพันธรัฐรัสเซีย จึงเป็นเหตุให้เกิดสงครามขึ้นในวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1994 โดยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินผู้นำรัสเซียในขณะนั้น ได้ออกคำสั่งให้เคลื่อนทัพที่มีกำลังทหารกว่า 40,000 นายเข้าไปปราบกลุ่มเรียกร้องเอกราชในเชเชเนีย โดยฝ่ายรัสเซียกล่าวว่า การประกาศเอกราชของเชเชเนียนั้นผิดกฎหมาย รัสเซียจำเป็นต้องปกป้องดินแดนที่ถือว่าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของตน การที่รัสเซียนำอาวุธหนักไปใช้ในสงครามอย่างเต็มรูปแบบ ทำให้กรุงกรอซนีถูกทำลายอย่างหนัก จนการสู้รบยืดเยื้อเป็นเวลากว่า 2 ปี และสิ้นสุดลงในเดือนมกราคม ค.ศ. 1997 สงครามครั้งนี้จบลงด้วยชัยชนะของกองทัพเชเชเนีย การถอนทัพของรัสเซียและการเซ็นสนธิสัญญาสันติภาพชั่วคราว สุดท้าย รัสเซียได้ยอมตกลงให้สิทธิการปกครองตนเองแก่กลุ่มเรียกร้องเอกราชชั่วคราว จนกว่าจะมีการตัดสินใจเรื่องการเป็นเอกราชของเชเชเนียในปี ค.ศ. 2001

สงครามเชเชเนียครั้งที่ 1 นี้สร้างความเสียหายให้แก่ทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างมาก โดยมีผู้ประมาณการว่าทหารรัสเซียตายไปในสงครามประมาณ 7,500 คน ทหารเชเชนตายไปประมาณ 4,000 คน ประชาชนล้มตายไปไม่น้อยกว่า 35,000 คน รวมแล้วมีคนตายในสงครามครั้งนี้อย่างน้อยกว่า 46,500 คน ขณะที่บางคนก็วิจารณ์ว่าสงครามครั้งนี้มีผู้เสียชีวิตราว 80,000-100,000 คน หลังจากเชเชเนียประกาศเป็นรัฐอิสลามเอกราชในปี ค.ศ. 1996 ประกาศใช้

กฎหมายชาโรรีเอในการปกครองและเป็นรัฐธรรมนูญของประเทศในปี ค.ศ. 1998 และประกาศนิยัตินามของรัฐบาลอิสลามคอสตอฟแห่งคอเคซัส (Islamic Caliphate in the Caucasus) ในปี ค.ศ.1999 ต่อมา ซามิล บาซาเยฟ ได้นำกองกำลังบุกเข้าไปในคาบเคสถานเพื่อจะรวมเข้าก่อตั้งรัฐบาลอิสลามแห่งคอเคซัส การบุกครั้งนี้เป็นชนวนให้เกิด สงครามเชเชน-รัสเซียครั้งที่ 2

ภายหลังสงครามก็มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีเชเชนในปี ค.ศ. 1997 โดยได้เพิ่มอำนาจให้กับหัวหน้ากลุ่ม แบ่งแยกดินแดนเชเชนอย่างอิสลาม มาสคาโดฟ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีภายหลังสงคราม อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกลุ่มแบ่งแยกดินแดนกลับไม่สามารถฟื้นฟูประเทศที่เสียหายจากสงครามได้ ด้วยเหตุนี้ เมืองหลวงอย่าง กรอซนีจึงมีสภาพพังยับเยิน และประเทศกลายเป็นดินแดนไร้กฎหมาย

ต่อมาปรากฏว่าอำนาจของรัฐบาลมาสคาโดฟที่ต้องการเรียกร้องเอกราชโดยสันติมีน้อยลง แต่อำนาจของกลุ่มแบ่งแยกดินแดนซึ่งอยู่ตามส่วนต่างๆ ของเชเชนที่ต้องการเรียกร้องเอกราชโดยความรุนแรงกลับเพิ่มขึ้น และได้ตั้งตนให้มีอำนาจเป็นเอกเทศจากรัฐบาลเชเชน ดังนั้นจึงทำให้ประธานาธิบดีอิสลาม มาสคาโดฟมีอำนาจ ปกครองประเทศเพียงบางส่วน และที่เหลือกลายเป็นดินแดนเถื่อนไร้กฎหมาย กระทั่งมีการลักพาตัวเจ้าหน้าที่ ระดับสูงของรัสเซียและองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานอยู่ในเชเชนหลายครั้ง ทั้งนี้เป็นผลมาจากคำสั่งของนาย พลซามิล บาซาเยฟ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหัวหน้ากองโจรเชเชนที่สำคัญและมีอำนาจมากที่สุด โดยมีคอฎฏอบ (Khattab) ซึ่งเป็นชาวซาอุดีอาระเบียเป็นผู้ช่วย ในฐานะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการดำเนินกลยุทธ์เพื่อแบ่งแยกดินแดน¹⁸

ข. สงครามเชเชนครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1999 ซามิล บาซาเยฟ หัวหน้ากลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนได้นำกำลังบุกเข้าไปในสาธารณรัฐคาบเคสถานของรัสเซีย เพื่อหวังผนวกเข้าไปเป็นรัฐอิสลามแห่งคอเคซัสตาม แผน และในเดือนกันยายน ค.ศ. 1999 เกิดเหตุลอบวางระเบิดขึ้นหลายเมืองในรัสเซีย รวมทั้งกรุงมอสโกด้วย รัสเซีย กล่าวหาว่ากลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ และตัดสินใจเริ่มทำสงครามครั้งที่ 2 ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1999 โดยส่งกองกำลังทหารเข้าไปในเชเชนประมาณ 90,000 คน รวมทั้งส่งเครื่องบินรบโจมตีกรุงกรอซนี อย่างหนัก สงครามครั้งนี้รัสเซียได้เพิ่มแสนยานุภาพมากมายทั้งภาคพื้นดินและทางอากาศ ในขณะที่เชเชนได้นำการสู้รบแบบกองโจร (Guerrilla Warfare) ไปใช้ และระหว่างปี ค.ศ. 2002-2004 กองทัพเชเชนก็ได้เพิ่มยุทธการแบบ การก่อการร้าย โดยมีเป้าหมายที่พลเรือนรัสเซีย ระหว่างนี้มีการลักพาตัวเกิดขึ้นจำนวนมาก มีการจับตัวประกัน ที่ทำให้เกิดการสูญเสียครั้งใหญ่คือการจับตัวประกันที่โรงละครมอสโกในปี ค.ศ. 2002 และการจับตัวประกันที่ โรงเรียนโนเบสสถานในปี ค.ศ. 2004

ต่อมา ในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1999 วลาดิมีร์ ปูติน นายกรัฐมนตรีคนใหม่ของรัสเซียประกาศว่าอำนาจของ ประธานาธิบดีอิสลาม มาสคาโดฟและรัฐบาลเชเชนนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย จนถึงวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1999 รัสเซียจึงสามารถควบคุมและยึดกรุงกรอซนีคืนได้อย่างรวดเร็ว ครั้นถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2000 รัฐบาลกลุ่ม

¹⁸http://en.wikipedia.org/wiki/First_Chechen_War

เรียกร้องเอกราชก็หมดอำนาจลง แต่กลุ่มนักรบเรียกร้องเอกราชยังคงมีอยู่ทางภาคใต้ของเชเชเนีย และรัสเซียก็ยังไม่สามารถกำจัดกลุ่มกองโจรให้หมดไปได้ อย่างไรก็ตาม รัสเซียก็สามารถเข้าแทรกแซงการเมืองเชเชเนีย โดยแต่งตั้งอะหมัด คาดีรอฟ ซึ่งเป็นผู้ที่มีแนวคิดมุ่งเน้นการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายโดยสันติวิธีเป็นประธานาธิบดี แม้ว่าเขาจะเคยเป็นอดีตผู้ร่วมอุดมการณ์ในกลุ่มผู้เรียกร้องเอกราชมาก่อน แต่ก็หันไปหารัสเซียในภายหลัง ต่อมา เขาถูกสังหารด้วยระเบิดในพิธีฉลองวันแห่งชัยชนะ (Victory day) ในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 2004 ณ สนามกีฬากลางกรุงกรอซนี สาเหตุการเสียชีวิตเกิดจากการที่เขาไม่เห็นด้วยกับมาตรการก่อความไม่สงบของนายพลบาซาเยฟหัวหน้ากลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชน ต่อมา อลู ดาดาสเชวิช อาลคานอฟ ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนถัดมา และก็ถูกสังหารในปี ค.ศ. 2006 จนกระทั่งรามซาน คาดีรอฟซึ่งเป็นลูกชายของอะหมัด คาดีรอฟได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดี สถานการณ์ปัญหาในเชเชเนียก็ไม่ได้ดีขึ้นแม้แต่น้อย แม้ว่าวลาดีมีร์ ปูติน ประธานาธิบดีรัสเซียจะมีนโยบายเด็ดขาดต่อเชเชเนีย แต่เหตุการณ์การก่อการร้ายหรือการจับเจ้าหน้าที่ระดับสูงก็ยังเกิดขึ้นเป็นประจำ

สงครามเชเชเนียครั้งที่ 2 นี้ได้สร้างความเสียหายและสูญเสียไม่น้อยไปกว่าสงครามครั้งแรก กระทรวงป้องกันภัยของรัสเซียประกาศในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2005ว่า ทหารรัสเซียเสียชีวิตอย่างน้อย 3,450 นาย ในระหว่างสงครามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999-2005 ส่วนคณะกรรมการมรดาของทหารรัสเซียประเมินว่าทหารรัสเซียเสียชีวิตอย่างน้อย 11,000 นาย ในระหว่างปี ค.ศ. 1993-2003 เตาส์ ซาบราอีลอฟ (Taus Dzhabrailov) เจ้าหน้าที่ระดับสูงในรัฐบาลเชเชเนียระบุว่า ชาวเชเชนเสียชีวิตราว 30,000-40,000 และนายทหารรัสเซียเสียชีวิตราว 100,000 นาย ส่วนอัสลัน มาสคาโดฟ ประธานาธิบดีเชเชนกล่าวว่า ชาวเชเชนกว่า 200,000 คนเสียชีวิตระหว่างสงครามเชเชเนียทั้งสองครั้ง ขณะที่องค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) แถลงในปี ค.ศ. 2007ว่า สงครามครั้งที่ 2 นี้คร่าชีวิตประชาชนผู้บริสุทธิ์ไปกว่า 25,000 คน และสูญหายกว่า 5,000 คน¹⁹

รูปแบบในระยะแรกของการดำเนินการรบของเชเชเนียในสงครามเชเชเนียครั้งที่ 2 นี้ เปรียบได้กับสถานการณ์สงครามเชเชเนียครั้งแรก โดยมีการใช้กำลังทหารในการต่อต้านเนื่องจากความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายการรบของรัสเซีย อย่างไรก็ตาม ในสงครามครั้งหลังนี้ กองทัพรัสเซียสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ จึงเป็นเหตุให้กลุ่มเรียกร้องเอกราชปรับกลยุทธ์ทางสงครามไปเป็นยุทธวิธีแบบสงครามกองโจร ซึ่งเป็นสงครามที่มีรูปแบบและกลยุทธ์ที่แตกต่างออกไป เช่นการ โจมตีแล้วถอยหนี และอุดมการณ์นั้นก็มีความแตกต่างกับการก่อการร้าย กล่าวคือสงครามกองโจรไม่ได้มุ่งร้ายต่อพลเรือน ในขณะที่การก่อการร้ายมุ่งเน้นการนำเอาชีวิตของผู้บริสุทธิ์ไปเป็นเครื่องมือในการต่อรอง ซึ่งในช่วงปลายของสงครามเชเชเนียครั้งที่ 2 นั้น ทางกลุ่มเรียกร้องเอกราชได้เริ่มมุ่งเน้นใช้วิธีการก่อการร้ายมากขึ้น โดยที่การก่อการร้ายในเวลานั้นมุ่งเน้นในการสร้างความเสียหายแก่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้น เช่น การจับเจ้าหน้าที่ระดับสูง หรือการลอบสังหาร ต่อมา การ

¹⁹http://en.wikipedia.org/wiki/Second_Chechen_War

ก่อการร้ายก็เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นการก่อการร้ายที่สร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก และเป็นประเด็นที่ประชาคมโลกสนใจ เช่น กรณีการจับตัวประกันที่โรงละครมอสโก หรือการจับตัวประกันที่โรงเรียนในเบสลาน เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างเชเชนและรัสเซียในปัจจุบันได้คลี่คลายลงไปในด้านความรุนแรง นับตั้งแต่หลังสงครามเชเชนครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ปัจจุบัน เชเชนกลับไปอยู่ในสถานะสาธารณรัฐภายใต้สหพันธรัฐรัสเซียอีกครั้ง โดยรัสเซียสามารถควบคุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของเชเชนไว้ได้ จะเหลือก็เพียงพื้นที่บางส่วนทางตอนใต้ของเชเชนที่ยังไม่สามารถควบคุมได้ หลังจากกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนถอยร่นไปอยู่ในพื้นที่ทางตอนใต้ของเชเชน ปรากฏว่ารูปแบบการต่อสู้ของกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนได้เปลี่ยนไปจากการทำสงครามเต็มรูปแบบไปเป็นการทำสงครามกองโจรและการก่อการร้าย เช่น การจับตัวประกัน การเรียกค่าไถ่ เป็นต้น ต่อมาจำนวนกองทหารของกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนได้ลดลงไปอย่างมากช่วงหลังสงครามครั้งที่ 2 เนื่องจากสูญเสียกองกำลังไปเป็นจำนวนมาก และกลุ่มเรียกร้องเอกราชก็ได้ลดขนาดองค์กรลง

อย่างไรก็ดี ก่อนสงครามครั้งที่ 2 กลุ่มเรียกร้องเอกราชสามารถเข้าปกครองประเทศได้โดยมีประธานาธิบดีมาจากกลุ่มเรียกร้องเอกราช แต่เมื่อสงครามครั้งที่ 2 เกิดขึ้น รัสเซียก็สามารถยึดอำนาจปกครองคืนได้จากกลุ่มเรียกร้องเอกราช โดยส่งชาวเชเชนที่ฝักใฝ่รัสเซียขึ้นเป็นประธานาธิบดีปกครองสาธารณรัฐแทน และแก้ไขรัฐธรรมนูญจากเดิมที่ประธานาธิบดีของสาธารณรัฐในสหพันธรัฐรัสเซียได้รับเลือกอย่างอิสระจากประชาชน เปลี่ยนเป็นให้ประชาชนเลือกประธานาธิบดีจากผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี ที่ต้องได้รับการอนุมัติจากประธานาธิบดีรัสเซียก่อน การแก้ไขรัฐธรรมนูญเช่นนี้ก็เพื่อป้องกันปัญหาจากการที่กลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนอาจสามารถได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีของเชเชนนั่นเอง นอกจากนั้นยังอาจช่วยป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในสาธารณรัฐอื่นๆ ที่มีแนวโน้มต้องการแบ่งแยกดินแดนออกจากรัสเซียอีกด้วย

ปัจจุบัน ประธานาธิบดีของสาธารณรัฐเชเชนคือรามซาน คาดีรอฟ อดีตสมาชิกกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนที่กลับเข้าไปฝักใฝ่รัสเซีย จนได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีต่อจากอะหมัด คาดีรอฟ พ่อของเขาสืบต่อจากบิดาในปี ค.ศ. 2004 แต่กลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนก็มีประธานาธิบดีของตนเองที่ได้รับการยอมรับจากโลกอิสลามคือดอคคา อุมารอฟ (Dokka Umarov) อย่างไรก็ดี เป้าหมายของกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนก็ยังคงเหมือนเดิมคือต้องการญิฮาดกับรัสเซีย และปลดปล่อยเชเชนเพื่อตั้งรัฐอิสลาม

6. รากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียในมุมมองโลกอิสลาม

ความขัดแย้งในเชเชนไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในสงครามเชเชนครั้งที่ 1 เมื่อกลางทศวรรษ 1990 และครั้งที่ 2 เมื่อปลายทศวรรษ 1990 เท่านั้น แต่ความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียเกิดขึ้นเป็นเวลานานหลายศตวรรษแล้ว ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียจะต้องศึกษาลงลึกถึงรากเหง้าจากความขัดแย้งในอดีตจนถึง

ปัจจุบัน จึงจะทราบถึงเหตุความขัดแย้ง และเหตุที่ความขัดแย้งนั้นยังไม่อาจจบลง ทั้งนี้รากเหง้าแห่งความขัดแย้งระหว่างเซเชเนียบกับรัสเซียน่าจะเกิดจากสาเหตุหลักดังต่อไปนี้

ก. การทำลายศาสนาอิสลามของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต หลักการโดยทั่วไปของลัทธิคอมมิวนิสต์คือไม่เชื่อในศาสนา และมองศาสนาว่าเป็นตัวขัดขวางการปฏิบัติ เมื่อมีการปฏิวัติรัสเซียขึ้นในปี ค.ศ. 1917 กองทัพแดงประสบความสำเร็จสามารถโค่นอำนาจพระเจ้าซาร์แห่งจักรวรรดิรัสเซีย และสถาปนาระบอบการปกครองคอมมิวนิสต์ขึ้นในประเทศ โดยมีดินแดนมุสลิมมากมายในสหภาพโซเวียต ซึ่งเซเชเนียบก็เป็นหนึ่งในนั้น เมื่อเริ่มต้นนั้น สหภาพโซเวียตได้ใช้วิธีเผยแพร่แนวคิดปฏิเสธพระเจ้าไปยังผู้นับถือศาสนาต่างๆ รวมทั้งศาสนาอิสลามด้วย แต่เมื่อเห็นว่าวิธีดังกล่าวไม่ค่อยประสบความสำเร็จในหมู่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม สหภาพโซเวียตจึงใช้วิธีการที่หนักขึ้นโดยการใช้นโยบายทำให้เป็นรัสเซีย และที่หนักที่สุดคือการสั่งปิดและทำลายมัสยิด รวมถึงโรงเรียนสอนศาสนาต่างๆ และกดดันควบคุมจำนวนผู้นำศาสนา

ในมุมมองของโลกอิสลามนั้น เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเซเชเนียบกับรัสเซียคือนโยบายทำลายศาสนาอิสลามของสหภาพโซเวียต และแม้ในความเป็นจริงแล้ว นโยบายห้ามผู้นับถือศาสนาของโซเวียตจะบังคับใช้กับทุกศาสนิกก็ตาม แต่ทว่าโซเวียตได้ใช้นโยบายนี้อย่างเข้มข้น และพุ่งเป้าเป็นพิเศษกับมุสลิมในสหภาพโซเวียต รวมถึงเซเชเนียบด้วย อย่างไรก็ตาม มุสลิมในเซเชเนียบก็ไม่ได้ปฏิเสธลัทธิคอมมิวนิสต์หรือระบอบสังคมนิยมแต่อย่างใด พวกเขาสามารถอยู่ได้ในทุกรูปแบบของสังคม หากมีนโยบายที่เป็นธรรมกับมุสลิมในประเทศ ไม่ใช่เพียงแค่ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายด้านต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากถือว่าเป็นประชากรของรัสเซียเช่นเดียวกับชนชาติและศาสนาอื่นๆ ที่อาศัยในประเทศรัสเซีย

โครงสร้างการปกครองควบคุมกิจการศาสนาอิสลามและแผนการปกครองประชากรที่ไม่ใช่ชาวรัสเซียได้รับการพัฒนาขึ้นภายใต้การนำของโจเซฟ สตาลิน โดยในตอนแรกพรรคบอลเชวิคได้ให้ความสำคัญกับอิสรภาพของชาติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต และในปี ค.ศ. 1918 อนุญาตให้มัมทั้งพวกต่อต้านศาสนาและพวกที่เผยแพร่ศาสนา แม้ว่าปรัชญาของคอมมิวนิสต์จะไม่สนับสนุนศาสนาใดๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์กลับคอยหนุนหลังพวกต่อต้านศาสนา อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งกองทัพไร้พระเจ้าในสมัยว.ไอ.เลนิน (V.I.Lenin) ถือเป็นภัยคุกคามแรกต่อศาสนาอิสลาม และต่อด้วยหลักการสร้างความสมบูรณ์แบบให้แก่ชาวโซเวียตของสตาลิน ซึ่งนับว่าเป็นภัยคุกคามอันใหญ่หลวงต่อศาสนาอิสลาม เพราะบังคับให้ชาวโซเวียตทั้งหมดละทิ้งศาสนา ไม่เว้นแม้แต่ชาวมุสลิม

(1) การทำลายศาสนาอิสลามในสหภาพโซเวียต มีปฏิบัติการดังนี้²⁰

(1.1) การห้ามมิให้มีการนับถือหรือเผยแพร่ศาสนาหรือลัทธิใดๆ รวมทั้งห้ามมิให้มีการจัดตั้งหรือปฏิบัติกิจการทางศาสนาใดๆ ทั้งสิ้นในสหภาพโซเวียต

(1.2) การทำลายมัสยิดในประเทศรัสเซีย จากก่อนการปฏิวัติที่มีมัสยิดอยู่ 26,000 แห่ง ในปี ค.ศ. 1948 พบว่าเหลือเพียง 1,312 แห่งที่ยังคงเปิดทำการอยู่

(1.3) การไม่อนุญาตให้มุสลิมออกไปทำฮัจจ์ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

(1.4) การจำกัดจำนวนการตีพิมพ์คัมภีร์อัลกุรอาน และให้มีการตีพิมพ์ปฏิทินอิสลามเป็นจำนวนน้อย

(1.5) การสั่งปิดโรงเรียนสอนศาสนา

(1.6) การบังคับนโยบายการทำให้เป็นรัสเซียของสหภาพโซเวียต

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1917 ที่ประเทศรัสเซียจำกัดเสรีภาพในการนับถือและประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือลัทธิใดๆ ทั้งหมด ได้สร้างความลำบากให้กับประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศรัสเซีย เนื่องจากเป็นศาสนาที่ต้องประกอบศาสนกิจทุกวัน แต่อย่างไรก็ตาม ชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในรัสเซียก็ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของพวกเขาไว้ โดยปฏิเสธอารยธรรมตะวันตกที่เริ่มขยายอิทธิพลเข้าไป ทั้งนี้ต้องถือว่าพวกเขาไม่ได้ปฏิเสธลัทธิคอมมิวนิสต์หรือระบอบคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด และพวกเขาสามารถอยู่ได้ในสังคมทุกรูปแบบ แต่ขอเพียงให้มีนโยบายที่เป็นธรรมกับมุสลิม

การที่โซเวียตมีนโยบายไม่อนุญาตให้นับถือศาสนา และไม่อนุญาตให้ประกอบศาสนกิจใดๆ ทั้งสิ้นนับว่ากระทบกระเทือนต่อชีวิตชาวมุสลิมในโซเวียต รวมทั้งชาวเชเชนด้วย สำหรับมุสลิมทุกคนแล้ว ศาสนาคือสิ่งที่เขาต้องรักษามากกว่าสิ่งอื่นใด แต่วันหนึ่งเมื่อโซเวียตบังคับให้พวกเขาปฏิเสธพระเจ้า และห้ามไม่ให้พวกเขาปฏิบัติศาสนกิจจึงทำให้มุสลิมเชเชนรู้สึกถึงความไม่ชอบธรรม เจื่อนใจดังกล่าว ชาวเชเชนถือว่าโซเวียตได้ทำลายเกียรติของศาสนาอิสลาม จึงพากันลุกฮือขึ้นทำญิฮาดกับรัสเซีย โดยเห็นพ้องร่วมกันว่าการกดขี่ของรัสเซียเข้าเงื่อนไขที่ทำให้ชาวเชเชนต้องทำญิฮาดกับรัสเซีย

(2) เงื่อนไขในการทำญิฮาดเพื่อต่อสู้กับศัตรูในศาสนาอิสลาม มีองค์ประกอบ 3 ประการดังนี้²¹

(2.1) เพราะพวกเขาได้ข่มเหงบรรดามุสลิมด้วยการก่อการร้าย และขับไล่ให้ออกจากบ้านเรือนของพวกเขา โดยปราศจากความเป็นธรรม ความพยายามกำจัดชนชาติเชเชนออกจากรัสเซียตรงกับเงื่อนไขนี้ เพราะฝ่ายรัสเซียได้พยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชเชนมาหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเนรเทศชาวเชเชนออกจากบ้านเรือน และ

²⁰ ชนิดา เกิดอยู่, “สถานภาพของอิสลามในประเทศรัสเซียหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 18.

²¹ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน, 22:39-41.

เนรเทศไปยังไซบีเรียและคาซัคสถาน ด้วยข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นธรรม และปราศจากหลักฐานที่ว่าพวกเขาร่วมมือกับเยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่สอง

(2.2) หากอัลลอฮ์ไม่ทรงอนุมัติให้มนุษย์ทำการต่อสู้ป้องกันแล้ว บรรดาโบสถ์ วิหาร และหอสวดต่างๆ และมัสยิดทั้งหลาย ที่พระนามของอัลลอฮ์ (ช.บ.) ถูกกล่าวอย่างมากมายจะถูกทำลายอย่างแน่นอน อันเนื่องมาจากการข่มเหงของพวกปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก (กาเฟร) การกระทำของโซเวียตตรงกับเงื่อนไขนี้คือการพยายามปิดมัสยิดและทำลายมัสยิดของโซเวียต

(2.3) เป้าหมายของการประสพชัยชนะก็คือการมีอิทธิพล การมีอำนาจในแผ่นดินและการปกครอง เพื่อที่จะให้มีการดำรงไว้ซึ่งการละหมาด การบริจาคซะกาต²² การใช้กัณฑ์ทำความดีและละเว้นความชั่ว หรือการดำรงไว้ซึ่งศาสนาอิสลามนั่นเอง การญิฮาดของชาวเชเชนและการประกาศเอกราชก็ตรงตามเงื่อนไขนี้ เพราะพวกเขาต้องการมีอำนาจในการปกครองดินแดนของพวกเขา เพื่อรักษาไว้ซึ่งการปฏิบัติและการศรัทธาในศาสนาอิสลาม และรักษาไว้ซึ่งเกียรติของศาสนาไม่ให้อำนาจถูกทำลายเกียรติดังเช่นเมื่อตอนถูกโซเวียตปกครอง ที่ไม่อนุญาตให้ปฏิบัติศาสนกิจ ไม่อนุญาตให้ไปประกอบพิธีฮัจจ์ ไม่อนุญาตให้นับถือพระเจ้าและศาสนา รวมทั้งการทำลายมัสยิด โรงเรียนสอนศาสนาและผู้รู้ศาสนา

จะเห็นได้ว่าการกระทำของโซเวียตตรงกับเงื่อนไขในการทำญิฮาดทั้ง 3 ประการ จึงทำให้ชาวเชเชนต้องทำญิฮาดกับรัสเซียมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ ผู้นำการญิฮาดในอดีตที่สำคัญๆก็เช่น เชคมันซูร์ อุเชอร์มา ในปี ค.ศ. 1784 กาซี มุลละห์ และอิหม่าม ซามิล ในทศวรรษ 1830 ซาการ์ ดูดาเยฟ ในปี ค.ศ. 1991 อัสลาน มาสคาโดฟ ในปี ค.ศ. 1994 และซามิล บาซาเยฟ ในปี ค.ศ. 1994 ทั้งนี้การทำลายศาสนาอิสลามของโซเวียตได้กลายเป็นเงื่อนไขในการทำญิฮาดกับรัสเซียในทุกยุคทุกสมัย ดังนั้น การทำลายศาสนาอิสลามจึงเป็นรากเหง้าความขัดแย้งสำคัญระหว่างเชเชนกับรัสเซีย

ข. การเนรเทศของสตาลินในปีค.ศ.1944 การเนรเทศของโจเซฟ สตาลิน ผู้นำสหภาพโซเวียตในยุคนั้น เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1944 เพื่อเนรเทศชาวเชเชนรวมทั้งชาวมุสลิมอื่นๆ ในคอเคซัสไปไซบีเรียและคาซัคสถาน โดยมีชาวเชเชนถูกเนรเทศราว 425,000 คนและชาวอินกูสราว 93,000 คน²³ ทั้งนี้ชาวเชเชนและอินกูสถูกสตาลินกล่าวหาว่าให้ความช่วยเหลือนาซีเยอรมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และชาวเชเชนเสียชีวิตระหว่างการถูกเนรเทศไปถึงราว 144,700 คน โดยได้รับอนุญาตให้เดินทางกลับมาตุภูมิในอีก 13 ปีต่อมาคือในปี ค.ศ. 1957 สำหรับโลกอิสลามแล้ว ต่างมองว่าประวัติศาสตร์การถูกเนรเทศนี้เป็นบาดแผลลึกกระหว่างเชเชนกับรัสเซีย เพราะถือเป็นการข่มเหงบรรดามุสลิมด้วยการก่อการร้าย และขับไล่ให้ออกจากบ้านเรือนของพวกเขาโดย

²² ซะกาตคือทานชนิดหนึ่งซึ่งเป็นข้อบังคับแก่มุสลิมทุกคนต้องจ่าย

²³ Abdullah Khan, "In Memoirs of the Chechen Deportation: The Genocide Continues." [http://www.amina.com/article/memoirs_dep.html], 23

ปราศจากความเป็นธรรม อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการนิยัดในเวลาต่อมา ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซีย

(1) **การเนรเทศที่อธรรม** จุดมุ่งหมายในการเนรเทศครั้งนี้คือการขับไล่ชาวเชเชนและอินกุส ที่มักจะกระด้างกระเดื่องต่อสหภาพโซเวียต การเนรเทศถูกวางแผนไว้เป็นอย่างดีและทำอย่างรวดเร็ว โดยคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มทำการประชุม 1 ปีก่อนเหตุการณ์ ลาฟเรนตี เบเรีย (Lavrenty Beria) หัวหน้าตำรวจลับของเลนินเป็นผู้บัญชาการการเนรเทศ โดยเป็นไปตามมาตรการที่ได้รับการสนับสนุนจากนิกิตา ครุสชอฟ และแล้วในคืนวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1944 โซเวียตก็ปฏิบัติการเนรเทศชาวเชเชนราว 425,000 คน และชาวอินกุสราว 93,000 คนโดยใช้เวลาเพียงคืนเดียว ด้วยการออกอุบายให้ประชาชนออกไปเฉลิมฉลองวันกองทัพแดง (The Red Army Day) ณ จัตุรัสของทุกๆ เมือง จากนั้นจึงกวาดต้อนและเนรเทศชาวเชเชนและอินกุสทั้งหมดไปยังตอนเหนือของคาซัคสถานและไซบีเรีย ด้วยรถไฟซึ่งจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า ครอบครัวของชาวเชเชนและอินกุสต้องบ้านแตกสาแหรกขาด เนื่องด้วยถูกกระจายไปที่ต่างๆ กัน ส่วนที่ดินเดิม ณ บ้านเกิดก็ถูกครอบครองด้วยชาวรัสเซียที่อพยพเข้าไป นอกจากบ้าน สุสานและหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ถูกทำลายแล้ว การเนรเทศยังทำให้ประชาชนตายขณะเดินทางมากกว่า 70,000 คนหรือราว 20 เปอร์เซ็นต์²⁴

แม้ 13 ปีต่อมาคือในปี ค.ศ. 1957 ชาวเชเชนและอินกุสจะได้รับอนุญาตให้เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ อันเป็นผลจากนโยบายลดความเป็นสตาลินของครุสชอฟที่ขึ้นมาเป็นผู้นำโซเวียต ในปีเดียวกันนี้โซเวียตยังทำการไต่สวนข้อกล่าวหาต่อชาวเชเชนและอินกุสเมื่อ 13 ปีก่อนที่เป็นเหตุให้ถูกเนรเทศ ผลการสอบสวนปรากฏว่าข้อกล่าวหาเป็นเท็จ และกลับยกย่องชาวเชเชนและอินกุสว่าเป็นวีรบุรุษของชาติ โดยระบุว่ามิชาวเชเชนและอินกุสกว่า 30,000 คนอยู่แนวหน้าของกองทัพโซเวียตสู้รบกับนาซีเยอรมัน ข้อเท็จจริงนี้สอดคล้องกับแถลงการณ์ของอิลยาส อักมาดอฟ (Ilyas Akhmadov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของสาธารณรัฐเชเชน-อิงเคอเรีย ในปี ค.ศ. 2004 ซึ่งกล่าวยืนยันถึงความช่วยเหลือของทหารเชเชนต่อกองทัพโซเวียตในการต่อสู้กับนาซีเยอรมัน

(2) **การก่อกองร้ายโดยรัฐ** โดยเนื้อแท้ของนโยบายเนรเทศของสตาลินคือการก่อกองร้ายโดยรัฐนั่นเอง สหภาพโซเวียตได้ดำเนินการก่อกองร้ายโดยรัฐอย่างเป็นระบบมาตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1930 จนต้องเผชิญกับการต่อต้านนโยบายนารวม (Collective Farm) ที่มีการเกณฑ์พลเมืองถึง 10 ล้านคนไปเป็นแรงงานในช่วงทศวรรษที่ 1930 และ 1940 กระทั่งมีแรงงานหลายล้านคนเสียชีวิต และมีจำนวนมากที่ถูกประหารชีวิต ทั้งนี้เป้าหมายของการก่อกองร้ายโดยรัฐก็คือการทำให้ผู้ต่อต้านต้องแตกตื่น ลนลาน หวาดกลัว โดดเดี่ยวและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้

อัสลาน มาสคาโดฟ อดีตประธานาธิบดีเชเชนียได้ออกแถลงการณ์เนื่องในวันครบรอบ 60 ปีการเนรเทศของสตาลินในปี ค.ศ. 2004 ว่าแก่นสารของรัสเซียยุคใหม่คือการเป็นศูนย์กลางแห่งองค์การก่อกองร้ายโดยรัฐของ

²⁴ Helen Krag, "February, 23rd: Deportation Day" [<http://www.tjetjenien.dk/Chechnya/23.feb.html>.] Naerum Denmark, 2002.

โลก อันเป็นสาเหตุว่าทำไมชาวเซเชนจึงต้องต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายในนามระบอบฟาสซิสต์บูดิน²⁵ ทั้งนี้โดยมีการเข่นฆ่าชาวเซเชนไปนับแสนคน รวมทั้งการไม่ให้ความยุติธรรมในระบบยุติธรรม การใช้วิธีการทรมาน และการทำลายบ้านเรือน แล่งการณ์ของมาสคาคอฟมีเพื่อตอกย้ำให้ชาวเซเชนและประชาคมโลกเห็นการก่อการร้ายโดยรัฐของรัสเซีย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงอาชญากรรมของรัฐบาลรัสเซียและโซเวียตที่ผ่านมา และเป็นการแสดงให้เห็นความเลวร้ายของรัฐบาลรัสเซีย เพื่อให้ประชาคมโลกเข้าใจการต่อสู้ของเซเชเนียว่าเป็นการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากการถูกกดขี่ และจากการถูกเข่นฆ่าโดยรัสเซีย

มหาธีร์ มูฮัมหมัด (Mahathir Mohummad)อดีตนายกรัฐมนตรีของมาเลเซียได้แสดงความเห็นว่า มุสลิมในหลายพื้นที่รวมทั้งเซเชเนียตกเป็นฝ่ายถูกกระทำมาโดยตลอด จากทั้งผู้ที่ต่อต้านมุสลิมเอง หรือแม้แต่จากการก่อการร้ายโดยรัฐเช่นการกดขี่ และการทรมาน ซึ่งตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มุสลิมต้องเป็นฝ่ายใช้ความอดทนต่อการถูกกดขี่เป็นอย่างมาก และเมื่อถูกกดขี่มากเข้าจึงต้องต่อสู้เช่นกัน ซึ่งโดยมากแล้วก็ต่อสู้โดยใช้กำลังตามกฎหมายของศาสนาอิสลาม แต่เนื่องจากปัจจัย 2 ประการต่อไปนี้คือ (1) การกดขี่ที่มากเกินไปจนไม่อาจหาทางสู้ได้ และ (2) การที่มุสลิมมีจำนวนมากจึงเป็นไปได้ที่ทุกคนและทุกกลุ่มจะต่อสู้อยู่ในกฎหมายของศาสนาอิสลาม จากสองปัจจัยดังกล่าวนี้จึงทำให้นอกจากมุสลิมต้องต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงแล้ว ยังมีบางกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงจนเกินขอบเขตของศาสนาอิสลาม หรือที่เรียกว่าการก่อการร้าย เช่น การจับตัวประกันในโรงละครมอสโก การจีเครื่องบิน เป็นต้น²⁶

ค. การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเซเชน ชาวเซเชนยังต้องเผชิญกับความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์โดยรัสเซียมาตลอดประวัติศาสตร์หลายร้อยปี เนื่องจากรัสเซียมองว่าชาวเซเชนเป็นพิษเป็นภัยและไม่ตอบสนองการปกครองของตน อีกทั้งรัสเซียยังต้องการมีอำนาจเหนือดินแดนเซเชเนียอย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องด้วยเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางการเมือง การค้าและพลังงาน ทั้งนี้ความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเซเชนมีมาไม่ต่ำกว่า 4 ครั้งดังนี้²⁷

ครั้งที่ 1 กองทัพรัสเซียสังหารหมู่ชาวคอเคซัสรวมทั้งชาวเซเชนไปกว่า 10,000 คน และเนรเทศชาวคอเคซัสกว่าหนึ่งล้านคนไปสู่ดินแดนออตโตมานในระหว่างปี ค.ศ. 1865-1920 เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังการเสียชีวิตของอิหม่าม ซามิล ซึ่งเป็นผู้นำของเซเชเนียและคอเคซัสในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยดินแดนทั้งหมดในคอเคซัสจากจักรวรรดิรัสเซีย

ครั้งที่ 2 ในทศวรรษ 1940 ชาวเซเชนและอินกูสกว่า 14,000 คนหรือกว่า 3% ของจำนวนประชากรถูกยิงและฆ่าโดยตำรวจลับของสตาลิน ศพของพวกเขากลับฝังในหลุมศพใหญ่แห่งหนึ่ง การฆ่าครั้งนี้ถูกนำไปเปรียบเทียบกับ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวที่บาบิ ยาร์ (Babi Yar) โดยฮิตเลอร์

²⁵ <http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2004/02/23/2453.sht>

²⁶ Mahathir Mohummad, *Terrorism and the Real Issues*, (Subang Jaya: Pelanduk Publication (M) Sadn Bhd, 2003), pp.3-37.

²⁷ Kemal H Karpat, *The politicization of Islam : reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state*, p.113-

ครั้งที่ 3 คือการที่สตาลินสั่งเนรเทศชาวเซเชนและชาวมุสลิมในคอเคซัส โดยเป็นชาวเซเชนกว่า 1,500,000 คน และชาวมุสลิมในคอเคซัสกว่า 2,000,000 คน ไปยังค่ายกักกันในไซบีเรียและคาซัคสถาน ชาวเซเชนกว่า 375,000 คนเสียชีวิตระหว่างการถูกเนรเทศ อีริก มาร์โกลิส (Eric Margolis) กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “ชาวเซเชนคือชนชาติที่แสนรันทด ที่ผ่านการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จากรัสเซียมากกว่า 3 ครั้งในประวัติศาสตร์คือในศตวรรษที่ 18, 19 และ 20”

เดวิด ดามเรน (David Damren) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ที่คณะศาสนวิทยา มหาวิทยาลัยแห่งรัฐออริโซนา (Arizona State University) สหรัฐอเมริกา กล่าวถึงความพยายามของรัสเซียทั้งในการสังหารหมู่ชาวเซเชนและกำจัดความเชื่อทางศาสนาอิสลามไว้ว่า²⁸

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ความไม่สงบในเซเชเนียในปี ค.ศ. 1940 และ ค.ศ. 1943 สตาลินตอบโต้โดยการพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเซเชนอย่างโหดเหี้ยม ด้วยข้อกล่าวหาซึ่งยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยกล่าวหาว่า ชาวเซเชนและชาวมุสลิมในคอเคซัสร่วมมือกับนาซีเยอรมัน มีผู้คาดประมาณไว้ว่า กว่าหนึ่งในสามหรือกว่าครึ่งของชาวเซเชนหรือประมาณ 250,000 คนสูญหายไปหลังจากการเนรเทศในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1944 ชาวเซเชน คาเกสถานและอินกูสพบว่า นี่คือการขูดล้างศาสนาอิสลามออกจากมาตุภูมิของพวกเขา รัฐบาลโซเวียตสั่งปิดมัสยิดไปกว่า 800 แห่ง ปิดโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามกว่า 400 แห่งแล้วนำไปเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ ในปี ค.ศ. 1978 โซเวียตอนุญาตให้มัสยิดเพียง 70 แห่งเปิดใช้และอนุญาตให้มีอูลาม่า²⁹ ซึ่งต้องจดทะเบียนกับรัฐบาลเพียง 300 คน

ครั้งที่ 4 ปี ค.ศ. 1944-1996 รัสเซียเปิดฉากสงครามกับเซเชเนียอีกครั้งเพื่อได้ตอบการประกาศเอกราชของเซเชเนียในปี ค.ศ. 1991 แม้เซเชเนียจะประสบผลสำเร็จในการขับไล่กองทัพรัสเซียออกไปจากเขตแดน แต่รัสเซียก็ยังสามารถสังหารชาวเซเชนไปกว่า 100,000 คน มีผู้บาดเจ็บถึง 240,000 คน และฝังระเบิดสังหารรวม 17 ล้านลูกในเซเชเนีย ในสงครามนี้รัสเซียระดมอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูงมาใช้มากมาย ทั้งปืนใหญ่ จรวดสก็ด และการโจมตีทางอากาศยานเพื่อสังหารโหดชาวเซเชน

การเนรเทศของสตาลินในปี ค.ศ. 1944 คือความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเซเชน ซึ่งเป็นความพยายามของรัสเซียทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา ความเจ็บปวดจากการต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด และจากการต้องสูญเสียคนที่รักไปนำมาซึ่งความเจ็บแค้นในจิตใจของชาวเซเชนทุกคน ทุกวันนี้ในเซเชเนียยังคงมีวันรำลึกการเนรเทศซึ่งตรงกับ

²⁸ Kemal H. Karpat, *The politicization of Islam : reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state*, p.117.

²⁹ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้รู้ในศาสนาอิสลาม

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ของทุกปี อดีตประธานาธิบดี ชาการ์ ดูดาเยฟ ผู้ประกาศเอกราชจากรัสเซีย ซึ่งเป็นคนหนึ่งที่ถูกเนรเทศไปอาศัยสถานเรียกวันนี้ว่า วันแห่งการเกิดใหม่ของชาวเชเชน (The Day of Rebirth of the Chechen Nation)³⁰ และทุกๆ ปีในวันนี้จะมีแถลงการณ์จากกลุ่มเรียกร้องเอกราชเชเชนเพื่อตอกย้ำถึงประวัติศาสตร์ที่ขมขื่นของพวกเขา

(1) การสังหารหมู่ระหว่างการเนรเทศในปี ค.ศ.1944 เหตุการณ์สังหารหมู่ระหว่างการเนรเทศชาวเชเชนไปยังค่ายกักตุนและไซบีเรียของสตาลินในปี ค.ศ.1944 เกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุที่ต้องการประหยัดเวลาในการเนรเทศส่วนใหญ่ของผู้ถูกสังหารหมู่ในครั้งนี้คือคนบนภูเขาพื้นที่ห่างไกล คนชรา ผู้หญิง หญิงมีครรภ์ เด็ก และคนป่วย การสังหารหมู่ในช่วงระหว่างการเนรเทศนี้เกิดขึ้น 3 ครั้ง³¹ คือเหตุการณ์ที่หมู่บ้านไฮบัค (Hibak) เหตุการณ์ที่ตำบลกาลานซอซ (Galanchozh) และเหตุการณ์ที่โรงพยาบาลหมู่บ้านอูรัส-มาร์ตัน (Urus-Martan Village Hospital) การสังหารหมู่ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงและตราตรึงอยู่ในหัวใจของชาวเชเชนมากที่สุดคือเหตุการณ์สังหารหมู่ที่หมู่บ้านไฮบัคที่ฝ่ายสหภาพโซเวียตสังหารหมู่ชาวเชเชนกว่า 600 คนโดยการเผาทั้งเป็น

(2) เหตุการณ์สังหารหมู่ที่หมู่บ้านไฮบัค การสังหารหมู่ที่หมู่บ้านไฮบัคเกิดขึ้นในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1944 ณ บ้านพักชั่วคราว ในระหว่างการเนรเทศ ทหารได้แยกคนแข็งแรงออกจากเด็ก สตรี สตรีมีครรภ์ คนป่วย และคนชรา โดยให้อยู่ในบ้านพัก เมื่อกลุ่มแรกออกเดินทางไป ทหารก็ได้เผาบ้านพักที่ถูกปิดประตูตายนั้นทิ้งจนทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 600 คน³² โดยจุดมุ่งหมายของการสังหารหมู่นั้นมีอย่างน้อย 2 ประการคือ (1) ต้องการประหยัดเวลาในการขนส่งขณะเนรเทศ โดยผู้ถูกสังหารหมู่แทบทั้งหมดคือ คนชรา คนป่วย เด็ก สตรีและหญิงมีครรภ์ (2) เป็นการสร้างความหวาดกลัวในหมู่ผู้ถูกเนรเทศ ซึ่งเปรียบได้กับการเชือดไก่ให้ลิงดู จนทำให้ผู้ถูกเนรเทศไม่กล้าขัดคำสั่งเจ้าหน้าที

นอกจากนั้นยังมีการสังหารหมู่ขณะเนรเทศอีก 2 เหตุการณ์คือ (1) เหตุการณ์ที่ตำบลกาลานซอซ ในเชเชเนีย ซึ่งมีผู้เสียชีวิตกว่า 5,000 คน โดยศพถูกนำไปทิ้งที่ทะเลสาบกาลานซอซ และ (2) เหตุการณ์ที่โรงพยาบาลหมู่บ้านอูรัส-มาร์ตัน โดยฝ่ายรัสเซียได้สังหารคนป่วยในโรงพยาบาลทั้งในช่วงเวลาระหว่างการเนรเทศ เนื่องจากผู้ป่วยเหล่านี้ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้

เหตุการณ์ที่ไฮบัค กาลานซอซ และอูรัส-มาร์ตันแสดงถึงความกดขี่ อาชญากรรม และความไร้มนุษยธรรมของรัฐบาลสหภาพโซเวียตที่กระทำต่อชาวเชเชน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากชาวเชเชนจะรู้สึกฝังใจกับเหตุการณ์ในอดีตเหล่านี้ จนกระทั่งความฝังใจนั้นได้กลายเป็นการจลาจลขึ้นทำสงครามญิฮาดกับรัสเซียในสงครามเชเชนยุค

³⁰ เขาเรียกร้องให้ชาวเชเชนบูรณะและสร้างรัฐเชเชนใหม่ขึ้นมา โดยไม่ยอมคุกเข่าหรือขอร้องกับศัตรู ผู้ซึ่งหลายร้อยปีที่ผ่านมาพยายามจะทำลายความหวัง และสิทธิในการดำรงชีวิต ศาสนาและเสรีภาพของชาวเชเชน

³¹ <http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2003/02/23/945.shtml>

³² Abdullah Khan, "In Memoirs of the Chechen Deportation: The Genocide Continues."

[http://www.amina.com/article/memoirs_dep.html], 23 February 2000.

ครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1994 และครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1999 ทั้งนี้ชาวเซเชนถือว่าเป็นการทำนุญาติที่ถูกต้องตามเงื่อนไขของศาสนาอิสลาม ดังในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานที่ว่า “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหงและแท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขาโดยปราศจากความยุติธรรม”³³

นอกจากนั้น เนื่องด้วยสำนักข่าวคาฟคาซ (Kavkaz Center) เป็นสำนักข่าวที่ได้รับความนิยมและได้รับความเชื่อถือในโลกอิสลามเป็นอย่างมาก ดังนั้น แดงการณ์ของสำนักข่าวนี้นี้จึงเป็นที่สนใจและเป็นที่น่าเชื่อถือในโลกอิสลาม จนทำให้เหตุการณ์ที่หมู่บ้านไฮบ์คินี้ไม่เพียงแต่ตั้งอยู่ในประวัติศาสตร์ของเซเชเนียเท่านั้น แต่ยังตราตรึงอยู่ในประวัติศาสตร์ของโลกมุสลิมด้วยเช่นกัน เพราะเป็นตัวอย่างของการกดขี่และการทำลายล้างชาวมุสลิมในเซเชเนียอย่างชัดเจน และโหดร้ายที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง

ในมุมมองของโลกอิสลามแล้ว การต่อสู้ของชาวเซเชนเป็นที่ยอมรับตามหลักการศาสนา เพราะชาวเซเชนถูกศัตรูคือรัสเซียข่มเหงมาโดยตลอด การเนรเทศของสตาลินก็คือการขับไล่ชาวเซเชนออกจากบ้านเรือนอย่างไม่ยุติธรรม เพียงข้อหาซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าชาวเซเชนคบคิดกับเยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยเหตุนี้ การต่อสู้ของชาวเซเชนจึงถือว่าเป็นการประกาศเอกราชอย่างสมบูรณ์แบบ และเพื่อให้ศาสนาอิสลามไม่ถูกละเมิดและทำลายอย่างในอดีต ทั้งนี้ด้วยข้อสนับสนุนทางศาสนาและความทุกข์ระทมจากการกดขี่ของรัสเซียทำให้ชาวเซเชนมุ่งมั่นทำสงครามต่อสู้กับรัสเซียตลอดมา

ง. การเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านจักรวรรดิรัสเซียของผู้นำมุสลิมในอดีต ในสังคมมุสลิมนั้น ผู้นำในสังคมก็คือผู้นำศาสนา ดังนั้นเมื่อรัสเซียเข้าไปรุกรานเซเชเนียจึงเกิดการต่อต้านจากผู้นำศาสนา ซึ่งเป็นผู้นำเซเชเนียขึ้นหลายครั้ง การต่อสู้โดยการนำของผู้นำศาสนานี้ส่งผลด้านจิตวิทยาให้เกิดแรงกระตุ้นในการเข้าร่วมสงครามของประชาชน และทำให้ประชาชนเห็นว่าเรื่องของการเข้าร่วมรบเป็นหน้าที่ทางศาสนา

(1) การต่อสู้ของเชคมันซูร์ อุเชอร์มา เชคมันซูร์ อุเชอร์มา เกิดในปี ค.ศ.1732 ในหมู่บ้านอัลดี (Aldy) ใกล้แม่น้ำซันจา (Sunja River) อุเชอร์มาได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำแห่งการปลดปล่อยอิสรภาพและผู้นำแห่งศาสนาอิสลามในคอเคซัส เขาคือผู้นำแห่งการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซียในยุคซารินาแคทเธอรีนที่ 2 เรื่องอำนาจในช่วงศตวรรษที่ 18 จนกลายเป็นตำนานวีรบุรุษของชาวเซเชน เนื่องจากความมุ่งมั่นในการจัดตั้งรัฐอิสลามและปลดปล่อยคอเคซัสจากรัสเซีย จึงทำให้ชีวิตการต่อสู้ของเขาได้กลายมาเป็นแบบอย่างของชาวเซเชนจนนำไปสู่การประกาศเอกราชในปี ค.ศ.1991

(2) การต่อสู้ของอิหม่าม ซามิล อิหม่าม ซามิลเกิดในปี ค.ศ. 1797 ในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ชื่อว่า กิมรี (Gimry) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในสาธารณรัฐดาเกสถานในสหพันธรัฐรัสเซีย และพ่อของเขาเป็นเจ้าของที่ดินผู้มั่งคั่ง ต่อมา เขาได้รู้จัก

³³ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน, 22:39-41

กับกาซี มุลเลาะห์ (Ghazi Mullah) ผู้นำในการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซียคนหนึ่ง จึงได้ศึกษาภาษาอาหรับและวิชา
ตรรกวิทยาพร้อมกัน จนเขาได้กลายเป็นผู้รู้ในศาสนาอิสลามคนสำคัญของคอเคซัส ทั้งนี้ชาวมิลเกิดขึ้นในช่วงที่
จักรวรรดิรัสเซียขยายอาณาจักรเข้าไปในดินแดนของจักรวรรดิออตโตมานและอาณาจักรเปอร์เซีย ผลสืบเนื่องจาก
การรุกรานของรัสเซียนี้ทำให้หลายเผ่าพันธุ์ในคอเคซัสรวมตัวกันต่อต้านรัสเซีย และทำให้เกิดสงครามคอเคซัส
(Caucasian War) ในเวลาต่อมา ผู้นำพวกแรกๆ ในการต่อต้านการรุกรานของรัสเซียในคอเคซัสก็คือเชคมันซูร์ อุ
เชอร์มา, กาซี มุลเลาะห์ และอิหม่าม ชามิดนั่นเอง

สมรภูมิที่ทำให้เขากลายเป็นวีรบุรุษเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1839 เพราะแม่พลเอกจอโลวิน (Golovine) จะโจมตี
กองทัพของอิหม่าม ชามิดอย่างหนักในสมรภูมิรบที่อักคอลลู (Akhoulgu) แต่อิหม่าม ชามิดก็สามารถต้านทาน
กองทัพรัสเซียได้ถึง 90 วัน ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาที่ทำให้เขากลายเป็นวีรบุรุษในเทือกเขาคอเคซัสและโลกมุสลิม ส่วน
ในสมรภูมิที่กุนิบ (Gunib) ชามิดมีกองกำลังเพียง 500 คนแต่ต้องเผชิญหน้ากับกองทัพของเจ้าชายบารียัตินสกี
(Prince Baryatinskik) ที่มีทหารกว่า 40,000 นาย และปืนใหญ่ 48 กระบอก ดังนั้น ในสมรภูมินี้อิหม่าม ชามิดจึงต้อง
ยอมแพ้ต่อรัสเซีย โดยถูกจับตัวและส่งไปยังเมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก (St.Petersburg) ต่อมาเขาเสียชีวิตระหว่างไป
ประกอบพิธีฮัจจ์ที่นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1871 โดยที่เขาได้รับเกียรติอย่าง
สูง เพราะศพของเขาถูกฝังใกล้กับท่านอับบาซ ซึ่งเป็นลุงของศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.)

การเข้าไปของมุสลิมจากดาเกสถาน คอเคซัสตอนใต้และเอเชียกลางสู่นครอิสตันบูล ซึ่งเริ่มขึ้นในช่วงต้น
ทศวรรษ 1830 นั้น ฝ่ายออตโตมานกังวลว่ารัสเซียจะไม่อนุญาตให้อพยพ ทั้งๆ ที่การไม่อนุญาตนี้เป็นการฝ่าฝืน
สนธิสัญญาอาเดรียโนเปิล (Adrianople) ดังนั้น ฝ่ายออตโตมานจึงสั่งการให้ข้าหลวงใหญ่ในแตรบซอน (Trabzon)
ไปทำข้อตกลงกับรัสเซีย เพื่อเป็นการเพิ่มความมั่นใจให้กับผู้อพยพ อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1859 สัญญาดังกล่าว
ถูกรัสเซียใช้เป็นข้ออ้างเพื่อบังคับให้มุสลิมในคอเคซัสอพยพไปยังอิสตันบูล แต่ฝ่ายออตโตมานก็ได้ตอบโดยให้
อาสาสมัครชาวคอเคซัสในอิสตันบูลเดินทางกลับไปดาเกสถานและจอร์เจีย เพื่อปลุกกระดมและระดมพลชาวมุสลิม
คอเคซัสให้ต่อสู้กับรัสเซีย ยกตัวอย่างเช่นผู้นำทางศาสนาของดาเกสถานชื่อ ฮาซาน เอฟเอนดี (Hazan Efendi) ที่เข้า
ไปอาศัยในอิสตันบูล ก็อาสาที่จะกลับไปทีคอเคซัสเพื่อทำตามคำสั่งของสุลต่าน กลยุทธ์การส่งตัวกลับไปรบ
ดังกล่าวถูกนำไปใช้อีกครั้งในสงครามเชชเนียครั้งที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 1994-1996 ที่ถูกหลานผู้อพยพชาวคอเคซัสใน
อิสตันบูลอาสากลับไปร่วมรบกับชาวเชเชน³⁴

โดยสรุปแล้ว กองทัพอิสลามของอิหม่าม ชามิดได้กลายเป็นพลังในการปกป้องมาตุภูมิ แม้ว่าแนวคิดในการ
ปกป้องมาตุภูมิของชนชาติจะไม่ใช่หลักการของอิสลาม แต่ชามิดก็สามารถเปลี่ยนการต่อสู้เพื่อมาตุภูมิของชนชาติ
ให้กลายเป็นการต่อสู้เพื่อมาตุภูมิของชนชาติเพื่อคงไว้ซึ่งอิสลาม โดยไม่ปิดกั้นเพียงเฉพาะชนชาติเชเชน แต่รวมถึง
ชนชาติอื่นๆ ที่เป็นมุสลิม ดังนั้นการที่ชาวคอเคซัสยอมรับอำนาจของสุลต่านออตโตมานจึงเป็นเพราะอิหม่าม ชามิด

³⁴ Kemal H. Karpat, *The politicization of Islam : reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state*, p.87.

นี้เอง และเช่นเดียวกับเชคมันซูร์ อุเซอร์มา บทบาทของอิหม่าม ซามิลในการต่อสู้กับผู้มายึดครองอย่างรัสเซียได้ กลายเป็นแบบอย่างในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชาวเชเชนในยุคต่อๆ มา อย่างไรก็ตามก็ยังคงต้องถือว่าแบบอย่างการ เสียสละของผู้นำในอดีตทำให้ชาวเชเชนกล้าที่จะต่อสู้อย่างไม่ลดละ และหากไม่มีแบบอย่างที่ดีอย่างพวกเขาแล้ว ชาวเชเชนก็อาจไม่กล้าที่จะยืนหยัดเพื่อต่อสู้กับรัสเซียก็เป็นได้

จ. การยึดครองของรัสเซียในปี ค.ศ. 1783 ในระหว่างปี ค.ศ. 1700-1750 พระเจ้าปีเตอร์มหาราชเริ่มคิดจะ ขยายดินแดนเข้าสู่คอเคซัสตะวันออก โดยขยายไปถึงแม่น้ำเตเรก (Terek) ซึ่งเปรียบเหมือนเขตแดนระหว่างศาสนา อิสลามและคริสต์ออธอดอกซ์ ปี ค.ศ. 1768-1774 ซารินาแคทเธอรินที่ 2 ได้ทำสงครามกับกองทัพออตโตมาน ซึ่ง รัสเซียประสบชัยชนะ ซารินาได้บังคับให้สุลต่านของออตโตมานลงนามในสนธิสัญญาคูเชวค-ไคนาร์ชา (Kushewk Kaynarca) ในปี ค.ศ. 1774 ซึ่งทำให้ออตโตมานสูญเสียดินแดนในตอนเหนือของทะเลดำ (Black Sea) และด้าน ตะวันออกของแม่น้ำดนีปเปอร์ (Dneiper River) แก่รัสเซีย จึงทำให้แม่น้ำคูบาน (Kuban River) กลายเป็นเขตแดน ใหม่ของคอเคซัส ต่อมา พวกคอสแซครัสเซียได้เข้าไปสร้างเมืองในบริเวณด้านเหนือของแม่น้ำคูบาน ในขณะที่ ออตโตมานก็บูรณะท่าเรืออนาปา (port of Anapa) ในทะเลดำ โดยสร้างเป็นฐานที่มั่นหลักของออตโตมานในทะเล ดำ และเป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างทิศใต้และทิศตะวันตกของเทือกเขาคอเคซัส ในเวลานี้ทั้งรัสเซียและ ออตโตมานต่างพยายามเข้าครอบครองและมีอิทธิพลเหนือชนเผ่าในคอเคซัส โดยช่วงชิงกันสนับสนุนบรรดาผู้นำ ของแต่ละเผ่า

ในปี ค.ศ. 1783 รัสเซียขยายดินแดนสู่ทิศใต้อีกครั้ง โดยได้ทำสนธิสัญญาจอร์เจียกับจอร์เจีย การที่จอร์เจีย ไม่อาจต้านทานการรุกรานทั้งจากรัสเซียและออตโตมานได้จึงขอผนวกเข้ากับรัสเซีย เนื่องจากจอร์เจียนับถือศาสนา คริสต์เช่นเดียวกับรัสเซีย แทนที่จะไปผนวกกับออตโตมานที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยมีดินแดนที่เข้าผนวกได้แก่ จอร์เจีย อิมเรเทีย (Imretia) และมินเกรเลีย (Mingrelia) การผนวกรวมครั้งนี้ทำให้ดินแดนในเทือกเขาคอเคซัส ที่อยู่ ระหว่างด้านใต้ของแม่น้ำคูบานกับจอร์เจียถูกรวมเข้ากับรัสเซียในที่สุด โดยรวมถึงดินแดนเชเชนด้วย ซึ่งดินแดน เหล่านี้เป็นดินแดนมุสลิมที่อยู่ภายใต้การดูแลของอาณาจักรออตโตมาน

สงครามเชเชนทั้งสองครั้งในระหว่างปี ค.ศ. 1994-1996 และปี ค.ศ. 1999-2000 คือการต่อสู้ครั้งล่าสุดของ ชนชาติเชเชน ในช่วงกว่า 300 ปีแห่งประวัติศาสตร์การกดขี่ชาวมุสลิมโดยจักรวรรดิรัสเซีย ชาวเชเชนอาศัยอยู่ บริเวณเทือกเขาคอเคซัสมาตั้งแต่ 1,000 ปีก่อนคริสตกาลหรือกว่า 3,000 ปีก่อน ทั้งนี้ในขณะที่ปีเตอร์ ดาเนียล ดิปา โล (Peter Danial Dipaolo) กล่าวว่า “สำหรับประเทศตะวันตกแล้ว มุสลิมคือผู้สร้างปัญหา คนชั่วหรือผู้ก่อการร้าย เท่านั้น” แต่ทว่า อีริก มาร์โกลิส (Eric Margolis) ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกล่าวกับ หนังสือพิมพ์โตรอนโต ซัน (Toronto Sun) ของแคนาดา กลับมองว่า “สงครามเชเชนในครั้งนี้ทำให้เราตระหนักถึง โลกมุสลิม ผู้ซึ่งเป็นเหยื่อของการแย่งชิงดินแดนของจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างยุโรปและรัสเซีย”

ส่วนดารา ชุกอห์ (Dara Shukoh)³⁵ กวีมุสลิมชาวอินเดียจากแคว้นอัสดัมได้ให้สัมภาษณ์กับสำนักข่าวคาฟคาซ เมื่อวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 2007 เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเชชเนียว่า เชชเนียคือตัวอย่างที่พิเศษของการยุติขาดในโลกอิสลาม ประวัติศาสตร์ของชาวเชเชนบอกตัวเองเกี่ยวกับความองอาจและกล้าหาญในการต่อสู้กับรัสเซีย ผู้รุกราน ดำเนินการต่อสู้ของชาการ์ คูดาเยฟ, อัสลัน มาสกาโดฟ, ชามิล บาซาเยฟ, อับดุลฮาติม ซาดุลลาเยฟ และปัจจุบันคือคอคคา อุมารอฟตราตรึงอยู่ในจิตใจของโลกมุสลิม ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์ของสงครามในอิสลามมิใช่เป็นไปเพื่อบังคับให้ผู้อื่นเปลี่ยนศาสนา หรือก่อตั้งดินแดนอาณานิคม หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งดินแดน ความมั่งคั่ง ร่ำรวย หรือเพื่อความรุ่งเรืองของตนเอง พื้นฐานเป้าหมายของสงครามในอิสลามก็เพื่อปกป้องชีวิต ทรัพย์สิน ดินแดน เกียรติยศศักดิ์ศรี และเสรีภาพของตนเอง ตลอดจนพิทักษ์ปกป้องผู้อื่นจากความอยุติธรรม และการกดขี่ข่มเหง

จะเห็นได้ว่าการยึดครองเชชเนียของรัสเซียเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมด และเป็นมูลเหตุประการสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเชชเนียกับรัสเซีย สำหรับชาวเชเชนแล้ว รัสเซียคือผู้มายึดครอง ดังนั้นหากพวกเขาจะต้องการอิสรภาพและประกาศเอกราชก็ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่ประการใด เพราะพื้นแผ่นดินตรงนี้คือแผ่นดินของพวกเขา แต่สำหรับรัสเซียแล้วเชชเนียก็เป็นหน่วยการปกครองหนึ่งของโซเวียตที่จะแยกออกไปไม่ได้ โดยไม่สนใจว่าที่แห่งนี้เป็นที่ที่รัสเซียเข้าไปยึดครอง อีกทั้งยังไม่สามารถปกครองอย่างยุติธรรมกับชาวเชเชนได้นอกจากนั้น การเข้าไปยึดครองของจักรวรรดิรัสเซียยังเข้าหลักการสำคัญประการหนึ่งของหลักรัฐศาสตร์อิสลามที่ว่า หากรัฐใดรัฐหนึ่งเคยเป็นรัฐอิสลามมาก่อน จนมาวันหนึ่งเมื่อมีผู้ยึดครองไป และปรากฏว่าพวกเขาไม่ได้ปกครองมุสลิมอย่างยุติธรรม มีการทำลายเกียรติยศของศาสนาอิสลาม เป็นหน้าที่ที่มุสลิมทุกคนในรัฐนั้นต้องทำญิฮาดเพื่อขับไล่ผู้รุกรานนั้น และหากในรัฐนั้นไม่มีมุสลิมคนใดมีความสามารถที่จะประกาศญิฮาด ก็เป็นหน้าที่ของประชาชาติอิสลามทั้งหมดที่จะญิฮาด เพื่อศาสนาของอัลเลาะห์และดินแดนอิสลาม

7. สรุปและวิเคราะห์

ความขัดแย้งระหว่างเชชเนียและรัสเซียดำเนินมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 จวบจนปัจจุบันความขัดแย้งก็ไม่ได้มีที่ท่าว่าจะจบลง รากเหง้าของความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับเชชเนียในมุมมองโลกอิสลาม จากผลการศึกษา ก็คือการทำลายศาสนาอิสลามของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต การเนรเทศของสตาลิน การเคลื่อนไหวกองทัพของผู้นำมุสลิมในอดีตในการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซีย และการยึดครองของรัสเซียในปี ค.ศ. 1783 มูลเหตุเหล่านี้ได้ทำให้เกิดการต่อสู้มากมายหลายครั้งในประวัติศาสตร์ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย และในที่สุดความขัดแย้งก็ได้พัฒนาไปสู่การทำสงครามของทั้งสองฝ่ายคือสงครามเชชเนียครั้งที่ 1 ปี ค.ศ. 1994 และสงครามเชชเนียครั้งที่ 2 ปี ค.ศ. 1999 สาเหตุประการสำคัญที่สุดในมุมมองโลกอิสลามก็คือเรื่องการกดขี่ข่มเหงและเรื่องศาสนา จากการศึกษาพบว่ากลุ่ม

³⁵ บทสัมภาษณ์ของสำนักข่าวคาฟคาซ วันที่ 17 เมษายน ค.ศ.2007- www.kavkazcenter.com

เรียกเครื่องเอกราชเชชนียได้นำมูลเหตุดังกล่าวไปใช้ในการปลุกระดมกำลังพล ประชาชนชาวเชชนและโลกอิสลาม ในสงครามเชชนียทั้งสองครั้ง

อย่างไรก็ดี มูลเหตุประการสำคัญที่สุดก็คือการเนรเทศของสตาลินในปี ค.ศ. 1944 ซึ่งสำหรับโลกอิสลาม แล้ว เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นมากกว่าการเนรเทศ แต่เป็นความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชชนของรัสเซีย และเป็น ครั้งหนึ่งในความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชชนหลายครั้งตลอดประวัติศาสตร์ความขัดแย้งระหว่างเชชนกับ รัสเซียที่ผ่านมา ดังนั้น การกระทำเช่นนี้ของรัสเซียจึงเป็นการกดขี่ข่มเหงชาวเชชนอย่างอยุติธรรมนั่นเอง และเมื่อมี การกดขี่ข่มเหงและการปกครองอย่างอยุติธรรมจึงทำให้เกิดการต่อสู้กับผู้กดขี่ข่มเหงและผู้ปกครองอย่างธรรม ตามมา โดยที่การต่อสู้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของศาสนาอิสลาม และเป็นที่ยอมรับของมุสลิมทั่วโลก สาเหตุที่ทำให้ สามารถอ้างได้ว่าการต่อสู้เรียกเครื่องเอกราชของชาวเชชนเข้าเงื่อนไขของการทำญิฮาดในศาสนาอิสลาม เนื่องจากมี การสนับสนุนโดยมูญาฮิดีนจากโลกอิสลามด้วยการเดินทางเข้าไปช่วยชาวเชชนทำสงครามกับรัสเซียในสงคราม ครั้งที่ 1 ปี ค.ศ. 1994 และสงครามครั้งที่ 2 ปี ค.ศ.1999 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักการที่ว่าการที่มูญาฮิดีนจะเดินทางเข้าไป ทำสงครามที่ใด สงครามนั้นต้องอยู่บนเงื่อนไขของศาสนาอิสลาม

ดังนั้น สำหรับโลกอิสลามแล้ว สงครามเชชนียจึงมีรากเหง้ามาจากการกดขี่ข่มเหงของรัสเซีย ซึ่งเป็น เงื่อนไขอันชอบธรรมที่ทำให้เกิดการทำญิฮาดขึ้นนั่นเอง นอกจากนั้น การเดินทางไปรบของนักรบอาสาที่ หลากหลายชาติพันธุ์เหล่านั้น ยังเป็นข้อยืนยันถึงแนวคิดภราดรภาพในอิสลามและประชาคมมุสลิมได้เป็นอย่างดี ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเด่นของโลกอิสลาม ที่ความเป็นพี่น้องไม่เคยถูกแบ่งแยกด้วยสีผิว ชาติพันธุ์ ฐานะ หรือ สิ่งอื่นใด แต่ก็มักจะถูกทำให้ไม่มีความสำคัญหรือบิดเบือนจากโลกตะวันตกว่า นักรบมุสลิมเป็นเพียงเครือข่ายการ ก่อการร้ายที่สู้เพียงเพื่อชาติชนเผ่าของตนเอง หรือเพื่ออำนาจอื่นใด โดยปราศจากลักษณะร่วมทางศาสนา

ผลจากการศึกษายังทำให้พบแบบแผนขั้นตอนของโลกมุสลิมในการจะเรียกร้องความเป็นธรรม หรือจะทำ สงครามอีกด้วยว่า โลกอิสลามจะใช้ประเด็นที่อยุติธรรมในประวัติศาสตร์ไปปลุกเร้าชาวมุสลิมเพื่อเป็นการสร้าง เงื่อนไขนำไปสู่การแก้ปัญหา ไม่ว่าจะด้วยความรุนแรงหรือไม่ใช้ความรุนแรงก็ตาม ดังในกรณีเชชนียนั้น ฝ่าย ผู้นำการเรียกร้องเอกราชมักใช้บริบทความเจ็บปวดและความอยุติธรรมทางประวัติศาสตร์ เช่น การเนรเทศของสตาลิน การรุกรานของจักรวรรดิรัสเซีย หรือการทำลายศาสนาอิสลาม เพื่อเข้าไปปลุกเร้าความรู้สึกในการต่อสู้ของ ชาวเชชนและโลกอิสลาม

จากการศึกษายังพบอีกด้วยว่าทัศนคติของโลกอิสลามต่อรากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเชชนียกับรัสเซีย นั้น มีทั้งเหมือนและแตกต่างจากทัศนคติของโลกตะวันตกและรัสเซีย สำหรับทัศนคติที่เหมือนกัน ซึ่งเป็นมูลเหตุของความ ขัดแย้งก็คือการกดขี่และเนรเทศของสตาลิน โดยเหตุที่เหมือนกันก็เพราะทั้งโลกอิสลามและโลกตะวันตกรวมทั้ง รัสเซียต่างก็ตระหนักว่า การกดขี่และการเนรเทศของสตาลินในปี ค.ศ. 1944 นั้นเป็นกระทำอย่างไร้เหตุผล อีกทั้ง เกินกว่าเหตุ และไร้ซึ่งมนุษยธรรม ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาว่าเมื่อนุญญ์ถูกกดขี่ข่มเหง ก็ย่อมจะถูกชี้นำมาต่อสู้ แต่ทว่า

ในความเหมือนก็มีความต่างอยู่ กล่าวคือโลกตะวันตกและรัสเซียมองว่า การกดขี่และเนรเทศของสตาลินไม่ได้กระทำเฉพาะกับชาวเชเชนเท่านั้น แต่ได้กระทำกับอีกหลายชาติพันธุ์ และชาวเชเชนก็เป็นเพียงหนึ่งในชาติพันธุ์เหล่านั้น แต่ต่างกันที่ชาวเชเชนเลือกที่จะนำมูลเหตุดังกล่าวไปสร้างเป็นเงื่อนไขในความขัดแย้งในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของโลกอิสลามและเชเชนกลับเห็นว่า แม้การกดขี่และเนรเทศของสตาลินจะกระทำกับหลายชาติพันธุ์ก็จริง แต่ทว่าสตาลินพยายามมุ่งเน้นที่ชนชาติเชเชน ซึ่งไม่เคยเป็นอะไรมากไปกว่าส่วนเกินในแผนที่ในสายตาของรัสเซีย นอกจากนี้ โลกอิสลามและเชเชนยังมองต่างไปอีกว่า การกระทำของสตาลินคือความพยายามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชเชน อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านศาสนา และรัสเซียมองด้วยว่าเชเชนเป็นภัยต่อการปกครอง

ในทางตรงกันข้าม ไม่ปรากฏว่าฝ่ายรัสเซียจะออกมายอมรับว่าการกระทำดังกล่าวคือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ จะมีก็เพียงบางส่วนในโลกตะวันตกเท่านั้น ที่ยอมรับว่าการเนรเทศของสตาลินในปี ค.ศ. 1944 เป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ในขณะที่โลกอิสลามได้ให้ความสำคัญกับประเด็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเชเชนเป็นอย่างมาก และใช้เป็นข้อปลุกเร้าทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างเงื่อนไขของสงครามในยุคปัจจุบัน ต่อกรณีนี้ฝ่ายรัสเซียและโลกตะวันตกกลับมองว่าการหยิบประเด็นทางประวัติศาสตร์อย่างการเนรเทศมากล่าวในปัจจุบันนั้น เป็นเพียงเครื่องมือในการปลุกระดมและเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อสร้างความรู้สึกลึกเดียวกันในหมู่โลกอิสลามและชาวเชเชน ด้วยเหตุนี้ ทักษะเรื่องการที่จักรวรรดิรัสเซียไปยึดครองเชเชนจึงทำให้เกิดความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย และทั้งสองฝ่ายก็มองตรงกันว่านี่คือมูลเหตุประการหนึ่งของปัญหา เนื่องจากทั้งรัสเซียก็ยอมรับว่าฝ่ายแรกคือผู้เข้าไปยึดครอง ส่วนฝ่ายหลังคือผู้ถูกยึดครอง ดังนั้น ในเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องยอมรับความจริงด้วยว่า หากผู้ถูกยึดครองจะออกมาต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพจากผู้ยึดครองจึงไม่ใช่เรื่องแปลก

ทักษะเรื่องรากเหง้าความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียนั้น โดยส่วนใหญ่แล้ว โลกอิสลามและโลกตะวันตกจะมีมุมมองต่างกัน เช่น เชเชนมองว่ามูลเหตุอื่นๆ ของความขัดแย้ง นอกจากการเนรเทศของสตาลินก็คือการทำลายศาสนาอิสลามของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต การเคลื่อนไหวทางการเมืองของผู้นำมุสลิมในอดีตในการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซีย และการยึดครองเชเชนของรัสเซียในปี ค.ศ. 1783 แต่ทว่าโลกตะวันตกและรัสเซียไม่ยอมรับมูลเหตุดังกล่าวของโลกอิสลาม ที่มองโดยใช้มุมมองทางศาสนา แต่กลับมองว่ามูลเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งอันนำไปสู่สงครามเชเชนครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 นั้น เกิดจากปัจจัยต่างๆ คือ การล่มสลายของสหภาพโซเวียต การประกาศเอกราชของเชเชน และกระแสฟื้นฟูและปฏิรูปศาสนาอิสลามในเชเชน อย่างไรก็ตาม โลกอิสลามย่อมไม่เห็นด้วยกับทักษะดังกล่าวนี้ เพราะความขัดแย้งระหว่างเชเชนกับรัสเซียนั้นมีมานานแล้ว ไม่ได้เพิ่งมีในทศวรรษที่ 1980 และ 1990 ซึ่งเป็นเรื่องการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยม เพื่อเรียกร้องเอกราชทั้งช่วงก่อนและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งสองฝ่ายจะมีมุมมองเรื่องรากเหง้าความขัดแย้งนี้อยู่หลายประเด็น แต่เมื่อสรุปแล้วจะพบว่าโลกตะวันตกและรัสเซียจะมองมูลเหตุความขัดแย้งว่าเกิดจากความแตกต่างด้านเชื้อชาติ และมองการเคลื่อนไหวของเซเชเนียว่าเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยม แต่ในมุมมองของโลกอิสลามและเซเชเนียแล้ว มูลเหตุของความขัดแย้งจะมาจากเรื่องการกดขี่และเรื่องศาสนาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องศาสนา เพราะการต่อสู้ตามเงื่อนไขของศาสนาเป็นวิธีแก้ไขปัญหาของชาวเซเชเนที่ถูกกระทำจากรัสเซียมาตลอดประวัติศาสตร์ สำหรับสาเหตุที่โลกตะวันตกและรัสเซียกับโลกอิสลามและเซเชเนียมองมูลเหตุแห่งความขัดแย้งต่างกันเป็นส่วนใหญ่ ก็เนื่องมาจากว่าทั้งสองฝ่ายมีชุดความคิดในการมองปัญหาแตกต่างกัน โลกตะวันตกและรัสเซียมองโลกแบบยึดยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) คือการมองโลกแบบจักรวรรดินิยมที่มักมองตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้ กรณีความขัดแย้งระหว่างเซเชเนียกับรัสเซีย นั้น โลกตะวันตกและรัสเซียจึงมองว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดจากเซเชเนีย ซึ่งอยู่ในดินแดนของจักรวรรดิรัสเซีย หรือประเทศรัสเซียในปัจจุบัน ปฏิเสธอำนาจของรัสเซีย ดังนั้นจึงเป็นความชอบธรรมของรัสเซียที่จะแก้ปัญหาลงโทษรัฐในปกครองเช่นเซเชเนีย สำหรับรัสเซีย นั้น การทำลายศาสนาอิสลาม การเนรเทศ หรือการยึดครองจึงเป็นเพียงวิธีการในการปกครอง วิธีการในการลงโทษ และความชอบธรรมในอำนาจของผู้ปกครองต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง

นอกจากนั้นแล้ว โลกตะวันตกและรัสเซียยังใช้ความคิดแบบลัทธิแยกศาสนาออกจากการเมือง (Secularism) นั่นคือการแยกกันระหว่างศาสนากับการเมือง อันเป็นผลจากการยึดปฏิบัติตามกรอบความรู้ในยุคกลางของยุโรป ดังนั้นโลกตะวันตกและรัสเซียจึงไม่ยอมรับทัศนะของโลกอิสลามและเซเชเนีย ที่เห็นว่ารากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่ศาสนาถูกคุกคาม และจากการกดขี่ข่มเหงจนต้องนำไปสู่การต่อสู้บนเงื่อนไขของศาสนา การที่ตะวันตกมองแบบแยกศาสนาออกจากการเมือง ทำให้ไม่สามารถหาความสัมพันธ์ได้ว่า ศาสนาจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองจนกระทั่งเกิดสงครามอย่างสงครามเซเชเนียได้อย่างไร ในขณะที่มุสลิมก็ใช้ชุดความคิดแบบอิสลาม ที่เห็นว่าอิสลามไม่ได้เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่เป็นมากกว่าศาสนาหรือความเชื่อ ซึ่งหมายรวมถึงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตด้วย

ดังนั้น การที่สหภาพโซเวียตมีนโยบายทำลายศาสนาอิสลาม การที่สตาลินเนรเทศชาวเซเชเน หรือการยึดครองของจักรวรรดิรัสเซียก็ดี เงื่อนไขเหล่านี้จึงเป็นการคุกคามกดขี่ต่อชีวิต ต่อศาสนาอิสลาม และต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิม และด้วยเหตุนี้ ชาวเซเชเนจึงต้องลุกขึ้นเพื่อต่อสู้กับรัสเซีย โดยเชื่อมั่นว่าเป็นการต่อสู้บนเงื่อนไขที่ศาสนารับรอง และยังไปกว่านั้นการที่มีนักรบมุสลิมอาสาจากทั่วโลกเดินทางเข้าไปร่วมรบในเซเชเนีย ย่อมเป็นข้อพิสูจน์อันดีของความชอบธรรมในการญิฮาด ตามแนวคิดภราดรภาพในอิสลามและประชาคมมุสลิม ในท้ายที่สุดจึงสรุปได้ว่า การปกครองอย่างกดขี่ข่มเหงต่อชาวเซเชเนของรัสเซีย นั้น เป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อสู้บนพื้นฐานของศาสนาอิสลามนั่นเอง

บรรณานุกรม

หนังสือ

จรัญ มะลูลีม. “แนวคิดเรื่องสงครามของศาสนาอิสลาม.” ใน **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: แนวคิด ทฤษฎีและกรณีศึกษา**, จุลชีพ ชินวรรณ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

โจนาธาน บาร์เกอร์. **คู่มือศึกษาการก่อการร้ายแบบไม่เจ๊ง**. แปลโดย เกษียร เตชะพีระ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2548.

ประสงค์ สุ่นศิริ, น.ต. **สงครามก่อการร้าย อันตรายใกล้ตัว**. กรุงเทพมหานคร: ขอดิดด้วยคน, 2544.

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ฉบับแปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ.

ศราวดี อารีย์. “ปัญหาความมั่นคงในมุมมองของโลกอิสลาม.” ใน **อิสลามกับปัญหาความมั่นคงในเอเชีย**, วิทยา สุจริตชนารักษ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร: ศรีบุรณคัมพิวเตอร์-การพิมพ์, 2548.

สมิทล์ สมิตธาดา อนาคามี. **สงครามใหม่ภายใต้ทฤษฎีปรปักษ์: The new war under the theory of antagonism**. กรุงเทพมหานคร: ไวท์ โคลอน, 2546.

สิน พันธุ์พินิจ. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, 2547.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบัน และการวิจัยอนาคตกาล**. กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด, 2547.

สุรินทร์ หิรัญบุรณะ, พ.อ. **ฝ่าลัทธิก่อการร้าย มหันตภัยของมนุษยชาติ: ข้าแหละอัลเคด้า: จากสงคราม ศักดิ์สิทธิ์สู่ยุทธการเขย่าโลก 911**. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2547.

สุชาติ บำรุงสุข. **การก่อการร้ายร่วมสมัย: Contemporary terrorism**. กรุงเทพมหานคร: โครงการปัญหา ความมั่นคงใหม่ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2549.

วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

ฮาฟิส สาและ. “องค์กรมุสลิมข้ามชาติกับความมั่นคงของมนุษย์: ศึกษากรณีองค์กรสังเคราะห์มุสลิมนานาชาติแห่งชาอุดีอาระเบียในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ชนิดา เกิดอยู่. “สถานภาพของอิสลามในประเทศรัสเซียหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

มงคลชัย เอี่ยมอุไร. “กระบวนการสร้างชาติในเชชเนีย.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

บวรลักษณ์ การทวิวัฒน์. “การดำเนินนโยบายของรัสเซียต่อปัญหาเชชเนียระหว่างปี ค.ศ. 2000-2004.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

สัมภาษณ์

ศราวุฒิ อารีย์. นักวิจัยศูนย์มุสลิมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ 2551.

ฮาฟิส สาและ. ผู้ช่วยวิจัยศูนย์มุสลิมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์ 22 กุมภาพันธ์ 2551.

Books

Anatol Lieven. **Chechnya: tombstone of Russian power**. New Haven: Yale University Press, 1999.

Andrew Meier. **Chechnya: to the heart of a conflict**. New York: W.W. Norton, 2005.

A.G. Noorani. **Islam & Jihad: prejudice versus reality**. London: Zed Books, 2002.

Asghar Ali Engineer. **The Islamic state**. New Delhi: Vikas Pub. House, 1980.

Carlotta Gall and Thomas de Waal. **Chechnya: Calamity in the Caucasus**. New York: New York University Press, 1998.

Gene Sharp. **The Politics of Nonviolent Action**. Boston: Porer Sargent, 1973.

Javaid Rehman. **Islamic state practices, international law and the threat from terrorism: A critique of the 'clash of civilisations' in the new world order**. Oxford: Hart Pub., 2005.

Karen Armstrong. **Holy War**. New York: Anchor Books, 2001.

Kemal H. Karpat,. **The politicization of Islam: reconstructing identity, state, faith, and community in the late Ottoman state.** New York: Oxford University Press, 2001.

Mahathir Mohummad. **Terrorism and the Real Issues.** Subang Jaya: Pelanduk Publication (M) Sadn Bhd, 2003.

Matthew Evangelista. **The Chechen Wars: Will Russia Go the Way of the Soviet Union?.** Washington D.C.: Brooking Institution Press, 2002.

Mehrdad Haghayeghi. **Islam and politics in Central Asia.** New York: St. Martin's Press, 1995.

Sebastian Smith. **Allah's mountains: the battle for Chechnya.** London: I.B.Tauris, 2001.

Tracey C. German. **Russia's Chechen War.** New York: Routledge Curzon, 2003.

Valery Tishkov. **Chechnya: life in a war-torn society.** Berkeley, Calif.: University of California Press, 2004.

Articles

Abdullah Khan, "In Memoirs of the Chechen Deportation: The Genocide Continues." วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2000<http://www.amina.com/article/memoirs_dep.html>

Aleksei Maximov, "The Leaders of Muslim Schism: Ravil Ganutdin", Nezavisimaya gazeta, ฉบับที่ 12 (75) วันที่ 28 มิถุนายน 2001, <http://faces.ng.ru/printed/dossier/2001-06-28/7_split.html>

Cristina Hoss & Christiane E. Philipp, "The Islamic World and the Flight against Terrorism Available" วันที่ 25 ธันวาคม 2004, <<http://edoc.mpil.de/conference-on-terrorism/index.cfm> >

Helen Krag, "February, 23rd: Deportation Day" ปี 2000
<<http://www.tjetjenien.dk/Chechnya/23.feb.html>.] Naerum Denmark>

Electronics

<<http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2004/02/23/2453.shtml>>.

<<http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2007/02/23/7524.shtml>>.

<<http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2003/02/23/945.shtml>>.

<<http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2004/02/22/2438.shtml>>.

รัสเซียในการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออกยุคหลังสงครามเย็น

Russia in the Post-Cold War International Politics in Eastern Europe

ทิพรัตน์ บุปผะศิริ

Tipparat Bubpasiri

บทคัดย่อ

ภูมิภาคยุโรปตะวันออกเป็นดินแดนเพื่อนบ้านกับรัสเซียและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัสเซีย อันเป็นมหาอำนาจยุโรปไม่แ่ใดก็แ่หนึ่ง โดยเฉพาะช่วงสงครามเย็นนั้น ยุโรปตะวันออกจัดว่าเป็นเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต/รัสเซียอย่างชัดเจน แต่เมื่อสงครามเย็นยุติได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในภูมิภาค อันเป็นผลจากการสิ้นสุดของสงครามเย็นดังกล่าว และสหภาพโซเวียตเองยังได้สลายตัวโดยมีรัสเซียเป็นรัฐผู้สืบทอด อย่างไรก็ตาม รัสเซียยังคงเป็นตัวอย่างที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะสะท้อนได้จากกรอบแนวคิดและแนวนโยบายประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง (Near Abroad) อันเป็นนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่อดินแดนเพื่อนบ้านที่ถือว่าเป็นเขตอิทธิพลของตนในฐานะที่เป็นมหาอำนาจยูเรเชีย (Eurasia) และยังใช้การส่งออกพลังงานเป็นเครื่องมือนโยบายที่สำคัญด้วย

คำสำคัญ: นโยบายประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงของรัสเซีย, การเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออก, ประเทศเครือรัฐเอกราชหรือซีไอเอส, กลุ่มประเทศบอลติก, ยุคหลังสงครามเย็น

ABSTRACT

Eastern Europe is Russia's neighboring region that has had long and close relations with it. Particularly, this region was the sphere of influence of the Soviet Union during the Cold War. The end of the Cold War brought about tremendous changes in the region including its international politics. Russia as the successor to the USSR and as a Eurasian power, however, has managed to maintain its influence by playing a crucial role in Eastern Europe especially via her key neighborhood policy "Near Abroad". Also as a major energy exporter state, Russia uses energy as her important foreign policy tool.

Key Words: Russia's Near Abroad, International Politics in Eastern Europe, Commonwealth of Independent States: CIS, Baltic States, Post-Cold War.

รัสเซียในการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออกยุคหลังสงครามเย็น*

ทิพรัตน์ บุนผะศิริ**

นับตั้งแต่สงครามเย็นสิ้นสุดจนถึงการแยกตัวของสหภาพโซเวียต รัสเซียซึ่งแม้เป็นรัฐที่เคยเป็นแกนหลักและสืบทอดสถานะทางการเมืองและการทูตโดยตรงของโซเวียต กลับไม่ได้มีสถานะระดับเป็นมหาอำนาจ (Super Power) ดังเช่นสหภาพโซเวียต เพราะต่อมาเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจเพียงชาติเดียวจากฐานอำนาจทั้งทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ ปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของรัสเซียช่วงทศวรรษ 1990 ทำให้อิทธิพลในระดับระหว่างประเทศเสื่อมถอยลงไปอย่างเห็นได้ชัด แม้กระทั่งในดินแดนที่เคยเป็นเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตเดิม อย่างไรก็ดี แม้รัสเซียจะสามารถฟื้นฟูเสถียรภาพทางการเมืองภายในและพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมาจนได้รับเชิญให้เข้าร่วมเวทีหารือของกลุ่มชาติอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกเจ็ดชาติหรือจี-7 (Group of 7: G-7) และได้กลายเป็นกลุ่ม G-8 ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 แต่ในความเห็นทั่วไปแล้วสถานะอำนาจของรัสเซียก็ยังไม่ได้กลับขึ้นมาโดดเด่นเช่นเดิมอย่างชัดเจน กระทั่งเกิดสงครามออสเซตีใต้ (South Ossetia) กับจอร์เจีย ซึ่งเป็นอดีตสาธารณรัฐร่วมสหภาพโซเวียตขึ้น จึงทำให้รัสเซียได้รับการจับจ้องว่าได้กลับขึ้นเป็นมหาอำนาจชั้นนำ และโดยเฉพาะเป็นมหาอำนาจทางพลังงานและทางทหารด้วย

ดินแดนยุโรปตะวันออกอันประกอบไปด้วยรัฐที่มีอายุหลากหลาย ทั้งที่มีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และรัฐที่เกิดขึ้นใหม่หลังสงครามเย็น รัฐต่างๆ ทั้งหลายที่มีระดับความมีเสถียรภาพและความมั่นคงต่างกันไปในัน เป็นดินแดนที่เคยเป็นเขตอิทธิพลสำคัญที่สุดของรัสเซียหลังช่วงสงครามเย็น อย่างไรก็ดี แม้ต่อมาจะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก นั่นคืออย่างน้อยอิทธิพลของสหภาพโซเวียตผ่านทางระบอบคอมมิวนิสต์ก็หายไป แต่ทว่าอิทธิพลดังกล่าวก็หยั่งรากลึกกว่า 40 ปีในหลายด้าน ประกอบกับความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์จึงทำให้การเมืองระหว่างประเทศในพื้นที่นี้ไม่อาจจะพ้นจากอิทธิพลของรัสเซียไปได้ พลวัตของการระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออกจึงเกี่ยวข้องกับพลวัตของสถานะอำนาจของรัสเซียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุนี้จึงน่าสนใจว่ารัสเซียมีความสำคัญอย่างไรต่อรัฐ และกิจการระหว่างรัฐในเขตอิทธิพลสำคัญดั้งเดิมและใกล้ชิดที่สุดของตน

บทความนี้มุ่งศึกษาอิทธิพลและบทบาทของรัสเซียตั้งแต่มีสหพันธรัฐรัสเซียสืบทอดต่อจากสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 ถึงปัจจุบัน ในอาณาบริเวณที่เรียกว่ายุโรปตะวันออกตามความหมายของยุคหลังสงครามเย็น กล่าวคือแยกยุโรปตะวันออก (เดิม) เป็นยุโรปกลาง (ฮังการี โปแลนด์ เชค สโลวาเกีย และสโลวีเนีย) และยุโรปตะวันออก นั่นคือยุโรปตะวันออกในที่นี้ครอบคลุมรัฐอดีตสหภาพโซเวียตในยุโรป รัฐอดีตยูโกสลาเวีย รัฐบาลติก

* ปรับปรุงจากงานวิจัยเรื่องเดียวกัน สนับสนุนโดยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

** อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

อัลบาเนีย บัลแกเรีย และโรมาเนีย รวมทั้งความสัมพันธ์ของบรรดารัฐเหล่านี้กับรัสเซีย และอิทธิพลและบทบาทของรัสเซียในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐเหล่านี้กับรัฐหรือองค์การระหว่างประเทศอื่น

ยุโรปตะวันออก

คำว่า “ยุโรปตะวันออก” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามความหมายโดยทั่วไปนั้น เป็นคำที่เพิ่งได้รับความหมายดังกล่าวหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือเป็นคำที่เกิดจากสภาพสงครามเย็นในยุโรป ซึ่งเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดแล้ว จึงทำให้คำๆ นี้ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน

ในช่วงสงครามเย็นนั้นต้องยอมรับว่า คำว่า ยุโรปตะวันออก³⁶ หมายถึงบรรดาประเทศต่างๆ ที่มีการปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมโดยพื้นฐานของลัทธิมาร์กซ์ และส่วนใหญ่เป็นประเทศที่อยู่ในค่ายโซเวียต อาจจะมีบ้างบางประเทศที่เป็นสังคมนิยมโดยไม่ได้อยู่ในค่ายของโซเวียต แต่ส่วนใหญ่อยู่ในฐานะบริวาร (Satellite) ของโซเวียตทั้งสิ้น เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง บริบทของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในค่ายยุโรปตะวันออกหรือค่ายโซเวียตได้สูญหายหรือล่มสลายไป จึงทำให้ความหมายของคำว่ายุโรปตะวันออกในยุคหลังสงครามเย็นต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากด้วย ในเบื้องต้นจึงควรทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของคำว่ายุโรปตะวันออกเสียก่อน

พื้นที่ยุโรปตะวันออกตามที่รู้จักกันในช่วงสงครามเย็นนั้น ในปัจจุบันนี้ หากจะเรียกให้ถูกต้องจะต้องเรียกว่า ยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก สิ่งที่เกิดขึ้นคือเกิดคำว่ายุโรปกลางขึ้นมาเรียกส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่เคยครอบคลุมในอาณาบริเวณภูมิภาคที่เคยเรียกรวมๆ ว่ายุโรปตะวันออกในช่วงสงครามเย็น ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงพลวัตของการเรียกชื่อดินแดนที่เป็นไปตามสภาพพลวัตของประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนไปของยุโรป อันที่จริงแม้กระทั่งคำว่ายุโรปตะวันออกที่เกิดขึ้นในสงครามเย็นนั้น ก็มีนัยที่สะท้อนถึงบริบทของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในยุคสงครามเย็นเช่นกัน นั่นคือการเรียกที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานตามทิศทางทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ว่าเป็นการเรียกที่อ้างอิงทางภูมิศาสตร์ประกอบกับบริบทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ ทางการเมือง หรือทางสังคมด้วย

ลักษณะต่างๆ ดังกล่าวชี้ให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญระหว่างยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก ดังนั้นชาติยุโรปเหล่านี้ คือ โปแลนด์ เช็ก สโลวาเกีย และฮังการี³⁷ ซึ่งปัจจุบันได้แสดงตัวและทำให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ไม่ว่าในวงการวิชาการหรือวงการใดๆ รวมถึงวงการสื่อสารมวลชนในตะวันตก จึงได้รับการเรียกขานว่ายุโรปกลาง ทั้งนี้หลังจากที่สงครามเย็นสิ้นสุดลง และชาติเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบอบโดยภาพรวม กล่าวคือมีรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยและมีสังคมพหุนิยมเกิดขึ้น พร้อมกับได้แสดงท่าทีชัดเจนตั้งแต่นั้นว่าพวกเขาคือยุโรปกลาง

³⁶ Tony Judt, **Post War: A History of Europe since 1945**, (New York: Penguin Books, 2006), 752-753.

³⁷ นอกจากการประกาศอัตลักษณ์ใหม่หรือกลับฟื้นอัตลักษณ์เดิมหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบแล้ว ชาติยุโรปกลางทั้งสาม (ก่อนเชกโก สโลวาเกียแยกประเทศ) ยังสร้างความร่วมมือกันขึ้นอย่างเป็นทางการบนพื้นฐานอัตลักษณ์ร่วมนี้ด้วย โดยผู้นำทั้งสามชาติได้ประชุมสุดยอด และลงนามความร่วมมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับสหภาพยุโรป เพื่อการเข้าร่วมการบูรณาการยุโรป หรือเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปที่เมืองวิเซกราด (Visegrád) เมื่อกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991 และตั้งแต่นั้นมากลุ่มชาติยุโรปกลางจึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่ากลุ่มวิเซกราด

ดังนั้น ยุโรปตะวันออกในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป จึงครอบคลุมดินแดนรัฐบอลติกทั้งสาม และยูเครน มอลโดวา และเบลารุส อันเป็นดินแดนประเทศเกิดใหม่ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตทางทิศตะวันตกมาก่อน หรือปัจจุบันก็คือประเทศเพื่อนบ้านทางทิศตะวันตกของรัสเซียนั่นเอง นอกจากนั้นยังรวมดินแดนที่อยู่แถบเทือกเขาคอเคซัส (Caucasus) ซึ่งเป็นพื้นที่ยุโรปในบริเวณที่ต่อเนื่องกับเอเชียซึ่งก่อนออกมาทางตอนใต้ของรัสเซียด้วย นั่นคือ อาร์มีเนีย อาเซอร์ไบจานและจอร์เจีย รวมทั้งดินแดนที่รับทราบกันโดยทั่วไปมาอย่างยาวนานว่าเป็นยุโรปตะวันออก นั่นคือ โรมาเนีย บัลแกเรีย อัลบาเนีย และอดีตสาธารณรัฐยูโกสลาเวียทั้งหลาย ซึ่งดินแดนเหล่านี้ก็คือยุโรปตะวันออกในปัจจุบันนั่นเอง ดังนั้นในส่วนเนื้อหาของการวิเคราะห์นี้ จะมุ่งครอบคลุมเฉพาะยุโรปตะวันออกในบริบทของการเมืองระหว่างประเทศร่วมสมัยยุคหลังสงครามเย็นเป็นสำคัญ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ายุโรปตะวันออกหลังสงครามเย็นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมอย่างมาก และหลายชาติก็ไม่เคยมีประสบการณ์การเป็นรัฐ-ชาติสมัยใหม่มาก่อน ดังนั้นพื้นฐานพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับรัสเซีย (ไม่ว่าจะในช่วงยุคจักรวรรดิหรือสหภาพโซเวียต) จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคแถบนี้ช่วงหลังสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม ยุโรปตะวันออกปัจจุบันนั้นอาจแบ่งการพิจารณาศึกษาได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือกลุ่มที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต อันประกอบไปด้วย (1) กลุ่มประเทศบอลติก (2) กลุ่มประเทศทางตะวันตกของรัสเซีย (อันเป็นกลุ่มชนเชื้อชาติสลาฟตะวันออกเช่นเดียวกับรัสเซีย) และ (3) กลุ่มประเทศแถบคอเคซัสอีกกลุ่มคือยุโรปออกดั่งเดิม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เคยรวมเป็นสหภาพโซเวียต

กลุ่มประเทศบอลติก

กลุ่มประเทศบอลติก³⁸ มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นอดีตสาธารณรัฐในสหภาพโซเวียตกลุ่มเดียวที่มีประสบการณ์ในการสร้างรัฐ-ชาติสมัยใหม่ขึ้นมาอย่างชัดเจน แม้ว่าจะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง (ค.ศ. 1918 – 1940) แต่เนื่องจากข้อตกลงระหว่างนาซีกับโซเวียตที่สมคบกัน คือ “ข้อตกลงโมโลตอฟ-ริบเบนทรอป” (Molotov–Ribbentrop Pact) หรือข้อตกลงนาซี-โซเวียต (Nazi–Soviet Pact) ทำให้ความเป็นเอกราชของประเทศเหล่านั้นต้องสิ้นสุดลงโดยการรุกรานของนาซี และภายหลังต่อมาโซเวียตได้เข้าครอบครองแทน อย่างไรก็ตาม กลุ่มประเทศบอลติกนั้นนอกจากที่เคยเป็นรัฐเอกราชแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากกว่ารัสเซียในช่วงเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์ (โดยเฉพาะลิทัวเนีย) และมากกว่าในหลายๆ พื้นที่ที่เคยร่วมกันเป็นสหภาพโซเวียตด้วยซ้ำ นั่นคือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ในสมัยกลางของยุโรปนั้น ดินแดนเหล่านี้มีเมืองท่าที่มีความสำคัญต่อยุโรปตอนเหนือ โดยเป็นเมืองท่าในกลุ่มที่เรียกว่า ฮันซีติก (Hanseatic cities) หรือแม้กระทั่งก่อนสงครามโลกครั้งที่สองประเทศอย่างเอสโตเนียนั้น กล่าวกันว่ามีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าฟินแลนด์ด้วยซ้ำ³⁹ ดังนั้นจึงทำให้ชาตินิยมกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการเมืองหลังยุคสงครามเย็นของบรรดาประเทศยุโรปตะวันออก ปัจจัยชาตินิยมจึงมีบทบาทสูงอย่างยิ่งในชาติเหล่านี้ นับตั้งแต่การเริ่มเรียกร้องเอกราช การสร้างความเป็นปึกแผ่น และการรักษาเสถียรภาพ

³⁸ ดู ทิพรัตน์ บุนพะศิริ, “สาธารณรัฐลิทัวเนีย,” “สาธารณรัฐลัตเวีย,” “สาธารณรัฐเอสโตเนีย” ใน สหภาพยุโรปใหม่และ 27 ประเทศสมาชิก, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 451-488.

³⁹ Edward Lucas, *The New Cold War: How the Kremlin Menaces both Russia and the West*, (London: Bloombury, 2008).

ทางการเมือง โดยเฉพาะในด้านการดำเนินความสัมพันธ์กับมหาอำนาจชาติอื่น ขณะเดียวกันต้องยอมรับว่า มหาอำนาจเพื่อนบ้านสำคัญที่สุดคือรัสเซีย

ด้วยปัจจัยดังกล่าวกลุ่มประเทศบอลติกจึงเป็นกลุ่มสาธารณรัฐของสหภาพโซเวียตประเทศแรกๆ ที่ลุกขึ้นมาเรียกร้องเอกราช เมื่อสบโอกาสจากแนวทางการปฏิรูปภายในตามหลักกลาสนอสต์และเปเรสตรอยกา (Glasnost&Perestroika) ของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ที่มุ่งจะให้อิสระแก่บรรดาสาธารณรัฐต่างๆ มากขึ้น เพื่อที่จะปฏิรูปทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจให้สหภาพโซเวียตทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยดังกล่าวได้กลับกลายเป็นช่องทางให้บรรดาสาธารณรัฐต่างๆ โดยเฉพาะบอลติก อันเป็นกลุ่มแรกๆ ได้ลุกขึ้นมาเรียกร้องเอกราช จากการที่เคยมีประสบการณ์ผ่านการเป็นรัฐ-ชาติเอกราชมาก่อน ดังนั้น พวกเขาจึงลุกขึ้นมาเรียกร้องเอกราชขึ้นอีกครั้ง โดยชี้ว่าข้อตกลงโมโลตอฟ-ริเบนทรอปนั้นไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งแน่นอนว่าไม่ได้รับการตอบรับและยอมรับจากรัฐบาลกลางของโซเวียต

ต่อมา บอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) ได้ฉวยโอกาสหาคะแนนเสียงเข้าตัวเองให้ขึ้นมาโค่นล้มเหินือกอร์บาชอฟ โดยการสนับสนุนการแยกตัวเป็นเอกราชของบรรดาสาธารณรัฐบอลติก⁴⁰ จนทำให้ท้ายที่สุดแล้วกอร์บาชอฟต้องยอมรับการประกาศเป็นเอกราชของสาธารณรัฐบอลติกทั้งสาม ซึ่งก็เป็นเหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้กอร์บาชอฟยิ่งสูญเสียความน่าเชื่อถือมากขึ้นต่อกรณีที่เขาไม่สามารถรักษาความเป็นปึกแผ่นของโซเวียตเอาไว้ได้ และทำให้เกิดความวุ่นวายต่างๆ ทางการเมืองขึ้นในสหภาพโซเวียต จนกระทั่งมีความพยายามที่จะโค่นล้มอำนาจของเขาจากกลุ่มทหารฝ่ายขวา ท้ายที่สุดจึงทำให้ต้องลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีของสหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1991 พร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต โดยที่สหพันธรัฐรัสเซียในฐานะรัฐที่ใหญ่ที่สุดเป็นรัฐผู้สืบทอด หรือรัฐผู้รับมรดกในสถานะต่างๆ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต และสหภาพโซเวียตในท้ายที่สุดก็สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1991

ช่วงที่สาธารณรัฐบอลติกถูกผนวกเข้าอยู่ภายใต้สหภาพโซเวียต ทำให้ต้องเผชิญกับนโยบายหลายอย่างที่ เป็นของสหภาพโซเวียตที่มีสาธารณรัฐรัสเซียเป็นผู้นำ โดยเฉพาะกระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย (Russification) นั่นคือ รัสเซียพยายามที่จะใช้นโยบายกลืนชาติและปกครองอย่างกดขี่ ปัจจัยดังกล่าวช่วยหล่อเลี้ยงความรู้สึกชาตินิยมของบรรดากลุ่มสาธารณรัฐบอลติกมาโดยตลอด และทำให้เห็นนโยบายของบรรดาประเทศเหล่านี้เน้นหันหลังให้รัสเซีย และหันไปมุ่งตะวันตกในการที่จะปฏิรูปเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชาติตัวเองในฐานะประเทศเอกราชเกิดใหม่ในช่วงหลังสงครามเย็น กล่าวคือทางเศรษฐกิจมุ่งสู่สหภาพยุโรป ส่วนทางการเมืองและความมั่นคงมุ่งสู่ นาโต

บรรดาสาธารณรัฐบอลติกจากอดีตค่ายยุโรปตะวันออกเหล่านี้จัดเป็นชาติยุโรปตะวันออกที่เกิดขึ้นใหม่เป็นชาติแรกๆ และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าได้รับการผลักดันเต็มที่จากภายในประเทศโดยทั่วไป ทั้งนี้ ไม่ใช่เพียงแต่กลุ่มผู้นำทางการเมืองเท่านั้นที่เป็นผู้วางทิศทางนโยบายการแยกตัวออกจากโซเวียต แต่ประชาชนทั่วไปของทั้งสามชาตินั้น ต่างก็ให้ความร่วมมือกันในการเรียกร้องเอกราชเพื่อที่จะสร้างรัฐที่เป็นอิสระขึ้น ซึ่งก็เป็นจุดที่ทำให้ชาติเหล่านี้มีทิศทางในการพัฒนาประเทศไปตามแนวทางตะวันตกอย่างเต็มที่ ประกอบกับในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้น ชาติยุโรปกลางก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบและเป็นหัวหอกสำคัญ ซึ่งก็ได้รับความ

⁴⁰ Thomas Lane, "Lithuania Stepping Westward," in **the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania**, Smith, David J, Artis Pabriks, Aldis Purs, and Thomas Lane (London: Routledge, 2002), 117-8.

สนใจจากตะวันตกในการที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับยุโรปตะวันออกเหล่านี้ ประเทศบอลติกจึงได้เกาะกระแสของบรรดาชาติยุโรปกลางที่จะมุ่งสู่ตะวันตก เพื่อเข้าร่วมแนวนโยบายที่ทางฝ่ายยุโรปกลางเองเรียกว่า การกลับสู่ยุโรป (Return to Europe)⁴¹

การที่รัฐบอลติกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีนโยบายที่ชัดเจนเช่นนี้นับเป็นช่วงเวลาเหมาะสมเป็นอย่างดี เนื่องจากในช่วงต้นที่ได้รับเอกราชในกลางปี ค.ศ. 1991 ก็เป็นช่วงปลายของสหภาพโซเวียต และใน ค.ศ. 1992 เมื่อสหภาพโซเวียตสิ้นสุดและรัสเซียเกิดขึ้นมาแทนนั้น ต้องยอมรับว่าในปีแรกๆ เป็นปีที่ทางรัสเซียก็ประสบปัญหามากมายในการบริหารปรับปรุงประเทศและเปลี่ยนแปลงต่างๆ เรียกว่าเป็นยุคที่รัสเซียยังต้องร่นวายุอยู่กับการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงภายในอยู่พร้อมๆ กัน ประกอบกับบรรดาประเทศเกิดใหม่เหล่านี้ไม่ได้มีขนาดใหญ่มากนัก และจากพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ก็เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างจะมีระดับการพัฒนาสูง เมื่อเทียบกับสาธารณรัฐต่างๆ ในสหภาพโซเวียต เหตุนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญทำให้บรรดาชาติเหล่านี้สามารถปรับหันเหนโยบายให้ไปทางตะวันตกได้โดยที่รัสเซียไม่ได้เข้าไปแทรกแซงมากนัก จนกระทั่งชาติบอลติกเหล่านี้ค่อนข้างจะประสบผลสำเร็จในการปฏิรูปตามแนวทางตะวันตก และสามารถดำเนินงานด้านการต่างประเทศได้ด้วยดี ดังนั้น ท้ายที่สุดแล้วรัฐบอลติกทั้งสามก็ได้เข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 2004

กลุ่มประเทศทางตะวันตกของรัสเซีย

กลุ่มประเทศที่อาจเรียกได้ว่า “ยุโรปตะวันออกใหม่”⁴² เหล่านี้ ประกอบไปด้วย 3 ชาติ นั่นก็คือ ยูเครน เบลารุส และมอลโดวา ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตในช่วงสงครามเย็น แต่ปัจจุบันจัดเป็นยุโรปตะวันออกเต็มตัว ทั้งนี้ประเทศทางพรมแดนด้านตะวันตกของรัสเซียเหล่านี้ต่างมีเชื้อชาติสลาฟตะวันตก (ยูเครน และเบลารุส) อันเป็นเชื้อชาติเดียวกับรัสเซีย และพื้นที่บริเวณนี้ยังมีความสำคัญในเชิงภูมิรัฐศาสตร์หรือทางยุทธศาสตร์อย่างมาก กล่าวคือเป็นที่ตั้งของคาบสมุทรไครเมียและติดทะเลดำ โดยมียูเครนเป็นประเทศสำคัญที่สุดที่มีพื้นที่ครอบคลุมดินแดนดังกล่าว รวมทั้งยังมีพื้นที่มากที่สุดและประชากรมากที่สุดในด้วย

นอกจากจะเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดแล้ว ยูเครนยังเป็นดินแดนต้นกำเนิดของชาวสลาฟเชื้อสายรัสเซีย ซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษของรัสเซียในปัจจุบันด้วย โดยที่ศูนย์กลางของความเจริญได้เกิดขึ้นที่แถบนี้ก่อนโดยชาวสลาฟที่มีเชื้อสายรัสเซีย (Kievan Rus) ต่อมายูเครนต้องถูกผนวกรวมเข้ากับรัสเซีย โดยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซีย ในช่วง 200-300 ปีที่แล้วพร้อมๆ กับเบลารุส ดังนั้น ดินแดนแถบนี้จึงมีความผูกพันใกล้ชิดกับรัสเซียทางประวัติศาสตร์มายาวนานที่สุด กล่าวคือตั้งแต่จักรวรรดิรัสเซียได้สร้างตัวแข็งแกร่งขึ้นมา หลังจากที่ต้องเผชิญกับการรุกรานจากชนชาติทางตะวันออกทั้งหลายมาอย่างต่อเนื่องจนไม่สามารถสร้างอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่นได้ กว่าจะสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นอย่างจริงจังเป็นจักรวรรดิรัสเซียขึ้นมาก็กระทั่งเมื่อ 200-300 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะสมัยของปีเตอร์มหาราช ยูเครนและเบลารุสได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซียนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดังนั้น ในเชิงความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ดินแดนแถบนี้จึงส่งผลทางจิตวิทยาอย่างมากกับรัสเซีย นั่นคือ

⁴¹ ยุโรปสำหรับชาติเหล่านี้ (รวมถึงสโลวีเนีย บัลแกเรีย และโรมาเนีย) คือ ยุโรปที่มีศูนย์กลางร่วมสมัยอยู่ที่รัสเซลล์หรือสหภาพยุโรปนั่นเอง

⁴² Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization**, (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2002), 152.

ยูเครนกับเบลารุสถือเป็นดินแดนแกนหลักส่วนหนึ่งของความเป็นรัฐของรัสเซียอย่างต่อเนื่องยาวนานนับแต่ครั้งยุคจักรวรรดิ จนถึงกับมีการวิเคราะห์และวิจารณ์กันว่าหากปราศจากยูเครนรัสเซียย่อมมิใช่จักรวรรดิ⁴³ ทั้งนี้เพราะในความเป็นจักรวรรดิรัสเซียจนกระทั่งถึงจักรวรรดิโซเวียตนั้นมียูเครนอยู่ร่วมมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ตามยูเครนเองยังคงความรู้สึกชาตินิยมของตนอยู่ต่อไปพร้อมกัน เนื่องจากชนเชื้อสายรัสเซียซึ่งเป็นบรรพบุรุษของยูเครนปัจจุบันนั้น เป็นต้นกำเนิดของชาวสลาวตะวันตก ดังนั้น ชาวยูเครนซึ่งมีความภาคภูมิใจในแง่หนึ่งว่าเป็นชาวสลาวต้นตอที่แท้จริงของสลาวตะวันตกจึงเห็นว่าตนเองก็มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ารัสเซีย ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของความรุ่งเรืองในการสร้างอาณาจักรของชาวรัสเซียโดยกลุ่มชาวรัสเซียที่อยู่แถบเมืองเคียฟ

ในกรณีของยูเครนนั่น กระแสชาตินิยมเข้มข้นเกิดขึ้นสูงมาก และเป็นสาเหตุอย่างแท้จริงที่ทำให้มีการเรียกร้องเอกราชและแยกตัวออกจากสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะภายใต้บทบาทของเลโอนิด ครัฟชุก (Leonid Kravchuk) ผู้นำของยูเครนช่วงการแยกตัวและหลังการแยกตัวในช่วงแรก ครัฟชุกนั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่มีแนวทางชาตินิยมอย่างยิ่ง และครัฟชุกนี่เองที่ทำให้เครือรัฐเอกราชหรือซีไอเอส (Commonwealth of Independent States: CIS) มีรูปแบบเป็นเพียงเครือจักรภพหลวมๆ โดยไม่ได้วางโครงสร้างความสัมพันธ์ของซีไอเอสให้มีความใกล้ชิดเหมือนอย่างที่รัสเซียคาดหวังและอยากให้เป็น⁴⁴ สิ่งที่ทำให้ยูเครนมีความรู้สึกชาตินิยมสูงอีกประการหนึ่งคือ บางพื้นที่หรือบางภูมิภาคของยูเครน เช่น กาลิเซีย (Galicia) ไม่เคยตกอยู่ภายใต้การครอบครอง หรือการปกครองโดยอิทธิพลของจักรวรรดิรัสเซียมาก่อนจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนหน้านั้นกาลิเซียเป็นดินแดนของโปแลนด์แต่สหภาพโซเวียตได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตนในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง จึงทำให้ประชากรในพื้นที่ส่วนหนึ่งของกาลิเซียคือเขตตะวันตกของยูเครนไม่ได้มีความรู้สึกผูกพันกับสหภาพโซเวียตหรือรัสเซีย และมีความรู้สึกชาตินิยมสูงและต่อต้านรัสเซีย

สำหรับเบลารุสเองมีความใกล้ชิดกับรัสเซียมาก เนื่องจากถือเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซียตั้งแต่ก่อร่างสร้างชาติมาโดยตลอดเช่นกัน ซึ่งแม้เบลารุสช่วงหลังสงครามเย็นหรือเดิมที่ใช้ชื่อไบโลรัสเซีย (Byelorussia) จะได้ประกาศเป็นชาติเอกราช แต่การที่ไม่มีประวัติศาสตร์ของชนชาติตนเองอย่างจริงจัง ทำให้ไม่มีพื้นฐานของความรู้สึกชาตินิยมในความมุ่งมั่นที่จะสร้างชาติและพัฒนาชาติของตนให้เป็นเอกราชและรุ่งเรืองได้อย่างแท้จริง⁴⁵ กล่าวกันว่าการประกาศแยกตัวเป็นเอกราชของเบลารุสนั้นเป็นเพราะชนชั้นนำ นั่นคือกลุ่มสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ชั้นนำต้องการรักษาอำนาจตนเองไม่ให้สูญสลายไปกับสหภาพโซเวียต และนี่เองที่เป็นสาเหตุทำให้ชนชั้นนำของเบลารุสมิแนวนโยบายที่เอนเอียงไปทางรัสเซียหรือมอสโก⁴⁶ เหตุนี้เบลารุสจึงมีความสัมพันธ์กับรัสเซียค่อนข้างดี เนื่องจากมีลักษณะการเมืองแบบอำนาจนิยมเหมือนกัน โดยเฉพาะช่วงแรกเมื่อวลาดิมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) ขึ้นเป็นประธานาธิบดี

⁴³ Zbigniew Brzezinski อ้างใน Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russian on the Border between Geopolitics and Globalization**, 96.

⁴⁴ Robert H Donaldson, and Joseph L Noguee, **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests**, 4th ed. (Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2009), 165.

⁴⁵ Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russian on the Border between Geopolitics and Globalization**, 150.

⁴⁶ Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russian on the Border between Geopolitics and Globalization** 152.

เบลารุสนั้นมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่ออเล็กซานเดอร์ ลูคซเซงโก (Alexander Lukashenko) ชนะการเลือกตั้งได้เป็นประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 1994 และเขาสามารถสั่งสมอำนาจจนโดนวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการปกครองลักษณะอำนาจนิยม แต่ลูคซเซงโกก็สามารถชนะการลงประชามติในปี ค.ศ. 1996 ในประเด็นเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ขยายอำนาจของประธานาธิบดีเพิ่มขึ้นและลดอำนาจของสภากลาง รวมทั้งให้มีการแทรกแซงอำนาจของสภาได้มากขึ้นด้วย⁴⁷ เหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นอำนาจนิยม และเปิดโอกาสให้ลูคซเซงโกสามารถครองอำนาจได้อย่างยาวนาน ซึ่งภายหลังต่อมาลูคซเซงโกได้ปกครองเบลารุสในระบอบอำนาจนิยมแบบโซเวียตใหม่ (Neo-Soviet authoritarian regime)⁴⁸ จนได้รับสมญานามว่าจอมเผด็จการคนสุดท้ายของยุโรป ต่อมาในปี ค.ศ. 1999 เบลารุสได้ทำข้อตกลงกับสหภาพโซเวียตเป็นสหภาพ (Union Treaty) โดยมีแผนการบูรณาการกันหลายๆ อย่าง เช่น มีการกล่าวถึงการใช้นิตราสกุลเดียวกัน เป็นต้น

มอลโดวาในเขตทิศตะวันตกของรัสเซียเป็นอีกชาติหนึ่งในยุโรปตะวันออกใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความน่าสนใจประการสำคัญคือประชาชนส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อสายโรมาเนีย เนื่องจากมอลโดวาเคยเป็นส่วนหนึ่งของโรมาเนียในยุคหลังจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ที่ได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งในชื่อเบซซาราเบีย (Bessarabia) แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองดินแดนส่วนหนึ่งกลับถูกผนวกไปเป็นของสหภาพโซเวียต และกลายเป็นมอลโดวา แต่รากวัฒนธรรมและภาษานั้นเป็นโรมาเนีย อันต่างจากการเป็นสลาฟตะวันตกร่วมเชื้อสายรัสเซียอย่างยูเครนและเบลารุส

มอลโดวาซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อสายโรมาเนียประกาศเอกราชแยกตัวเป็นรัฐอิสระในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1991 จากการที่ก่อนหน้านี้ได้มีกระแสความรู้สึกชาตินิยมเกิดขึ้นภายในประเทศ ทั้งนี้ในระหว่างช่วงปี ค.ศ. 1991-1992 นั้น พื้นที่ส่วนหนึ่งในมอลโดวาที่เรียกว่าเขตทรานสนีสเทรีย (Transdnistria) หรือทรานสดนีสเตอร์ (Transdnester) ได้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น พื้นที่ส่วนนี้เป็นดินแดนที่ประกอบไปด้วยชนสองเชื้อสายหลักซึ่งเป็นสลาฟตะวันตกเป็นชนส่วนใหญ่ คือ รัสเซียกับยูเครน กล่าวคือเขตทรานสดนีสเตอร์มีชนเชื้อสายรัสเซียและยูเครนรวมกันประมาณ 51% โดยมีชาวมอลโดวาประมาณ 40%⁴⁹ ต่อมาประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นชนเชื้อสายรัสเซียและยูเครนดังกล่าวได้ประกาศเอกราชในปี ค.ศ. 1990 เป็นสาธารณรัฐปกครองตนเอง โดยต่อมาได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและรัสเซียในระดับหนึ่ง จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ปัจจัยสำคัญของการที่ทางรัฐบาลกลางมอลโดวาที่คิชีเนา (Chisinau) ไม่สามารถเข้าไปจัดการได้เนื่องจากมีกองพลที่ 14 ของโซเวียต (รัสเซีย) ประจำการอยู่ในทรานสดนีสเตอร์ อันเป็นข้ออ้างหนึ่งของรัสเซียในการเข้าไปมีบทบาทในฐานะเป็นตัวกลาง และการคงกองทัพอันอยู่ในมอลโดวา ซึ่งสร้างความอึดอัดให้กับมอลโดวาพอสมควร

⁴⁷ ดู Foreign & Commonwealth Office, *Country Profile: Belarus*, www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-a

⁴⁸ Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russian on the Border between Geopolitics and Globalization*, 152.

⁴⁹ Mette Skak, *From Empire to Anarchy: Postcommunist Foreign Policy and International Relations*, (New York: St. Martin's Press, 1996), 149-150.

ปัจจุบันนี้ปัญหาทรานสนิสรที่ยังไม่ได้ตกลงแก้ไขอย่างลุล่วงโดยดี มีแต่เพียงสัญญาหยุดยิงและหยุดพัก ความขัดแย้งเท่านั้น กองกำลังรัสเซียก็ยังคงดูแลอยู่ในฐานะเป็นกองกำลังรักษาสันติภาพ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของมอลโดวาในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัสเซีย ดังนั้นปัญหาทรานสนิสรจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับมอลโดวา ที่ทำให้รัสเซียมีบทบาทอย่างมากต่อการระหว่างประเทศของมอลโดวา แม้ว่ามอลโดวาจะไม่ได้มีพรมแดนติดกับรัสเซีย อย่างไรก็ตาม การที่มอลโดวาประกาศเป็นชาติเป็นกลางจึงไม่ได้ขอเข้าเป็นสมาชิกองค์การนาโต แต่เข้าร่วมโครงการหุ้นส่วนเพื่อสันติภาพ (Partnership for Peace: PfP)⁵⁰ ขององค์การนาโต นอกจากนี้มอลโดวายังได้ทำข้อตกลงหุ้นส่วนและความร่วมมือกับสหภาพยุโรปด้วย⁵¹

กลุ่มประเทศแถบคอเคซัส

ดินแดนอีกส่วนหนึ่งในกลุ่มอดีตสหภาพโซเวียตคือรัฐแถบเทือกเขาคอเคซัส ซึ่งประกอบด้วย อาร์มีเนีย อาเซอร์ไบจาน และจอร์เจีย ในเชิงประวัติศาสตร์นั้นทั้ง 3 ชาติเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลหลักดั้งเดิมของจักรวรรดิออตโตมันเติร์ก แต่ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไปจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ดินแดนแถบนี้เป็นที่แย่งชิงและสู้รบระหว่างจักรวรรดิออตโตมันกับรัสเซียมาโดยตลอด จนทำให้ชาวอาร์มีเนียล้มตายไปจำนวนมาก โดยรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 1915-1918 ได้เข้าสู้รบเพื่อจะชิงอิทธิพลหลัก อันเป็นเหตุทำให้ดินแดนแถบนี้ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมา ซึ่งนับเป็นความแตกต่างออกไปจากสาธารณรัฐโซเวียตอื่นๆ ในประวัติศาสตร์ช่วงสั้นๆ หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ชาติเหล่านี้มีสภาพกึ่งเอกราช กล่าวคืออาร์มีเนียได้รับเอกราชสั้นๆ ในช่วงปี ค.ศ. 1918-1920 หลังจากนั้นเมื่อพรรคบอลเชวิคขึ้นมีอำนาจเต็มตัวในรัสเซียจึงได้ส่งกองทัพแดงเข้ายึดอาร์มีเนีย และต่อมาในปี ค.ศ. 1922 อาร์มีเนียก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตอย่างเต็มตัว

อาร์มีเนียเป็นดินแดนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการปกครองอย่างกดขี่และเข้มงวดของสตาลินอย่างมาก กระแสชาตินิยมของอาร์มีเนียเกิดขึ้นชัดเจนนับตั้งแต่เดือนกันยายนในปี ค.ศ. 1991 โดยมีประชามติในอาร์มีเนียถึง 99% สนับสนุนให้เรียกร้องเอกราช นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการคัดค้านไม่เห็นด้วยกับการพยายามทำรัฐประหารของกลุ่มคอมมิวนิสต์ฝ่ายขวาร่วมกับทหารที่มอสโก ทั้งนี้เพราะว่าชาวอาร์มีเนียเห็นว่ารัฐบาลกลางของโซเวียตเข้าข้างพวกอาเซอร์ไบจานในกรณีความขัดแย้งในดินแดนนาโกร์โน-คาราบัก (Nagorno-Karabakh)⁵² กล่าวคือดินแดนนาโกร์โน-คาราบัก ซึ่งเป็นดินแดนที่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างอาร์มีเนียกับอาเซอร์ไบจานนั้น เป็นดินแดนที่ทั้งสองชาติกล่าวอ้างว่าเป็นดินแดนของตนในระบอบที่ได้รับเอกราชสั้นๆ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง แต่ในปี ค.ศ. 1924 รัฐบาลกลางโซเวียตได้กำหนดให้ดินแดนนี้เป็นภูมิภาคที่มีการปกครองตนเองภายใต้อาเซอร์ไบจาน ทั้งที่เมื่อปี ค.ศ. 1924 นั้นประชากรกว่า 90% ล้วนเป็นชาวอาร์มีเนีย เหตุนี้จึงทำให้อาร์มีเนียไม่พอใจ

⁵⁰ PfP – เกิดจากข้อเสนอแนะของสหรัฐอเมริกา ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1993 และเริ่มอย่างเป็นทางการ ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1994 โดยเป็นความร่วมมือเพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างนาโต กับรัฐอื่นๆ ในยุโรป และรัฐอดีตสหภาพประเทศตะวันออกส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในปี ค.ศ. 1994 ยกเว้นรัฐอดีตยูโกสลาเวีย

⁵¹ Steven Woehrel, *Moldova: Background and US Policy*, CRS Report for Congress, www.fas.org/sgp/crs/row/RS21981.pdf

⁵² Foreign & Commonwealth Office, *Country Profile: Armenia*, <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/travel-advice-by-country/country-profile/europe/armenia?profile=history>

รัฐบาลโซเวียตตั้งแต่นั้นมา กระทั่งต่อมาในปี ค.ศ. 1988 ได้มีความขัดแย้งของกลุ่มเคลื่อนไหวชาตินิยมของอาร์มีเนียในนาгорโน-คาราบัคเกินขอบวนประท้วงสภาพทางเศรษฐกิจ ปัญหาการคอร์รัปชันของผู้นำ รวมทั้งความวิตกกังวลของนาгорโน-คาราบัคด้วยว่าจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของชาติเอกราชใหม่อย่างอาเซอร์ไบจาน ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งสู้รบระหว่างกันขึ้น โดยกลุ่มชาตินิยมอาร์มีเนียซึ่งต่อต้านการอยู่ภายใต้อาเซอร์ไบจาน และรัฐบาลโซเวียตได้ส่งกองกำลังทหารจากส่วนกลางเข้าไปช่วยปราบปราม ดังนั้น ชาวอาร์มีเนียจึงเห็นว่าโซเวียตเอนเอียงเข้าข้างอาเซอร์ไบจานในกรณีนาคอร์โน-คาราบัค⁵³

ด้านอาเซอร์ไบจานอันเป็นประเทศเพื่อนบ้านกับอาร์มีเนีย เมื่อได้รับเอกราชแล้วก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนักเช่นกัน อาเซอร์ไบจานเป็นประเทศที่อยู่ในพื้นที่ที่มีสถานะทางภูมิศาสตร์และยุทธศาสตร์สำคัญต่อรัสเซีย โดยมีเมืองบากู (Baku) ซึ่งเป็นเมืองอุตสาหกรรมน้ำมันใหญ่ที่มีความสำคัญมาอย่างยาวนานต่อรัสเซีย ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

จอร์เจียเป็นอดีตสาธารณรัฐโซเวียตอีกชาติหนึ่งในภูมิภาคนี้ ที่มีกระแสเรียกร้องเอกราชมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 ก็ได้มีกระแสทางการเมืองเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะประชาธิปไตยมากขึ้นเป็นระบบพรรคการเมืองแบบหลายพรรค จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1991 จึงได้มีการจัดประชามติในเรื่องเอกราชขึ้น ผลก็คือเกือบ 99% สนับสนุนการเรียกร้องเอกราช ต่อมาได้เกิดการแยกตัวออกจากสหภาพโซเวียตขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1991 และภายหลังการประกาศเอกราชได้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีขึ้นในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1991 ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคือชเวียด กัมซัคเกอร์เดีย (Zviad Gamsakhurdia) นักชาตินิยมจัด ซึ่งชนะการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น แต่ต่อมาก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีการบริหารงานที่ผิดพลาด ไร้ประสิทธิภาพ คอร์รัปชันสูง และมีลักษณะรัฐบาลอำนาจนิยม จนทำให้กลุ่มฝ่ายค้านที่ติดอาวุธได้พยายามก่อรัฐประหารในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 ซึ่งทำให้กัมซัคเกอร์เดียต้องหนีจากจอร์เจียไปรัสเซีย

สถานการณ์การเมืองของจอร์เจียสามารถกลับมาฟื้นฟูเสถียรภาพความมั่นคงทางการเมืองได้อีกครั้งหลังจากที่เอดูอาร์ด เชวาร์ดินัดเซ (Eduard Shevardnadze) อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของโซเวียตคนสุดท้ายสมัยกอร์บาเชฟขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีจากผลงานความน่าเชื่อถือต่างๆ ทางการเมืองและการต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การบริหารของเชวาร์ดินัดเซต่อมาก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เช่นกันว่า เต็มไปด้วยการคอร์รัปชันและยึดถือระบบพวกพ้อง และแม้จะมีความพยายามที่จะปฏิรูปมากขึ้น แต่เชวาร์ดินัดเซก็ต้องหมดอำนาจไปจากกระแสกดดันที่ประชาชนลุกฮือประท้วงการบริหารของเขา อันเป็นสถานการณ์ที่เรียกกันภายหลังว่า การปฏิวัติดอกกุหลาบ (Rose Revolution) เนื่องจากการใช้ดอกกุหลาบเป็นสัญลักษณ์ จนทำให้อดีตนักกฎหมายชาวจอร์เจียที่สำเร็จการศึกษาและเคยทำงานในสหรัฐอเมริกาชื่อ มิคฮาอิล ซาคัชวิลี (Mikheil Saakashvili) ได้รับการเลือกตั้งเข้าเป็นผู้นำในเวลาต่อมา

ปัญหาสำคัญของจอร์เจียนอกจากเรื่องการบริหารงานที่ผิดพลาด และรัฐบาลมีการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่องแล้ว จอร์เจียยังมีปัญหาในเรื่องมีดินแดนที่พยายามจะประกาศแยกตัวเป็นอิสระ นั่นคือดินแดนอับคาเซีย

⁵³ Foreign&Commonwealth office, Country Profile: Armenia.

(Abkhazia) กับเชาท์ออสซีเซีย ซึ่งจอร์เจียกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนกลุ่มเคลื่อนไหวแยกดินแดนในดินแดนทั้งสอง ด้านรัสเซียก็ไม่พอใจจอร์เจียและกล่าวหาว่าจอร์เจียให้ที่พักพิงแก่กลุ่มแบ่งแยกดินแดนเชเชน (Chechen) ในรัสเซียเช่นกัน จึงเป็นเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายมีความไม่พอใจซึ่งกันและกันในประเด็นเรื่องนี้ จนกระทั่งเกิดเป็นสงครามขึ้นในเดือนสิงหาคมปี ค.ศ. 2008

อดีตสาธารณรัฐยูโกสลาเวีย

ยูโกสลาเวียเป็นชาติที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจากการรวมดินแดนชาวสลาฟตอนใต้ โดยที่เคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ทั้งยังเคยอยู่ภายใต้อำนาจของจักรวรรดิออตโตมานด้วย ซึ่งทั้งสองจักรวรรดิก็เป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจนจักรวรรดิเสื่อมสลายลง อย่างไรก็ดี ดินแดนต่างๆ ซึ่งต่างได้รับเอกราชภายหลังสงคราม ก็ได้มีการจัดตั้งเป็นราชอาณาจักรของชาวเซอร์บ โครแอตและสโลวีเนีย (Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes) ขึ้นในปี ค.ศ. 1918 ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นยูโกสลาเวียในปี ค.ศ. 1929

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ยูโกสลาเวียได้ถูกรุกรานโดยนาซีและถูกแบ่งแยกอีกครั้ง แต่มีกลุ่มต่อต้านที่สำคัญคือกลุ่มสหพันธ์สังคมนิยม ซึ่งนำโดยคอมมิวนิสต์ปาดิชาน และมีโจชิป บรอซ ตีโต (Josip Broz Tito) เป็นผู้นำคนสำคัญในการต่อต้านและขับไล่นาซีออกไป หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดินแดนแถบนี้ได้รวมตัวเป็นสหพันธรัฐที่ประกอบไปด้วย 6 สาธารณรัฐ คือ โครเอเชีย บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา สโลวีเนีย เซอร์เบีย มอนเตเนโกรและมาซิโดเนีย โดยมีโคโซโว (Kosovo) กับวอยวอดีนา (Vojvodina) ที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของเซอร์เบียได้รับอำนาจปกครองตนเองเพิ่มขึ้น ตีโตนับเป็นผู้นำที่มีบารมีและมีแนวทางการปกครองที่พยายามให้เกิดความเป็นธรรมต่อชนทุกเชื้อชาติ เขาปกครองยูโกสลาเวียมายาวนานถึง 35 ปี และมีการจัดรูปแบบการปกครองที่เป็นการแบ่งอำนาจกันระหว่างสาธารณรัฐต่างๆ เมื่อตีโตเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1980 จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญหาความแตกแยกในยูโกสลาเวียขึ้น โดยเฉพาะในปี ค.ศ. 1989 เมื่อสโลโบดัน มิโลเชวิช (Slobodan Milošević) นักการเมืองประชานิยม-ชาตินิยมได้อำนาจขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเซอร์เบีย โดยอาศัยการปลุกปั่นกระแสชาตินิยมชาวเซอร์บ เขาได้ใช้วิธีการต่างๆ ที่สามารถหาเสียงสนับสนุนอำนาจของตน กระทั่งได้รับการเลือกตั้ง (การเลือกตั้งอย่างเสรีครั้งแรกตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุด) เป็นประธานาธิบดีจากการเลือกตั้งของเซอร์เบียเมื่อธันวาคม ค.ศ. 1990 จึงได้จำกัดอำนาจการปกครองของตนเองในโคโซโวกับวอยวอดีนา ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนทั้งสองเขตนี้ นอกจากนี้การที่มิโลเชวิชสามารถหาแรงสนับสนุนต่างๆ ที่ต่อต้านแนวทางการปฏิรูปยูโกสลาเวีย ซึ่งเกิดจากกระแสการเสื่อมของระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์โดยทั่วไป ยังได้สร้างความไม่พอใจโดยเฉพาะกับสาธารณรัฐซึ่งมีความเจริญสูงที่สุด และมุ่งแนวทางในการปฏิรูปแบบตะวันตกมากที่สุดอย่างสโลวีเนีย⁵⁴

ระบอบสังคมนิยมของยูโกสลาเวียนั้นมีเซอร์เบียเป็นสาธารณรัฐที่ใหญ่ที่สุดและคุมอำนาจสูงสุด โดยเฉพาะอำนาจด้านการทหารที่เรียกได้ว่าขึ้นอยู่กับเซอร์เบียเป็นหลัก หรือกล่าวได้ว่าเซอร์เบียเป็นแกนของยูโกสลาเวีย มิโลเชวิชซึ่งเป็นผู้นำของเซอร์เบียและผู้แทนของเซอร์เบียในสภาบริหารร่วม (Collective Presidency)

⁵⁴ Bernard Wasserstein, **Barbarism & Civilization: A History of Europe in our Time**, (Oxford: Oxford University Press, 2009), 734. สโลวีเนียยังเป็นสาธารณรัฐที่มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์น้อยที่สุดด้วยคือประมาณ 90% เป็นชาวสโลวีเนีย

อันเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของสหพันธรัฐยูโกสลาเวีย นั้น พยายามที่จะจัดวางการเปลี่ยนแปลงระบอบที่เป็นอยู่
ดังนั้น สโลวีเนียกับโครเอเชียจึงประกาศเอกราชเมื่อ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1991 และถัดมาในเดือนกันยายน มาซิโดเนีย
ก็ประกาศถอนตัวจากยูโกสลาเวียเช่นกันหลังจากที่มีประชามติสนับสนุนการมีเอกราช และต่อมาก็เป็นบอสเนีย-
เฮอร์เซโกวีนา และวอยโวดินาในปี ค.ศ. 1992 ด้วยผลจากการประกาศเอกราชของสาธารณรัฐต่างๆ ดังกล่าวทำให้
ยูโกสลาเวียในปี ค.ศ. 1992 จึงเหลือแค่เซอร์เบียกับมอนเตเนโกร ซึ่งสาธารณรัฐทั้งสองได้ประกาศรัฐธรรมนูญของ
สหพันธรัฐยูโกสลาเวียใหม่ในปีเดียวกัน ส่วนโคโซโวกับวอยโวดินาก็ถือว่าอยู่ในยูโกสลาเวียอยู่แล้ว และซ้ำยังถูก
ลดอำนาจการปกครองตนเองด้วย⁵⁵

การที่เซอร์เบียภายใต้การนำของมิโลเชวิชคัดค้านการประกาศเอกราชและใช้นโยบายแนวชาตินิยมที่เรียก
กันว่าเซอร์เบียที่ยิ่งใหญ่ (The Greater Serbia)⁵⁶ จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งและการสู้รบในโครเอเชีย และใน
บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา โดยเฉพาะในบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนาในช่วงปี ค.ศ. 1992-1995 มิโลเชวิชในฐานะ
ผู้นำของเซอร์เบียได้ให้การสนับสนุนแก่ชาวเซิร์บและกองกำลังติดอาวุธชาวเซิร์บอย่างเต็มที่ โดยการอ้างเหตุผล
เพื่อการปกป้องคุ้มครองชาวเซิร์บที่อยู่ในโครเอเชียและบอสเนีย เหตุการณ์เปลี่ยนไปในปี ค.ศ. 1994 เมื่อโครเอเชีย
ซึ่งเดิมได้สนับสนุนตั้งกองกำลังชาวโครแอตในลักษณะเดียวกับเซอร์เบีย ยอมทำข้อตกลงร่วมมือกับบอสเนียต่อต้าน
เซอร์เบีย ต่อมาเหตุการณ์การสังหารหมู่ชาวบอสเนียโดยกองกำลังชาวเซิร์บที่สเรเบรนิกา (Srebrenica) ในเดือน
กรกฎาคม ค.ศ. 1995 ทั้งที่มีกองกำลังขนาดเล็กขององค์การสหประชาชาติประจำอยู่ เป็นแรงกดดันให้นานาชาติ
โดยเฉพาะสหรัฐฯ และนาโตตัดสินใจเข้าแทรกแซงเต็มตัว การที่กองกำลังของโครแอตและเครื่องบินของนาโต
ร่วมกันโจมตีฐานที่มั่นของกองกำลังชาวเซิร์บได้ช่วยกดดันให้ต้องยอมเจรจา โดยสหรัฐฯ เป็นเจ้าภาพที่เมืองเดตัน
(Dayton) รัฐโอไฮโอ (Ohio) ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1995 ต่อมาจึงทำให้สงครามกลางเมืองบอสเนียสงบและ
บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนาสามารถเป็นรัฐเอกราชเต็มตัว

ปัจจุบันการเป็นรัฐ-ชาติของบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนาประกอบไปด้วยสองดินแดนคือ สหพันธรัฐบอสเนีย-
เฮอร์เซโกวีนาของชาวบอสเนียก (บอสเนียมุสลิม) และชาวโครแอตกับสาธารณรัฐชาวเซิร์บ (Republika Srpska) ที่มี
อำนาจปกครองตนเอง โดยที่ตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ ถูกจัดสรรตามโควตาระหว่างสามกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม
ดี แม้บอสเนียจะมีความสงบมาหลายปีหลังสงครามกลางเมืองในช่วงปี ค.ศ. 1992-1995 แต่ผลของความขัดแย้ง
ระหว่างชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในบอสเนียได้ทำให้รัฐบาลกลางอ่อนแอ เนื่องจากความรู้สึกบาดหมางของกลุ่มชาติพันธุ์
ใหญ่ เพื่อสร้างรัฐที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้นไม่กี่ปีหน้า บนพื้นฐานของข้อตกลงสันติภาพที่เดตัน ปี
ค.ศ. 1995 (Dayton Accords 1995)⁵⁷

⁵⁵ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแยกตัวและสงครามในอดีดยูโกสลาเวียใน สุราชัย ยัมประเสริฐ, *อีกฟากหนึ่งของยุโรป: ประวัติศาสตร์ใหม่ของยุโรป*
ตะวันออก ค.ศ. ๑๙๙๐-๒๐๐๐, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), ๓๘๘-๔๑๖.

⁵⁶ นโยบายชาตินิยมจัดหรือฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของเซอร์เบียโดยการสร้างและขยายเซอร์เบียให้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีชาวเซิร์บอาศัยอยู่ หรือดินแดนที่
เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของเซอร์เบียในประวัติศาสตร์โดยเฉพาะในช่วงรุ่งเรืองของเซอร์เบียในศตวรรษที่ 14 ดู
http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Serbia

⁵⁷ ดูเพิ่มเติมใน Stratfor, “Bosnia-Herzegovina: Russia, the West and the Push for a Unitary state,” Stratfor: Global
Intelligence, www.stratfor.com/analysis/20091021_bosnia_russia_west_and_push_unitary_state

ในปี ค.ศ. 1989 มิโลเชวิชยังได้ยกเลิกสิทธิปกครองตนเองของโคโซโวตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1974 นอกจากนั้น ด้วยกระแสชาตินิยมที่แผ่ขยายขึ้น การแยกตัวของยูโกสลาเวีย และการที่เซอร์เบียยุบสถานะนิติบัญญัติของโคโซโว เป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในโคโซโวโดยทั่วไป จึงทำให้ชาวโคโซโวซึ่งมีเชื้อสายอัลบานีเยและเป็นมุสลิมอันเป็นส่วนใหญ่ไม่พอใจ และต่อต้านนโยบายในลักษณะการครอบงำเช่นนี้ของเซอร์เบีย จนเกิดความตึงเครียดระหว่างเชื้อชาติและก่อให้เกิดความไม่สงบด้วยการต่อต้านเซอร์เบียขึ้นในที่สุด ครั้นปี ค.ศ. 1998 กลุ่มกองทัพลดปล่อยโคโซโวหรือเคแอลเอ (Kosovo Liberation Army: KLA) อันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หัวรุนแรงก็ริเริ่มใช้วิธีการรุนแรงสู้รบอย่างเต็มตัวกับตำรวจชาวเซิร์บ และทำให้เซอร์เบียส่งทหารเข้าไปปราบปรามอย่างรุนแรง จนพลเรือนโคโซโวบาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก กระทั่งเดือนกันยายน ค.ศ. 1998 ต่อมานาโตจึงต้องเข้าแทรกแซงในช่วงปี ค.ศ. 1999 โดยยื่นคำขาดให้เซอร์เบียยุติการปราบปราม เมื่อมิโลเชวิชไม่ปฏิบัติตามจึงได้ลงมือปฏิบัติการทิ้งระเบิดทั่วเซอร์เบีย เฉพาะที่กรุงเบลเกรดและมอนเตเนโกร โดยใช้เวลาถึง 78 วันตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงมิถุนายน เพื่อเป็นการบีบให้กองทัพเซอร์เบียถอนออกจากโคโซโว และบีบให้มิโลเชวิชล้มเลิกนโยบายครอบงำพื้นที่โคโซโวโดยเด็ดขาด จนท้ายที่สุดเซอร์เบียต้องยอมยุติการปราบปราม จึงทำให้กองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติและนาโตสามารถเข้าไปในโคโซโวได้ แต่ความรุนแรงก็กลับเกิดขึ้นอีกในช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ. 2004 โดยเชื่อว่าเริ่มจากกลุ่มหัวรุนแรงในโคโซโว⁵⁸

ส่วนในช่วงแรกของสงครามบอสเนียนั้น การเมืองภายในของรัสเซียยังคงอยู่ในสภาวะสับสน จากการแก่งแย่งอำนาจในยุคที่สหภาพโซเวียตเพิ่งจะล่มสลาย ดังนั้น เอลต์ซินจึงดำเนินนโยบายตามตะวันตกในด้านนี้ ไม่ว่าจะเป็นการห้ามส่งอาวุธให้ยูโกสลาเวีย การประณามเซอร์เบีย/ยูโกสลาเวีย และกองกำลังติดอาวุธชาวเซิร์บ การรับรองบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา หรือมาตรการการลงโทษยูโกสลาเวีย ต่อมา รัสเซียเริ่มเปลี่ยนท่าทีตั้งแต่ช่วงปลายปี ค.ศ. 1992 จากแรงกดดันของกลุ่มอนุรักษ์นิยมและทหารฝ่ายขวา โดยการเรียกร้องให้ลดมาตรการลงโทษ และรัสเซียยังได้ประกาศสิทธิของตนในการดำเนินนโยบายในภูมิภาคนี้ ซึ่งเป็นช่วงที่ทำให้รัสเซียกับเซอร์เบียเริ่มกระชับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ดังนั้น รัสเซียจึงกลายเป็นฝ่ายที่แสดงท่าทีเห็นอกเห็นใจชาวเซิร์บและเซอร์เบียมากที่สุด และได้พยายามขัดขวางข้อเสนอของสหรัฐฯ ที่ให้ใช้กำลังทหารต่อกองกำลังเซิร์บในบอสเนีย (อย่างน้อยจนกว่าจะพ้นวันที่รัสเซียมีการจัดประชุมติช่วงเดือนเมษายน ค.ศ. 1993) และคงท่าทีเช่นนี้ต่อมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อรัสเซียผ่านการเลือกตั้งใหญ่เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1993 ที่กลุ่มชาตินิยมและคอมมิวนิสต์ใหม่ฝ่ายขวา ได้รับความนิยมนอย่างสูง เช่น วลาดิมีร์ ชิรินอฟสกี (Vladimir Zhirinovsky) ด้วยเหตุนี้ นโยบายของรัสเซียจึงได้

⁵⁸ A Brief History of Kosovo, *The Sofia Echo*, www.sofiaecho.com/2006/02/06/646024_a-brief-history-of-Kosovo

หันไปสนับสนุนเซอร์เบียอย่างชัดเจน โดยเมื่อใดที่ฝ่ายเซอร์เบียโจมตีพลเรือนบอสเนียอย่างรุนแรง รัสเซียจะพยายามแทรกตัวเข้าไปเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย เพื่อลดแรงกดดันและมาตรการการลงโทษต่อเซอร์เบีย⁵⁹

มิโลเชวิชนั้นต้องพ้นตำแหน่งไปในเดือนกันยายน ค.ศ. 2000 จากผลการเลือกตั้งประธานาธิบดีของยูโกสลาเวียโดยแพ้การเลือกตั้งให้กับฝ่ายค้าน อันเป็นผลจากการที่ประชาชนลดการสนับสนุนเขาลงอย่างมาก เนื่องจากเห็นแล้วว่าการบริหารโดยกระแสนาซีนิยมของเขาได้นำความเดือดร้อนมาให้ อีกทั้งการบริหารงานต่างๆ ก็ไม่มีประสิทธิภาพ มีความผิดพลาด เต็มไปด้วยการคอร์รัปชันและมีลักษณะอำนาจนิยม ต่อมาในปี ค.ศ. 2003 ยูโกสลาเวียในขณะนั้น ซึ่งประกอบไปด้วยเซอร์เบียกับมอนเตเนโกร ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ กำหนดให้สหพันธรัฐมีลักษณะเปิดกว้างมากขึ้น จนกลายเป็นสหพันธรัฐเซอร์เบียและมอนเตเนโกรในเวลาต่อมา และชื่อของยูโกสลาเวียก็สิ้นสุดลงนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี ค.ศ. 2006 มอนเตเนโกรจึงได้ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญจัดให้มีการลงประชามติ ซึ่งผลของการลงประชามติ ปรากฏว่า 55.5% เห็นว่าควรจะแยกตัวออกเป็นเอกราช ดังนั้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2006 รัฐสภาของมอนเตเนโกรจึงประกาศตัวเป็นชาติเอกราชใหม่ อันเป็นการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันระหว่างเซอร์เบียและมอนเตเนโกร⁶⁰ นั่นก็คือ เป็นการแยกตัวเป็นเอกราชและถือเป็นการสิ้นสุดของสาธารณรัฐต่างๆ ที่เคยประกอบกันเข้าเป็นยูโกสลาเวีย ปัญหาสำคัญที่ยังตกค้างอยู่ในดินแดนคาบสมุทรบอลข่านแถบนี้คือในกรณีของโคโซโว ที่ได้ประกาศเอกราชในปี ค.ศ. 2008 อย่างไรก็ตาม เซอร์เบียกลับไม่ยอมรับรับรองและมีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นที่รับรอง ทั้งนี้โดยมีรัสเซียให้การสนับสนุนเซอร์เบียเต็มที่ในการที่จะไม่รับรองการเป็นเอกราชของโคโซโว ในขณะที่บางประเทศในยุโรปตะวันตกได้ให้การรับรอง ซึ่งนับว่ากรณีนี้ยังเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในดินแดนอดีตสาธารณรัฐยูโกสลาเวียแถบคาบสมุทรบอลข่าน

ยุโรปตะวันออก (ดั้งเดิม)

การเปลี่ยนแปลงในบัลแกเรีย อัลบาเนีย และโรมาเนีย⁶¹ นับว่าสืบเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมืองที่รุมเร้ายุโรปตะวันออกเป็นพลังผลักดันหลัก อันนำรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านี้ไปสู่การล่มสลายในรูปแบบต่างๆ กัน การที่รัสเซียไม่ได้รวมชาติยุโรปออกดั้งเดิมทั้งสามนี้เข้าไว้ในเขตอิทธิพลหลักของตน เพราะนอกเหนือจากที่ไม่มีพรมแดนติดกับรัสเซียแล้ว การเปลี่ยนแปลงในบรรดาชาติเหล่านี้ยังนับเป็นการเปลี่ยนแปลงจากพลังประชาชนโค่นล้มระบอบเดิมอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงการสละหลุดจากศูนย์กลางที่มอสโกเหมือนเช่นอดีตสาธารณรัฐโซเวียตส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัฐบาลใหม่ที่ขึ้นมาบริหารประเทศหลังจากนั้นต้องปรับทิศทางการดำเนินนโยบายด้านต่างๆ เพื่อการปฏิรูปไปในแนวทางตะวันตกตามกระแสซึ่งเน้นเป้าหมายอยู่ที่การเข้าร่วมการบูรณาการของสหภาพยุโรป อย่างไรก็ตามแม้รัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะไม่มี

⁵⁹ Alan F. Fogelquist, "Russia, Bosnia, and the Near Abroad", *Global Geopolitics Viewpoints*, <http://globalgeopolitics.net/ed/2008/08/24/russia-bosnia-and-the-near-abroad/>

⁶⁰ Country Watch, Serbia, http://www.countrywatch.com/country_profile.aspx?vcountry=191 และ Montenegro, http://www.countrywatch.com/country_profile.aspx?vcountry=196

⁶¹ ดูเพิ่มเติมใน สุราชัย อัมประเสริฐ, *อีกฟากหนึ่งของยุโรป: ประวัติศาสตร์ใหม่ของยุโรปตะวันออก ค.ศ. ๑๙๐๐-๒๐๐๐, ๓๕๕-๓๗๕*.

ประสิทธิภาพและเสถียรภาพมากนัก (มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย) แต่การเข้าสู่ผูกพันกับยุโรปตะวันตกตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 นับเป็นสิ่งที่ช่วยกำกับทิศทางการดำเนินนโยบายต่างๆ ให้เข้ารูปเข้ารอยได้เป็นอย่างดี และท้ายที่สุดบัลแกเรียและโรมาเนียก็ได้เข้าเป็นสมาชิกของนาโตในปี ค.ศ. 2004 และสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 2007 ส่วนอัลบาเนียได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปเมื่อปี ค.ศ. 2009 ปีเดียวกับที่ได้เข้าเป็นสมาชิกนาโต

การเปลี่ยนแปลงของประเทศยุโรปตะวันออกในช่วงหลังสงครามเย็นดังกล่าว หากพิจารณาในแง่หนึ่ง รัฐบาลดึก สโลวีเนีย บัลแกเรีย และโรมาเนียโชคดีที่มีปัญหาภายในไม่มากภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบ จึงทำให้สามารถมุ่งดำเนินนโยบายเข้าร่วมบูรณาการกับยุโรปที่นำโดยสหภาพยุโรปตามกลุ่มรัฐยุโรปกลาง (Visegrad) ได้อย่างรวดเร็ว จากกระแสสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและดำเนินนโยบายตามแนวทางตะวันตกหลังระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย โดยเฉพาะรัฐบาลดึกที่แม้จะเป็นอดีตสาธารณรัฐโซเวียต ส่วนบัลแกเรียและโรมาเนีย รวมถึงอดีตสาธารณรัฐในยูโกสลาเวียเช่นสโลวีเนีย มิได้มีพรมแดนติดรัสเซียจึงไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่รัสเซียจัดให้เป็นเขตอิทธิพลหลักของตน (คุณสมบัติเช่นเดียวกับยุโรปกลาง) บรรดาชาติเหล่านี้จึงสามารถสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตะวันตกได้ โดยที่รัสเซียไม่ได้ต่อต้านมากจนถึงกับเป็นอุปสรรค และท้ายที่สุด ชาติเหล่านี้จึงได้สามารถเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปและนาโตได้ ซึ่งหมายถึงการเข้าสู่เขตอิทธิพลของตะวันตกอย่างเต็มตัว

พื้นฐานนโยบายต่างประเทศรัสเซียหลังสงครามเย็น

นโยบายต่างประเทศของรัสเซียในยุคหลังโซเวียตนั้น สามารถระบุปัจจัยสำคัญที่สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและตัวแปรต่างๆ ของนโยบายด้านต่างประเทศของรัสเซียได้ 5 ประการซึ่งได้แก่ (1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากเดิมในสมัยสงครามเย็นและ/หรือโดยเฉพาะช่วงท้ายของสงครามเย็นคือระบบสองขั้วอำนาจ (2) การเสื่อมถอยลงทางศักยภาพและความสามารถในการทหารของรัสเซีย (3) การเปลี่ยนแปลงของรัสเซียจากระบบเศรษฐกิจแบบสั่งการไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (4) เศรษฐกิจรัสเซียเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเต็มตัว และต้องพึ่งพากับตลาดโลกเพิ่มขึ้น และ (5) ผู้นำทางการเมืองและการเมืองภายในของรัสเซีย โดยเฉพาะในสมัยของเยลต์ซินต้องใช้ลักษณะการเมืองที่เป็นการควบคุมจากศูนย์กลางมากขึ้น⁶² เนื่องจากได้เกิดการต่อสู้ระหว่างเยลต์ซินกับกลุ่มชาตินิยมและนักการเมืองแนวชาตินิยมต่างๆ ซึ่งเป็นผลทำให้เยลต์ซินต้องพยายามที่จะรักษาและฟื้นฟูอำนาจรัฐขึ้นมาใหม่

จากปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว เห็นได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโดยภาพรวมของรัสเซีย ซึ่งเป็นสาธารณรัฐที่ได้รับมรดกจากสหภาพโซเวียตโดยตรง หากพิจารณาในรายละเอียดมากยิ่งขึ้นยังสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้อีกบางประการ กล่าวคือแม้ว่ารัสเซียได้เป็นรัฐผู้สืบสิทธิ์หรือได้สิทธิ์ในการคงสถานะและสิทธิ์ต่างๆ ที่สหภาพโซเวียตมีอยู่ในช่วงสงครามเย็น แต่ต้องยอมรับว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญคือ อาณาเขตพื้นที่ของรัสเซียที่เปลี่ยนไป โดยสาธารณรัฐทั้ง 15 แห่งได้แตกตัวไปเป็นประเทศเอกราช ส่วนรัสเซียเองแม้ว่าจะครองพื้นที่ส่วนใหญ่มากที่สุด แต่ก็มียพื้นที่ลดลงไปมาก ดังนั้นจึงเท่ากับว่าการเป็นสหพันธรัฐรัสเซียต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะหมายถึงแนวพรมแดนที่ไม่เหมือนเดิม

⁶² Robert H. Donaldson, and Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests*, 6.

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การที่รัสเซียมีอิทธิพลเหนือยุโรปตะวันออกในฐานะเป็นรัฐบริวารเพื่อเป็นเขตกันชน (Buffer Zone) ในช่วงสงครามเย็น อันจะช่วยทำให้สามารถป้องกันการรุกรานจากมหาอำนาจภายนอกได้นั้น (มหาอำนาจทางตะวันตก) ความกังวลในเรื่องนี้เป็นผลจากการที่รัสเซียเคยมีประสบการณ์โดนรุกรานจากมหาอำนาจตะวันตกมาหลายครั้งในประวัติศาสตร์นั่นเอง โดยเฉพาะการรุกรานครั้งใหญ่ทั้งจากนโปเลียนและฮิตเลอร์ แต่ในช่วงหลังสงครามเย็นพื้นที่อาณาเขตและแนวพรมแดนของรัสเซียที่เปลี่ยนแปลงไปกลับทำให้ดินแดนที่เคยเป็นเขตกันชนเดิมหายไป ในขณะที่ยุโรปตะวันออกใหม่นั้นเท่ากับได้ถูกขยับเข้าไปใกล้รัสเซียมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ชาติที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้แต่เดิมก็เคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซียมาก่อนแล้ว เช่น เบลารุส ยูเครน รวมถึงมอลโดวา ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียเช่นกัน

ดังนั้นจึงอาจสรุปการดำเนินนโยบายของรัสเซียได้ว่า ในด้านการเมืองและความมั่นคงยังคงเป็นพื้นฐานเดิมจากสภาพปัจจัยทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะที่เปลี่ยนไปจากยุคโซเวียต ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ประกอบกับปัจจัยประวัติศาสตร์ล้วนทำให้คนรัสเซียมีทัศนคติว่าตำแหน่งที่ตั้งของรัสเซียเป็นที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความอ่อนไหวและถูกรุกรานได้ง่าย เนื่องจากไม่มีแนวเทือกเขาหรือชายฝั่งทะเลขวางกั้นและเป็นพื้นที่ที่ราบอันกว้างใหญ่ อันมีอุปสรรคขัดขวางทางธรรมชาติน้อยในการป้องกันศัตรู เห็นได้จากไม่ว่าในสมัยประวัติศาสตร์จากการรุกรานของชนเผ่าทางตะวันออกคือชนเผ่ามองโกล หรือในยุคประวัติศาสตร์ระยะใกล้จากการถูกรุกรานของบรรดามหาอำนาจชาติตะวันตก นี่ถือเป็นพื้นฐานในเชิงการเมืองของรัสเซียที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย อันมีทัศนคติที่นิยมความเป็นปึกแผ่นผ่านระบบศูนย์กลางที่มีอำนาจสูง และนำไปสู่การเสริมสร้างอำนาจการทหารในฐานะที่เป็นแกนกลางและเป้าหมายสำคัญของการบริหารประเทศ แต่แน่นอนว่าในส่วนนี้ยังเกี่ยวข้องกับศักยภาพด้านการจัดระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นรายละเอียดในประเด็นย่อยของนโยบายต่างประเทศรัสเซียด้วย สภาพภูมิรัฐศาสตร์เช่นนี้ยังเป็นตัวกระตุ้นอย่างสูงให้ต้องการการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวแบบรวมศูนย์ ที่ต้องใช้อำนาจทางการเมืองเป็นแกนหลัก และเป็นเป้าหมายสำคัญของการบริหารปกครองประเทศ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความมั่นคง⁶³

กรอบแนวนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย

เอลต์ซินในฐานะผู้นำรัสเซียคนแรกที่ประสบความสำเร็จขึ้นมาจากกระแสชาตินิยม แท้จริงแล้วเขาเป็นนักการเมืองที่ได้รับความนิยมเพราะกล่าววิพากษ์วิจารณ์ระบบที่กำลังเสื่อมถอยลงขนาดหนักของสหภาพโซเวียต เอลต์ซินได้รับเอาแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปจากตะวันตก โดยเฉพาะการปฏิรูปให้เป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาด หรือในเชิงการเมืองก็พยายามเปลี่ยนแปลงรัสเซียให้มีลักษณะเป็นสังคมการเมืองแบบพหุนิยมและไม่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จเหมือนสมัยโซเวียต ดังนั้น เอลต์ซินจึงพยายามจัดการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะในรัสเซียเท่านั้น แต่รวมถึงในสาธารณรัฐอื่นๆ ด้วย เพราะนั่นจะเป็นสิ่งที่ทำให้การดำเนินนโยบายเปลี่ยนแปลงสหภาพโซเวียตเป็นไปได้อย่างแท้จริง

⁶³ Alexei Arbatov, "A Moscow Perspective," in **Central Europe: Core or Periphery?**, ed. Christopher Lord (Copenhagen: Copenhagen Business School, 2000), 183.

อย่างไรก็ตาม แนวทางเช่นนี้ก็ส่งผลให้สาธารณรัฐอื่นๆ ในสหภาพโซเวียตพากันเรียกร้องเอกราชและตั้งตนเป็นประเทศเอกราชใหม่ขึ้นมา ซึ่งความจริงแล้วอาจเป็นสิ่งที่เอลต์ชินเองก็คาดไม่ถึง แต่ทว่ามันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพยายามที่จะโค่นระบอบคอมมิวนิสต์เดิมที่สามารถดึงเอาสาธารณรัฐต่างๆ ให้เข้าไปอยู่ร่วมเป็นสหภาพโซเวียตได้ นอกจากนั้น ด้วยความจำเป็นที่จะต้องกำจัดกลุ่มคอมมิวนิสต์เดิมรวมถึงจักรวรรดิบาซอฟให้พ้นอำนาจไปจากแคว้น จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่เอลต์ชินจะต้องใช้ความพยายามทุกอย่าง เพื่อลดทอนอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์และทำให้พ้นไป ท้ายที่สุดจึงออกมาอยู่ในรูปที่สาธารณรัฐต่างๆ พากันประกาศเอกราช⁶⁴

กล่าวได้ว่าเอลต์ชินรวมทั้งผู้นำรัฐอีกหลายคนต่างพากันประกาศเอกราชโดยเฉพาะรัฐสำคัญที่มีพื้นฐานเป็นสหภาพกลุ่มเดียวกับรัสเซีย คือ ยูเครนกับเบลารุส ซึ่งเป็นแหล่งเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คนที่ช่วยผลักดันให้บรรดาสาธารณรัฐโซเวียตต่างๆ ได้รับเอกราช กระนั้นก็ดีก็ต้องยอมรับว่า บุคคลกลุ่มนี้ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีแนวคิดในทางปฏิรูปเสรีนิยม หรือสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปตามแนวทางตะวันตก แต่ทว่าเป็นกลุ่มผู้นำคอมมิวนิสต์ดั้งเดิมที่มองเห็นว่าการผูกพันอยู่กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ศูนย์กลางคือมอสโกนั้นไม่เอื้อประโยชน์ให้กับตนเองอีกต่อไป สาธารณรัฐต่างๆ ของโซเวียตดังกล่าวจึงไม่ได้มีการปฏิรูปด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจมากนัก เพราะว่าการผลักดันการแยกตัวเป็นประเทศเอกราชนั้นมาจากกลุ่มคอมมิวนิสต์ชั้นนำมากกว่า ส่วนรัสเซียในช่วงหลังสงครามเย็นใหม่ๆ โดยเฉพาะยุคของเอลต์ชิน ทำให้มีนโยบายที่มีลักษณะยังผูกพันและคงความสัมพันธ์อันดีกับตะวันตกไว้ต่อไป เพราะตะวันตกก็ได้ให้การสนับสนุนมาโดยตลอด แม้ในช่วงที่สาธารณรัฐต่างๆ แยกตัวจากโซเวียตไปเป็นรัฐเอกราช และยังสนับสนุนรัสเซียในแง่ของสิทธิต่างๆ ในฐานะรัฐผู้สืบทอด ดังนั้นอย่างน้อยเอลต์ชินจึงสัมพันธ์กับฝ่ายตะวันตกในลักษณะ “ความสัมพันธ์ด้านการงาน” (working relations) ให้เป็นไปได้ด้วยดี

อันที่จริง ปัญหาสำคัญของสหภาพโซเวียตก็คือมีสภาพเศรษฐกิจอยู่ในขั้นล่มสลาย กล่าวคือเศรษฐกิจของบรรดาสาธารณรัฐต่างๆ รวมถึงรัสเซียในฐานะที่เป็นสาธารณรัฐหนึ่งของสหภาพโซเวียตตกอยู่ในภาวะที่เสื่อมโทรม จนเรียกได้ว่าอยู่ในฐานะที่เสื่อมประสิทธิภาพและไร้ความสามารถในการทำงานต่างๆ อย่างยิ่ง และจำเป็นต้องปฏิรูป สำหรับแนวทางปฏิรูปที่สำคัญซึ่งทุกฝ่ายในขณะนั้นเห็นพ้องกันคือ การปฏิรูปไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดตามแนวทางของตะวันตก ซึ่งย่อมต้องการความช่วยเหลือทั้งทางเทคนิคและการเงินจากตะวันตก เหตุนี้จึงเป็นที่มาของการพึ่งพาตะวันตกในเรื่องการเงิน รวมทั้งความช่วยเหลือทางเทคนิคและผู้เชี่ยวชาญเพื่อการปฏิรูปในยุคเอลต์ชิน

ดังนั้น นโยบายต่างประเทศของรัสเซียในช่วงแรกหลังการแยกตัวของสหภาพโซเวียต คือในช่วงของเอลต์ชิน จึงมุ่งความสัมพันธ์อันดีกับตะวันตก อันเนื่องมาจากกระแสความต้องการของชาวรัสเซียตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 ต่อเนื่องมาถึงต้นทศวรรษ 1990 ที่เรียกร้องการปฏิรูปให้เป็นไปได้ตามแนวทางของตะวันตก แต่หลังจากนั้นได้เกิดความวุ่นวายขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการปฏิรูปสู่ระบบเศรษฐกิจ

⁶⁴ Alexei Arbatov, *Central Europe: Core or Periphery?*, 185.

แบบตลาดได้ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจมากมาย แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากตะวันตก ทั้งในเรื่องของการเข้าไปลงทุนหรือการให้ความช่วยเหลือเพื่อช่วยให้สภาพเศรษฐกิจของรัสเซียฟื้นคืน จากความฝืดเคืองอย่างมากในยุคคอมมิวนิสต์ ประกอบกับการบริหารจัดการของรัสเซียในสมัยเฮอร์ซึนนั้น ได้รับการกล่าวหาว่ามีการคอร์รัปชัน และมีระบบพวกพ้องสูง จนทำให้เศรษฐกิจของรัสเซียตกอยู่ในสภาพย่ำแย่มาโดยตลอดในช่วงทศวรรษ 1990 เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือถือเป็นความโชคร้ายของรัสเซียด้วย ที่ราคาน้ำมันและราคาพลังงานของโลกในช่วงทศวรรษ 1990 ตกอยู่ในระดับต่ำ เพราะฉะนั้น รัสเซียจึงไม่สามารถแสวงหารายได้จากส่วนนี้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศได้

ดมิทรี เทเรนิน (Dmitri Trenin) ได้สรุปถึงความล้มเหลวในการปฏิรูปของรัสเซียไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจหรือการเมือง โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจว่ามีสาเหตุมาจากทั้งภายในและภายนอกรัสเซีย ซึ่งประการหลังนั้น หมายถึงการที่ตะวันตกไม่สามารถดึงรัสเซียเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตะวันตกได้อย่างจริงจังในช่วงทศวรรษดังกล่าว⁶⁵ กล่าวคือตะวันตกไม่มีความมุ่งมั่นหรือความตั้งใจอย่างแท้จริงที่จะรับรัสเซียเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตน นอกจากนั้น ตะวันตกยังมองว่ารัสเซียเป็นชาติมหาอำนาจใหญ่ที่มีอารยธรรมและลักษณะบางอย่างที่ไม่ใช่ยุโรป ตะวันตก ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือทัศนคติที่สะท้อนจากมุมมองของคนรัสเซียเองด้วยว่ารัสเซียไม่ใช่ตะวันตก แต่รัสเซียมีอัตลักษณ์เฉพาะของตน ในขณะที่ถนัดกับบรรดาชนชั้นนำที่ขึ้นมาเมื่อมีอิทธิพลมากขึ้นภายหลังการผูกขาดของพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย กลับมีความคิดที่จะรับเอาแนวโน้มนโยบายในลักษณะอนุรักษนิยมและแบบบรรษัทนิยมโดยรัฐ (Corporatist) ทั้งในการดำเนินนโยบายภายในประเทศและต่างประเทศมาใช้ ดังนั้น พัฒนาการด้านนโยบายต่างประเทศของรัสเซียจากยุคเฮอร์ซึนในช่วงทศวรรษ 1990 (ในช่วงปี ค.ศ. 1992-1999) จึงค่อยๆ หันเหจากการสนับสนุนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับตะวันตก ไปเป็นการดำเนินนโยบายในฐานะที่ตนเองเป็นชาติมหาอำนาจสำคัญชาติหนึ่ง ที่สามารถดำเนินนโยบายอย่างเป็นอิสระโดยไม่คำนึงถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับตะวันตก อันจะต้องยึดถือแนวทางตามค่านิยมต่างๆ ตามแบบอย่าง เช่น ประชาธิปไตย หรือค่านิยมในเชิงพหุคูณเจรจาตามแนวทางของยุโรปตะวันตก

เจฟฟรีย์ แมนคอฟฟ์ (Jeffrey Mankoff) ชี้ว่าแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียดังกล่าวเปลี่ยนไป เนื่องจากการเปลี่ยนทัศนคติของชนชั้นนำด้านขอบเขตและเนื้อหาของผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซีย นโยบายต่างประเทศของรัสเซียจึงเปลี่ยนจากการเข้าร่วมการบูรณาการมุ่งสู่ตะวันตก (Atlanticism) อย่างเต็มที่ อันได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในช่วงปลายทศวรรษ 1980 จนถึงต้นทศวรรษ 1990 เป็นการร่วมมือกับตะวันตก เฉพาะประเด็นด้านความมั่นคงในการต่อต้านภัยคุกคามร่วม หรือเฉพาะในแง่ผลประโยชน์ร่วมตามการเมืองโลกความเป็นจริง (realpolitik) เท่านั้น เช่น การก่อการร้ายของกลุ่มอิสลามหัวรุนแรง เป็นต้น แต่ไม่รวมไปถึงความ

⁶⁵ Dmitri Trenin, "Russia Reborn: Reimagining Moscow's Foreign policy," **Foreign Affairs**, 88, no.6 (November/December 2009), 64.

ร่วมมือใกล้ชิดบนพื้นฐานค่านิยมและสถาบันร่วมของตะวันตก ทั้งนี้เนื่องจากความผิดหวังในการตอบสนองอย่างไม่เต็มที่ของตะวันตกที่มีต่อรัสเซียในช่วงต้นทศวรรษ 1990 ต่อมา อุดมการณ์การมุ่งสู่การเป็นมหาอำนาจ (Great Power – derzhavnost) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซียได้กลับขึ้นไปเป็นอุดมการณ์พื้นฐานของการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการขึ้นดำรงตำแหน่งของเยฟเกนี ปรีมาคอฟ (Yevgeny Primakov) ในปี ค.ศ. 1996 เป็นสิ่งที่สะท้อนได้อย่างชัดเจน นอกจากนั้นแนวนโยบายต่างประเทศของรัสเซียยังคงลักษณะของรัฐนิยม (statism - gosudarstvennost) คือเห็นว่ารัฐควรมีบทบาทนำสำคัญด้านชีวิต ศาสนา และการเมืองของประเทศ โดยที่นิยามของผลประโยชน์แห่งชาติในนโยบายต่างประเทศควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความอยู่ดีกินดี (well-being) ของตัวรัฐ (ไม่ใช่การปกป้องประชาชนหรือการเคารพหรือคงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ) ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็กรัฐของรัสเซียเช่นนี้ เป็นการเน้นเรื่องอำนาจเป็นเกณฑ์หลักในการวัดความมั่นคงรุ่งเรืองของรัฐนั่นเอง⁶⁶

การดำเนินนโยบายในสถานะที่เป็นตัวแสดงที่เป็นอิสระ และเป็นมหาอำนาจหรืออภิมหาอำนาจในลักษณะนี้ รัสเซียมีมุมมองซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีแนวนโยบายเฉพาะของตนเอง นั่นคือการมองว่ารัสเซียเป็นชาติมหาอำนาจในแบบยูเรเชีย (Eurasia) คำว่ายูเรเชียตามรากศัพท์มาจากคำว่ายุโรปกับเอเชีย ส่วนลัทธิยูเรเชีย (Eurasianism-Evraziistvo) คือความเชื่อที่ว่าอัตลักษณ์พื้นฐานของรัสเซียมีความสำคัญต่อนโยบายต่างประเทศ โดยสัมพันธ์อย่างยิ่งกับตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของรัสเซียซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างยุโรปกับเอเชีย ตำแหน่งที่ตั้งเช่นนี้ทำให้รัสเซียกลายเป็นชาติมหาอำนาจที่มีทั้งอัตลักษณ์และผลประโยชน์ร่วมกับทั้งของยุโรปและเอเชีย จนทำให้การดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัสเซียจะต้องคำนึงถึงประเด็นนี้ ไม่ใช่เอนเอียงไปทางยุโรปหรือเอเชียทางใดทางหนึ่ง แนวความคิดเรื่องยูเรเชียนี้สามารถสะท้อนได้ในหลายแง่มุม ตั้งแต่นโยบายในเชิงจักรวรรดินิยมหรือนโยบายในลักษณะก้าวร้าว ไปจนถึงระดับที่มีการสร้างหรือถ่วงดุลกันสองขั้ว ระหว่างการดำเนินนโยบายในลักษณะของตะวันตกกับนโยบายในลักษณะที่สนับสนุนชาวสลาฟ ทั้งนี้แนวคิดแบบยูเรเชียได้รับอิทธิพลมาจากกรอบแนวคิดด้านภูมิรัฐศาสตร์ดั้งเดิมของแมคคินเดอร์ (Mackinder) ที่พูดถึงยูเรเชียว่าเป็นดินแดนหัวใจ (Heartland) ของโลก และเป็นพื้นที่แกนกลางทางภูมิศาสตร์ที่ชาติใดก็ตามที่มีอำนาจในการควบคุมดินแดนบริเวณนี้ (ยูเรเชีย) จะสามารถเข้าครอบครองทรัพยากร และเส้นทางการขนส่งที่ช่วยให้มีอำนาจเหนือโลกได้⁶⁷

ข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับนโยบายยูเรเชียอีกประการหนึ่งคือ การเสริมสร้างรัสเซียในลักษณะชาติยูเรเชียนี้ ดำเนินมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซีย โดยเฉพาะสมัยโซเวียตนั้น รัสเซียได้ทำให้บรรดาอาณาบริเวณต่างๆ ที่รัสเซียมองว่าเป็นดินแดนยูเรเชียและเป็นเขตอิทธิพลของตนต้องเคารพตน โดยสร้างให้ดินแดนต่างๆ เหล่านั้นยำเกรง

⁶⁶ Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: the Return of Great Power Politics**, (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2009), 61-62.

⁶⁷ Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: the Return of Great Power Politics**, 64-65.

จักรวรรดิรัสเซียและต่อมาก็คือสหภาพโซเวียต ดังนั้นสิ่งนี้จึงยังคงหลงเหลืออยู่ในกรอบแนวคิด และเลยไปถึงการดำเนินนโยบายต่อยูเรเชียด้วย นั่นคือรัสเซียที่เน้นความเป็นยูเรเชียจะไม่ลังเลเรื่องการดำเนินนโยบาย โดยเฉพาะต่อรัฐหรือดินแดนที่มีอาณาเขตติดกับรัสเซียให้เกิดความขัดแย้ง การที่รัสเซียไม่ประสบความสำเร็จในการนิยามแนวนโยบายต่างประเทศของตนใหม่หลังยุคสงครามเย็น หรือกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวในยุคเฮอร์ซัน (ในที่นี้หมายถึงรัสเซียยังไม่สามารถฟื้นฟูการยอมรับของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในเรื่องการเป็นชาติอภิมหาอำนาจขึ้นมาได้ใหม่) อันเนื่องมาจากเกิดสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในยุคหลังสงครามเย็นที่เป็นตัวขัดขวางแห่งอำนาจของชาติ สำหรับเหตุผลทางภูมิรัฐศาสตร์ในยุคของเฮอร์ซันนั้น แม้ว่าดินแดนอาณาเขตประเทศเพื่อนบ้านของรัสเซียจะลดลงมากเกินไป หรือเขตอิทธิพลของรัสเซียจะเปลี่ยนไปในช่วงหลังสงครามเย็น และแม้ว่านโยบายต่างประเทศของเฮอร์ซันจะพูดถึงประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง (Near Abroad) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 แต่ทว่ารัสเซียในยุคเฮอร์ซันก็ไม่ได้มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อบรรดาประเทศเพื่อนบ้านอย่างเข้มข้นชัดเจนนัก ส่วนในเชิงอุดมการณ์ซึ่งเป็นหัวใจของการเมืองในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตมาโดยตลอดนั้น รัสเซียเมื่อมาถึงช่วงหลังสงครามเย็นกลับขาดฐานการมีอุดมการณ์ร่วมที่ชัดเจน อันเป็นช่องทางที่จะช่วยให้รัสเซียสามารถขยายอิทธิพลไปยังบรรดาประเทศต่างๆ อย่างน้อยก็ไปยังดินแดนที่ถือว่าเป็นเขตอิทธิพลของตนได้ การที่ปัจจัยพื้นฐานของรัสเซียในส่วนนี้เปลี่ยนแปลงไป และในยุคเฮอร์ซันที่ไม่สามารถจะนิยามตนเองในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้นมาอย่างชัดเจนได้⁶⁸ จึงเป็นเหตุให้ต่อมาในยุคปูตินได้มีการเปลี่ยนทิศทางนโยบายจากการมุ่งเน้นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตะวันตก หันกลับไปมุ่งเน้นในตัวรัสเซียเองในฐานะที่เป็นมหาอำนาจยูเรเชีย

ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง (Near Abroad)

Near Abroad หรือคำที่แปลมาจากภาษารัสเซียว่า blizhneye zarubezhiye หากแปลความหมายตรงตัวก็จะหมายถึงต่างประเทศที่อยู่ใกล้เคียง ดังนั้น ในที่นี้จึงสะท้อนถึงนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในสภาพความสัมพันธ์ใหม่ต่อเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้นหลังจากสหภาพโซเวียตต้องแยกตัวจากกัน โดยรัสเซียเป็นรัฐผู้สืบทอดของสหภาพโซเวียต การเคยอยู่ร่วมกันในสหภาพโซเวียตจึงทำให้ชาติเหล่านี้มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากชาติอื่นๆ ในโลก โดยคำว่าประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนี้เกิดขึ้นครั้งแรกหรือมีการสร้างและใช้คำๆ นี้ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 อันเป็นปีแรกของการเกิดสหพันธรัฐรัสเซียขึ้น กล่าวกันว่า ความคิดและคำๆ นี้เกิดจากนักการเมืองชั้นนำของรัสเซียยังรับไม่ได้ ที่อดีตสาธารณรัฐต่างๆ ของโซเวียตซึ่งรัสเซียเคยมีอิทธิพลเหนือกว่ามายาวนานในฐานะที่สาธารณรัฐเหล่านั้นเป็นสาธารณรัฐชายขอบ กลับกลายเป็นประเทศเอกราชและมีอธิปไตย

⁶⁸Robert H. Donaldson and Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests*, 14.

เป็นของตัวเองเต็มตัว ด้วยเหตุนี้ นโยบายต่างประเทศต่อสาธารณรัฐเหล่านี้จึงเกิดขึ้นมาเป็นพิเศษ⁶⁹ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแท้จริงแล้วแนวนโยบายต่างประเทศบนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นรากฐานมาจากวิถีคิดในเรื่องของเขตอิทธิพล (sphere of influence) ในเชิงการเมืองแบบสังคมนิยมและในเชิงภูมิรัฐศาสตร์

พื้นที่ “ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง” นั้นเปรียบเสมือนเป็นการปรับนิยามของคำว่าเขตอิทธิพลที่ผลประโยชน์ของรัสเซียจำเป็นต้องได้รับการปกป้องให้ทันสมัยขึ้นนั่นเอง ไม่ว่าผลประโยชน์นั้นจะเป็น นิยามโดยพิจารณาจากดินแดนอาณาเขต หรือแม้กระทั่งในเชิงค่านิยม ความเชื่อ หรือทั้งสองประเด็นประกอบกัน ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงจึงได้แก่ดินแดนที่เคยเป็นอดีตสาธารณรัฐโซเวียตที่อยู่รอบๆ รัสเซีย ซึ่งมีประเทศเดียวที่ไม่มีดินแดนติดกับรัสเซีย นั่นคือมอลโดวา แต่เนื่องจากมอลโดวาเคยเป็นอดีตสาธารณรัฐโซเวียตเหมือนกันและเป็นสมาชิกประเทศเครือรัฐเอกราช นอกจากนั้นยังมีกองทหารรัสเซียประจำอยู่ตั้งแต่ยุคสหภาพโซเวียต จึงถูกจัดว่าเป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงอย่างเต็มตัว ดังนั้น การที่รัสเซียมองประเทศทั้งหลายนี้ว่าเล็กกว่า จึงคาดหวังว่าดินแดนเหล่านี้จะประพฤติดนในทางที่รัสเซียเห็นว่าเหมาะสม ควรจะลงนามในข้อตกลงที่รัสเซียเห็นว่าดีและถูกต้อง รวมทั้งควรจะอยู่เฉยๆ เงียบๆ ในสิ่งที่รัสเซียเห็นว่าควรจะทำเช่นนั้น⁷⁰

อย่างไรก็ตาม การที่รัสเซียถือดินแดนบ้านใกล้เรือนเคียงต่างๆ เป็นเขตอิทธิพลนั้น มีเหตุผลอย่างเป็นทางการอยู่หลายประการ ดังนี้

ประการแรก คือการปกป้องและคุ้มครองชาวรัสเซียที่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ในประเทศต่างๆ ตั้งแต่จักรวรรดิรัสเซียเรื่อยมาจนถึงสหภาพโซเวียตเป็นสำคัญ โดยมีประชากรที่กระจัดกระจายในประเทศจำนวนกว่า 25 ล้านคน⁷¹ รัสเซียจึงเห็นว่าดินแดนของประเทศเหล่านี้มีความสำคัญและเป็นผลประโยชน์สำคัญยิ่งของรัสเซีย

ประการที่สอง รัสเซียมองว่าในความขัดแย้งภายในภูมิภาคหลายกรณี มีภูมิภาคย่อยที่มีปัญหาในเรื่องความต้องการที่จะแยกตัว โดยที่การต่อสู้ในภูมิภาคย่อยต่างๆ บริเวณพื้นที่ของประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง บางกรณีกลายเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศ ดังนั้น รัสเซียจึงเห็นเป็นหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในการจัดการดูแลเรื่องความขัดแย้ง

ประการที่สาม คือ การดูแลการแพร่กระจายของอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาหลังจากการแตกตัวของอดีตสาธารณรัฐโซเวียตตั้งแต่ระยะแรกๆ และยิ่งเมื่อมีปัญหการก่อการร้ายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะแถบคอเคซัส

⁶⁹ William Safire, “ON LANGUAGE: The Near Abroad,” *The New York Times*, 22 May 2002, <http://www.nytimes.com/1994/05/22/magazine/on-language-the-near-abroad.html>

⁷⁰ Michael Struemer, **Putin and the Rise of Russia**, (London: Weidenfeld & Nicolson, 2008), 191-193.

⁷¹ Mette Skak, **From Empire to Anarchy: Postcommunist Foreign Policy and International Relations**,

เหนืออันเนื่องมาจากมีเขตภูมิภาค 3 แห่งที่ต้องการแยกตัวจากรัสเซีย คือ เซเชน คาเคสสถาน และอินกูเชเทีย รัสเซียจึงยังมองเห็นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าไปมีบทบาทในดินแดนเหล่านี้ เนื่องจากเคยเป็นอดีตสาธารณรัฐของโซเวียต ที่อาจยังมีอาวุธนิวเคลียร์หลงเหลืออยู่⁷²

ประการที่สี่ ดินแดนประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงยังมีความสำคัญที่รัสเซียจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาท เพราะเป็นผลประโยชน์สำคัญยิ่งของตน กล่าวคือ รัสเซียเห็นว่าจำเป็นต้องรับผิดชอบในการทำหน้าที่ปกป้องพรมแดนที่ติดกับภายนอกของบรรดาเครือรัฐเอกราช ทั้งนี้รัสเซียไม่ได้มองเพียงแค่การปกป้องดูแลแนวพรมแดนของตนเท่านั้น แต่จะต้องดูแลพรมแดนเขตอิทธิพลของรัสเซียบริเวณนี้ด้วย อันถือเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้รัสเซียต้องการที่จะมีบทบาทนำ และโดยเฉพาะถ้าเป็นไปได้ก็ควรมีกองกำลังอยู่ในประเทศเหล่านี้ด้วย

ประการที่ห้า ซึ่งเป็นเหตุผลถัดมาของนโยบายรักษาประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนี้ คือ ในบางพื้นที่ของประเทศเหล่านี้มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของรัสเซียอย่างมาก เช่น คาบสมุทรไครเมีย อันเป็นที่ตั้งของฐานทัพเรือใหญ่ของรัสเซีย ซึ่งสืบทอดมาจากยุคสหภาพโซเวียต หรือดินแดนเขตภูมิภาคที่เรียกว่าคาลินินกราด (Kaliningrad) ซึ่งเป็นพื้นที่อาณาเขตของรัสเซียที่ไม่ได้ติดกับแผ่นดินใหญ่รัสเซีย แต่มีเบลารุสและรัฐบอลติกกั้นอยู่ นั่นคือ การเดินทางจากรัสเซียไปยังดินแดนคาลินินกราดจะต้องผ่านเบลารุสและลิทัวเนีย ดังนั้น รัสเซียจึงเห็นเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ถือว่ารัฐบอลติกเป็นดินแดนที่รวมอยู่ในกลุ่มประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงด้วย

สำหรับเหตุผลประการสุดท้ายของนโยบายประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนี้ คือการที่ยังมีกองกำลังทหารของรัสเซียตั้งอยู่ในสาธารณรัฐเหล่านี้ ดังนั้นในเมื่อยังมีกองกำลังประจำอยู่ รัสเซียจึงเห็นสมควรจะต้องมีบทบาทที่ชัดเจนในการดูแลดินแดนเหล่านี้ เพราะเป็นผลประโยชน์สำคัญยิ่งของตน

อย่างไรก็ดี ปัจจัยสำคัญที่สุดที่ช่วยให้ปูตินสามารถเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัสเซียให้มีทิศทาง การดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มุ่งเน้นทางยูเรเชีย และเน้นการสร้างอิทธิพลของรัสเซีย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มองว่าเป็นเขตอิทธิพลตามนโยบายประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงของรัสเซียได้ก็คือ การที่รัสเซียสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจภายในได้ จากการมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมากช่วงที่ราคาลังงานของโลกพุ่งสูงขึ้นในยุคที่ปูตินขึ้นรับตำแหน่งประธานาธิบดีตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 นอกจากนั้น แนวทางการบริหารของปูตินยังเน้นเรื่องเสถียรภาพทางการเมืองภายใน โดยปูตินไม่สนใจแรงกดดันหรือข้อกล่าวหาประณามต่างๆ จากตะวันตก ว่ามีลักษณะการบริหารแบบอำนาจนิยม อันเป็นสิ่งที่ชาวรัสเซียจำนวนมากพึงพอใจ เพราะต่างตระหนักดีว่ารัสเซียต้องคงอยู่ในสภาพที่ไว้เสถียรภาพทางการเมือง และเศรษฐกิจที่ย่ำแย่มาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1990 หลังจากทีรัสเซียได้สืบทอดมาจากโซ

⁷² Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, 255.

เวียดนามขึ้นมา ดังนั้นในแง่ของสาธารณชนทั่วไปแล้วล้วนมีความพึงพอใจและให้การสนับสนุนอย่างสูง อันส่งผลให้ปูตินสามารถดำเนินนโยบายต่างๆ ได้โดยไม่มีอุปสรรค

อย่างไรก็ดี เจฟฟรีย์ แมนคอฟฟ์ได้สรุปถึงการที่รัสเซียสามารถกลับมามีอำนาจในฐานะที่เป็นอภิมหาอำนาจได้อีกครั้งว่ามีสาเหตุและปัจจัยเกื้อหนุนรวม 5 ประการดังนี้⁷³

ประการที่หนึ่ง น้ำมันและก๊าซซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของรัสเซียมีราคาสูงขึ้น จึงทำให้เศรษฐกิจของรัสเซียเติบโตขึ้นอย่างมาก และเป็นฐานรายได้สำคัญที่สามารถจะนำไปใช้ปรับปรุงฟื้นฟูด้านการทหารของรัสเซียได้

ประการที่สอง การที่มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมากนี้ทำให้รัสเซียสามารถปลดภาระหนี้ต่างประเทศที่ไปบิบบและจำกัดการดำเนินนโยบายของรัสเซียบางประการไปได้

ประการที่สาม การที่รัสเซียมีฐานะดีขึ้นจึงทำให้สามารถดำเนินนโยบายกดดันลูกค้าน้ำมันและก๊าซได้อย่างมีอิสระเต็มที่

ประการที่สี่ การที่รัสเซียมีรายได้จากการส่งออกพลังงานในฐานะที่เป็นรายใหญ่ของโลก โดยเฉพาะการส่งออกไปยังยุโรปที่มีดินแดนติดกัน และเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในโลก ก็ได้เพิ่มความมั่นใจให้กับบรรดาผู้นำของรัสเซีย ในการที่จะไม่นิ่งเฉยและพร้อมที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้ และแสวงหาสิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นผลประโยชน์ของชาติ

ประการที่ห้า สงครามอิรักและสงครามอัฟกานิสถานทำให้รัสเซียและทั่วโลกมีทัศนคติตรงกันว่า การที่สหรัฐอเมริกามีพันธมิตรผูกพันกันต้องติดกับอยู่ที่อิรักและอัฟกานิสถาน เป็นสิ่งสะท้อนว่ายุคของอำนาจชั่วเดียวของสหรัฐฯ ได้ผ่านพ้นไปแล้ว กล่าวคือ หลังยุคสงครามเย็นช่วงแรกๆ มีหลายทัศนะที่เห็นพ้องกันว่าเป็นยุคที่สหรัฐฯ มีอำนาจสูงสุดครอบงำโลก โดยเฉพาะทางด้านการเมือง แต่สงครามในอิรักและอัฟกานิสถานทำให้ความรู้สึกและมุมมองเช่นนี้ของโลกเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งรวมถึงรัสเซียด้วย เหตุนี้จึงทำให้รัสเซียรู้สึกเป็นโอกาสอันดีที่จะสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างอิสระตามความต้องการของตนเองได้อย่างเต็มที่

นโยบายหลักด้านต่างประเทศของรัสเซียคือการมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างดินแดนที่รัสเซียมองว่าเป็นเขตอิทธิพลของตน ไม่ว่าจะเป็นทางตะวันตก ทางตะวันออก หรือทางใต้ และดำเนินนโยบายโดยใช้มาตรการทางการทูตที่เข้มข้น ในการแสวงหาสิ่งที่บรรดาชนชั้นนำเห็นว่าเป็นผลประโยชน์ของรัสเซียในฐานะที่เป็นรัฐอภิมหาอำนาจด้วย ดังนั้นในการดำเนินนโยบายต่อชาติเพื่อนบ้านที่รัสเซียถือว่าเป็นเขตอิทธิพลตามนโยบายประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการป้องกันไม่ให้อดีตสาธารณรัฐโซเวียตกลายเป็นแหล่งที่จะให้บรรดาภัยคุกคาม หรือกำลังทหารที่เป็นศัตรูทั้งหลายใช้เป็นฐานที่จะเข้าไปสู่รัสเซีย ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้รัสเซียคัดค้านบรรดาประเทศที่ตนมองว่าเป็นประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง หรือประเทศเพื่อน

⁷³ Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, 5.

บ้านของรัสเซียที่จะเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์การนาโต หรือหากพิจารณาในเชิงนโยบายแบบอภิมหาอำนาจก็ยังทำให้รัสเซียยอมมองไม่ได้ว่า ทำไมสหรัฐฯ กับตะวันตกจึงสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือทางทหารก็ตาม เพื่อให้โคโซโวได้เป็นเอกราชจากเซอร์เบีย ทั้งๆ ที่เซอร์เบียเป็นพันธมิตรของรัสเซีย แต่ในขณะเดียวกัน สหรัฐฯ กับตะวันตกกลับมีนโยบายตรงกันข้าม ในการต่อต้านความพยายามที่จะรับรองหรือสนับสนุนการเป็นเอกราชของเขาที่ออสติเชียที่รัสเซียสนับสนุน ลักษณะเช่นนี้ฝ่ายรัสเซียย่อมเห็นว่าเป็นสองมาตรฐานอย่างชัดเจน

การดำเนินนโยบายกลับไปเป็นชาติอภิมหาอำนาจของรัสเซียนี้ ยานูส บัก ไกสกี (Janus Bugajski) ได้ใช้คำว่า การกลับไปเป็นจักรวรรดิอีกครั้งในทางปฏิบัติ (Pragmatic Reimperialization) และอธิบายแนวการดำเนินนโยบายของปูตินในลักษณะที่เป็นจักรวรรดินี้ว่ามีเหตุผลหลักๆ อยู่สองประการ คือ ประการแรกรัสเซียมีความพยายามที่จะฟื้นฟูสถานะของตนในระดับโลก โดยเฉพาะในเชิงการแข่งขันกับสหรัฐฯ และมีความพยายามที่จะไม่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับสถาบันที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการสร้างตัวเป็นจักรวรรดิของรัสเซียใหม่ในครั้งนี้ ประการที่สอง รัสเซียมีความต้องการที่จะครอบงำอดีตประเทศบริวารและป้องกันการขยายตัวของโครงสร้างต่างๆ แบบตะวันตก รวมทั้งต้องการที่จะให้ยุโรปตะวันตกลดความสำคัญในการเป็นตัวแสดงด้านความมั่นคงด้วยการใช้วิธีการต่างๆ ลง ถึงแม้จะเป็นวิธีการข่มขู่คุกคาม การให้ข้อมูลที่ผิด หรือการกดดันด้วยการให้สิ่งตอบแทนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่บรรดาชาติที่รัสเซียต้องการสร้างอำนาจรอบข้างก็ตาม ซึ่งก็คือกลุ่มชาติที่อยู่ในประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนั่นเอง ผลประโยชน์ของรัสเซียในบริบทความสัมพันธ์กับประเทศเหล่านี้คือจะต้องมีอิทธิพลเหนือชาติซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่เล็กกว่าเหล่านี้ และต้องมีอิทธิพลเหนือกว่าเมื่อเทียบกับชาติยุโรปตะวันตกต่างๆ ในสหภาพยุโรป แท้จริงแล้ว นโยบายการฟื้นฟูการกลับไปเป็นจักรวรรดิของรัสเซียนั้น แม้ว่าในแง่หนึ่งจะเป็นนโยบายที่ไม่ได้แตกต่างไปจากจักรวรรดิรัสเซียในสมัยโซเวียตเดิม แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงประการสำคัญต่อการฟื้นฟูการกลับไปเป็นจักรวรรดิรัสเซียในช่วงนี้คือ ไม่ได้พึ่งแต่เครื่องมือดั้งเดิมทางนโยบายของรัสเซียที่ใช้เครื่องมือด้านการทหารและการมีตัวแทนอำนาจทางการเมืองของตนเองในชาติที่มุ่งหวังจะให้อยู่ภายใต้อิทธิพลของรัสเซีย หรือเข้าครอบครองดินแดนโดยตรงเท่านั้น แต่ว่ารัสเซียในยุคการฟื้นฟูการเป็นจักรวรรดิใหม่ในทางปฏิบัติที่เป็นไปได้นั้น ได้ใช้เครื่องมือหลากหลายไม่ว่าจะเป็นทางด้านการทูต การเมือง ข้อมูล เศรษฐกิจ หรือความมั่นคง ในการที่จะให้รัฐบาลของประเทศที่รัสเซียมองว่าเป็นเป้าหมายต่างๆ นั้น มีนโยบายที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ หรือว่าสนับสนุนแนวทางยุทธศาสตร์ของรัสเซีย⁷⁴

กล่าวโดยสรุปคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียตั้งแต่สมัยปูตินเป็นต้นมานั้น รัสเซียในแง่ของการกลับมาเป็นประเทศอภิมหาอำนาจอีกครั้ง มีการปรับตัวอุปสงค์ของนโยบายใหม่ซึ่งเปลี่ยนไปจากรัสเซียเมื่อครั้งเป็นชาติเอกราชช่วงแรกๆ วัตถุประสงค์สำคัญของนโยบายใหม่นี้มีอยู่ 3 ด้านในทัศนะของดมิทรี เทเรนิน

⁷⁴ Janusz Bugajski, "Russia's Pragmatic Reimperialization," *Caucasian Review of International Affairs*, 4, no.1 (Winter 2010), 6-8.

(Dmitri Trenin) นั่นก็คือ (1) การครอบงำอย่างละมุนละม่อม (Soft) ต่อประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง (2) การที่มีสถานะความเท่าเทียมกันระหว่างศูนย์กลางมหาอำนาจสำคัญของโลกในปัจจุบันนั่นคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน สหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา และ (3) การที่รัสเซียจะเป็นมหาอำนาจหนึ่งในระเบียบโลกที่มีลักษณะอำนาจแบบหลายขั้ว (Multi-polarity)⁷⁵

เครื่องมือสำคัญชิ้นหนึ่งของแนวคิดประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงคือ ประเทศเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States: CIS) ที่เป็นการรวมตัวของรัฐเอกราชของอดีตสาธารณรัฐโซเวียต ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1991 ประกอบไปด้วย รัสเซีย คาซัคสถาน เคอร์กีสถาน อุซเบกิสถาน เติร์กเมนิสถาน ทาจิกิสถาน มอลโดวา อาร์มีเนีย และอาเซอร์ไบจาน รวมเป็น 10 ชาติที่ลงนามร่วมเป็นเครือรัฐเอกราช⁷⁶ ทั้งนี้มีข้อน่าสังเกตคือมีอยู่ 4 สาธารณรัฐที่แยกตัวออกเป็นเอกราชแล้วไม่ยอมเข้าร่วม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มสาธารณรัฐบอลติก ทั้งสามและจอร์เจีย อันที่จริงแล้ว ทั้งอาเซอร์ไบจานและมอลโดวาก็มีกระแสการคัดค้านและต่อต้านภายในต่อการเข้าร่วมที่สูงมาก จนทำให้มีปัญหาการให้สัตยาบันรับรองในสนธิสัญญาการก่อตั้งเครือรัฐเอกราชจากรัฐสภาของทั้งสองชาติ⁷⁷ และในกรณีของอาเซอร์ไบจานทำให้ถอนตัวออกจากสมาชิกภาพในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1992 แต่ต่อมาได้รับแรงกดดันจากรัสเซียให้กลับเข้าร่วมอีกครั้งหนึ่ง เช่นเดียวกับจอร์เจียซึ่งต่อมาก็ได้รับแรงกดดันให้ต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิก⁷⁸ ส่วนมอลโดวาท้ายที่สุดก็ถูกแรงกดดันที่ทำให้รัฐสภาต้องให้สัตยาบันรับรองการเป็นสมาชิก

ประเทศเครือรัฐเอกราชที่รัสเซียมีบทบาทสำคัญนั้น จัดเป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมืองและนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย เพราะถือเป็นเครื่องมือในแง่ของช่องทางและเป็นเวทีประสานนโยบายต่างๆ ของประเทศสมาชิก และอีกประการคือเป็นช่องทางที่ยังคงให้รัสเซียสามารถใช้อำนาจครอบงำความเป็นเจ้า (hegemony) เหนือประเทศสมาชิกอื่นๆ ได้ ในลักษณะที่คล้ายกับรัสเซียมีอิทธิพลตอนที่รวมกันอยู่เป็นสหภาพโซเวียต แต่ว่าในระดับที่ลดลงมา นั่นคือเป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้รัสเซียยังคงสามารถแสดงบทบาทเป็นมหาอำนาจเหนือบรรดาประเทศที่อยู่ร่วมเครือรัฐเอกราชนี้ได้ อย่างชัดเจน ดังนั้นในการทำงานของเครือรัฐเอกราช ในช่วงแรกๆ นั้นจึงได้มีความพยายามที่จะสร้างให้เกิดแนวทางการทำงานร่วมกันหลายๆ อย่าง เช่น การมีกองทัพร่วม โดยไม่ต้องมีกองทัพของแต่ละชาติสมาชิก หรือข้อตกลงต่างๆ ที่จะเป็นการสร้างความร่วมมือให้เป็นกลุ่มเศรษฐกิจเดียวกัน⁷⁸ แต่การขาดความ

⁷⁵ Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization**, 64.

⁷⁶ Robert H. Donaldson, and Joseph L. Noguee, **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests**, 164-165.

⁷⁷ แต่ต่อมาจอร์เจียถอนตัวจากซีไอเอส หลังสงครามเชาท์ออสซีเซียในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2008

⁷⁸ Robert H. Donaldson, and Joseph L. Noguee, **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests**, 165.

มุ่งมันและปัญหาระหว่างชาติสมาชิกทำให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เกิดผลขึ้นจริงในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม เครือรัฐเอกราชก็เป็นเสมือนเวทีหลักให้รัสเซียแสดงตนในฐานะมหาอำนาจระดับโลก⁷⁹ ได้อย่างโดดเด่นที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับยุโรปตะวันออก

การที่พรมแดนของรัสเซียเปลี่ยนไปหลังสงครามเย็นทำให้ปัจจุบันมีพรมแดนติดกับอดีตสาธารณรัฐที่ประกอบกันเป็นโซเวียตเดิมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสาธารณรัฐบอลติก ยุโรปตะวันออกใหม่ คือ เบลารุส ยูเครน และมอลโดวา และชาติแถบเทือกเขาคอเคซัส 3 ชาติคือ อาร์มีเนีย อาเซอร์ไบจานและจอร์เจีย ดังนั้น ทศกศิณในเรื่องความมั่นคงในการมีเขตกันชนจึงสะท้อนถึงความสัมพันธ์และการดำเนินนโยบายของสหภาพโซเวียตต่อบรรดาประเทศเหล่านี้อย่างชัดเจน

รัฐนอกเครือรัฐเอกราช

สำหรับประเทศเพื่อนบ้านของอดีตสหภาพโซเวียตดังกล่าว ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก นั่นคือประเทศที่เป็นสมาชิกของเครือรัฐเอกราช (CIS) กับประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิกจะมีลักษณะพิเศษ เนื่องจากเป็นกลุ่มประเทศเอกราชใหม่ที่เป็นส่วนน้อย คือกลุ่มรัฐบอลติก 3 ชาติ คือ เอสโตเนีย ลัตเวีย และลิทัวเนีย ซึ่งแม้ว่าเป็นกลุ่มชาติอดีตยุโรปตะวันออกกลุ่มแรกที่สามารถดำเนินนโยบายปฏิรูปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปได้ แต่ความสัมพันธ์ของบอลติกกับรัสเซียไม่ราบรื่นนัก โดยเฉพาะเมื่อรัสเซียในสมัยปูตินเป็นประธานาธิบดีที่สามารถเสริมสร้างความมั่นคงได้มากขึ้นทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ จนมีความมั่งคั่งมากขึ้นจากรายได้ด้านพลังงานซึ่งสูงขึ้นในตลาดโลก ได้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นดังกล่าวจากพื้นฐานดั้งเดิมระหว่างรัสเซียกับรัฐบอลติก ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยดีนักตั้งแต่ตอนประกาศเอกราชเนื่องจากปัญหาความล่าช้าของการถอนกำลังทหารของรัสเซียออกจากบรรดารัฐเหล่านี้ ทั้งๆ ที่รัสเซียควรจะถอนออกทันที อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีความยึดเยื้อเป็นเพราะกฎหมายสัญชาติซึ่งว่าด้วยผู้ที่เป็พลเมืองมีสิทธิถือสัญชาติของบรรดารัฐบอลติกเหล่านี้ เป็นปัญหาต่อชนเชื้อสายรัสเซียที่มีอยู่ในรัฐบอลติกดังกล่าวจำนวนไม่น้อย กล่าวคือชาวรัสเซียซึ่งอพยพเข้าไปพำนักในยุคสหภาพโซเวียตใช้เพียงภาษารัสเซียอย่างเดียวทั้งการพูดและการเขียน แต่ต่อมากฎหมายในยุคประเทศเอกราชของรัฐบอลติกใหม่ได้กำหนดไว้ว่าหากคนเชื้อสายรัสเซียไม่สามารถรู้ภาษาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นทั้งการอ่านหรือการเขียนจะไม่ได้สัญชาติ และให้ถือว่าเป็นคนต่างชาติ เหตุนี้จึงทำให้เป็นปัญหาระหว่างชาติบอลติกกับรัสเซีย

⁷⁹ Carmen A Gayaso, “Russian Hegemonies: historical snapshots, regional security and changing forms of Russia’s role the post-soviet region,” **Communist and Post-Communist Studies**, 42, no. (2009), 248.

แม้รัฐบาลดิกซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอดีตสหภาพโซเวียตจะได้เข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปและได้เป็นสมาชิกองค์การนาโตในปัจจุบัน อันเป็นสิ่งที่รัฐเหล่านี้คาดหวังว่าจะช่วยกำประกันความมั่นคงและความมั่นคงให้ แต่การที่มีพื้นที่ติดกับรัสเซียย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ประเทศเหล่านี้จะได้รับผลกระทบจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัสเซีย โดยเฉพาะเมื่อรัสเซียเข้มแข็งและมั่นคงมากขึ้น กล่าวคือรัสเซียมองว่าการที่ประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้มีพรมแดนร่วมกับรัสเซีย จึงยังต้องการให้ยอมรับบทบาทของรัสเซีย ประเด็นนี้จึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดทิศทางระหว่างรัสเซียรัฐกับบอลติกต่อมา เช่น ในกรณีของเอสโตเนียในปี ค.ศ. 2007 ได้มีการย้ายอนุสาวรีย์ทหารผ่านศึกกองทัพแดงกลางกรุงทาลลินไปชนเมือง อนุสาวรีย์นี้เป็นอนุสาวรีย์เพื่อรำลึกถึงวีรกรรมของกองทัพโซเวียตที่ต่อสู้กับนาซีในสงครามโลกครั้งที่สอง แต่เอสโตเนียกลับมองว่าเป็นเสมือนสัญลักษณ์การเข้าไปยึดครองของโซเวียต ดังนั้นการย้ายอนุสาวรีย์จึงสร้างความไม่พอใจให้กับทั้งชาวรัสเซียที่อยู่ในเอสโตเนียและคนรัสเซียในรัสเซียด้วย ทั้งนี้ได้มีการชุมนุมประท้วงและก่อจลาจลขึ้นในกรุงทาลลิน รวมทั้งระบบอินเทอร์เน็ตของเอสโตเนียก็ถูกแฮกเกอร์นำข้อมูลกระหน่ำถล่มจนระบบบเบราว์เซอร์ล่ม โดยทราบกันทั่วไปว่าเป็นฝีมือของแฮกเกอร์เน็ตชาวรัสเซีย ส่วนในรัสเซียก็มีการประท้วงและลอบยิงนักการทูตเอสโตเนียเช่นกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งของบทบาทรัสเซียในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐบาลดิกคือ การที่รัสเซียในฐานะเป็นผู้ส่งออกน้ำมันรายใหญ่ที่สุดไปยังยุโรปต้องอาศัยท่อส่งพลังงานหรือส่งก๊าซผ่านประเทศเหล่านี้ ดังนั้น กลุ่มประเทศบอลติกจึงมีความรู้สึกกังวลว่า รัสเซียจะสามารถใช้เงื่อนไขการพึ่งพาพลังงานผ่านท่อจากรัสเซียโดยตรงนั้นมาเป็นอาวุธบีบบังคับในด้านต่างๆ ได้ ในขณะที่รัสเซียโดยเฉพาะในสมัยของปูตินก็ได้แสดงท่าทีชัดเจนว่า พร้อมทั้งจะทำการใดๆ หากรัฐบาลดิกมีท่าทีไม่เป็นมิตรกับรัสเซีย (อย่างน้อยในทัศนะของรัสเซีย)

สำหรับกรณีอิตาลีโกสตาเวียนั้น รัสเซียกับเซอร์เบียต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันตั้งแต่กรณีปัญหาบอสเนียดำเนินไปอย่างราบรื่น นอกเหนือจากการสนับสนุนท่าทีของเซอร์เบียต่อการคัดค้านการประกาศเอกราชของโคโซโวอย่างเต็มที่แล้ว ด้านเศรษฐกิจรัสเซียยังสามารถขยายอิทธิพลต่อเซอร์เบียโดยผ่านการให้เงินกู้ต่อรัฐบาลที่ประสบปัญหาการคลังด้านงบประมาณ (จะต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ) การขายหุ้นบริษัทนำเข้าและจัดจำหน่ายน้ำมันของรัฐบาลให้บริษัทลูกของก๊าซโพรม (Gazprom) และตกลงเข้าร่วมโครงการแนวท่อก๊าซเซาท์สตรีม (South Stream) ของรัสเซีย⁸⁰ นอกจากนั้น รัสเซียยังพยายามเพิ่มบทบาทของตนโดยเฉพาะอิทธิพลด้านพลังงานผ่านสาธารณรัฐของชาวเซอร์บ จากพื้นฐานที่รัสเซียเป็นชาติหลักที่ให้ความเห็นใจชาวเซอร์บมาตลอด (ตรงข้ามกับตะวันตก) อันเป็นสาเหตุของท่าทีที่ไม่ค่อยยอมผ่อนปรนต่อการปฏิรูปรัฐธรรมนูญตามที่ตะวันตก

⁸⁰ “Economy and Energy Top Serbia-Russia Summit Agenda,” *Balkan Insight*, 20 October 2009, www.balkaninsight.com/en/main/analysis/23033

สนับสนุน⁸¹ การที่รัสเซียพยายามเพิ่มบทบาทในภูมิภาคบอลข่านนอกเหนือไปจากเหตุผลด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ (ผลประโยชน์ด้านพลังงาน) แล้ว รัสเซียยังหวังใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับการรุกรานของตะวันตกสู่เขตอิทธิพลของตนด้วย โดยเฉพาะเป็นการตอบโต้การที่ตะวันตกสนับสนุนการประกาศเอกราชฝ่ายเดียวของโคโซโวในปี ค.ศ. 2008

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบัลแกเรียกับรัสเซียมีประเด็นสำคัญที่สุดอยู่ที่เรื่องพลังงาน โดยเฉพาะในเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ที่ท่อก๊าซจากรัสเซียจำเป็นต้องขึ้นฝั่งที่บัลแกเรีย ซึ่งมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลดำที่ยาว เพื่อสามารถผ่านไปสู่อุโรปกลางและยุโรปใต้ ทั้งนี้รัสเซียได้พยายามบรรลุข้อตกลงโครงการพลังงานสำคัญร่วมกับบัลแกเรียผ่านโครงการแนวท่อก๊าซเซาท์สตรีม (South Stream) ท่อส่งน้ำมันเบอร์ก๊าซ-อเล็กซานดราโพลิส (Burgas-Alexandropolis) และโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์บีลีนา (Beline) โดยเฉพาะถ้าโครงการท่อก๊าซเซาท์สตรีมที่เป็นแนวท่อของรัสเซียโดยตรงสู่บัลแกเรียเกิดขึ้น บริษัทก๊าซโปรมจะสามารถคงอิทธิพลการควบคุมการส่งลำเลียงก๊าซสู่ยุโรปได้ต่อไป แต่สิ่งที่บัลแกเรียต้องการมากที่สุดจากก๊าซโปรมคือต้องการให้ลดราคาก๊าซให้และตัดบริษัทคนกลางออกไป อย่างไรก็ดี รัฐบาลบัลแกเรียที่ขึ้นครองอำนาจต่อมาเมื่อกรกฎาคม ค.ศ. 2009 ได้ขอทบทวนข้อตกลงด้านพลังงานกับรัสเซีย โดยให้เหตุผลว่าต้นทุนสูง (กรณีโรงไฟฟ้านิวเคลียร์บีลีนา) และอาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (กรณีท่อส่งน้ำมัน)⁸² เหตุนี้จึงทำให้รัสเซียแสดงท่าทีไม่พอใจต่อการตอบสนองความร่วมมือด้านพลังงานของบัลแกเรีย โดยขู่ว่าอาจเปลี่ยนแนวท่อก๊าซเซาท์สตรีมไม่ให้ผ่านบัลแกเรีย⁸³

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรมาเนียกับรัสเซียอาจสรุปได้ว่าทัศนคติหลักของโรมาเนียต่อรัสเซียตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เป็นมิตรมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้โรมาเนียกับรัสเซียไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดราบรื่นมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 ตั้งแต่ยุคปลายกีโออีร์ เดย์ (Gheorghiu Dej)⁸⁴ โดยเฉพาะกรณีที่สหภาพโซเวียตยึดเอาเบสซาราเบีย (Bessarabia) หรือมอลโดวาในปัจจุบันไปจากโรมาเนีย และการที่โรมาเนียแยกตัวออกไปจากค่ายโซเวียตตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1960 โดยได้ดำเนินนโยบายเป็นรัฐสังคมนิยมอิสระไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของโซเวียตจนกระทั่งสงครามเย็นสิ้นสุด แม้ต่อมาจะบอบคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ทัศนคติเช่นนี้ก็มิได้สะท้อนออกมาอย่างเด่นชัดในความสัมพันธ์ที่เย็นชาต่อกัน รวมทั้งโรมาเนียยังสนับสนุนมอลโดวาเต็มทีกรณีท

⁸¹ Stratfor, "Bosnia-Herzegovina: Russia, the West and the Push for a Unitary state," Stratfor: Global Intelligence, www.stratfor.com/analysis/20091021_bosnia_russia_west_and_push_unitary_state

⁸² www.eruachiv.com/en/energy/progress-russian-bulgarian-gas-regotiations-analysis-496763 (28 Jul 2010)

⁸³ "Russia Tones Down South Stream Trade against Bulgaria." Sofia News Agency, www.novinte.com (13 June 2010)

⁸⁴ ดู Tony Judt, Post War: A History of Europe since 1945, 430-431.

รานสดนิสเตอร์ ด้วยเหตุนี้ การที่โรมาเนียต้องจ่ายค่าก๊าซต่อ 1,000 ลูกบาศก์เมตรซึ่งสูงที่สุดในบรรดาชาติยุโรป⁸⁵ ก็น่าจะเนื่องมาจากนโยบายต่างประเทศของโรมาเนียที่มุ่งเน้นด้านยุโรป-แอตแลนติกและต่อต้านรัสเซีย รวมทั้งโรมาเนียยังให้การสนับสนุนโครงท่อก๊าซนาบัคโค (Nabucco)⁸⁶ แทนที่จะสนับสนุนเซาท์สตรีมที่เป็นประโยชน์ต่อรัสเซียมากกว่า

นอกจากโรมาเนียจะแสดงท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อรัสเซียแล้วยังพยายามรักษานโยบายที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์กับตะวันตก เช่น ให้การสนับสนุนการปฏิวัติสีส้ม (Orange Revolution) ในยูเครนและสนับสนุนจอร์เจียในกรณีสงครามเซาท์ออสซีเชียในปี ค.ศ. 2008 นอกจากนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2010 โรมาเนียยังได้ประกาศว่ายินดีให้สหรัฐฯ ติดตั้งฐานต่อต้านขีปนาวุธในโรมาเนีย⁸⁷ ซึ่งสร้างความไม่พอใจต่อรัสเซียอย่างยิ่ง (เช่นเดียวกับที่เคยไม่พอใจโปแลนด์และสาธารณรัฐเชกเมื่อครั้งที่ทั้งสองประเทศยินดีให้สหรัฐฯ ติดตั้งฐานของระบบนี้ในช่วงอดีตประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช) กรณีดังกล่าวเชื่อกันว่าเป็นสาเหตุให้รัสเซียกล่าวหานักการทูตโรมาเนียในมอสโกในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2010 ว่ามีพฤติกรรมเป็นสายลับและขับออกนอกประเทศ กระทั่งต่อมาโรมาเนียได้ตอบโต้โดยขับนักการทูตรัสเซียออกนอกประเทศเช่นเดียวกัน⁸⁸ จนทำให้พัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างชัดเจน

กลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชแถบคอเคซัส

ในส่วนของสาธารณรัฐในแถบเทือกเขาคอเคซัสสามชาติอันเป็นกลุ่มประเทศที่อยู่ในเครือรัฐเอกราช มีข้อที่นำสังเกตก็คือ ครั้งเมื่อก่อตั้งเครือรัฐเอกราชขึ้นในปี ค.ศ. 1991 นั้น ทั้งจอร์เจียและอาเซอร์ไบจานไม่ได้เข้าร่วมเป็นรัฐสมาชิก เนื่องจากจอร์เจียมีความรู้สึกชาตินิยมค่อนข้างสูง แต่ต่อมาจอร์เจียมีความจำเป็นต้องเข้าร่วมในภายหลัง เนื่องจากอิทธิพลของสหภาพโซเวียตที่จอร์เจียต้องพึ่งพิงพลังงานผ่านแนวท่อ และอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์หรือการดำเนินนโยบายของรัสเซียต่อบรรดาประเทศเหล่านี้ก็คือองค์ประกอบทางชาติพันธุ์ โดยในช่วงท้ายของสหภาพโซเวียตได้เกิดกลุ่มแบ่งแยกดินแดนเพื่อเรียกร้องเอกราชขึ้นในดินแดนแถบนี้ จอร์เจียมีกรณีดินแดนเซาท์ออสซีเชียซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมายาวนาน และมีกรณีดินแดนนาฮอร์โน-คาราบัคใน

⁸⁵ โรมาเนียจ่ายค่าก๊าซประมาณ 376 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ชาติที่จ่ายแพงเป็นอันดับสองคือโปแลนด์ 340-350 ดอลลาร์สหรัฐฯ ขณะที่ชาติยุโรปอื่นๆ จ่ายค่าก๊าซให้รัสเซียอยู่ประมาณ 150-240 ดอลลาร์สหรัฐฯ “Romania-Russia: a difficult relationship with the Eastern bear.” Hotnews.ro, tinyurl.com/3ab3xx6

⁸⁶ โครงการแนวท่อก๊าซนาบัคโคจะช่วยให้ประเทศสหภาพยุโรปลดการพึ่งพิงพลังงานของรัสเซียได้มากขึ้น เนื่องจากท่อก๊าซจะไม่ผ่านรัสเซียเลยตั้งแต่ต้นทางบริเวณอาเซอร์ไบจานและอิรัก

⁸⁷ Clive Leviev-Sawyer, “Russia’s message to Romania.” *Sofia Echo*, sofiaecho.com/2010/08/20/948687/_russias-message-to-romania

⁸⁸ “Romania Expels Russian Diplomat,” *Balkan Insight*, 18 August 2010, www.balkaninsight.com/en/main/news/30023

อาร์มีเนีย อันเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการสู้รบกันขึ้นระหว่างกลุ่มชาวอาเซอร์ไบจานหรืออาเซอร์กับชาวอาร์มีเนีย ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่นากอร์โน-คาราบัคตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 ที่เกิดการสู้รบกันและโซเวียตได้ส่งทหารเข้าไปควบคุมดูแลและยุติการสู้รบ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะการส่งกองกำลังทหารเข้าไปโดยการอ้างเพื่อรักษาความสงบ ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของนากอร์โน-คาราบัค เชาท์ออสซีเชีย หรือในอีกหลายพื้นที่ดังกล่าวได้กลายเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถคงอิทธิพลของรัสเซียเอาไว้ได้ ดังนั้น ในกรณีของกลุ่มประเทศแถบเทือกเขาคอเคซัสที่มีปัญหาเรื่องความมั่นคงด้านบูรณภาพของดินแดน จึงทำให้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โซเวียตยังคงมีอิทธิพลอยู่สูง

การที่รัสเซียส่งทหารเข้าไปในดินแดนแถบนี้โดยอ้างว่าเพื่อช่วยเรื่องการรักษาสันติภาพ ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่ช่วยกดดันให้ประเทศเหล่านี้ เช่น จอร์เจียต้องเข้าร่วมกับกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชในภายหลัง โดยเมื่อครั้งรัสเซียช่วยสนับสนุนเชวาร์คนัดเซในการต่อต้านกัมซัคเคอร์เดีย ฝ่ายรัสเซียเสนอกับเชวาร์คนัดเซในที่ประชุมสุดยอดกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชว่าหากต้องการก๊าซ น้ำมัน หรือวัตถุดิบก็ต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิก⁸⁹ หรือกรณีอาเซอร์ไบจานที่มีกรณีพิพาทเรื่องนากอร์โน-คาราบัคกับอาร์มีเนียและได้กองทัพรัสเซียเข้าไปช่วยชาวนากอร์โน-คาราบัคที่มีเชื้อสายอาเซอร์หรืออาเซอร์ไบจาน ก็เป็นสิ่งที่กดดันให้อาเซอร์ไบจานต้องเข้าร่วมกับกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชในที่สุด

ความสำคัญของจอร์เจียที่มีต่อรัสเซียนั้น นอกเหนือจากจอร์เจียจะเป็นอดีตสาธารณรัฐของโซเวียตในภูมิภาคที่มีปัญหาความมั่นคง อันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติแล้ว รัสเซียยังเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องคงอิทธิพลการนำของตนในภูมิภาคนี้ไว้ต่อไป เนื่องจากจอร์เจียยังมีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ จากการเป็นดินแดนที่รัสเซียต้องใช้เป็นฐานไปยังฐานทัพใหญ่ของตนในอาร์มีเนีย อันเป็นประเทศพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของรัสเซียในภูมิภาคนี้ด้วย⁹⁰ ส่วนการที่รัสเซียเข้าแทรกแซงในกรณีเชาท์ออสซีเซียนั้น เป็นเพราะไม่ต้องการให้ความขัดแย้งลุกลามไปยังนอร์ทออสซีเชีย และปัญหาผู้อพยพชาวเชาท์ออสซีเชียซึ่งเข้าไปในนอร์ทออสซีเชีย ด้วยเหตุผลดังกล่าวรัสเซียจึงต้องการเข้าไปมีบทบาทควบคุมสถานการณ์ในภูมิภาค โดยเฉพาะดินแดนที่มีความขัดแย้งนี้⁹¹

⁸⁹ Mette Skak, *From Empire to Anarchy: Postcommunist Foreign Policy and International Relations*, 159.

⁹⁰ Robert H. Donaldson and Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests*, 187.

⁹¹ Robert H. Donaldson and Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests*, 183.

ส่วนในกรณีดินแดนที่ต้องการแยกตัวออกจากจอร์เจียคืออับคาเซียนั้น รัสเซียสนับสนุนอับคาเซียเพราะมีชาวรัสเซียจำนวนมาก ประกอบกับฝ่ายทหารรัสเซียไม่พอใจอดีตประธานาธิบดีเชวาร์คนัดเซเท่าๆ กับที่ไม่พอใจกอร์บาซอฟ ที่ถูกมองว่าเป็นตัวการสำคัญทำให้สหภาพโซเวียตและสนธิสัญญาวอร์ซอว์ (Warsaw Pact) ต้องแตกสลาย อย่างไรก็ดี การที่รัสเซียส่งกองกำลัง (รักษาสันติภาพ) เข้าไปในเซาท์ออสซีเชียและอับคาเซียตั้งแต่ยุคเยลต์ซิน เพื่อป้องกันไม่ให้มีการปะทะกันนั้น ในทัศนะของจอร์เจียกลับเห็นว่าเพื่อขัดขวางเอกราชของจอร์เจีย ซึ่งตั้งแต่บัดนั้นทั้งสองเขตภูมิภาคนี้ได้เพิ่มความผูกพันทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจกับรัสเซียมาโดยตลอด ต่อมาในสมัยปูติน รัสเซียได้ออกหนังสือเดินทางรัสเซียให้กับพลเมืองของทั้งสองเขตภูมิภาคที่พยายามแยกตัวนี้ ซึ่งเท่ากับทำให้พลเมืองเหล่านั้นมีฐานะเป็นพลเมืองรัสเซีย และเท่ากับทำให้ความขัดแย้งนี้กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างจอร์เจียกับรัสเซียไปโดยปริยาย⁹² อีกทั้งรัสเซียยังต้องการใช้เซาท์ออสซีเชียและอับคาเซียเป็นเครื่องมือในการบีบให้จอร์เจียต้องทำตามแนวทางที่รัสเซียเห็นชอบด้วย⁹³

นอกจากนี้ เมื่อครั้งเชวาร์คนัดเซยังดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของจอร์เจียก็มีนโยบายต่างประเทศที่ค่อนข้างจะเอนเอียงไปทางตะวันตก ซึ่งถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งของความไม่พอใจด้วย อย่างไรก็ตาม แม้เชวาร์คนัดเซไม่ได้เป็นประธานาธิบดีที่รัสเซียพึงพอใจนัก แต่ก็มิได้มีท่าทีที่เป็นปฏิปักษ์กับเชวาร์คนัดเซมากนัก ซึ่งตรงกันข้ามกับทัศนคติของคนรัสเซียต่อประธานาธิบดีคนถัดมาของจอร์เจียคือซาคชวลี ที่ได้ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีอันเนื่องมาจากผลของการปฏิวัติดอกกุหลาบที่โค่นเชวาร์คนัดเซลงไป

การเกิดการปฏิวัติดอกกุหลาบและได้ซาคชวลีซึ่งมีนโยบายมุ่งสู่ตะวันตกอย่างชัดเจนเป็นประธานาธิบดีของจอร์เจีย ในมุมมองของรัสเซียถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ฝ่ายตนเสียหน้าและเป็นภัยคุกคาม (an embarrassment and a threat) นอกจากรัสเซียไม่พอใจซาคชวลีเพราะเขามีนโยบายเอนเอียงไปทางตะวันตก และต้องการเป็นสมาชิกขององค์การนาโตอย่างชัดเจนแล้ว ยังมีพื้นฐานมาจากการที่มอสโกไม่ได้มีส่วนช่วยให้เขาขึ้นสู่อำนาจ และการที่เขาพยายามยุติปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับจอร์เจียที่ถูกแช่แข็งไว้ ซึ่งรัสเซียเองมีส่วนอย่างมากที่ทำให้บานปลาย⁹⁴ ต่อมาได้เกิดการปฏิวัติสีส้มในยูเครน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือได้ผู้นำคนใหม่ที่มาจากระแสของประชาชนและนโยบายต่างประเทศที่สนับสนุนตะวันตก และในปี ค.ศ. 2005 ก็ได้เกิดการปฏิวัติดอกทิวลิป (Tulip Revolution) ในเคอร์กิสถานขึ้นอีก

การเกิดการปฏิวัติหรือเปลี่ยนแปลงผู้นำ ซึ่งสะท้อนไปถึงความพยายามในการปรับระบบต่างๆ ในดินแดนที่เป็นอดีตสหภาพโซเวียต และบรรดาประเทศในกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชดังกล่าว ได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความ

⁹² Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, 259.

⁹³ Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, 260.

⁹⁴ Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, 256.

วิตกังวลให้กับรัสเซียพอสมควร เพราะเป็นการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะที่เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตยแบบตะวันตก และที่ได้รับความสนับสนุนจากตะวันตกนั้น กำลังเป็นปัจจัยรุ่มล่อมรัสเซียทำให้อย่างน้อยอดีตสหภาพโซเวียต 3 แห่งนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อันเป็นประสบการณ์ที่ทั้งอดีตสหภาพโซเวียตและรัสเซียปัจจุบันคงไม่คาดคิดว่าจะเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นได้ นอกจากนี้ รัสเซียยังวิตกด้วยว่าอิทธิพลของตะวันตกที่รุกเข้าประชิดปิดล้อมรัสเซียเช่นนี้ จะทำให้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงในทำนองเดียวกันขึ้นในรัสเซียได้ ซึ่งแน่นอนว่ารัสเซียในสมัยปูตินย่อมไม่ต้องการให้เกิดขึ้น เนื่องจากปูตินเองได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากตะวันตกอย่างมากว่า เป็นผู้ที่บริหารปกครองประเทศโดยไม่เป็นประชาธิปไตยตามแบบตะวันตก เนื่องจากมีทั้งการปราบและจับกุมฝ่ายค้าน และมีการปิดกั้นเสรีภาพของสื่อ เป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับจอร์เจียได้ปะทุจนกลายเป็นข่าวระดับโลกเมื่อ 7 สิงหาคม ค.ศ. 2008 ซาคซ์วิลล์สั่งให้กองทัพจอร์เจียทำการบุกยึดเซาท์ออสซีเชียคืน โดยเริ่มระดมยิงปืนใหญ่ใส่เมืองทสคินวาลี (Tskhinvali) และเข้ายึดโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ในเซาท์ออสซีเชีย ทางรัสเซียจึงอ้างสาเหตุนี้ส่งกองกำลังทหารเข้าเซาท์ออสซีเชีย โดยอ้างว่าเพื่อเข้าช่วยเหลือเมืองออสซีเชียจากการกวาดล้างทางชาติพันธุ์ (Ethnic Cleansing) โดยกองทัพจอร์เจีย และยังส่งกองทัพอากาศโจมตีจอร์เจียทั้งในเซาท์ออสซีเชียและดินแดนจอร์เจีย หลังจากเอาชนะและขับไล่กองทัพจอร์เจียออกจากเซาท์ออสซีเชียได้ กองทัพรัสเซียยังรุกเข้าดินแดนจอร์เจียเพื่อยึดเมืองโกรี (Gori) และทางหลวงหลักสายตะวันออก-ตะวันตก ปิดกั้นเส้นทางสู่ท่าเรือเมืองโกรีริมทะเลดำ และแม้ว่าจะได้มีความตกลงหยุดยิงจากการประสานการเจรจาโดยประธานาธิบดีชาร์โกซีของฝรั่งเศส เมื่อ 13 สิงหาคมปีเดียวกัน รัสเซียก็ยังคงกองกำลังไว้ อีกหลายสัปดาห์ โดยเน้นการทำลายทรัพย์สินทางการทหารเพื่อลดศักยภาพของกองทัพจอร์เจีย และต่อมาได้ประกาศรับรองเอกราชของอับคาเซียและเซาท์ออสซีเชีย⁹⁵

ยูเครน

ยูเครนกับรัสเซียก่อนการปฏิวัติสีส้มมีประเด็นความสัมพันธ์หลักเกี่ยวเนื่องกับคาบสมุทรไครเมียในดินแดนของยูเครนอันเคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต คาบสมุทรไครเมียนับว่ามีความสำคัญต่อรัสเซียอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมืองท่าเซวัสโตโพล (Sevastopol) เนื่องจากคาบสมุทรไครเมียมีประชากรรัสเซียเกือบ 70% และมีการใช้ภาษารัสเซียอย่างชัดเจน ทั้งยังมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ต่อรัสเซียอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อยูเครนประกาศเอกราชเป็นประเทศใหม่ รัสเซียได้ยินยอม (ในท้ายที่สุด) ให้ดินแดนแถบนี้เป็นส่วนหนึ่งของยูเครน เพื่อแลกกับการยอมมอบอาวุธนิวเคลียร์ในอาณาเขตดินแดนของยูเครนให้รัสเซีย แต่รัสเซียก็ได้พยายามขอให้เซวัสโตโพลอันเป็นที่ตั้งฐานทัพเรือสำคัญของรัสเซียตกอยู่ภายใต้อธิปไตยของรัสเซียในลักษณะเดียวกับกวนตานาโมของสหรัฐฯใน

⁹⁵ ปัจจุบันมีเพียง 4 ชาติที่รับรองเอกราชของทั้งสองพื้นที่ คือ รัสเซีย เวเนซุเอลา นิการากว้า และนาอูรู (เกาะเล็ก ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก)

คิวบา ต่อมาเซวัสโตโปลได้กลายเป็นประเด็นขัดแย้งต่อกัน จนกระทั่งปี ค.ศ. 1997 เมื่อทั้งสองชาติลงนามในสนธิสัญญาที่ยอมรับเขตแดนระหว่างกัน ยูเครนจึงได้ยินยอมให้รัสเซียใช้ฐานทัพต่อในลักษณะการเช่า 20 ปีแทนการที่รัสเซียได้รับกลับไปเป็นดินแดนของตน⁹⁶

ยูเครนในยุคหลังสหภาพโซเวียตเมื่อแยกตัวเป็นเอกราชภายใต้ครีฟชุกเป็นผู้นำ ต้องตกอยู่ในรูปแบบการปกครองแบบอำนาจนิยมที่มีลักษณะคล้ายๆ กับผู้นำในสาธารณรัฐอดีตสหภาพโซเวียตอีกหลายคน โดยไม่ได้มีแนวทางที่จะปฏิรูปประเทศอย่างจริงจังชัดเจน เพราะฉะนั้น ภายใต้การบริหารของครีฟชุก ยูเครนจึงมีลักษณะอำนาจนิยม มีการคอร์รัปชันสูงและมีระบบพวกพ้องอย่างกว้างขวาง จนทำให้ครีฟชุกถูกบีบให้ยอมลาออกในปี ค.ศ. 1994 ทว่าผู้ที่ครีฟชุกเลือกขึ้นไปให้ดำรงตำแหน่งสืบทอดคือเลโอนิด คูชมา (Leonid Kuchma) ซึ่งต่อมาได้ชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 1994 และดำรงตำแหน่งจนถึงปี ค.ศ. 2004 กลับไม่ได้ต่างจากครีฟชุกเท่าใดนัก กล่าวคือยังคงมีลักษณะการบริหารที่โดนวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าเต็มไปด้วยการคอร์รัปชัน เล่นพวกพ้องและมีการพยายามปิดกั้นสื่อ รวมทั้งจับกุมฝ่ายค้านและผู้ที่มีแนวคิดต่อต้านรัฐบาล เหตุนี้จึงทำให้ยูเครนภายใต้การปกครองสมัยคูชมาถูกประเทศตะวันตกโจมตีว่าไม่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งคูชมาโดนบีบจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ ให้ต้องสละอำนาจด้วยการลาออก และยินยอมให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 2004 และช่วงนั้นเองที่เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการปฏิวัติสีส้มขึ้น

แม้คูชมาจะถูกบีบให้สละอำนาจแต่ก็ได้เลือกวิกเตอร์ ยานูโควิช (Viktor Yanukovych) ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้สืบทอดที่ไว้วางใจ ด้วยการถ่ายทอดอำนาจให้โดยความช่วยเหลือของรัสเซีย แต่ทว่ายานูโควิชก็มีจุดอ่อนที่เคยถูกจำคุกข้อหาปล้นและทำร้ายร่างกาย ในขณะที่มีฝ่ายค้านคนสำคัญคือวิกเตอร์ ยูชเชงโก (Viktor Yushchenko) ซึ่งเคยเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีในช่วงปี ค.ศ. 1999-2001 ทั้งนี้ในขณะที่ยูชเชงโกดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้พยายามปฏิรูปเศรษฐกิจยูเครนโดยการลดบทบาทนายทุนกึ่งผูกขาดต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัสเซีย นอกจากนั้น เขายังมีภรรยาที่มีสถานะพลเมืองอเมริกันและมักเอ่ยถึงการที่ยูเครนจะเข้าเป็นสมาชิกองค์การนาโต⁹⁷ และสหภาพยุโรปอีกด้วย

คู่แข่งกันทั้งสองคนต่างก็มีนโยบายหาเสียงตรงกันข้ามกันอย่างชัดเจน นั่นคือยูชเชงโกมีนโยบายสนับสนุนตะวันตก ทั้งในนโยบายการปฏิรูปภายในและการดำเนินนโยบายต่างประเทศมุ่งไปทางตะวันตกอย่างชัดเจน โดยมีการกล่าวถึงการจะปฏิรูปประเทศให้ได้มากพอที่จะขอสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป ในขณะที่ยานูโควิชอาศัย

⁹⁶ Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization*, 157.

⁹⁷ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, 248.

การหาเสียงด้วยการส่งเสริมความสัมพันธ์กับรัสเซีย จึงได้รับการสนับสนุนเต็มที่จากรัสเซียโดยที่ประธานาธิบดีปูตินของรัสเซียในขณะนั้นประกาศออกมาอย่างเปิดเผย จนถึงกับเดินทางเข้าไปในยูเครนเพื่อประกาศสนับสนุนยานูกูวิชถึงสองครั้ง และกล่าวกันว่ารัสเซียได้ให้เงินสนับสนุนการหาเสียงของยานูกูวิชหลายร้อยล้านดอลลาร์สหรัฐ⁹⁸ ผลการเลือกตั้งประธานาธิบดีปรากฏว่าในรอบแรกยานูกูวิชได้รับชัยชนะ แต่กลับมีประชาชนเกือบหกแสนคนออกมาชุมนุมและปักหลักประท้วงไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งที่หน้ารัฐสภา โดยกล่าวหาว่ามีการโกงการเลือกตั้ง ทางด้านรัสเซียได้รับรับรองการประกาศผลออกมาอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่แรก และประกาศทันทีว่าชัยชนะของยานูกูวิชนั้นขาวสะอาดอย่างชัดเจน กระทั่งทำให้ชาวยูเครนจำนวนมากเกิดความไม่พอใจจึงออกมาประท้วงผลการเลือกตั้งและประท้วงเลยไปถึงรัสเซียด้วย ต่อมาปูตินจึงได้เรียกตัวอดีตประธานาธิบดีเลโอนิด คูชมาไปยังมอสโกเพื่อที่จะบอกว่ารัสเซียไม่ต้องการเห็นการเลือกตั้งใหม่ที่มีการตรวจสอบและดูแลที่เข้มข้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามแม้ผลการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการได้ประกาศให้ยานูกูวิชเป็นผู้ชนะแต่ประชาชนก็ไม่ยินยอม และยูซเซงโกก็ได้นำประชาชนประท้วงการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยใช้สีส้มที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของเขาตั้งแต่การณรงค์หาเสียงเป็นเครื่องมือในการต่อต้าน อันเป็นที่มาของคำว่าการปฏิวัติสีส้ม กระทั่งต่อมาศาลสูงของยูเครนได้ประกาศให้มีการเลือกตั้งรอบใหม่ระหว่างยานูกูวิชกับยูซเซงโก ท้ายสุดจากแรงบีบต่างๆ ในเรื่องการดูแลจัดการการเลือกตั้งอย่างเข้มงวด จึงทำให้ยูซเซงโกได้รับชัยชนะอันถือเป็นชัยชนะของผู้สมัครที่มีนโยบายสนับสนุนตะวันตกอย่างชัดเจน เหตุนี้จึงสร้างความไม่พอใจให้กับรัสเซียอย่างมากและเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ยูเครนเกิดวิกฤติพลังงานตามมา อย่างไรก็ดีเนื่องจากการบริหารของยูซเซงโกไร้ประสิทธิภาพ จึงทำให้เขาแพ้การเลือกตั้งประธานาธิบดีเป็นสมัยที่สองในเดือนมกราคม ค.ศ. 2010 แก่คู่แข่งคนเดิมคือยานูกูวิชต่อมา

วิกฤติพลังงานของยูเครนในต้นปี ค.ศ. 2006 สืบเนื่องมาจากรัสเซีย (โดยก๊าซโพรม) ต้องการขึ้นราคาก๊าซจาก 50 ดอลลาร์สหรัฐ ต่อ 1,000 ลูกบาศก์เมตร เป็น 230 ดอลลาร์สหรัฐ โดยกล่าวหาว่ามีการคอร์รัปชันในภาคพลังงานภายใต้รัฐบาลนายกรัฐมนตรียูเลีย ทิโมเชนโก (Yulia Tymoshenko) หลังจากเกิดความขัดแย้งกับยูเครนรัสเซียจึงตัดการส่งก๊าซให้ยูเครนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2006 ก่อนกลับส่งให้ตามปกติต่อมา และกล่าวหาว่ายูเครนลักลอบขโมยก๊าซจากแนวท่อที่ส่งออก อันทำให้ช่วงที่ยูเครนถูกตัดก๊าซนั้นชาติยุโรปตะวันตกได้รับผลกระทบเช่นกัน ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2007 รัฐสภายูเครนได้ผ่านกฎหมายห้ามการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatization) ด้วยการแปรรกิจการของรัฐให้เป็นของเอกชน ทั้งด้านการขายหรือการเช่าท่อก๊าซ ต่อมาหลังจากรัสเซียเสนอระบบร่วมหุ้นด้านพลังงานกับยูเครน แต่ก็ยังเกิดเหตุการณ์ที่รัสเซียตัดการส่งก๊าซไปยังยูเครนลงครั้งหนึ่งในในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2008 ด้วยเหตุผลที่ยูเครนค้างค่าก๊าซในช่วงปี ค.ศ. 2007 เหตุการณ์การตัดก๊าซ

⁹⁸ Paul Quinn-Judge and Yuri Zarakhovich, "The Orange Revolution," *Time*, www.time.com/time/Europe/html/041206/story/html

เกิดขึ้นอีกครั้งประมาณหนึ่งสัปดาห์ในเดือนมกราคม ค.ศ. 2009 ด้วยเหตุผลเดิมคือการดิ้นหน้าและขึ้นราคาก๊าซ รวมทั้งข้อกล่าวหาว่ายูเครนขโมยก๊าซสำหรับส่งออก จนส่งผลกระทบต่อยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ไปด้วย⁹⁹

แต่ท้ายที่สุด ยูเครนกับรัสเซียก็สามารถบรรลุข้อตกลงครั้งใหม่ให้มีการส่งก๊าซเป็นเวลา 10 ปี อย่างไรก็ตาม กรณีการขึ้นราคาและการตัดพลังงานที่ส่งให้ยูเครนในปี ค.ศ. 2006 ต้องนับเป็นครั้งแรกที่โลกได้เห็นการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจของรัสเซียอย่างเต็มที่ ซึ่งก็ไม่น่าแปลกใจหากทราบพื้นฐานบางประการของปูติน นั่นคือ วิทยานิพนธ์ของปูตินที่เขียนในช่วงกลางทศวรรษ 1990 เสนอว่าการสร้างความรุ่งเรืองและการฟื้นคืนกลับสู่การเป็นอภิมหาอำนาจของรัสเซียอีกครั้ง ควรต้องกลับไปเน้นใช้อำนาจอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติของตน¹⁰⁰

เมื่อยานูโควิชชนะยูซเซงโกได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในเดือนมกราคม ค.ศ. 2010 ประธานาธิบดีเมค เวเคฟถึงกับกล่าวในวาระการไปเยือนของยูซเซงโกเมื่อมีนาคม ค.ศ. 2010 ว่า ชัยชนะของเขาหมายถึง “สายสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง” (Brotherly Ties) ระหว่างยูเครนและรัสเซียได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง “กระแสความมืดมน” (Dark streak) ตั้งแต่การปฏิวัติสีส้มในปี ค.ศ. 2004 ลึกลงไปแล้ว¹⁰¹ และต่อมายูเครนและรัสเซียได้ลงนามในข้อตกลงที่รัสเซียยอมลดราคาก๊าซให้ยูเครนครอบคลุมช่วงเวลา 10 ปี โดยยูเครนยอมให้รัสเซียเข้าฐานทัพเรือที่เซวัสโตโพล จนถึง ปี ค.ศ. 2042 เป็นการตอบแทน

เบลารุส

ลูคัสเซงโกปกครองเบลารุสตามระบอบอำนาจนิยมแบบโซเวียตใหม่ (Neo-Soviet authoritarian regime)¹⁰² โดยมีการเปรียบเทียบกันว่าเขาดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบติโต (Titoist) กล่าวคือเล่นเกมโดยใช้ (ความสัมพันธ์กับ) ตะวันตกต่อรองผลประโยชน์จากความสัมพันธ์กับรัสเซีย¹⁰³ แม้ตอนแรกเมื่อปูตินขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีจะมีความสัมพันธ์อันดีกับเบลารุส แต่เขาแสดงท่าทีชัดเจนว่าไม่เห็นด้วยกับการรวมรัสเซียกับเบลารุสดังแต่ก่อนขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีด้วยซ้ำ แม้จะได้มีการทำสนธิสัญญาเพื่อการสร้างสรรค์ของสหภาพ (Treaty on the Creation of a Union) เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1999 ก็ตาม เหตุที่รัสเซียไม่รู้สึกรังเกียจหรือ

⁹⁹ มีประเทศยุโรปถึง 18 ประเทศได้รับผลกระทบต่อนโยบายครั้งนี้ ดู Timeline-Gas crises between Russia and Ukraine, Forbes, www.forbes.com/feeds/afx/2009/01/11/afx5904952.html

¹⁰⁰ Tom Bower, *The Squeeze: Oil, Money & Greed in the 21st Century*, (London: Harper Press, 2009) 277.

¹⁰¹ Luke Harding, “Viktor Yanukvyh promises Ukraine will embrace Russia.” *Guardian*, guardian.co.uk, 5 March 2010

¹⁰² Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization*, 152.

¹⁰³ Andrew Wilson, “Belarus after its post Georgia elections”, *European Council on Foreign Relations*, Ectr.eu/content/entry/commentary_wilson_on_belarus/

กระตือรือร้นต่อการควมรวมกับเบลารุสก็เนื่องจากไม่พอใจการปกครองแบบเผด็จการของลูคัสเซงโกและสภาพเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ของเบลารุสนั่นเอง¹⁰⁴

ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 2008-2009 เบลารุสเริ่มมีปัญหากับรัสเซียเพราะปูตินมองว่าเบลารุสไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อรัสเซียเท่าที่ควร และมุ่งเพียงแต่หวังผลประโยชน์ด้านพลังงานราคาถูกจากรัสเซียเป็นสำคัญ¹⁰⁵ ซึ่งสภาพดังกล่าวถือเป็นพัฒนาการความสัมพันธ์ต่อกันในช่วงหลัง อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเบลารุสกับรัสเซียก็มีได้มีปัญหาอะไรมานัก เพราะเบลารุสเป็นเพียงชาติเล็กๆ ของอดีตสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ชนชาวสลาฟเหมือนกัน และได้เอียงไปมีนโยบายตามแนวทางตะวันตก เนื่องจากลูคัสเซงโกก็เป็นผู้นำแบบเผด็จการอำนาจนิยมซึ่งตะวันตกได้กล่าวประณามและตำหนิมาโดยตลอด

เรื่องก๊าซนับเป็นประเด็นสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับเบลารุส โดยเฉพาะปูตินได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก กล่าวคือรัสเซียต้องการคิดค่าก๊าซตามราคาตลาดโลก ในขณะที่เบลารุสต้องการให้คิดตามราคาภายในประเทศ รัสเซียใช้วิธีการตัดการส่งก๊าซสู่ระบบการขนส่งของเบลารุสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2004 เป็นครั้งแรก เพื่อบีบให้เบลารุสยอมรับเงื่อนไขราคาของรัสเซีย และตัดการส่งน้ำมันให้เบลารุสดันปี ค.ศ. 2007 หลังจากลูคัสเซงโกขึ้นภาษีท่อส่งน้ำมันที่ผ่านเบลารุสไปยังยุโรป เพื่อตอบโต้ที่รัสเซียขึ้นราคาก๊าซ (ใช้ราคาตลาดโลก)¹⁰⁶ การตัดการส่งน้ำมันของรัสเซียช่วงต้นปี ค.ศ. 2007 ได้สร้างความไม่พอใจแก่ลูคัสเซงโก ซึ่งต่อมาช่วงกลางปี ค.ศ. 2007 รัสเซียยังขู่ตัดการส่งก๊าซลงครึ่งหนึ่งหากเบลารุสยังไม่ยอมจ่ายหนี้ที่ค้างอยู่ ต่อมา รัสเซียได้ห้ามนำเข้าผลิตภัณฑ์นม (Dairy Products) จากเบลารุสด้วยเหตุผลด้านสุขอนามัยแต่ต่อมาได้ยกเลิก รัสเซียได้ตัดการส่งก๊าซให้เบลารุสอีกครั้งในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2010 จากปัญหานี้ค่าก๊าซ ท้ายสุด เบลารุสได้ยอมลงนามจัดตั้งสหภาพศุลกากรร่วมกับรัสเซียและคาซัคสถานในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2010

มอลโดวา

ความสัมพันธ์ระหว่างมอลโดวากับรัสเซียมีประเด็นหลักอยู่ที่ปัญหาดินแดนทรานสดนิสเตอร์ที่ยึดเอามาตั้งแต่การเริ่มแยกตัวเป็นประเทศเอกราชของมอลโดวา ข้อสังเกตเกี่ยวกับภูมิภาคนี้คือนอกจากเป็นดินแดนที่ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษารัสเซียแล้ว นายทหารโซเวียตยังนิยมใช้เป็นที่พักผ่อนหลังเกษียณ และทรานสดนิสเตอร์ยังเป็นเขตอุตสาหกรรมสำคัญของมอลโดวาและสหภาพโซเวียตโดยเฉพาะอุตสาหกรรมทางทหาร¹⁰⁷ ดังนั้น

¹⁰⁴ Robert H. Donaldson and Joseph L. Noguee, **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests**, 209.

¹⁰⁵ Edward Lucas, **The New Cold War**, 176.

¹⁰⁶ Robert H. Donaldson and Joseph L. Noguee, **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems Enduring Interests**, 210-211.

¹⁰⁷ Carmen A. Gayaso, "Russian Hegemonies: historical snapshots, regional security and changing forms of Russia's role the post-soviet region," **Communist and Post-Communist Studies** 42, no. (2009), 245.

รัสเซียจึงมีผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจในทรานส์คอเคเชียด้วย ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของกลุ่มหัวรุนแรงสนับสนุนจักรวรรดินิยม (Pro-imperialist hardliners) ที่สนับสนุนการประกาศแยกตัว และการที่อดีตนายพลโซเวียตอิกอร์ สมีร์นอฟ (Igor Smirnov) ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีหลังการประกาศเอกราช (อย่างเป็นทางการ เมื่อ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1991) จากนั้นเหล่าอดีตทหารโซเวียต (รัสเซีย) ที่อพยพเข้าไปในทรานส์คอเคเชีย หลังจากการถอนกองทัพรัสเซียออกจากรัฐบอลติกก็ได้เข้าโจมตีและยึดอาวุธของกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช จึงทำให้เกิดการต่อสู้กับกองกำลังของรัฐบาลกลางมอลโดวา¹⁰⁸

อังเดร โคซีเรฟ (Andrei Kozyrev) รัฐมนตรีต่างประเทศรัสเซียในขณะนั้นได้เสนอให้ส่งกองพลที่ 14 เข้าไปเป็นกองกำลังรักษาสันติภาพ ซึ่งสร้างความไม่พอใจต่อทางการลัตเวีย เพราะนายพลเลเบด (Lebed) ผู้ควบคุมกองพลที่ 14 ที่ควรวางตัวเป็นกลางกลับเรียกรัฐบาลกลางที่ลัตเวียว่าเป็นรัฐบาลฟาสซิสต์ ต่อมาความพยายามในการแก้ไขปัญหาทรานส์คอเคเชียได้มีความคืบหน้าขึ้นในปี ค.ศ. 1996 เมื่อรัสเซียและยูเครนได้ร่วมมือกันพยายามแก้ปัญหา โดยยึดหลักการความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวของมอลโดวา อันทำให้เกิดข้อตกลงในปี ค.ศ. 1997 ซึ่งโรมาเนียและยูเครนยอมรับอาณาเขตดินแดนที่เป็นอยู่ กล่าวคือเท่ากับโรมาเนียยินยอมล้มเลิกแนวคิดการผนวกคืนมอลโดวาและยูเครน โดยยุติการเรียกร้องดินแดนบางส่วนคืน¹⁰⁹ และบันทึกความร่วมมือระหว่างรัฐบาลมอลโดวากับผู้นำทรานส์คอเคเชีย (โดยมีรัสเซียเป็นคนกลาง) ตกลงที่จะแก้ไขปัญหาอย่างสันติภายใต้หลักการการคงสภาพพรมแดนของมอลโดวาที่รวมดินแดนทรานส์คอเคเชีย แต่มีเงื่อนไขว่าต้องมีการเจรจาในอนาคตเกี่ยวกับสถานะอย่างเป็นทางการของทรานส์คอเคเชียที่ควรมีอำนาจอปครองตนเอง อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งกรณีทรานส์คอเคเชียดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ลุล่วงไปแต่อย่างใด แต่ได้กลายสภาพไปเป็นเพียงความขัดแย้งที่โดนแช่แข็ง (frozen conflict) เท่านั้น

ต่อมารัสเซียได้เสนอแผนสันติภาพต่อมอลโดวาได้ปฏิเสธไปในช่วงปลายปี ค.ศ. 2003 หลังจากที่ชาวมอลโดวาเดินขบวนประท้วงครั้งใหญ่ เนื่องจากในแผนดังกล่าวยินยอมให้กองทหารรัสเซียไว้กระทั้งปี ค.ศ. 2020 ต่อมาในเดือนกันยายน ค.ศ. 2006 ทรานส์คอเคเชียมีการลงประชามติรับรองเอกราชและแผนการรวมตัวกับรัสเซียในท้ายที่สุด แต่ทว่าผลประชามติไม่ได้รับการยอมรับจากทั้งมอลโดวา สหภาพยุโรป และประเทศต่างๆ ยกเว้นรัสเซีย โดยที่รัสเซียก็มิได้แสดงท่าทีสนับสนุนแผนการเข้าร่วมกับตน ผู้นำของทั้งสองฝ่ายเปิดการเจรจาอีกครั้งในปี ค.ศ. 2008 แต่เนื่องจากไม่ได้เกิดความคืบหน้าแต่อย่างใดจึงทำให้การเจรจาหยุดชะงักตั้งแต่นั้นมา

โดยทั่วไปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับตะวันตกนับว่ามีส่วนสำคัญต่อการแสดงบทบาทของรัสเซียในยุโรปตะวันออกเช่นกัน อาทิ การที่สหรัฐฯ มักตำหนิรัสเซียตั้งแต่สมัยปูตินเรื่อยมากระทั่งถึงสมัยดมิตรี เมดเวเดฟ (Dmitri Medvedev) ว่ามีการบริหารประเทศในลักษณะอำนาจนิยมเพิ่มมากขึ้น และยังให้การสนับสนุนระบอบที่สหรัฐฯ ต้องการโค่นล้มหรือลงโทษ เช่น อิหร่าน เกาหลีเหนือ และฮามาสในฉนวนกาซา ทั้งนี้ยังไม่รวม

¹⁰⁸ Mette Skak, **From Empire to Anarchy: Post communist Foreign Policy and International Relations**, 149.

¹⁰⁹ Dmitri Trenin, **The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization**, 260.

การที่สหรัฐฯ เห็นว่ารัสเซียก้าวร้าวกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชเพิ่มมากขึ้น ขณะที่รัสเซียก็คาดหวังต่อท่าทีของสหรัฐฯ เช่นกันที่ยังคงใช้นโยบายปิดล้อม (Containment Policy) อยู่แม้จะประกาศว่าสงครามเย็นเป็นอดีตไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการที่สหรัฐฯ สนับสนุนการขยายสมาชิกภาพขององค์การนาโต โดยเฉพาะไปยังประเทศอดีตสหภาพโซเวียต หรือแผนการตั้งฐานต่อต้านขีปนาวุธในอดีตประเทศยุโรปตะวันออก และการสร้างระบบท่อส่งพลังงานโดยไม่ผ่านดินแดนของรัสเซีย อีกทั้งวลาดีมีร์ ชลาเพ็นโตค (Vladimir Shlapentokh) ซึ่งการที่ปูตินดำเนินนโยบายต่อต้านตะวันตก (ทั้งสหรัฐฯ และสหภาพยุโรป) มากขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 นั้น นอกเหนือไปจากการที่สหรัฐฯ มีแผนการติดตั้งระบบต่อต้านขีปนาวุธในประเทศยุโรปกลาง (อดีตยุโรปตะวันออก) และการขัดขวางรัสเซียไม่ให้ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกแล้ว ยังเนื่องจากกระแสการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารของเขาจากตะวันตกที่เพิ่มสูงขึ้น เท่ากับเป็นการแสดงว่าตะวันตกมีความต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองของรัสเซียอีกด้วย¹¹⁰

สรุป

แม้หลังสงครามเย็น สหภาพโซเวียตอันมีสถานะเป็นจักรวรรดิจะแยกตัว (disintegrate) ออกเป็น 15 ชาติ แต่เห็นได้ว่ารัสเซียในฐานะรัฐผู้สืบทอดสามารถฟื้นสถานะอภิมหาอำนาจ กลับมาได้ ทั้งนี้เนื่องจากรัสเซียไม่ได้พ่ายแพ้ในสงคราม (จริง) ครั้งใหญ่ (ต่างกับออสเตรีย-ฮังการี หรือออตโตมาน) หรือไม่ได้เสื่อมถอยไปจากสงครามย่อยๆ กับอาณานิคมอันยืดเยื้อ แต่ความพ่ายแพ้ในสงครามเย็นเกิดจากการผ่อนคลายความตึงเครียด (détente) และความพยายามที่จะปฏิรูปจากภายในโดยปราศจากแรงกดดันจากภายนอก¹¹¹

สำหรับภูมิภาคยุโรปตะวันออกในเชิงความสัมพันธ์กับรัสเซียอาจแบ่งพิจารณาได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง ซึ่งเคยเป็นสาธารณรัฐในอดีตสหภาพโซเวียต ทั้งที่เป็นสมาชิกประเทศเครือรัฐเอกราช (ยูเครน เบลารุส มอลโดวา อาร์มีเนีย และอาเซอร์ไบจาน) และที่ไม่ได้เป็นสมาชิกประเทศเครือรัฐเอกราช (รัฐบอลติกทั้งสาม ได้แก่ เอสโตเนีย ลัตเวีย และลิทัวเนีย) รวมถึงจอร์เจียที่เพิ่งถอนตัวออกจากประเทศเครือรัฐเอกราช หลังสงครามเชาท์ออสที่เซียในปี ค.ศ. 2008 และ (2) กลุ่มประเทศที่ไม่ใช่ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง คือ บัลแกเรีย โรมาเนีย อัลบาเนีย และรัฐอดีตยูโกสลาเวีย

บทบาทของรัสเซียต่อประเทศกลุ่มแรกนอกเหนือไปจากตามหลักการของประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงแล้ว รัสเซียยังพิจารณาว่าพื้นที่ของประเทศเหล่านี้มีประเด็นปัญหากับความมั่นคงด้านต่างๆ ของรัสเซียโดยตรง รัสเซียให้ความใส่ใจต่อพื้นที่ดินแดนเหล่านี้อย่างยิ่ง และไม่ลังเลที่จะแสดงบทบาทไม่ว่าลักษณะใดเพื่อปกป้อง

¹¹⁰ Vladimir Shlapentokh, "Perceptions of Foreign Threats to the Regime: From Lenin to Putin," *Communist and Post-Communist Studies* 20, no. 3 (September 2009): 305-24.

¹¹¹ Alexei Arbatov, *Central Europe: Core or Periphery?*, 185.

ผลประโยชน์ของตน ไม่ว่าผลประโยชน์นั้นจะเป็นนิยามโดยพิจารณาจากอาณาเขตดินแดน นโยบาย หรือแม้กระทั่งในเชิงค่านิยม ความเชื่อ หรือทั้งสองเรื่องประกอบกัน เงื่อนไขอันเป็นสิ่งที่ทำให้รัสเซียลงมือกระทำ (Actions) ใดๆ ที่แม้จะมีลักษณะการแทรกแซง หรือใช้อำนาจอิทธิพลเชิงแบบไม่แข็ง (Hard Power) ได้อย่างเด่นชัด อาจจะไม่ได้ดังต่อไปนี้

1. ในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ การที่ดินแดนส่วนนี้ตั้งอยู่ห่างจากยุโรปตะวันตก หรือไม่ได้มีพรมแดนติดกับยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะกับประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเลย (ยกเว้นรัฐบอลติกที่ได้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004) และเคยรวมอยู่ในสหภาพโซเวียตและอิทธิพลของรัสเซียตั้งแต่ก่อนสงครามเย็น (อาจยกเว้นกรณีรัฐบอลติกได้เช่นกัน) ดังนั้น ตะวันตกจึงค่อนข้างยอมรับอิทธิพลของรัสเซียในดินแดนแถบนี้ และไม่คิดว่าเป็นภัยคุกคาม หรือเป็นปัญหาความมั่นคงสำคัญของตนที่ต้องการปฏิกิริยาจากตะวันตกตอบโต้รัสเซีย อันจะนำมาซึ่งความตึงเครียดหรือการเผชิญหน้าระหว่างรัสเซียกับตะวันตกโดยไม่จำเป็น

2. ในเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ ดินแดนแถบนี้เป็นทางผ่านของแนวท่อก๊าซและท่อน้ำมันจากรัสเซียไปยังยุโรปตะวันตก อันเป็นตลาดส่งออกพลังงานที่ใหญ่ที่สุดของรัสเซีย ดังนั้น รัสเซียจึงต้องการมีอิทธิพลเพื่อสามารถดูแลผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนได้อย่างเต็มที่ โดยทั้งพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการลงทุนแนวท่อส่งพลังงาน รวมถึงการขึ้นนโยบายขึ้นราคาก๊าซและตัดการส่งก๊าซเป็นเครื่องมือในการกดดัน หรือลงโทษทางเศรษฐกิจต่อประเทศที่มีพฤติกรรมไม่เป็นไปตามที่รัสเซียต้องการ ผลประโยชน์และการใช้เครื่องมือด้านเศรษฐกิจดังกล่าว นับเป็นปัจจัยสำคัญของการแสดงบทบาทความเป็นชาติมหาอำนาจของรัสเซีย ที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคสหภาพโซเวียต กล่าวคือรัสเซียยุคหลังสงครามเย็นจะไม่ยอมสละผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติของตน เพื่อช่วยเหลือคำจูนรัฐที่อยู่ในเขตอิทธิพลอีกต่อไป ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีเบลารุส

3. การมีกองกำลังของรัสเซียตั้งอยู่ในประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นฐานทัพตามข้อตกลงกับประเทศนั้น หรือฐานะกองทัพรักษาสันติภาพในดินแดนที่มีปัญหาการแยกตัว นอกจากสะท้อนถึงอิทธิพลที่ชัดเจนของรัสเซียแล้ว ยังเป็นปัจจัยย้อนกลับให้รัสเซียใช้เป็นช่องทางการแสดงบทบาทหรืออำนาจ และพยายามรักษาสถานะที่เป็นอยู่เช่นนี้ไว้

4. ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงหลายประเทศโดยเฉพาะช่วงที่เป็นรัฐเอกราชระยะแรกๆ ซึ่งมีระบบการเมืองไม่มั่นคงหรือไร้เสถียรภาพ เช่น ลักษณะอำนาจนิยม อุดมคติไปโตย การคอร์รัปชัน หรือระบบพวกพ้อง นับเป็นเงื่อนไขสำคัญทำให้รัสเซียใช้อ้างเพื่อเข้าแทรกแซงได้ ไม่ว่าจะด้วยการเข้าไปสร้างความใกล้ชิดกับผู้นำ หรือชนชั้นนำ หรือคณะไปโตย เนื่องจากคนเหล่านี้มักเป็นอดีตคอมมิวนิสต์ เจ้าหน้าที่หน่วยสืบราชการลับ (KGB) หรือผู้จัดการในยุคสหภาพโซเวียต ที่มักแสวงหาผลประโยชน์จากการทำธุรกิจกับเครือข่ายกลุ่มเดียวกันในรัสเซีย

5. ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงหลายประเทศมีปัญหาเรื่องการแบ่งแยกดินแดนสืบเนื่องมาจากกระแสดการเรียกร้องเอกราชตั้งแต่ยุคปลายสหภาพโซเวียต ปัญหาดังกล่าวรุนแรงถึงขั้นมีการสู้รบกันระหว่างรัฐบาลกลางกับ

กองกำลังกลุ่มแบ่งแยกดินแดน ต่อกรณีนี้รัสเซียมักให้การสนับสนุนกลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่สนับสนุนรัสเซีย ทั้งนี้ เพื่อตอบคำถามการครอบงำอิทธิพลของรัสเซียเหนือดินแดนที่ต้องการแยกตัวนั้น และเพื่อเป็นเครื่องมือกดดันรัฐบาลกลางของชาติที่มีปัญหานั้นไปในตัว เช่น กรณีมอลโดวา-ทรานส์นิสเตอร์ จอร์เจีย-เซาท์ออสซีเชียและอับคาเซีย หรืออาเซอร์ไบจานและอาร์มีเนีย-นากอร์โน คาราบัค

แน่นอนที่สุดว่า แม้ว่าในบางพื้นที่จะมีได้มีสภาพเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น แต่รัสเซียก็ยังอ้างหลักการพื้นฐานสำคัญของประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงเรื่องภาระความรับผิดชอบของรัสเซีย ที่ต้องปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของชาวรัสเซียที่อยู่นอกประเทศอยู่ดี

ส่วนบทบาทของรัสเซียในประเทศนอกกลุ่มประกาศบ้านใกล้เรือนเคียงนั้น อาจกล่าวได้ว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขหลักคือผลประโยชน์ในเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ และสถานะระดับโลกของรัสเซีย กล่าวคือดินแดนแถบคาบสมุทรบอลข่านที่เป็นที่ตั้งของบัลแกเรีย โรมาเนีย และรัฐอดีตยูโกสลาเวีย นั้น เป็นพื้นที่ที่มีโครงการแนวท่อก๊าซหลักใหม่ที่รัสเซียสนับสนุน คือเซาท์สตรีม แนวท่อก๊าซใหม่นี้ดังกล่าว นอกจากจะเอื้อประโยชน์ต่อการส่งออกก๊าซของรัสเซียไปยังยุโรปได้สะดวกขึ้นแล้ว ยังสามารถช่วยเพิ่มอิทธิพลรัสเซียในประเทศยุโรปตะวันออกที่ท่อก๊าซนี้ผ่านได้อย่างดี ทั้งนี้เพราะท่อก๊าซแนวนี้วางไปจากรัสเซียโดยตรงผ่านทะเลดำ และขึ้นฝั่งทะเลดำตอนใต้ที่บัลแกเรีย แล้วผ่านไปยังเซอร์เบีย บอสเนีย โครเอเชีย สโลวีเนีย และไปสิ้นสุดที่ออสเตรีย รัสเซียพยายามชักจูงประเทศบอลข่านเหล่านี้ให้ทำข้อตกลงผูกมัดโครงการเซาท์สตรีมกับรัสเซียโดยเร็ว เพราะยุโรปก็มีโครงการท่อก๊าซอีกแห่งหนึ่งซึ่งอาจถือเป็นคู่แข่งได้ นั่นคือแนวท่อก๊าซนาบัคโคที่มาจากเอเชียกลางผ่านตุรกีและเข้าสู่ยุโรปโดยไม่ผ่านรัสเซีย ซึ่งหมายถึงรัสเซียไม่อาจมีอิทธิพลโดยตรงต่อการส่งก๊าซตามแนวท่อก๊าซดังกล่าว

ด้านภูมิรัฐศาสตร์นั้น ดินแดนบริเวณนี้เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของรัสเซียอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ แม้ประเทศเหล่านี้จะไม่มีพรมแดนติดต่อกัน แต่รัสเซียก็ไม่ต้องการเห็นดินแดนแถบนี้เป็นฐานอิทธิพลขององค์การนาโตที่เกินกว่ารัสเซียจะรับได้ แม้ว่าประเทศเช่นบัลแกเรียและโรมาเนียจะได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การนี้แล้วก็ตาม ดังนั้น รัสเซียจึงแสดงท่าทีคัดค้านการที่โรมาเนียจะอนุญาตให้มีการติดตั้งฐานต่อต้านขีปนาวุธขององค์การนาโตในดินแดนของตนอย่างเต็มที่

ประเด็นสุดท้ายที่เกี่ยวกับสถานะความเป็นมหาอำนาจระดับโลกนั้น การที่รัสเซียให้การสนับสนุนเซอร์เบีย กรณีคัดค้านการประกาศเอกราชของโคโซโวอย่างเต็มที่ มิใช่สืบเนื่องมาจากการสนับสนุนพี่น้องชาวสลาฟ (เซอร์เบีย) ด้วยกันเท่านั้น มิชาเอล ชตรึมเมอร์ (Michael Struemer) ถึงกับชี้ว่าท่าทีเช่นนี้เป็นตัวอย่างสะท้อนอย่างชัดเจนว่า กรณีนี้ (การประกาศเอกราชฝ่ายเดียวและมีชาติตะวันตกรับรอง) รัสเซียต้องการแสดงให้เห็นว่าเรื่อง

สำคัญใดๆ ที่อยู่ใกล้กับพรมแดนของตน หรือเรื่องสำคัญใดๆ ในโลก ไม่ควรมีการตัดสินใจโดยปราศจากรัสเซีย และความยิ่งใหญ่ของรัสเซียมีนัยว่ามหาอำนาจอื่นๆ ควรทิ้งระยะอย่างให้ความเคารพ¹¹²

พลวัตของบทบาทรัสเซียในยุโรปตะวันออกจึงสามารถพิจารณาได้สองแง่คือ บทบาทที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากยุคเยลต์ซินสู่ปูติน และบทบาทและแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อกลุ่มย่อยของประเทศยุโรปตะวันออก ที่แตกต่างกันในทัศนะของรัสเซียเอง ระหว่างกลุ่มประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงและกลุ่มที่ไม่ใช่ประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง กลุ่มแรกนั้นรัสเซียถือว่าเป็นเขตอิทธิพลหลักของตน ยกเว้นรัฐบอลติกทั้งสามซึ่งอยู่ในสถานะก้ำกึ่ง เนื่องจากสามารถบูรณาการเข้ากับยุโรปตะวันตกได้เต็มตัวอย่างรวดเร็ว ด้วยความแตกต่างหลายประการจากรัฐอดีตสหภาพโซเวียตอื่นๆ รัสเซียไม่ลังเลที่จะใช้เครื่องมือด้านนโยบายใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลังทหารโดยตรง การใช้สงครามตัวแทน การกดดันทางการเมือง หรือการกดดันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในฐานะเป็นผู้ส่งออกพลังงานสำคัญของโลก อันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจจนได้รับการพิจารณาให้เป็นหนึ่งในสี่ประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ขนาดใหญ่ (Emerging Economics Countries) หรือบริก (BRIC)¹¹³ สำหรับดินแดนประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงแล้ว การเป็นสมาชิกองค์การนาโตนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะรัสเซียถือว่าการมีนโยบายเอนเอียงไปทางตะวันตกอย่างชัดเจนถือเป็นการดูหมิ่นตน

อย่างไรก็ตาม นับได้ว่านโยบายต่างประเทศภายใต้การนำของปูตินมีลักษณะเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างแนวคิดยูเรเชีย (Eurasianism) กับแอตแลนติกเสรี (Liberal Atlanticist) นั่นคือแม้จะเน้นอิทธิพลและบทบาทของตนในประเทศเครือรัฐเอกราชและดินแดนประเทศบ้านใกล้เรือนเคียง แต่รัสเซียก็ไม่ได้พยายามสร้างค่ายขึ้นมาต่อต้านอิทธิพลครอบงำ (Counterhegemonic Bloc) ของสหรัฐอเมริกา¹¹⁴ เนื่องจากตระหนักถึงการเป็นจักรวรรดิ (Empire) ว่ามีราคาแพง (มีค่าใช้จ่าย/ต้นทุนสูง) ประเด็นนี้จึงเป็นความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างยุคสงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็น และคงยังไม่สามารถกล่าวอย่างเต็มปากได้ว่ารัสเซียได้สร้างสงครามเย็นครั้งใหม่ (New Cold War) ขึ้นมา

¹¹² Michael Stuemer, **Putin and the Rise of Russia**, 222.

¹¹³ กลุ่มประเทศบริก (BRIC) ประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน

¹¹⁴ Jeffrey Mankoff, **Russia Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, 82.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **สหภาพยุโรปโฉมใหม่และ ๒๗ ประเทศสมาชิก**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

ศุภชัย อิมประเสริฐ. **อีกฟากหนึ่งของยุโรป: ประวัติศาสตร์ใหม่ของยุโรปตะวันออก ค.ศ. ๑๙๐๐-๒๐๐๐**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

ภาษาอังกฤษ

Arbatov, Alexei. "A Moscow Perspective." in **Central Europe: Core or Periphery?**, ed. Christopher Lord. Copenhagen: Copenhagen Business School, 2000.

Bower, Tom. **The Squeeze: Oil, Money & Greed in the 21st Century**. London: Harper Press, 2009.

Bugajski, Janusz. "Russia's Pragmatic Reimperialization." *Caucasian Review of International Affairs* 4, no. 1 (2010): 3-19.

Donaldson, Robert H, and Joseph L. Noguee. **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests**. 4th ed. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2009.

Economides, Michael J, and Donna Marie D'Aleo. **From Soviet to Putin and Back: the Dominance of Energy in Today's Russia**. Houston: ET Publishing, 2008.

Gayoso, Carmen A. "Russian Hegemonies: Historical Snapshots, Regional Security and Changing Forms of Russia's Role in the Post-Soviet Region." **Communist and Post-Communist Studies** 42, no. 2 (June 2009): 233-52.

Glenny, Misha. **The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-1999**. New York: Penguin Books, 1999.

Jackson, Bruce P. "The 'Soft War' for Europe's East." **Policy Review**, no. 137 (June-July 2006): 3-14.

Jackson, Bruce Pitcairn. "A Turning Point for Europe's East." **Policy Review**, no. 160 (April-May 2010): 49-61.

Judt, Tony. **A Grand Illusion?: An Essay on Europe**. New York: Penguin Books, 1997.

Judt, Tony. **Post War: A History of Europe since 1945**. New York: Penguin Books, 2006.

Lane, Thomas. "Lithuania Stepping Westward." in **The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania**, Smith, David J, Artis Pabriks, Aldis Purs, and Thomas Lane, pp. 117-8. London: Routledge, 2002.

Larrabee, F. Stephen. "Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics." **Journal of International Affairs** 63, no. 2 (2010): 33-52.

- Lord, Christopher, ed. **Central Europe: Core or Periphery?** Copenhagen: Copenhagen Business School, 2000.
- Lucas, Edward. **The New Cold War: How the Kremlin Menaces both Russia and the West.** London: Bloombury, 2008.
- Mankoff, Jeffrey. **Russian Foreign Policy: the Return of Great Power Politics.** Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2009.
- Mazower, Mark. **Dark Continent: Europe's Twentieth Century.** London: The Penguin Press, 1998.
- Sakwa, Richard. **Contemporary Europe, Second Edition.** New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Shlapentokh, Vladimir. "Perceptions of Foreign Threats to the Regime: From Lenin to Putin." **Communist and Post-Communist Studies** 42, no. 3 (September 2009): 305-24.
- Skak, Mette. **From Empire to Anarchy: Postcommunist Foreign Policy and International Relations.** New York: St. Martin's Press, 1996.
- Smith, David J, Artis Pabriks, Aldis Purs, and Thomas Lane. **The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania.** London: Routledge, 2002.
- Struemer, Michael. **Putin and the Rise of Russia.** London: Weidenfeld & Nicolson, 2008.
- Trenin, Dmitri. "Russia Reborn: Reimagining Moscow's Foreign Policy." **Foreign Affairs** 88, no. 6 (2009): 64-75.
- Trenin, Dmitri. **The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization.** Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2002.
- Wasserstein, Bernard. **Barbarism & Civilization: A History of Europe in our Time.** Oxford: Oxford University Press, 2009.

แหล่งข้อมูลอินเทอร์เน็ต

- A Brief History of Kosovo. *The Sofia Echo*. www.sofiaecho.com/2006/02/06/646024_a-brief-history-of-Kosovo
- BBC. *Belarus Timeline*. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1118391.stm
- Country Watch. *Montenegro*. http://www.countrywatch.com/country_profile.aspx?vcountry=196
- Country Watch. *Serbia*. http://www.countrywatch.com/country_profile.aspx?vcountry=191
- en.wikipedia.org/wiki/Greater_Serbia
- Fogelquist, Alan F. "Russia, Bosnia, and the Near Abroad", *Global Geopolitics Viewpoints*, <http://globalgeopolitics.net/ed/2008/08/24/russia-bosnia-and-the-near-abroad/>
- Foreign & Commonwealth Office. *Country Profile: Armenia*. <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/travel-advice-by-country/country-profile/europe/armenia?profile=history>

Foreign & Commonwealth Office. *Country Profile: Belarus*. www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-a

Karaganov, Sergei. "Russia and Europe need to move closer." *Guardian*, 27 December 2009.
www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/dec/27/russia-europe-riavalies-union

Kramer, Andrew E. "Russia Gas Pipeline Heightens East Europe's Fears." *The New York Times* [online].
October 13, 2009. Available from:
<http://www.nytimes.com/2009/10/13/world/europe/l3pipes.html>.

Leviev-Sawyer, Clive. "Russia's message to Romania." *Sofia Echo*.
sofiaecho.com/2010/08/20/948687/_russias-message-to-romania

Near Abroad: From the Caucasus to the Baltic. URL: rferl.org/1190884.html

Parfitt, Tom. "Vladimir Putin Ratchets Up Tension with Georgia." *The Guardian* [online]. 12 August 2009.
Available from: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/aug/12/georgia-russia-vladimir-putin-military> (Accessed October 20, 2009)

Quinn-Judge, Paul and Yuri Zarakhovich. "The Orange Revolution." *Time*.
www.time.com/time/Europe/html/041206/story/html

"Romania Expels Russian Diplomat." *Balkan Insight*. 18 August 2010,
www.balkaninsight.com/en/main/news/30023

"Russia's Attitude towards Ukraine; Georgia." URL: rferl.org/1117479.html.

"Russia Tones Down South Stream Trade against Bulgaria." *Sofia News Agency*. www.novinte.com (13 June 2010)

Safire, William. "ON LANGUAGE; The Near Abroad" *The New York Times*. 22 May 2002,
<http://www.nytimes.com/1994/05/22/magazine/on-language-the-near-abroad.html>

Stratfor. "Bosnia-Herzegovina: Russia, the West and the Push for a Unitary state," *Stratfor: Global Intelligence*. www.stratfor.com/analysis/20091021_bosnia_russia_west_and_push_unitary_state

Timeline-Gas crises between Russia and Ukraine. *Forbes*.
www.forbes.com/feeds/afx/2009/01/11/afx5904952.html

William, Christopher. "Near Abroad." *Encyclopedia of Russian History* [online]. The Gale Group Inc. 2004.
Available from: <http://www.encyclopedia.com/doc/1g2-3404100894.html> (Accessed November 17, 2009)

Wilson, Andrew. "Belarus after its post Georgia electrics." *European Council on Foreign Relations*.
ecfr.eu/content/entry/commentary_wilson_on_belarus/

Woehrel, Steven. *Moldova: Background and US Policy*. CRS Report for Congress,
www.fas.org/sgp/crs/row/RS21981.pdf

www.euractiv.com/en/energy/progress-russian-bulgarian-gas-negotiations-analysis-496763 (28 Jul 2010)

**ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในศตวรรษที่ 21:
การขยายความร่วมมือเพื่อมุ่งส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ**

**China-Russia Relations in the 21st Century:
Strengthening Cooperation to Promote a Multipolar International System**

**สุพัตรา ศรีภูมิเพชร
Supatra Sripumphet**

บทคัดย่อ

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในศตวรรษที่ 21 เป็นไปเพื่อตอบสนองอิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกาในระบบระหว่างประเทศที่มีขั้วอำนาจเดียว การที่จีนและรัสเซียต้องเผชิญกับแรงกดดันที่เกิดจากการกระทำโดยฝ่ายเดียว และการขยายอิทธิพลครอบงำของสหรัฐฯ เพื่อรักษาสถานะความเป็นผู้นำในระบบระหว่างประเทศขั้วอำนาจเดียว ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของจีนและรัสเซีย ส่งผลให้จีนและรัสเซียหันมาพัฒนาความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรและขยายความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ รวมถึงผลักดันระเบียบระหว่างประเทศใหม่ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมบทบาทการเป็นผู้นำและผลประโยชน์ของจีนและรัสเซียมากขึ้น โดยจีนและรัสเซียได้ขยายความร่วมมือระหว่างกันทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับระหว่างประเทศ เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่แผ่ขยายเข้าไปในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก และต่อต้านการครอบงำของสหรัฐฯ ในการกำหนดระเบียบระหว่างประเทศทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง ด้วยการกดดันให้ประเทศต่างๆ ยอมรับค่านิยมของสหรัฐอเมริกา ได้แก่ ระเบียบการเมืองแบบประชาธิปไตย นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และสิทธิมนุษยชน โดยจีนและรัสเซียได้แสดงท่าทีที่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันในประเด็นปัญหาระหว่างประเทศที่มีความสำคัญ ความพยายามนี้เห็นได้จากความร่วมมือของจีนและรัสเซียในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ในการใช้สิทธิในการยับยั้ง (veto) เพื่อโค่นล้มมติของสหรัฐฯ ที่พยายามเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น นอกจากนี้ จีนและรัสเซียยังขยายความร่วมมือผ่านองค์การระหว่างประเทศและกลุ่มความร่วมมือทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่ทั้งสองประเทศมีบทบาทนำ ในการส่งเสริมแนวโน้มของระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ และระเบียบระหว่างประเทศใหม่ อันได้แก่ องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ และกลุ่มประเทศพัฒนาเกิดใหม่ หรือ BRICs เพื่อจำกัดบทบาทการเป็นผู้นำโลกและลดทอนอิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกา

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์จีน-รัสเซียในศตวรรษที่ 21, ระบบระหว่างประเทศที่มีขั้วอำนาจเดียว, ระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ, องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้หรือเอสซีโอ, กลุ่มประเทศพัฒนาเกิดใหม่หรือบริกส์

ABSTRACT

The relationship between China and Russia in 21st century has developed largely in response to the US global primacy in the seemingly uni-polar international system. China and Russia have encountered pressures caused by the United States, who, in seeking to maintain its leadership status in this uni-polar system, has engaged in unilateral actions together with efforts to expand its influence. This has adversely affected the security interests of both China and Russia. As a result, these two powers have had to develop friendly relationship and expand the cooperation between them in order to promote the development of a multi-polar international system as well as a new international order. They perceive such a development as helping to enhance their leadership. China and Russia have expanded both regional and international cooperation in order to contain the extension of the US global influence. They have also resisted US domination in regulating the international order, especially for the purpose of pressuring other countries to succumb to US political, economic and security interests by accepting US values including democracy, liberal economic policies and human rights. China and Russia have expressed similar attitudes and supported each other on important international issues. This effort can be seen in their coordination at the United Nation Security Council in vetoing the draft resolutions tabled by the USA that apparently aim to intervene in internal affairs of other countries. Moreover, China and Russia have also expanded their cooperation through political and economic international organizations and other cooperative frameworks where both countries could exert influence in supporting the development of a multi-polar international system and new international order, including the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and BRICs, in order to reduce the global leadership role of the USA.

Key words: China-Russia relationship in 21st century, uni-polar international system, multi-polar international system, the Shanghai Cooperation Organization: (SCO), the emerging developed countries: (BLICs).

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในศตวรรษที่ 21: การขยายความร่วมมือเพื่อมุ่งส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ

สุพัตรา ศรีภูมิเพชร*

บทนำ

เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียพัฒนาไปในแนวทางที่เป็นมิตรต่อกัน และขยายความร่วมมือระหว่างกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากจีนและรัสเซียต่างต้องเผชิญกับแรงกดดันจากระบบระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาผูกขาดเป็นมหาอำนาจขั้วอำนาจเดียว อันเป็นผลจากการการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ภายหลังเหตุการณ์เมื่อ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 หรือเหตุการณ์ 9/11 โดยที่สหรัฐอเมริกาภายใต้รัฐบาลประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช (George W. Bush) ได้ประกาศ “ลัทธินิมบุช” (Bush Doctrine) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาจากการป้องปราม (deterrence) และการสกัดกั้น (containment) ไปสู่นโยบายต่างประเทศที่ใช้กำลังทหารโจมตีก่อนล่วงหน้า (preemptive strike) และมีลักษณะของการกระทำโดยฝ่ายเดียว (unilateralism)¹¹⁵ ทั้งนี้ด้วยการอ้างเหตุผลของการป้องกันประเทศจากภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นจากการโจมตีของกลุ่มก่อการร้ายและรัฐอันธพาล (Rough State) ซึ่งอาจมีอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูงไว้ในครอบครอง อย่างไรก็ตาม การที่นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกามีลักษณะการกระทำโดยฝ่ายเดียวมากขึ้นเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะขยายอิทธิพลครอบงำของตนไปทั่วโลกเพื่อรักษาสถานะความเป็นผู้นำในระบบขั้วอำนาจเดียวไว้ให้นานที่สุด ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติของสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2002 ที่ระบุว่า

“The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to national security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack. To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, the United States will, if necessary, act preemptively.”¹¹⁶

“สหรัฐฯ ยังคงไว้ซึ่งทางเลือกของการชิงโจมตีก่อนล่วงหน้าในการตอบโต้กับภัยคุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติมาเป็นระยะเวลานาน โดยภัยคุกคามที่ร้ายแรงกว่าคือความเสี่ยงของการไม่ลงมือจัดการ และบีบบังคับให้ต้องชิงลงมือก่อนเพื่อป้องกันตนเอง แม้ว่าจะไม่ทราบเวลาและสถานที่ที่ศัตรูจะทำการโจมตีได้อย่างแน่นอน ดังนั้น ในการป้องกันการกระทำที่เป็นปรปักษ์ดังกล่าวของฝ่ายศัตรู สหรัฐอเมริกาจะทำการโจมตีก่อนล่วงหน้าถ้าจำเป็น”

*มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹⁵ Stephen Burman, *The State of the American Empire: How the USA Shapes the World*, (Berkeley: University of California Press, 2007), p. 14.

¹¹⁶ George W. Bush, *The National Security Strategy of the United States*, (Washington, DC: The White House, 2002), p. 15.

เฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากที่สหรัฐอเมริกาบุกโจมตีสหรัฐใน ปี ค.ศ. 2003 ซึ่งเป็นการกระทำที่เกินขอบเขตของกฎหมายระหว่างประเทศตามกฎหมายบัตรสหประชาชาติ โดยละเมิดข้อมติที่ 1441 ของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และไม่ได้รับการสนับสนุนจากเสียงส่วนมากของประเทศสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง คือ ฝรั่งเศส รัสเซีย และจีน ซึ่งคัดค้านการกระทำดังกล่าว การทำสงครามอิรักดังกล่าวแสดงให้เห็นการวางตัวเป็นอภิมหาอำนาจชั่วอำนาจเดียว และสะท้อนให้เห็นการครองความเป็นเจ้า (hegemony) ของสหรัฐฯ ที่อาศัยอำนาจทางทหารที่เหนือกว่ากระทำการโดยฝ่ายเดียวเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังขยายอิทธิพลครอบงำระเบียบระหว่างประเทศทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง โดยการใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารที่เหนือกว่ากดดันให้ประเทศกำลังพัฒนายอมรับค่านิยมของตน ยกตัวอย่างเช่น ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ที่ให้ความสำคัญกับการค้าเสรี การไหลเข้าออกของทุนอย่างเสรี และลดการกำกับควบคุมจากภาครัฐ เป็นต้น ซึ่งสหรัฐอเมริกาใช้ค่านิยมเหล่านี้เป็นข้ออ้างในการแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น กรณีตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือการที่รัฐบาลประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช พยายามขยายการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้าไปในภูมิภาคตะวันออกกลาง โดยการใช้กำลังเข้าไปแทรกแซงในอัฟกานิสถานและอิรัก เพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ประชาธิปไตย

ด้วยเหตุนี้ จีนและรัสเซียซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในระดับรองเช่นเดียวกันจึงหันมาดำเนินความสัมพันธ์ฉันท์มิตรในฐานะเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน และขยายความร่วมมือในฐานะหุ้นส่วนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ เพื่อถ่วงดุลอำนาจสหรัฐอเมริกา โดยขยายความร่วมมือในการส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายอำนาจ รวมไปถึงผลักดันระเบียบระหว่างประเทศใหม่ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง ทั้งนี้เห็นได้จากคำปราศรัยของประธานาธิบดีหูจิ่นเทา เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 2009 ณ ที่ประชุมเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนและรัสเซีย (the Conference Marking the 60th Anniversary of Diplomatic Relations between China and Russia) ซึ่งกล่าวว่า “ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ เราทั้งสองประเทศได้ดำเนินการประสานและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในกิจการระหว่างประเทศ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศ และมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมโลกที่มีหลายอำนาจ และประชาธิปไตยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียกลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นมิตรระหว่างประเทศมหาอำนาจ ตลอดจนสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาคและของโลก”¹¹⁷

ความร่วมมือระหว่างจีนและรัสเซียเพื่อถ่วงดุลอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในเวทีการเมืองระหว่างประเทศดังกล่าว เห็นได้ชัดจากท่าทีร่วมกันที่มีต่อประเด็นปัญหาระหว่างประเทศที่สำคัญ ซึ่งมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันเสมอ โดยเฉพาะการที่ทั้งสองประเทศต่างให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันในที่ประชุมของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเพื่อต่อต้านมติของสหรัฐฯ ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดอิทธิพลของสหรัฐฯ ไม่ให้สามารถใช้กลไกดังกล่าวสร้างความชอบธรรมให้กับการเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น นอกจากนี้ จีนและรัสเซียยังขยายความร่วมมือผ่านองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization: SCO) และกลุ่ม

¹¹⁷ Hu Jintao, Work Together for a Brighter Future of China-Russia Relations [Online], 24 September 2009. Available from: http://english.qsttheory.cn/resources/speeches/201109/t20110924_112624.htm

ประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว หรือบริกส์ (BRICs) ซึ่งประกอบด้วยประเทศบราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ ในการส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ และระเบียบระหว่างประเทศใหม่

กรอบความคิด

บทความวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนใช้แนวคิดของ “ทฤษฎีสัจนิยมใหม่” (neo-realism) ของเคนเนท เอ็น. วอลท์ซ (Kenneth N. Waltz) เป็นกรอบความคิดในการศึกษา เนื่องจากทฤษฎีสัจนิยมใหม่เป็นทฤษฎีในระดับระบบ (systemic theory) ที่มุ่งอธิบายนโยบายและพฤติกรรมของรัฐด้วยการเน้นวิเคราะห์ในระดับระบบระหว่างประเทศ แยกออกอย่างชัดเจนจากทฤษฎีในระดับต่ำกว่าระบบ (reductionist theory) ที่เป็นการวิเคราะห์ในระดับบุคคล และระดับภายในรัฐ ได้แก่ การตัดสินใจของผู้นำ ระบบราชการ ลักษณะทางสังคม ระบบการเมืองและเศรษฐกิจภายใน ทั้งนี้วอลท์ซได้ให้คำนิยามคำว่า “ระบบ” (system) ว่าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ โครงสร้าง (structure) และหน่วยที่ปฏิสัมพันธ์กัน (interacting units)¹¹⁸ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ได้พัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบว่าส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของหน่วยที่ปฏิสัมพันธ์กัน และก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างไรจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วย กล่าวคือ โครงสร้างระหว่างประเทศเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างรัฐ ในขณะเดียวกัน โครงสร้างระหว่างประเทศก็เป็นตัวกำหนดการกระทำของรัฐเช่นเดียวกัน¹¹⁹

วอลท์ซได้พัฒนาทฤษฎีสัจนิยมใหม่ขึ้นจากข้อสันนิษฐาน 2 ประการ คือ ประการแรก รัฐ (state) เป็นตัวแสดงหลักของระบบการเมืองระหว่างประเทศ และกระทำการในระบบที่เป็นอนาธิปไตย (anarchy) ซึ่งไม่มีอำนาจการปกครองใดที่อยู่เหนือรัฐ ประการที่สอง แรงจูงใจเบื้องต้นของรัฐคือความอยู่รอด (survive) รัฐจึงแสวงหาหนทางปกป้องรักษาอำนาจอธิปไตยของประเทศ จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว เขาจึงลงความเห็นว่า รัฐจะกังวลเกี่ยวกับสถานะของตนในระบบดุลแห่งอำนาจอย่างมาก โดยรัฐต้องการจะมีอำนาจเหนือกว่ารัฐคู่แข่ง เพราะรัฐต้องการอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบเพื่อเพิ่มโอกาสในการอยู่รอดให้มากที่สุด¹²⁰

นอกจากนั้น วอลท์ซยังได้กำหนดโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศจากการกระจายขีดความสามารถของรัฐ เนื่องจากการที่รัฐอยู่ในระบบที่ต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก (self-help system) รัฐจึงจำเป็นต้องใช้ขีดความสามารถที่มีทั้งหมดในการส่งเสริมผลประโยชน์ของประเทศ โดยขีดความสามารถของรัฐในด้านเศรษฐกิจ การทหาร และในด้านอื่นๆ ไม่สามารถแยกออกมาซึ่งน้ำหนักได้ว่าด้านใดมีความสำคัญมากกว่ากัน และไม่สามารถจัดอันดับให้รัฐอยู่ในตำแหน่งสูงสุดได้ เพียงเพราะรัฐมีขีดความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเหนือกว่ารัฐอื่น แต่ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถทั้งหมดรวมกัน ได้แก่ ขนาดของประชากรและดินแดน คุณสมบัติทางทรัพยากร ขีดความสามารถทางด้านเศรษฐกิจ ความเข้มแข็งทางการทหาร เสถียรภาพและควมมีประสิทธิภาพทางการเมือง¹²¹ ดังนั้น ความแตกต่างของระบบระหว่างประเทศจึงอยู่ที่จำนวนประเทศมหาอำนาจ (great power) หรือจำนวนขั้ว

¹¹⁸ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), p. 79.

¹¹⁹ Kenneth N. Waltz, *Realism and International Politics*, (London: Routledge, 2008), p. 74.

¹²⁰ John J. Mearsheimer, “Reckless States and Realism,” in *Realism and World Politics*, ed. Ken Booth (London: Routledge, c2011), p.

¹²¹ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), p.131.

อำนาจ (poles of power) ที่มีอยู่ในระบบ ซึ่งโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศจะเกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในการกระจายขีดความสามารถระหว่างรัฐ¹²²

จากแนวคิดที่ว่าโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศมักส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศ โดยที่ระบบระหว่างประเทศจะมีเสถียรภาพมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับดุลยภาพ (equilibrium) ของโครงสร้างอำนาจนั้น ในทัศนะของวอลท์ซเห็นว่าโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่มีสองขั้วอำนาจ (bipolarity) มีเสถียรภาพมากที่สุด เนื่องจากรัฐจะอาศัยวิธีการถ่วงดุลภายในประเทศ (internal) ด้วยการเสริมสร้างขีดความสามารถของตน มากกว่าวิธีการถ่วงดุลภายนอกประเทศ (external) โดยการเป็นพันธมิตรกับรัฐอื่น ดังนั้น รัฐจึงมักพึ่งพาขีดความสามารถของตนเองมากกว่าพึ่งพาประเทศพันธมิตร และด้วยเหตุนี้วิธีการถ่วงดุลภายในประเทศจึงมีความน่าเชื่อถือและเที่ยงตรงกว่าวิธีการถ่วงดุลภายนอกประเทศ เนื่องจากรัฐมีโอกาสน้อยกว่าที่จะประเมินความเข้มแข็งของอีกฝ่ายผิดพลาด เมื่อเปรียบเทียบกับการประเมินความเข้มแข็งระบบพันธมิตร (coalition) ของฝ่ายตรงข้ามซึ่งมีโอกาสผิดพลาดได้มากกว่า เหตุนี้จึงส่งผลให้รัฐมีโอกาสน้อยลงที่จะตัดสินใจผิดพลาดจนนำไปสู่การเกิดสงคราม¹²³ ในขณะที่โครงสร้างระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ (multi-polarity) ความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับทั้งความพยายามของรัฐเองในการถ่วงดุลภายใน โดยการสร้างขีดความสามารถของรัฐ และระบบพันธมิตรที่รัฐสร้างขึ้นกับรัฐอื่น ดังนั้น การแข่งขันในระบบหลายขั้วอำนาจจึงมีความซับซ้อนกว่าในระบบสองขั้วอำนาจ เนื่องจากความไม่แน่นอน (uncertainties) ในการเปรียบเทียบขีดความสามารถระหว่างรัฐ รวมทั้งการประเมินความสามัคคี (cohesiveness) และความเข้มแข็ง (strength) ของระบบพันธมิตรเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก¹²⁴

ในช่วงหลังยุคสงครามเย็น เมื่อโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบขั้วอำนาจเดียว (unipolarity) วอลท์ซมองว่าระบบขั้วอำนาจเดียวนำไปสู่การถ่วงดุลอำนาจ และสร้างการเมืองระหว่างประเทศที่เหมาะสม (international politics proper) ขึ้นมาใหม่ โดยคาดการณ์ว่าระบบระหว่างประเทศจะกลับไปสู่ระบบหลายขั้วอำนาจอีกครั้ง¹²⁵ ทฤษฎีสัจนิยมใหม่เห็นว่าระบบขั้วอำนาจเดียวจะคงอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การที่รัฐมหาอำนาจที่ครอบงำระบบ (dominant power) ต้องแบกรับภารกิจที่มากเกินไปนอกเขตพรมแดนของประเทศ จะส่งผลให้รัฐมหาอำนาจนั้นอ่อนแอลงไปเองในระยะยาว ประการที่สอง แม้ว่าพฤติกรรมของรัฐมหาอำนาจที่ครอบงำระบบจะไม่ก้าวร้าวรุนแรง สำรวม และมีความอดทนอดกลั้น แต่รัฐที่อ่อนแอกว่า (weaker states) ก็ยังจะกังวลเกี่ยวกับพฤติกรรมในอนาคตของรัฐมหาอำนาจนั้น การที่ระบบระหว่างประเทศที่มีขั้วอำนาจเดียวขาดดุลยภาพทางอำนาจ ย่อมจะส่งผลให้รัฐอื่นพยายามสร้างความแข็งแกร่งโดยการเสริมสร้างขีดความสามารถของตน หรือเป็นพันธมิตรกับรัฐอื่น เพื่อทำให้การกระจายอำนาจในระบบระหว่างประเทศเข้าสู่ภาวะที่ได้สมดุล¹²⁶

¹²² Ibid., p. 79.

¹²³ Op. cit., p. 168.

¹²⁴ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War," *International Security*, 25, 1 (Summer 2000): 6.

¹²⁵ Cornelia Beyer, "Hegemony, Equilibrium and Counterpower: A Synthetic," in *Realism and World Politics*, ed. Ken Booth (London: Routledge, c2011), p. 236.

¹²⁶ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War," *International Security* 25, 1 (Summer 2000): 28.

เมื่อผู้วิจัยนำกรอบความคิดของทฤษฎีสัจนิยมใหม่มาเชื่อมโยงเข้ากับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซีย ทำให้พบว่ามีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือการใช้กำลังบุกยึดอิรักในปี ค.ศ. 2003 โดยเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ และไม่นำพาต่อมติของสหประชาชาตินั้น สะท้อนภาพของระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย ซึ่งไม่มีอำนาจศูนย์กลางหรือองค์การเหนือรัฐที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของรัฐ โดยเฉพาะรัฐที่เป็นประเทศอภิมหาอำนาจได้ ดังนั้น การดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนและรัสเซียจึงต้องเน้นพึ่งพาตนเองในการรักษาความมั่นคงในระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตยด้วยการร่วมมือกันถ่วงดุลสหรัฐฯ ภายใต้ระบบดุลแห่งอำนาจ

ภายใต้โครงสร้างระบบระหว่างประเทศที่เป็นระบบขั้วอำนาจเดียว ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีขีดความสามารถสูงสุดในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การทหาร หรือเศรษฐกิจ ส่งผลให้ระบบระหว่างประเทศขาดดุลยภาพทางด้านอำนาจ อีกทั้งพฤติกรรมของสหรัฐฯ ที่พยายามครอบงำระบบระหว่างประเทศเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการและผลประโยชน์ของตน ยังมีลักษณะของการครองความเป็นเจ้าอีกด้วย ทั้งนี้เห็นได้จากการกระทำโดยฝ่ายเดียวของสหรัฐอเมริกา และการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของตนไปทั่วโลก เมื่อสภาพระบบดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อนความมั่นคงและผลประโยชน์ของทั้งจีนและรัสเซีย จึงจำเป็นต้องถ่วงดุลอำนาจสหรัฐฯ แต่เนื่องจากทั้งสองประเทศมีขีดความสามารถน้อยกว่าสหรัฐฯ อย่างมาก โดยเฉพาะด้านการทหาร จึงไม่ต้องการท้าทายอำนาจโดยตรง ด้วยเหตุนี้ จีนและรัสเซียซึ่งต่อต้านระบบระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นขั้วอำนาจเดียวเช่นเดียวกัน จึงหันมาดำเนินความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรและขยายความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อลดอิทธิพลของสหรัฐฯ และส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจซึ่งมีการถ่วงดุลซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียภายใต้ระบบโลกขั้วอำนาจเดียว

จีนและรัสเซียดำเนินความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรและขยายความร่วมมือระหว่างกันเพื่อตอบสนองต่ออิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกาภายใต้ระบบระหว่างประเทศที่มีขั้วอำนาจเดียว การที่จีนและรัสเซียต่างเผชิญกับแรงกดดันจากการกระทำโดยฝ่ายเดียว และการขยายอิทธิพลของสหรัฐฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อนความมั่นคงและผลประโยชน์ของทั้งสองประเทศ ส่งผลให้จีนและรัสเซียหันมาร่วมมือกันในฐานะหุ้นส่วนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ในการถ่วงดุลและสกัดกั้นอิทธิพลของสหรัฐฯ ทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลก

ทั้งจีนและรัสเซียต่างวิตกกังวลต่อการแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคต่างๆ ของโลก โดยจีนวิตกกังวลต่อการขยายความร่วมมือทางด้านความมั่นคงและการทหารระหว่างสหรัฐฯ กับประเทศพันธมิตรในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะญี่ปุ่นและอินเดีย เพื่อถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในภูมิภาค ทั้งนี้เห็นได้จากการที่สหรัฐฯ ขยายความร่วมมือทางด้านความมั่นคงกับญี่ปุ่นเพื่อรักษาเสถียรภาพของภูมิภาคจากการขึ้นมามีอำนาจของจีน ในขณะเดียวกันสหรัฐฯ ได้ขยายความร่วมมือกับอินเดียทั้งในด้านการค้า และการทหาร โดยสหรัฐฯ และอินเดียได้บรรลุข้อตกลงระหว่างกันเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางด้านนิวเคลียร์¹²⁷ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังขยายความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ ในเอเชีย อาทิเช่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ และกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของจีน ยิ่งไปกว่านั้น ยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในการปิดล้อมจีนผลักดันให้จำเป็นต้องให้หลักประกันในการป้องกันได้หวั่นจากการโจมตีของจีน และให้ความช่วยเหลือแก่ได้หวั่นในการเสริมสร้างขีดความสามารถทาง

¹²⁷ Stephen Burman, *The State of the American Empire: How the USA Shapes the World*, p. 82-83.

การทหาร¹²⁸ ดังนั้น จีนจึงต้องการขยายความร่วมมือของการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับรัสเซียเพื่อถ่วงดุลกับระบบพันธมิตรของสหรัฐฯ ในภูมิภาคนี้

ในขณะที่รัสเซียต้องเผชิญกับการปิดล้อมของสหรัฐอเมริกาที่แผ่ขยายอิทธิพลรุกเข้าไปในอาณาบริเวณที่เคยเป็นอดีตสหภาพโซเวียต ยุโรปตะวันออก และเอเชียกลาง ซึ่งมีความสำคัญต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของรัสเซีย การที่สหรัฐฯ พยายามโน้มน้าวประเทศอดีตสหภาพโซเวียตทั้งยูเครนและจอร์เจียให้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การความร่วมมือแอตแลนติกเหนือหรือนาโต (North Atlantic treaty organization: NATO) ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่รัสเซียอย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีของจอร์เจีย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้รัสเซียทำสงครามด้วย ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2008 รัสเซียหลังจากมองการแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาเป็นภัยคุกคาม จึงหันไปให้ความสำคัญกับการดำเนินความสัมพันธ์กับจีนมากขึ้น

จีนและรัสเซียต่างไม่พอใจสหรัฐอเมริกาที่ขยายอิทธิพลแทรกซึมเข้าไปในภูมิภาคเอเชียกลาง ทั้งการส่งกำลังทหารเข้าไปปฏิบัติการในภูมิภาคเอเชียกลาง โดยใช้ฐานทัพในอุซเบกิสถาน และคีร์กีซสถานเพื่อสนับสนุนการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายในอัฟกานิสถาน และการที่สหรัฐอเมริกาเข้าไปแทรกแซงการเมืองภายในของประเทศในภูมิภาค เนื่องจากจีนและรัสเซียต่างมีดินแดนติดกับภูมิภาคเอเชียกลาง ดังนั้น ภูมิภาคดังกล่าวจึงถือเป็นเขตอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงทั้งสองประเทศโดยตรง การที่ภูมิภาคเอเชียกลางถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของจีน ก็เพราะสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของภูมิภาคนี้ไปอยู่ติดกับภาคตะวันตกของจีน ดังนั้น จีนจึงหวาดระแวงว่าการที่สหรัฐฯ ขยายอิทธิพลเข้าไปในภูมิภาคเอเชียกลางอาจมีจุดมุ่งหมายเพื่อปิดล้อมตน นอกจากนี้ ภูมิภาคเอเชียกลางยังมีความสำคัญต่อจีนในแง่ของการเป็นแหล่งพลังงานซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรน้ำมันและแก๊สธรรมชาติ โดยท่อขนส่งน้ำมันจากรัสเซียและอิหร่านสามารถข้ามผ่านเอเชียกลางไปสู่จีนทางตะวันออก และเมืองท่าของซีเรียทางตะวันตก¹²⁹ ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว จีนจึงไม่ต้องการให้ภูมิภาคเอเชียกลางตกอยู่ภายใต้การควบคุมของมหาอำนาจประเทศใดประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา

ในด้านของรัสเซีย การแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาเข้าไปในภูมิภาคเอเชียกลางถือเป็นการกดดันตนทั้งในทางด้านการเมือง การทหาร ไปจนถึงทางด้านเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากโครงการท่อขนส่งน้ำมันของบริษัทน้ำมันสหรัฐฯ ที่จะกลายเป็นตัวสลายการผูกขาดการขนส่งน้ำมันของรัสเซียในพื้นที่บริเวณนี้¹³⁰ โดยรัสเซียมองการขยายอิทธิพลเข้าไปในเอเชียกลางของสหรัฐอเมริกาว่าเป็นการแข่งขันอิทธิพลทางการเมือง และการทหารกับตนในภูมิภาคนี้ ดังที่ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างประเทศรัสเซียชื่อเล็กซานเดอร์ โลซุคอฟ (Alexander Losiukov) ได้กล่าวในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 2003 ว่าจีนและรัสเซียต่างไม่ยินดีต่อการปรากฏตัวของสหรัฐฯ ในเอเชียกลาง ซึ่งจะเป็

¹²⁸ Christopher Layne, "China's Challenge to US Hegemony," **Current History** (January 2008): 15.

¹²⁹ Matt Johnson, A Multipolar World? China's Role in Central Asia [Online], 27 September 2011. Available from: <http://reasonradionetwork.com/20110927/a-multipolar-world-chinas-role-in-central-asia>

¹³⁰ ชัยรินทร์ ไขว้วัฒน์, **แผนพิชิตมังกร** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openbooks, 2549), หน้า 136.

¹³¹ Aleksandr Lukin, "Shanghai Cooperation Organization: Problems and Prospects," **International Affairs** 50, 3 (2004): 36.

(Colour Revolution) ในกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นเขตอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศของรัสเซียในปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ การปฏิวัติในจอร์เจียในปี ค.ศ. 2003 การปฏิวัติสีส้มในยูเครนในปี ค.ศ. 2004 และการปฏิวัติสีชมพูในคีร์กีซสถานในปี ค.ศ. 2005 การที่สหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ส่งผลให้รัสเซียมองการแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐฯ ว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของภูมิภาคเอเชียกลาง เหตุนี้รัสเซียจึงหันไปร่วมมือกับจีนในการสกัดกั้นอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคนี้ โดยจีนและรัสเซียร่วมมือกันผ่านองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้หรือเอสซีโอ (Shanghai Cooperation Organization: SCO) ในการผลักดันให้สหรัฐฯ ถอนตัวออกไปจากภูมิภาคเอเชียกลาง จนประสบความสำเร็จ ดังเห็นได้จาก แถลงการณ์ร่วมในการประชุมขององค์การดังกล่าวในปี ค.ศ. 2005 ซึ่งเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาถอนกำลังทหารออกไปจากฐานทัพในภูมิภาคเอเชียกลาง¹³²

นอกจากการแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคต่างๆ แล้ว จีนและรัสเซียยังหากระแวงต่อการครองความเป็นเจ้าทางด้านนิวเคลียร์ของสหรัฐฯ ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการที่รัฐบาลของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช ได้พัฒนาระบบป้องกันขีปนาวุธและวางแผนจะติดตั้งระบบดังกล่าวในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ทั้งในเอเชียและยุโรป รวมทั้งจีนยังกังวลต่อการที่สหรัฐอเมริการ่วมมือกับญี่ปุ่นพัฒนาระบบป้องกันขีปนาวุธ (Theatre Missile Defence : TMD system) ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอีกด้วย¹³³ ทั้งนี้โฆษกกระทรวงการต่างประเทศจีนแถลงเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 2007 ว่า จีนห่วงกังวลว่าแผนการติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธในยุโรปของสหรัฐอเมริกาจะก่อให้เกิดปัญหาการแพร่กระจายอาวุธมากขึ้น โดยจีนย้ำว่าแนวทางดังกล่าวกระทบต่อสมดุลทางยุทธศาสตร์ของโลกและความมั่นคงระหว่างประเทศ รวมทั้งทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันระหว่างประเทศมหาอำนาจ นอกจากนี้ จีนยังไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นที่จะร่วมกันติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธในภูมิภาคเอเชียเพื่อป้องกันการโจมตีของเกาหลีเหนือ¹³⁴ เนื่องจากจีนมองการติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธของสหรัฐฯ ว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและอำนาจอธิปไตยของจีน โดยเฉพาะถ้าสหรัฐอเมริกาค้นหาเทคโนโลยีการป้องกันขีปนาวุธให้กับไต้หวันจะเป็นอุปสรรคต่อการรวมชาติของจีน¹³⁵ เหตุนี้จึงส่งผลให้จีนพยายามพัฒนาขีดความสามารถทางด้านขีปนาวุธของตนมากขึ้น เพื่อต่อต้านความพยายามดังกล่าวของสหรัฐอเมริกา ซึ่งอาจนำไปสู่การแข่งขันกันทางด้านนิวเคลียร์ในภูมิภาคเอเชีย

ในขณะเดียวกัน รัสเซียก็ขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับแผนการติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธในยุโรปตะวันออก เนื่องจากสหรัฐฯ ในสมัยรัฐบาลของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุชมีแผนที่จะติดตั้งระบบดังกล่าวใน

¹³² Alexander Cooley, The Stagnation of the SCO: Competing Agendas and Divergent Interests in Central Asia [Online], September 2009. Available from: http://www.gwu.edu/~ieresegwu/assets/docs/pepm_085.pdf

¹³³ Ritu Mathur, "TMD in the Asia-Pacific: A View from China," *Strategic Analysis* 24, 8 (2000): 1445.

¹³⁴ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ, จีนไม่เห็นด้วยกับการติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธในยุโรปของ คอ.สหรัฐฯ [Online], Available from: <http://www.nia.go.th/niaweb/content/showsubdetail.asp?fdcode=3116212167111211&dsc=+%A2%E8%D2%C7%B5%E8%D2%A7%BB%C3%D0%E0%B7%C8&ifmid=0010006501015002%2F500607-00008>

¹³⁵ [National Institute for Defense Studies \(Japan\)](#), *East Asian strategic review* (Tokyo: National Institute for Defense Studies, 2000), p. 201.

โปแลนด์และสาธารณรัฐเช็ก¹³⁶ โดยอ้างการป้องกันยุโรปจากการโจมตีของอิหร่านและเกาหลีเหนือ ดังนั้น จีนและรัสเซียจึงแสดงจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านระบบป้องกันขีปนาวุธของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากส่งผลต่อความมั่นคงและยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถทางการทหารของทั้งสองประเทศ ทั้งนี้เห็นได้จากการที่จีนและรัสเซียแสดงท่าทีต่อต้านการที่รัฐบาลของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช ประสงค์ที่จะถอนตัวออกจากสนธิสัญญาต่อต้านขีปนาวุธปี ค.ศ. 1972 (Anti-Ballistic Missile Treaty) ที่จัดทำขึ้นระหว่างสหรัฐอเมริกากับรัสเซีย เพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบป้องกันขีปนาวุธของสหรัฐฯ โดยจีนและรัสเซียต่างเห็นพ้องกันว่า การสร้างระบบป้องกันขีปนาวุธโดยฝ่ายเดียวของสหรัฐอเมริกา จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ เนื่องจากทั้งประเทศที่มีอาวุธนิวเคลียร์ และประเทศอื่นที่ไม่มีหรือไม่สามารถสร้างระบบดังกล่าวจะต่างพากันเพิ่มจำนวนขีปนาวุธนิวเคลียร์ เพื่อรับประกันขีดความสามารถในการตอบโต้การโจมตี¹³⁷

นอกจากนั้น จีนและรัสเซียยังต้องเผชิญกับแรงกดดันจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่ครอบงำระเบียบโลกทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงระหว่างประเทศ อันเกิดจากการที่สหรัฐฯ พยายามเผยแพร่แนวคิด อันได้แก่ อุดมการณ์ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ และค่านิยมอื่นๆ เพื่อขยายอิทธิพลของตนไปทั่วโลก โดยใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารในการกดดัน ควบคุม หรือเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาให้เปลี่ยนแปลงระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจตามแบบอย่างของตน ประเทศใดที่ไม่ยอมรับหรือต่อต้านระบอบการเมืองและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาก็จะถูกประณามว่าเป็น “อักษะแห่งความชั่วร้าย” (axis of evil) เช่นเดียวกับจีนและรัสเซียซึ่งต่างต้องเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์ของตะวันตกเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพของประชาชนภายในประเทศ ด้วยเหตุนี้ จีนและรัสเซียจึงร่วมมือกันในการลดทอนอำนาจครอบงำของสหรัฐฯ โดยการแสดงจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านการที่สหรัฐฯ ใช้ประเด็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนเป็นข้ออ้างในการแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น

ในด้านระเบียบระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกาพยายามแพร่ขยายลัทธิทุนนิยมและการค้าเสรีไปทั่วโลก โดยต้องการให้ประเทศกำลังพัฒนาดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจตามแนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจของตนหรือที่เรียกว่า “ฉันทามติวอชิงตัน” (Washington Consensus) โดยการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ซึ่งให้ความสำคัญกับการเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน และลดการควบคุมจากภาครัฐ ซึ่งได้รับการผลักดันและสนับสนุนจากสถาบันทางการเงินระหว่างประเทศที่สหรัฐฯ มีบทบาทนำในกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และธนาคารโลก (World Bank) โดยการสร้างเงื่อนไขให้ประเทศกำลังพัฒนาต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อแลกกับการให้กู้ยืมหรือให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และสหรัฐอเมริกาได้ใช้อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจควบคุมการค้าระหว่างประเทศและการไหลเข้าออกของเงินทุน โดยผลักดันให้เงิน

¹³⁶ Robert Bridge, Creating A Multi-Polar: Beijing, Moscow make case against Unilateralism [Online], 24 March 2010. Available from: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=18315>

¹³⁷ Rajan Menon, “The Limits of Chinese-Russian Partnership,” *Survival* 51, 3 (June-July 2009): 109.

ดอลลาร์สหรัฐเป็นเงินสกุลหลักของระบบการเงินโลก รวมทั้งสหรัฐฯ ยังมีบทบาทสำคัญในสถาบันและองค์กรระหว่างประเทศทางด้านการค้าและการเงินระหว่างประเทศในกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ซึ่งการขยายอิทธิพลครอบงำระเบียบระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้สหรัฐฯ สามารถรักษาการครองความเป็นเจ้าทางเศรษฐกิจของตนเอาไว้ได้

นอกจากนั้น สหรัฐอเมริกายังกดดันให้จีนและรัสเซียยอมรับระเบียบทางเศรษฐกิจที่ตนกำหนด ยกตัวอย่างเช่น การที่สหรัฐฯ กดดันให้จีนปรับค่าเงินหยวนให้แข็งค่าขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเงินดอลลาร์ เพื่อลดการขาดดุลทางการค้ากับจีน โดยอ้างความไม่เป็นธรรมทางการค้าจากการที่จีนกดค่าเงินหยวนให้ต่ำกว่าพื้นฐานความเป็นจริง ซึ่งสหรัฐอเมริกามองว่าเป็นสาเหตุของการขาดดุลการค้ากับจีน เนื่องจากส่งผลให้สหรัฐฯ เสียเปรียบจีนในการส่งออก ซึ่งในปี ค.ศ. 2005 สหรัฐอเมริกาขาดดุลทางการค้ากับจีนเป็นมูลค่าถึง 201.7 พันล้านเหรียญสหรัฐ¹³⁸ ในขณะที่สหรัฐฯ ต้องการให้รัสเซียดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก

จีนและรัสเซียขยายความร่วมมือมุ่งส่งเสริมระบบโลกหลายขั้วอำนาจ

จีนและรัสเซียมีแนวคิดที่สอดคล้องกันในการส่งเสริมระบบโลกที่มีหลายขั้วอำนาจ โดยในวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 2003 ประธานาธิบดีหูจิ่นเทากับประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) ได้ลงนามร่วมกันในแถลงการณ์ร่วมในการสนับสนุนการก่อตั้งระเบียบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ จีนและรัสเซียต่างต่อต้านลัทธิการกระทำโดยฝ่ายเดียวซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อเสถียรภาพของโลก และต้องการสร้างระเบียบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจและเป็นประชาธิปไตย บนพื้นฐานของการยอมรับบรรทัดฐานระหว่างประเทศร่วมกัน¹³⁹ เนื่องจากจีนและรัสเซียเห็นว่าระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจจะช่วยส่งเสริมบทบาทและผลประโยชน์ของจีนและรัสเซียได้มากกว่าระบบระหว่างประเทศที่มีขั้วอำนาจเดียว ซึ่งสหรัฐฯ มีบทบาทนำในการกำหนดความเป็นไปของโลกอยู่เพียงประเทศเดียว

นอกจากนั้น จีนและรัสเซียยังร่วมมือกันในการผลักดันระเบียบระหว่างประเทศใหม่ โดยในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 2005 ประธานาธิบดีหูจิ่นเทาได้ลงนามร่วมกับประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูตินของรัสเซียในแถลงการณ์ร่วมเกี่ยวกับระเบียบระหว่างประเทศใหม่ในศตวรรษที่ 21 (Joint Declaration on the International Order in the 21st Century) โดยมีสาระสำคัญ คือ ทั้งสองประเทศตกลงใจที่จะขยายการประสานนโยบายเกี่ยวกับกิจการระหว่างประเทศ และส่งเสริมสันติภาพ เสถียรภาพ และความเจริญรุ่งเรืองของโลกร่วมกัน โดยจีนและรัสเซียเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับระเบียบระหว่างประเทศใหม่ 4 ประการ คือ ประการแรก เกี่ยวกับการปฏิรูปในองค์การสหประชาชาติ จีนและรัสเซียต้องการให้การปฏิรูปอยู่บนพื้นฐานของมติที่เป็นเอกฉันท์ (consensus) และเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิกทุกประเทศ ประการที่สอง เรียกร้องให้ใช้วิธียุติภาคี (multilateralism) ในการแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศผ่านช่องทางการเจรจา และต่อต้านการกระทำโดยฝ่ายเดียว ประการที่สาม

¹³⁸ Stephen Burman, *The State of the American Empire: How the USA Shapes the World*, p. 35.

*ปี ค.ศ. 2011 แอฟริกาใต้ได้เข้าเป็นสมาชิกเพิ่มอีกหนึ่งประเทศ

¹³⁹ China, Russia Advocate Multi-polarized International Order [Online], 28 May 2003. Available from:

ส่งเสริมกรอบแนวความคิดความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ร่วม ความเท่าเทียมกัน และความร่วมมือ และประการสุดท้าย ลดช่องว่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา ให้ได้รับผลประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน¹⁴⁰ แถลงการณ์ร่วมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นจุดยืนร่วมกันระหว่างจีนและรัสเซียในการต่อต้านอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาอย่างเด่นชัด

ยิ่งไปกว่านั้น จีนและรัสเซียยังได้ขยายความร่วมมือทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงระหว่างประเทศเพื่อลดทอนอิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกา และส่งเสริมแนวโน้มของระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ รวมถึงระเบียบระหว่างประเทศใหม่อีกด้วย

ในทางการเมืองระหว่างประเทศ จีนและรัสเซียร่วมมือกันในการถ่วงดุลกับอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ดังเห็นได้จากการทำที่ของจีนและรัสเซียต่อประเด็นปัญหาระหว่างประเทศที่สำคัญซึ่งมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันเสมอ ยกตัวอย่างเช่น ปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือ อิหร่าน และพม่า เป็นต้น การที่จีนและรัสเซียเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ส่งผลให้จีนสามารถร่วมมือกับรัสเซียในการออกเสียงยับยั้ง (Veto) มติของสหรัฐฯ ในคณะมนตรีความมั่นคง ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีของซูดาน และลิเบีย เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากจีนและรัสเซียต่างยึดหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศที่มีอธิปไตย และร่วมกันขัดขวางความพยายามในลักษณะดังกล่าว¹⁴¹ โดยความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวระหว่างจีนและรัสเซียเท่ากับเป็นการจำกัดอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในเวทีการเมืองระหว่างประเทศนั่นเอง

ในด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ รัสเซียให้การสนับสนุนความต้องการในการผลักดันแบบอย่างในการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแนวทางของจีน หรือที่เรียกว่า “ฉันทามติปักกิ่ง” (Beijing Consensus) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจของรัสเซียที่ต้องการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยไม่ต้องดำเนินตามแนวทางของตะวันตก ทั้งนี้รัสเซียมองว่าส่งผลให้เกิดปัญหาต่อเศรษฐกิจและสังคมตามมา รวมทั้งเห็นว่าไม่ได้มีแนวทางในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ถูกต้องเพียงแนวทางเดียว แต่ต้องแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและธรรมเนียมของแต่ละประเทศ¹⁴² นอกจากนี้ จีนและรัสเซียยังได้ขยายความร่วมมือผ่านกลุ่มประเทศบริคส์ ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มีบทบาทและความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในระบบเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน ในการผลักดันระเบียบระหว่างประเทศใหม่ทางด้านเศรษฐกิจ

ในด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ จีนและรัสเซียขยายความร่วมมือทางด้านความมั่นคงผ่านองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ ซึ่งจีนและรัสเซียมีบทบาทนำในการจัดตั้งองค์การดังกล่าวขึ้นในปี ค.ศ. 2001 โดยมีประเทศสมาชิก 7 ประเทศด้วย จีน รัสเซีย คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน ทาจิกิสถาน และอุซเบกิสถาน และมีประเทศผู้สังเกตการณ์ ได้แก่ ปากีสถาน มองโกเลีย อินเดีย และอิหร่าน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้เป็นองค์การระหว่าง

¹⁴⁰ China, Russia issue joint statement on new world order [Online], 28 May 2003. Available from: http://news.xinhuanet.com/english/2005-07/01/content_3164427.htm

¹⁴¹ Xinhua, China-Russia Cooperation Conducive to a More Balanced World [Online], 11 October 2011. Available from: http://news.xinhuanet.com/english2010/indepth/2011-10/11/c_131184142.htm

¹⁴² Anders Aslund and Andrew Kuchins, **The Russia Balance Sheet**, (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009), p. 133.

ประเทศในระดับภูมิภาคทางด้านการเมืองและความมั่นคงที่สหรัฐอเมริกาและประเทศตะวันตกไม่มีส่วนร่วม โดยในปี ค.ศ. 2005 จีนและรัสเซียจัดให้มีการซ้อมรบร่วมกันภายใต้รหัส “ปฏิบัติการเพื่อสันติภาพ” (Peace Mission) โดยอ้างว่าเพื่อต่อต้านการก่อการร้าย การแบ่งแยกดินแดน และกลุ่มหัวรุนแรง แต่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการซ้อมรบร่วมกันระหว่างจีนและรัสเซียนั้นเป็นการตอบสนองต่อการขยายอิทธิพลของสหรัฐฯ ทั้งในภูมิภาคเอเชียและเอเชียกลาง

ภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในศตวรรษที่ 21

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในทศวรรษแรกของศตวรรษนี้มีความใกล้ชิดกันอย่างมาก ซึ่งเห็นได้จากการแลกเปลี่ยนการเยือนระหว่างผู้นำระดับสูงของทั้งสองประเทศอย่างสม่ำเสมอ ในระหว่างวันที่ 26-31 พฤษภาคม ค.ศ. 2003 ประธานาธิบดีหู จิ่น เทา ได้เดินทางเยือนรัสเซียตามคำเชิญของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ซึ่งนับเป็นการเดินทางเยือนต่างประเทศครั้งแรกหลังจากขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของจีน ในโอกาสนี้ ประธานาธิบดีหู จิ่น เทา ได้กล่าวปราศรัย ณ สถาบันด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแห่งมอสโก (the Moscow State Institute of International Relations) ในหัวข้อ “การเป็นเพื่อนบ้านและมิตรประเทศที่ดีจากรุ่นสู่รุ่นและการแสวงหาความเจริญรุ่งเรืองและการพัฒนาาร่วมกัน” (Be Good Neighbors and Friends from Generation to Generation and Seek Common Development and Prosperity) อันมีสาระสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซีย ประธานาธิบดีหู จิ่น เทา ได้กล่าวว่า รัสเซียเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ใหญ่ที่สุดของจีนและเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีอิทธิพลในระดับโลก ซึ่งผู้นำในรุ่นใหม่ของจีนให้ความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาความร่วมมือเพื่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างจีนและรัสเซีย จีนพร้อมที่จะทำงานร่วมกันกับรัสเซียอย่างใกล้ชิดเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเจริญเติบโตในความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ โดยการปฏิบัติตามสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีปี ค.ศ. 2001 และเอกสารสำคัญอื่นๆ ที่ทั้งสองฝ่ายบรรลุข้อตกลงกันในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และแสวงหาโอกาสอย่างเต็มที่จากกลไกการแลกเปลี่ยนระดับผู้นำและความร่วมมือระหว่างรัฐบาลที่มีอยู่¹⁴³

จีนและรัสเซียมีผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ การทหาร และพลังงาน โดยในด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างสองประเทศมีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งเห็นได้จากมูลค่าทางการค้าระหว่างจีนและรัสเซียที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 10 พันล้านเหรียญสหรัฐ¹⁴⁴ ในปี ค.ศ. 2001 เพิ่มขึ้นเป็น 33.4 พันล้านเหรียญสหรัฐ¹⁴⁴ ในปี ค.ศ. 2006 จนส่งผลให้รัสเซียกลายเป็นคู่ค้าอันดับ 8 ของจีน ในขณะที่จีนเป็นคู่ค้ารายใหญ่อันดับที่ 4 ของรัสเซีย¹⁴⁴ ในด้านการทหาร จีนจำเป็นต้องพึ่งพาการนำเข้าอาวุธยุทธโปกรณ์ และรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการทหารจากรัสเซีย ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและมีความก้าวหน้ามากกว่า เพื่อนำไปปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยและเสริมสร้างขีดความสามารถทางการทหารของจีน นอกจากนี้ รัสเซียยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่สำคัญ โดยเฉพาะพลังงานน้ำมันซึ่งรัสเซียเป็นประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ของโลกเป็นอันดับสองรองจากซาอุดีอาระเบีย

¹⁴³ Department of Policy Planning, Ministry of Foreign Affairs, **China's Foreign Affairs**, (Beijing: World Affairs Press, 2004), p. 264.

¹⁴⁴ People's Daily Online, China-Russia Trade Hits Record 33.4 bln U.S. Dollars in 2006 [Online], 15 February 2007. Available from: http://english.people.com.cn/200702/15/eng20070215_350373.html

ในขณะที่จีนกลายเป็นประเทศผู้นำเข้าน้ำมันเป็นอันดับสองของโลก¹⁴⁵ รองจากสหรัฐอเมริกา อันเป็นผลจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของจีน จนส่งผลให้จีนมีความต้องการนำเข้าทรัพยากรและพลังงานจากรัสเซียมากขึ้นเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ซึ่งถ้าหากจีนไม่สามารถจัดหาทรัพยากรและพลังงานได้อย่างเพียงพอแล้ว อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนต้องหยุดชะงักลง

ส่วนในด้านการทหาร จีนและรัสเซียได้แก้ไขปัญหาคือพิพาททางด้านพรมแดนระหว่างสองประเทศเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน โดยในระหว่างการประชุมของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2004 ทั้งสองประเทศได้ลงนามในข้อตกลงฉบับสมบูรณ์เกี่ยวกับพรมแดนด้านตะวันออกระหว่างจีนและรัสเซีย (the Complementary Agreement on the Eastern Section of China-Russia Boundary) ในการปักปันเขตแดนระหว่างสองประเทศซึ่งมีระยะทางกว่า 4,300 กิโลเมตรให้เสร็จสมบูรณ์¹⁴⁶ หลังจากที่ทั้งสองประเทศได้ดำเนินการเจรจาแก้ไขข้อพิพาทตลอดพรมแดนมาเป็นเวลานานกว่า 40 ปี โดยจีนและรัสเซียตกลงที่จะแบ่งดินแดนข้อพิพาทบริเวณพรมแดนที่เหลืออยู่ 380 กิโลเมตรกันฝ่ายละครึ่งโดยประมาณ¹⁴⁷ นอกจากนี้ จีนและรัสเซียยังควบคุมอาวุธและลดกำลังทหารเพื่อให้แนวพรมแดนระหว่างสองประเทศเป็นเขตปลอดทหาร¹⁴⁸

นอกจากนั้น จีนและรัสเซียยังได้ส่งเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างกัน โดยในปี ค.ศ. 2005 ได้ร่วมกันประกาศให้ปี ค.ศ. 2006 เป็นปีของรัสเซีย (a Year of Russia) ในจีน และให้ปี ค.ศ. 2007 เป็นปีของจีน (a Year of China) ในรัสเซีย¹⁴⁹ ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมให้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนระหว่างจีนและรัสเซียในทุกๆ ระดับ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านต่างๆ ของประเทศหนึ่งให้กับอีกประเทศแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างจีนและรัสเซียให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ซึ่งเห็นได้จากที่ในปี ค.ศ. 2006 อันเป็นปีของจีนในรัสเซีย ผู้นำของทั้งสองประเทศคือประธานาธิบดีหู จิ่น เทา และประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ได้พบปะกันถึง 5 ครั้งในปีเดียว¹⁵⁰ ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ

อาจกล่าวได้ว่า การที่จีนและรัสเซียต่างดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันโดยการแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมตามหลักการไม่แทรกแซงกิจการการเมืองภายใน และเคารพต่อบูรณภาพแห่งดินแดนของกันและกัน ทั้งนี้รัสเซียให้การสนับสนุนจีนในประเด็นปัญหา ทั้งที่เกี่ยวกับไต้หวัน ทิเบต และซินเจียง ในขณะที่จีนก็ให้การสนับสนุนแก่รัสเซียในกรณีเชเชเนีย (Chechnya)

¹⁴⁵ David Zweig and Bi Jianhai, "China's Global Hunt for Energy," *Foreign Affairs* 84, 5 (September/October 2005): 25-38.

¹⁴⁶ Relations With Major Power [Online], Available from: <http://za.china-embassy.org/eng/zgj/ssysz/FR/t244856.htm>

¹⁴⁷ Peter Ferdinand, "Sunset, Sunrise: China and Russia Construct A New Relationship," *International Affairs* 83, 5 (2007): 849-850.

¹⁴⁸ Richard Weitz, China-Russia Relations and the United States: At a Turning Point? [Online], 4 December 2011. Available from: <http://www.sldinfo.com/china-russia-relations-and-the-united-states-at-a-turning-point/>

¹⁴⁹ Peter Ferdinand, "Sunset, Sunrise: China and Russia Construct A New Relationship," 850.

¹⁵⁰ *Ibid*, p 850.

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียในศตวรรษที่ 21 เป็นไปในแนวทางที่เป็นมิตรและขยายความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อตอบสนองการเมืองระหว่างประเทศในระบบระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นขั้วอำนาจเดียว โดยเฉพาะการที่สหรัฐฯ วางตัวเป็นอภิมหาอำนาจขั้วอำนาจเดียวและแสวงหาการครองความเป็นเจ้า โดยการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีลักษณะการกระทำโดยฝ่ายเดียว และขยายอิทธิพลครอบงำของตนไปทั่วโลก เพื่อรักษาสถานะการเป็นผู้นำในระบบระหว่างประเทศขั้วอำนาจเดียว การที่จีนและรัสเซียต่างเผชิญกับแรงกดดันและผลกระทบจากการครองความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้จีนและรัสเซียหันไปดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและขยายความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อส่งเสริมระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ รวมถึงระเบียบระหว่างประเทศใหม่ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง เพื่อถ่วงดุลอำนาจและลดทอนอิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกา

สหพันธรัฐรัสเซียกับตัวแบบเคจ (CAGE): การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์
ทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับสหพันธรัฐรัสเซีย

Russian Federation with CAGE Model and Analysis on the Obstacles
of Trade Relations between Thailand and Russia

แสงโสม กอดูม

Sangsom Kor-Udom

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องสหพันธรัฐรัสเซียกับตัวแบบเคจ (CAGE): การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับสหพันธรัฐรัสเซีย จัดทำขึ้นเพื่อพิจารณาปัจจัยทางความแตกต่างทางวัฒนธรรม รูปแบบการบริหาร สภาพทางภูมิศาสตร์ และระบบเศรษฐกิจ สำหรับใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการค้า และใช้ประเมินโอกาสในการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียในอนาคต ทั้งนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่ององค์ประกอบภายในแต่ละรัฐ ที่ทำให้เกิดระยะห่างระหว่างฝ่ายไทยกับรัสเซีย ในการมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน โดยใช้ตัวแบบ CAGE (CAGE Model) ในการพิจารณา อันประกอบไปด้วย ระยะห่างทางวัฒนธรรม (C- Cultural Distance) ระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ (A - Administrative Distance) ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ (G- Geographical Distance) และระยะห่างทางเศรษฐกิจ (E- Economic Distance) โดยปัจจัยทั้งสี่ประการมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน อันจะสามารถช่วยให้หลีกเลี่ยงการพิจารณาข้อแตกต่าง หรือระยะห่างอย่างขาดเหตุและผล โดยตัวแบบ CAGE ได้รับการพัฒนาโดยปันกาจ เกมาวัต (Pankaj Ghemawat) นักวิชาการเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ

ผลการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียเกิดขึ้นจากข้อแตกต่างและระยะห่างทางปัจจัยทางวัฒนธรรม ระบบการบริหาร ภูมิศาสตร์ และระยะห่างทางเศรษฐกิจ การศึกษายังได้ข้อสรุปเพิ่มเติมว่า กฎระเบียบข้อบังคับและกฎเกณฑ์ทางการค้าของรัสเซียเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย และมีผลโดยตรงต่อการวางแผนทางด้านการค้าระหว่างกันในระยะยาว เนื่องจากในรัสเซียมีมาเฟียและการค่านอกระบบ ซึ่งถือเป็นอีกระบบหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ จนทำให้เกิดการขาดกลไกที่โปร่งใส อีกทั้งมีระบบอุปถัมภ์และระบบพรรคพวกจึงทำให้การค้ากับรัสเซียขาดระบบการจัดการและกฎระเบียบที่แน่นอนและแน่ชัด ประกอบกับในด้านระบบภาษียังไม่เป็นสากล และขั้นตอนการส่งออกและนำเข้าสินค้าของรัสเซียยังขาดความยืดหยุ่น นอกจากนี้ การคอร์รัปชันยังถือเป็นปัญหาหลักของระบบราชการและการ

บริหาร ซึ่งขาดความโปร่งใสและไม่มีการสร้างกลไกใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งนี้นับเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากสังคมคอมมิวนิสต์ ที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ทางการค้าไทย-รัสเซีย, ตัวแบบเคจ, มาเฟียและการค้ายาเสพติดในรัสเซีย, ระบบอุปถัมภ์ และระบบพรรคพวกในรัสเซีย, คอร์รัปชันและการขาดความโปร่งใสในรัสเซีย

ABSTRACT

This research relies on the Russian Federation with the CAGE model for the analysis of the obstacles to trade relations between Thailand and Russia. The purposes are to identify factors relevant to this relationship, including cultural differences, administrative systems, and geographic and economic conditions, analyze trade relationship and evaluate opportunities for developing trade between the two countries in the future. The study considers internal factors of each state to see how these affect this type of relationship; that is, how they create the “distance” between the Thailand and Russia. In doing this, the CAGE Model is used: C-Cultural Distance, A-Administrative Distance, G-Geographical Distance and E-Economic Distance. These four factors are interrelated and helpful in that they enable researchers to avoid consideration of unreasonable distances and differences. This model has been developed by Pankaj Ghemawat, a scholar of International Economics.

The research findings are that the obstacles to trade relations between Thailand and Russia are caused by cultural differences and distance, administrative systems, geographic and economic distances. The study has also come to the conclusion that Russian trade rules and regulations are additional obstacles to the development of this relationship between the two countries; this factor directly affects long-term trade planning. Since there are informal and unorganized elements that influence trading in Russia (and that represent an informal system operating together with the official system of the Russian government), there is a lack of transparency in this sector. In addition, there are spoil and patronage systems, which have made Russian trading lacking in consistency and regularity in management and operating procedures. The domestic taxation system fails to meet international standards and there is inflexibility relating to export and import processes. Moreover, corruption is a main problem of the bureaucratic and administrative systems that already lack transparency and innovation. This is a kind of heritage inherited from communist society that is difficult to completely eradicate.

Key words: Russian-Thai trade relations, CAGE model, mafia and unorganized trading in Russia, spoil and patronage system in Russia, corruption and lacks of transparency in Russia.

สหพันธรัฐรัสเซียกับตัวแบบเคจ (CAGE):

การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่าง

ประเทศไทยกับสหพันธรัฐรัสเซีย

แสงโสม กออุดม*

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนภายในประเทศของรัสเซีย รายงานวิจัยจึงเห็นความสำคัญของระยะห่าง (distance) ระหว่างไทยและรัสเซีย ซึ่งตัวแบบที่ผู้วิจัยเลือกใช้เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย คือ ตัวแบบเคจ (CAGE Model) ในการวัดระยะห่าง ตัวแบบนี้พัฒนาโดยปันกาจ เกมาวัต (Pankaj Ghemawat)¹⁵¹ นักวิชาการเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ที่ได้ปรับใช้วิธีการศึกษาตัวแบบแรงดึงดูด (gravity model) ของเซอร์ไอแซค นิวตัน (Sir Isaac Newton) เพื่ออธิบายปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยสมมติฐานของตัวแบบสามารถคาดการณ์และอธิบายว่า ระบบการค้าระหว่างประเทศจะผันแปรตามขนาดทางเศรษฐกิจ (economic size) และแปรผกผันต่อระยะห่างทางกายภาพ (physical distance) ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะในความสัมพันธ์แบบทวิภาคี¹⁵² ตัวแบบ CAGE นี้้นำมาใช้เพื่อพิจารณาระยะห่างระหว่างฝ่ายไทยกับรัสเซียในการมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน

การวัดระยะห่างโดยพิจารณาจากตัวแบบ CAGE ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า โลกปัจจุบันอยู่ในสภาวะกึ่งโลกาภิวัตน์ (Semi-Globalization)¹⁵³ ซึ่งให้ความสำคัญกับพรมแดนทางกายภาพ ที่นับว่ามีบทบาทสำคัญเพราะทำให้โลกาภิวัตน์ไม่สามารถบรรลุได้อย่างสมบูรณ์ จากสภาวะกึ่งโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ คือ ไทยและรัสเซีย ขึ้นอยู่กับอุปสรรคกีดขวางต่างๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างกัน อันประกอบไปด้วย ระยะห่างทางวัฒนธรรม (C- Cultural Distance) ระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ (A - Administrative Distance) ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ (G- Geographical Distance) และระยะห่างทางเศรษฐกิจ (E- Economic Distance) หรือเรียกว่า “ตัวแบบ CAGE” (CAGE Model)¹⁵⁴ โดยปัจจัยทั้ง 4

*มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵¹ Pankaj Ghemawat, **Redefining Global Strategy : Crossing Borders in a World Where Differences Still Matter**, (Boston: Massachusetts, 2007).

¹⁵² Pankaj Ghemawat 2007, p. 37.

¹⁵³ Pankaj Ghemawat 2007, p. IX.

¹⁵⁴ Pankaj Ghemawat 2007, p. 40.

ประการมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน เช่น ประเทศที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดทางด้านการบริหาร และอยู่ในเขตการค้าเสรีเดียวกัน จะส่งผลให้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันในด้านวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทั้ง 4 ประการจะสามารถช่วยให้หลีกเลี่ยงการพิจารณาข้อแตกต่างหรือระยะห่างอย่างขาดเหตุและผล ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมาจากความเชื่อในอดีตที่มีหลักฐาน อันสามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน

ระยะห่างหรือความแตกต่างในระดับความสัมพันธ์ทวิภาคี เกิดขึ้นจากปัจจัยด้านพรมแดนของรัฐอธิปไตย เป็นประการสำคัญ ใจความสำคัญของตัวแบบ คือ การศึกษาความแตกต่างในความแตกต่าง (difference of difference) รวมทั้งการฐานคิดในการแยกแยะระดับความแตกต่าง โดยเปรียบเทียบประเทศที่มีความใกล้เคียงและห่างไกลโดยสัมพันธ์กับเกณฑ์การพิจารณา¹⁵⁵ นอกจากนี้ ตัวแบบ CAGE ยังแสดงให้เห็นแบบแผนปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในลักษณะที่รอบด้านมากกว่ารูปแบบการค้าโดยทั่วไป ที่มุ่งเน้นความสำคัญของการคำนวณต้นทุนซึ่งเกิดจากระยะห่างทางภูมิศาสตร์ อีกทั้งตัวแบบ CAGE สามารถประเมินได้มากกว่าดัชนีความสามารถทางการแข่งขันของที่ประชุมเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ซึ่งให้ข้อมูลทางคุณลักษณะของเศรษฐกิจประเทศใดประเทศหนึ่ง การจัดลำดับความสามารถในการแข่งขัน จะขึ้นกับระดับการเปิดรับการลงทุน ต่อเศรษฐกิจโลกที่วัดจากการกำหนดอัตราภาษีศุลกากร การจำกัดการนำเข้า และการให้สิทธิพิเศษทางการค้า ซึ่งจะเป็นบริบทที่สำคัญเมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ในระดับพหุภาคี แต่การพิจารณาจากตัวแบบ CAGE จะพิจารณาความสัมพันธ์ทวิภาคีมากกว่าการพิจารณาในรูปแบบความสัมพันธ์เอกภาคีหรือพหุภาคี¹⁵⁶

1. ปัจจัยระยะห่างทางวัฒนธรรม (C-Culture) ของรัสเซีย

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศต่างๆ มีแนวโน้มที่จะลดปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกัน ระยะห่างทางวัฒนธรรม อาทิ ความแตกต่างทางด้านภาษา ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์หรือชนชาติและศาสนา ประกอบกับการขาดความเชื่อถือและความไว้วางใจระหว่างกัน ตลอดจนความหลากหลายทางความเชื่อ อันตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ต่างส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์แบบทวิภาคี อันมีรูปแบบของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะข้ามพรมแดน อาจส่งผลกระทบต่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ในด้านการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนระหว่างกัน¹⁵⁷

¹⁵⁵ Pankaj Ghemawat 2007, p. 39.

¹⁵⁶ Pankaj Ghemawat 2007, p. 40-41.

¹⁵⁷ Pankaj Ghemawat, 2007, p. 40-42.

กิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้รับผลกระทบจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นอย่างมาก โดยส่งผลต่อความต้องการสินค้าประเภทหนึ่งๆ เช่น สินค้าประเภทอาหารจะมีความอ่อนไหวเป็นอันดับแรกต่อระยะห่างทางวัฒนธรรม และสินค้าเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมการบริโภคที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในกลุ่มสังคม¹⁵⁸ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์แบบทวิภาคี อันมีรูปแบบของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะข้ามพรมแดน จึงมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างไทยและรัสเซีย ในด้านการค้าระหว่างประเทศ

1.1 มกตกทางวัฒนธรรมของรัสเซีย

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวความคิดแบบชาตินิยมและสังคมนิยมจากยุโรปตะวันตกได้เข้าไปมีอิทธิพลในรัสเซีย จึงส่งผลให้เกิดแนวคิดสองแนว ได้แก่ แนวความคิดแบบสลาฟนิยมซึ่งได้อิทธิพลมาจากลัทธิชาตินิยม และแนวความคิดแบบตะวันตกซึ่งได้อิทธิพลจากลัทธิสังคมนิยม กล่าวคือ ในด้านแนวความคิดแบบสลาฟนิมนั้น แม้ว่าความคิดชาตินิยมจากยุโรปตะวันตกจะมีส่วนทำให้เกิดแนวความคิดสลาฟนิยม แต่แนวความคิดสลาฟนิมนี้นี้ต่อต้านอิทธิพลตะวันตก รักความเป็นชนชาติสลาฟของชาวรัสเซีย และนิยมเอกลักษณ์ของชาวสลาฟ อาทิ การนับถือคริสต์ศาสนาแบบออร์ทอดอกซ์ และรักษานบธรรมเนียมดั้งเดิมของรัสเซีย ดังเช่น การมีสภาเมือง (Vyeche) แบบในสมัยอีฟรุส ที่เชื่อว่าข้อตกลงร่วมกันเท่านั้นที่จะตั้งเป็นกฎหมายได้ ไม่ใช่ว่าการตามเสียงข้างมากตามหลักประชาธิปไตยของยุโรปตะวันตก แนวความคิดสลาฟนิมนี้นำไปสู่ลัทธิสลาฟร่วม (Pan-Slavism)¹⁵⁹ ซึ่งขยายไปจนถึงชนชาติสลาฟในยุโรปตะวันออกที่นับถือคริสต์ศาสนาแบบออร์ทอดอกซ์เช่นเดียวกับรัสเซีย พวกสลาฟร่วมมีความเห็นว่าชาวสลาฟทั้งหมดควรรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรัสเซียควรให้ความช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองชาวสลาฟในยุโรปตะวันออก ซึ่งอยู่ใต้จักรวรรดิออตโตมาน ดังนั้น แนวความคิดสลาฟนิยมจึงเป็นแนวความคิดที่ต่อต้านตะวันตก และนำไปสู่ลัทธิสลาฟร่วม ซึ่งทำให้รัสเซียเข้าไปมีบทบาทต่อการเมืองระหว่างประเทศ และเข้าสู่สงครามหลายครั้งเพื่อปกป้องชนชาติสลาฟในยุโรปตะวันออก

ด้านแนวความคิดแบบตะวันตก หมายถึงแนวคิดที่ได้รับไปจากตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่สำคัญ คือ แนวความคิดสังคมนิยมแบบยูโทเปีย (Utopian Socialism) และ แนวความคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ (Marxist Socialism) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

แนวความคิดสังคมนิยมแบบยูโทเปียเป็นลัทธิสังคมนิยมแบบอุดมคติ แนวความคิดนี้ก่อให้เกิดขบวนการปอปูลิสต์ (Populist) โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การเข้าหามวลชน ซึ่งหมายถึงชาวนาหรือเกษตรกร การเชื่อว่า

¹⁵⁸ Pankaj Ghemawat 2007, p. 50.

¹⁵⁹ Derek Offord, *Nineteenth-Century Russia Opposition to Autocracy*, (London: Pearson, 1999), p. 82-83.

รัสเซียสามารถเข้าสู่สังคมนิยมได้โดยไม่ผ่านยุคทุนนิยม และบางกลุ่มได้ใช้วิธีการก่อการร้ายที่รุนแรงด้วยการลอบสังหารพระเจ้าซาร์¹⁶⁰ จึงทำให้ถูกปราบปรามโดยรัฐ ขบวนการปอปปูลิสต์นำรัสเซียเข้าสู่สังคมนิยมไม่สำเร็จเนื่องจากชาวนาไม่มีจิตสำนึกทางการเมืองและยังจงรักภักดีต่อพระเจ้าซาร์ จนขบวนการดังกล่าวได้ถูกปราบปรามอย่างหนัก

สำหรับแนวความคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ก่อให้เกิดลัทธิมาร์กซิสต์แบบรัสเซีย (Russian Marxism) โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การถือว่ากรรมกรคือมวลชนที่จะทำการปฏิวัติ การเชื่อในทฤษฎีประวัติศาสตร์ของมาร์กซิสต์ที่ว่า สังคมศักดินาจะต้องวิวัฒนาการเข้าสู่สังคมนายทุนเสียก่อน จึงจะเข้าสู่สังคมคอมมิวนิสต์ได้ และการสะสมพลังแห่งการรอคอยเวลาให้สังคมนายทุนถึงจุดที่จะสลาย ดังนั้นจึงไม่แสดงตนอย่างเปิดเผยหรือก่อการร้ายแบบขบวนการปอปปูลิสต์ และทำให้ไม่ถูกปราบปราม ต่อมาพวกมาร์กซิสต์แบบรัสเซียได้กลายเป็นพลังในการปฏิวัติ โดยมีเลนินเป็นผู้นำพรรคบอลเชวิค (Bolshevik) ซึ่งแยกออกไปจากพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democrat)

ดังนั้น เมื่อจักรวรรดิรัสเซียได้รับอิทธิพลตะวันตกตั้งแต่สมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราชเป็นต้นมา อิทธิพลตะวันตกทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรมจึงได้เข้าไปในรัสเซีย หล่อหลอมรัสเซียและทำให้รัสเซียมีความยิ่งใหญ่เป็นจักรวรรดิ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งด้านแนวความคิดทางการเมืองหลากหลายรูปแบบ เช่น แบบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 แนวความคิดแบบสลาฟนิยม สังคมนิยมแบบยูโทเปีย และสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนแนวความคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์มีบทบาทอย่างมากในคริสต์ศตวรรษที่ 20 กล่าวได้ว่าการหล่อหลอมความคิดชาตินิยมในรัสเซียมีพัฒนาการโดยเริ่มมาจากการปฏิรูปของชนชั้นนำ คือ กษัตริย์และขุนนาง ให้เป็นรัฐบาลแบบสมัยใหม่ จนทำให้เกิดชนชั้นกลางและปัญญาชน ซึ่งโน้มรับเอาแนวความคิดชาตินิยมและสังคมนิยมไปผลักดันการปฏิรูปอีกขั้นหนึ่ง

จากการที่รัสเซียมีการปลุกกระแสชาตินิยมชาวสลาฟ โดยความพยายามโน้มน้าวให้เห็นว่า เชื้อสายชาวสลาฟเป็นเชื้อสายที่มีความแข็งแกร่งและเหนือกว่าชนชาติอื่นๆ รวมทั้งแผ่นดินรัสเซียในปัจจุบันนี้ เป็นแผ่นดินที่มีไว้เพื่อสำหรับชาวรัสเซียเท่านั้น ผู้ใดที่เป็นชนชาติอื่นซึ่งต่ำต้อยกว่าย่อมไม่มีสิทธิ์เข้าไปประกอบอาชีพ หรือใช้ชีวิตในแผ่นดินของพวกเขา ซึ่งชนชาติที่ถูกมองว่าต่ำต้อยนั้น ก็คือชนชาติใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่ชนชาวสลาฟ แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว เป้าหมายของกลุ่มจะมุ่งเน้นไปที่ชาวต่างชาติต่างสีผิว ที่สามารถแบ่งแยกออกจากชาวสลาฟได้ง่าย ได้แก่ ชาวแอฟริกาและชาวเอเชียที่พบมากในรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเอเชียกลาง ซึ่งอาศัยอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และมีสภาพเศรษฐกิจไม่มั่นคง ประชากรโดยส่วนใหญ่จึงมีรายได้ต่ำ จนทำให้เกิดภาวะการย้ายถิ่นเพื่อเข้า

¹⁶⁰ John Robertson, **Russia in Revolution**, (Oxford : Oxford University Press, 1989), p. 89.

ไปทำมาหากินในรัสเซีย เนื่องจากส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพในระดับล่าง จึงทำให้พวกเขาถูกกดขี่จากคนรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกนีโอนาซีหรือนาซีใหม่ (Neo-Nazism) ซึ่งนิยมใช้ความรุนแรงในการแบ่งแยกเชื้อชาติ¹⁶¹ ด้วยการทำร้ายชนชาติอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชนชาวสลาฟ เช่นเดียวกับพวกเขา รวมทั้งการทำร้ายหรือฆ่าชาวต่างชาติที่เข้าไปอาศัยประกอบอาชีพ ศึกษาต่อ หรือเข้าไปท่องเที่ยวในรัสเซีย อันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายอย่างชัดเจน

กลุ่มนาซีใหม่ในรัสเซียจะมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ คือ การตัดผมทรงสกินเฮด (Skinhead) ที่มีผมสั้นเกรียนและมีการแต่งกายคล้ายทหาร และมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เนื่องจากลักษณะของลัทธินาซีใหม่ไม่มีผู้นำที่ชัดเจน และจะมีการให้ความสำคัญในการรำลึกถึงผู้นำในวันสำคัญของกลุ่มเท่านั้น จึงทำให้การรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรขนาดใหญ่เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ประกอบกับเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจึงยิ่งทำให้การรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรขนาดใหญ่อย่างเปิดเผยแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย¹⁶² โดยสถานที่ที่จะมีการรวมตัวกันนั้นสามารถพบได้ในโรงเรียนมัธยม โรงเรียนอาชีวะ รวมถึงในกลุ่มคนว่างงาน ซึ่งจะได้รับการชักจูงให้หลงเชื่อว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะการว่างงานเช่นนั้น เนื่องจากมีคนต่างด้าวเข้าไปแย่งที่ทำงานของพวกเขา ด้วยสถานะที่ต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันจากการขาดรายได้เนื่องจากว่างงาน ทำให้คนกลุ่มนี้สามารถถูกชักจูงได้โดยง่าย และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำความผิดได้ง่ายขึ้นด้วย จากการรวมตัวกันของกลุ่มคนเหล่านี้ ต่อมาได้เกิดการขยายตัวจนเป็นองค์กรขนาดเล็ก ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ของนีโอนาซีในรัสเซีย¹⁶³

กล่าวโดยสรุป แนวทางพัฒนาการชาตินิยมของรัสเซียมีจุดเริ่มต้นไปจากการปฏิรูปของชนชั้นนำ ในแนวทางการปกครองและสร้างวัฒนธรรม เมื่อไม่สำเร็จจึงได้เกิดการเคลื่อนไหวชาตินิยมของปัญญาชน ชนชั้นกลางและประชาชน แต่ก็ไม่สำเร็จอีกเนื่องจากแนวการปฏิรูปจากชนชั้นนำถูกโค่นล้มโดยขบวนการสังคมนิยมในปี ค.ศ. 1917 อย่างไรก็ดี ภายใต้ขบวนการสังคมนิยมก็ยังมีกระแสความคิดชาตินิยมลัทธิสลาฟร่วม (Pan-Slavism) ด้วย และส่งผลให้รัสเซียกลายเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ จนขยายอำนาจครอบคลุมปกครองคนหลายกลุ่มชน ต่อมาภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต แนวความคิดชาตินิยมที่ถูกกดทับไว้จึงได้แสดงตัวออกมา โดยการแตกตัวออกเป็นรัฐต่างๆ เช่น ยูเครน รัสเซีย และอุซเบกิสถาน เป็นต้น แต่เนื่องจากพรมแดนทางภูมิศาสตร์เหลื่อมซ้อนทับกันอยู่ และมีปัญหาในเรื่องชาติพันธุ์และศาสนา จึงส่งผลให้กลายเป็นสงครามชาติพันธุ์และศาสนาตามที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน

¹⁶¹ Neo-Nazism, [Online]. 2011. Available from: <http://en.wikipedia.org/wiki/Neo-Nazism> [31 ตุลาคม 2554].

¹⁶² Russia's far-right on rise By **Andrew Osborne**, [Online]. 2011. Available from: http://www.nzherald.co.nz/world/news/article.cfm?c_id=2&objectid=10008515 [2 พฤศจิกายน 2554].

¹⁶³ White power skinhead, [Online]. 2011. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/White_power_skinhead [2 พฤศจิกายน 2554].

1.2 การวิเคราะห์ปัจจัยระยะห่างทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับรัสเซีย

ความแพร่หลายของภาษารัสเซียในไทยยังมีอยู่จำกัดมาก จึงทำให้เกิดปัญหาด้านแหล่งข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับรัสเซีย กล่าวคือ ความรู้เกี่ยวกับรัสเซียของไทยยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านรัสเซีย ด้วยเหตุนี้ ไทยจึงยังขาดความรู้ความชำนาญเรื่องระบบตลาดของรัสเซีย จนทำให้การส่งออกสินค้าไทยประเภทต่างๆ ไปยังรัสเซียมีความจำกัด ด้านภาคเอกชนไทยก็มีความรู้เกี่ยวกับรัสเซียน้อยมาก และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำการค้ากับรัสเซียก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย นอกจากนั้นในการติดต่อกับรัสเซียในช่วงแรกๆ ยังมีความลำบาก เนื่องจากชาวรัสเซียมักใช้ภาษารัสเซียเท่านั้น

นอกจากปัญหาแหล่งข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับรัสเซียที่มีจำกัดในไทยแล้ว นักธุรกิจไทยยังประสบปัญหาทางด้านภาษาและการสื่อสาร เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่เข้าใจภาษารัสเซีย ขณะที่นักธุรกิจชาวรัสเซียส่วนใหญ่มักใช้ภาษารัสเซียในการสื่อสารมากกว่าการใช้ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากล

นอกจากนั้น การที่คนรัสเซียส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับไทยไม่มากนัก นอกเหนือจากการมองไทยว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม จึงถือเป็นอุปสรรคในการทำการค้าระหว่างกัน ดังนั้น ในการติดต่อทำการค้ากับรัสเซีย ผู้ส่งออกไทยจึงต้องมีล่ามซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษารัสเซีย เพื่อเตรียมเอกสารที่ใช้ในการส่งออกซึ่งมีหลายขั้นตอน ผู้ส่งออกไทยยังอาจต้องว่าจ้างบริษัทตัวแทนที่มีความชำนาญในการทำการค้ากับรัสเซีย รวมถึงเรียนรู้ระเบียบปฏิบัติ และขนบธรรมเนียมท้องถิ่นต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการประกอบธุรกิจกับรัสเซียให้ประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ผู้ประกอบการชาวรัสเซียจะมีปัญหาในเรื่องการสื่อสารภาษาอังกฤษด้วยคำพูด แต่จากการสัมภาษณ์ผู้นำเข้าชาวรัสเซีย พบว่าสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษผ่านการเขียนได้ค่อนข้างดี ดังนั้น อุปสรรคในประเด็นนี้จึงไม่ใช่อุปสรรคใหญ่ในการขยายปริมาณการค้าระหว่างประเทศมากนัก และในปัจจุบัน ข้อมูลเกี่ยวกับรัสเซียที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะด้านการค้าระหว่างประเทศก็ได้มีการรวบรวมและจัดทำเพิ่มมากขึ้นแล้ว สำหรับภาษารัสเซียในไทยก็เริ่มมีการเรียนการสอนแพร่หลายขึ้น เช่น มีการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนนักวิชาการ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับรัสเซีย และโครงการรัสเซียศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเตรียมบุคลากรด้านรัสเซียศึกษาให้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้น ประชาชนรัสเซียก็สามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น ปัจจัยดังกล่าวนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยลดทอนอุปสรรคทางการค้าระหว่างกันให้น้อยลงได้

ปัจจัยระยะห่างทางวัฒนธรรมอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาจากมรดกทางการเมืองของรัสเซีย กล่าวคือหากกล่าวถึงทัศนคติของคนไทยที่มีต่อสหภาพโซเวียต จะพบว่ามีความแตกต่างกันตามช่วงอายุและประสบการณ์ที่มีต่อสหภาพโซเวียต โดยทัศนคติต่อคำถามเดียวกันของบุคคลยุคหลังนั้นอาจแตกต่าง เนื่องจากมักหวงไปนึกถึงดินแดนแห่งความเป็นคอมมิวนิสต์¹⁶⁴ ทั้งนี้ความคิดดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติในแง่ลบที่คนไทยยังคงมีต่อรัสเซียนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ประสบการณ์การทำการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมีน้อยมาก และด้วยอุปสรรคความแตกต่างกันของความรู้สึกที่มีต่อกันในอดีตด้านระบอบการเมืองการปกครอง ทำให้ไทยและรัสเซียจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันทุกๆ ที่รัสเซียเป็นตลาดใหม่ที่ใหญ่ และมีศักยภาพสำคัญแห่งหนึ่งของโลก รวมทั้งเคยมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ซึ่งทำให้ตีความได้ว่าภาคเอกชน ทั้งเอกชนไทยและเอกชนรัสเซียต่างขาดความรู้ความเข้าใจในโอกาสการค้าขายซึ่งกันและกัน¹⁶⁵ อาจกล่าวสรุปได้ว่า อุปสรรคการค้าสำคัญของประเทศทั้งสองเป็นเพราะรัสเซียเป็นตลาดใหม่ รวมทั้งผู้ประกอบการชาวไทยยังขาดข้อมูลทางธุรกิจการค้าที่ถูกต้อง และขาดความคุ้นเคยกับรัสเซีย ประกอบกับภาคธุรกิจเอกชนไทยยังไม่ได้ให้ความสนใจในการขยายตลาดอย่างจริงจัง เนื่องจากไทยยังมีตลาดทางเลือกใหม่อื่นๆ ที่มีความสะดวกกว่า เช่น จีน และเวียดนาม เป็นต้น

ในการศึกษาปัจจัยระยะห่างทางวัฒนธรรม ผู้เขียนขอเสนอแทรกประเด็นเรื่องการลงทุนในกิจการร้านอาหารไทยในรัสเซีย เนื่องจากสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนอีกแง่มุมหนึ่ง การที่อาหารนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นชาตินั้นๆ ได้เป็นอย่างดี หากพิจารณาถึงพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวรัสเซียจะพบว่า ธรรมเนียมการรับประทานอาหารของคนรัสเซียแตกต่างจากคนไทยในเรื่องของความเผ็ด และอาหารที่มีรสจัด ดังนั้นจึงต้องมีการปรับรสชาติในเรื่องความเผ็ดให้ลดลงกว่าปกติ ไม่ให้จัดจ้านเท่ารสชาติของคนไทย นอกจากนั้น คนรัสเซียยังนิยมบริโภคอาหารรสจัดและอาหารแช่เย็น และไม่ค่อยได้บริโภคอาหารสด ใดๆ ก็ดี การที่อาหารไทยประเภทแกงที่มีกะทิ มีความมันคล้ายกับ นม เนย และครีม นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อาหารไทยประเภทนี้ได้รับความนิยมในรัสเซีย

การศึกษาพฤติกรรมการบริโภคของชาวรัสเซีย รวมถึงลักษณะการรับประทานอาหาร เพื่อจะได้ปรับปรุงรสชาติให้ถูกปากคนรับประทาน นับเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับธุรกิจร้านอาหารไทยในรัสเซีย จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านอาหารไทยในรัสเซีย พบว่าพื้นฐานการบริโภคของคนรัสเซียส่วนใหญ่จะมีความสุขกับการรับประทาน การใช้ชีวิต และการใช้จ่ายใช้สอย เนื่องจากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจรัสเซียมีแนวโน้มเติบโต

¹⁶⁴ ภราดร รังสิมาภรณ์, บทบาทของรัสเซียในเอเชียตะวันออกและโอกาสสำหรับประเทศไทย, (Online), Available from: <http://www.nidambell.net/ekonomiz/2005q1/article2005jan26p2.htm> (30 พฤศจิกายน 2554)

¹⁶⁵ ภราดร รังสิมาภรณ์ 2554.

อย่างต่อเนื่อง จนทำให้ชาวรัสเซียมีกำลังซื้อ และมีการบริโภคเกิดขึ้นได้เรื่อยๆ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสดีในการขยายธุรกิจสินค้าไทย และเป็นช่องทางที่ดีสำหรับธุรกิจอาหารไทยในรัสเซีย ทุกวันนี้มีร้านอาหารไทยในมอสโกประมาณ 10 ร้าน แต่มีเพียง 2-3 ร้านเท่านั้นที่มีพ่อครัวเป็นคนไทย ในขณะเดียวกัน การรับรู้ในเรื่องของความเป็นไทย และอาหารไทยในรัสเซียมีอัตราเพิ่มขึ้น เพียงแต่การเติบโตของร้านอาหารยังเกิดขึ้นน้อย ทั้งที่ข้อจำกัดในเรื่องการนำเข้าอาหารในรัสเซียมีน้อยกว่า หากเทียบกับหลายๆ ประเทศในยุโรป ซึ่งสิ่งนี้น่าจะเป็นช่องทางในการขยายโอกาสให้กับสินค้าไทย และผลิตภัณฑ์ของไทยได้อีกช่องทางหนึ่ง

ในปัจจุบัน ผู้นำเข้าอาหารไทยในรัสเซีย คือ ชาวรัสเซีย ชาวเวียดนามและชาวจีนที่เป็นเจ้าของตลาด ซึ่งถ้ามองในเรื่องของศักยภาพความเป็นไปได้ในการนำเข้าวัตถุดิบอาหารไทยในรัสเซีย ยังมีความเป็นไปได้สูงสำหรับนักธุรกิจไทย เพียงแต่ยังไม่มีคนริเริ่ม และไม่มีใครมองเห็นในจุดนี้ เพราะที่ผ่านมานักธุรกิจไทยอาจจะไม่ให้ความสำคัญกับรัสเซียมากนัก และมีมุมมองเกี่ยวกับข้อจำกัดของรัสเซียที่ทำให้เห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะเริ่มต้น รวมทั้งมีอีกส่วนหนึ่งมาจากความไม่มั่นใจในเรื่องความปลอดภัยในการลงทุน และยังติดภาพลักษณ์สภาพแวดล้อมของรัสเซียเมื่อครั้งยังเป็นสหภาพโซเวียตอยู่ นอกจากนั้น นักธุรกิจไทยยังไม่รู้จักช่องทางทางการค้าในรัสเซีย และไม่มีเครือข่ายกระจายสินค้า ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเข้าสู่ตลาดและขยายมูลค่าการค้าระหว่างกัน ประกอบกับการมีข้อจำกัดทางด้านภาษา ก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทางการค้าระหว่างกันได้

กล่าวโดยสรุป พบว่าอุปสรรคสำคัญทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียเกิดจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับรัสเซีย ทำให้ไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ด้านรัสเซียขึ้นในไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจและด้านเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ นอกจากนั้น นักธุรกิจไทยยังมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรัสเซียค่อนข้างจำกัด ไม่ทราบแหล่งหรือบุคคลที่ต้องติดต่อค้าขายด้วย และปัญหาด้านภาษาที่เป็นอุปสรรคในการติดต่อทางธุรกิจ เนื่องจากนักธุรกิจชาวรัสเซียไม่นิยมพูดภาษาอังกฤษ ในขณะที่นักธุรกิจไทยก็ไม่ค่อยรู้ภาษารัสเซีย ดังนั้นจึงทำให้การเจรจาทางธุรกิจต้องดำเนินการผ่านล่ามเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการทำธุรกรรมทางการค้า แต่ก็ประสบอุปสรรคเพราะไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของคู่เจรจาได้ทั้งหมด จนขาดความใกล้ชิดและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในปัจจุบันนับว่ามีจำนวนคนที่รู้ภาษารัสเซียและไทยในระดับที่ใช้การได้ในประเทศทั้งสองจำกัดมาก แม้จะมีการริเริ่มหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาต่างๆ ก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นอุปสรรคในด้านการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำธุรกิจ ซึ่งจำเป็นสำหรับการเข้าถึงและการสร้างตลาดสินค้าไทยในรัสเซีย โดยเฉพาะตลาดรัสเซียซึ่งเป็นตลาดใหม่

2. ปัจจัยระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ (A - Administrative Distance)

ลักษณะทางด้านระบบการบริหารนั้นครอบคลุมกฎหมาย นโยบาย สถาบันและองค์กรต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการทางการเมือง และมีการบังคับใช้ระบบดังกล่าวโดยอำนาจรัฐหรือรัฐบาล ที่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจในลักษณะข้ามพรมแดน ทั้งนี้ปรากฏออกมาในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเป็นสมาชิกภาพในองค์การระหว่างประเทศ การมีข้อตกลงทางการค้าร่วมกัน หรือการใช้เงินตราสกุลเดียวกัน เป็นต้น แม้ว่าปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบอาณานิคมและประเทศในอดีตสหภาพโซเวียตจะสิ้นสุดลง แต่ความสัมพันธ์ในรูปแบบของผู้ปกครองอาณานิคมและผู้อยู่ใต้ปกครอง และประเทศที่อยู่ภายใต้อำนาจของสหภาพโซเวียต ยังส่งผลต่อการค้าระหว่างประเทศใน 3 ลักษณะ คือ ความคุ้นเคยทางวัฒนธรรม ความคล้ายคลึงในระบบกฎหมาย และความคล้ายคลึงในด้านการบริหารและวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมีแบบแผนที่มีอิทธิพลมากกว่าผลกระทบในเชิงกายภาพ ทั้งความแตกต่างด้านขนาดและระยะห่างด้านภูมิศาสตร์ ดังนั้น ระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ ได้ส่งผลต่อนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล หรืออีกนัยหนึ่งนโยบายดังกล่าวสร้างอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศ¹⁶⁶

นโยบายของรัฐบาลทางด้านเศรษฐกิจ เช่น นโยบายการปกป้องทางการค้าจากภายนอกในอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผลประโยชน์หรือพลเมืองในวงกว้าง อุตสาหกรรมที่รัฐเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ และเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่มีความทันสมัย รวมทั้งมีความสามารถในการแข่งขัน อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ¹⁶⁷ อุตสาหกรรมดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในรูปแบบของการให้เงินอุดหนุน และกีดกันการนำเข้าสินค้า นอกจากนี้ นโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย ยังมีผลต่อแรงจูงใจในภาคธุรกิจเอกชนที่มีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในด้านการค้าและการลงทุนระหว่างกัน อีกทั้งนโยบายแทรกแซงตลาดและควบคุมราคาสินค้าต่างเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ควรนำมาประกอบการพิจารณา ระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์¹⁶⁸

2.1 พัฒนาการทางการเมืองของรัสเซียภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

เมื่อสหภาพโซเวียตได้ล่มสลายลง และบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย เขาต้องการนำการเปลี่ยนแปลงรัสเซียให้ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในเร็ววัน ภายใต้แนวนโยบายที่เน้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสหพันธรัฐ และมีระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีแบบตลาด โดยเขาได้ผลักดันการปฏิรูปแบบทุนนิยมอย่างรวดเร็ว¹⁶⁹ ด้วยเหตุนี้ เขาจึงพยายามใช้กลยุทธ์ทุกรูปแบบในการผลักดันมิติต่างๆ ของประเทศให้ดำเนินไปตามแนวทางนั้น อันเป็นที่มาของความขัดแย้งและการเผชิญหน้ากับฝ่าย

¹⁶⁶ Pankaj Ghemawat, 2007, p. 42-44.

¹⁶⁷ Pankaj Ghemawat 2007, p. 55.

¹⁶⁸ Pankaj Ghemawat 2007, p. 54-55.

¹⁶⁹ Paradorn Rangsimaporn, **Russia as an aspiring great power in East Asia: Perceptions and policies from Yeltsin to Putin**, (Basingstoke [England] ; New York : Palgrave Macmillan, 2009), p. 126.

อนุรักษ์นิยมภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งครองเสียงข้างมากในสภา และต้องการให้ประเทศเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้การเมืองรัสเซียในยุคเฮอร์ซึนเริ่มเต็มไปด้วยการเล่นพรรคเล่นพวก โดยเขาได้ดำเนินการทางการเมืองด้วยการแต่งตั้งคนใกล้ชิดเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญๆ

อย่างไรก็ตาม อดีตประธานาธิบดีเฮอร์ซึนสามารถจัดการควบคุมการเมืองของรัสเซียให้มีความมั่นคงได้พอสมควร และสามารถประคับประคองสังคมรัสเซียไม่ให้แตกสลายเป็นครั้งที่สองได้สำเร็จ¹⁷⁰ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ค.ศ. 1993 ไม่มีตำแหน่งรองประธานาธิบดี ดังนั้น ผู้ที่มีความสำคัญรองลงมาจากประธานาธิบดี คือนายกรัฐมนตรี และหากประธานาธิบดีไม่สามารถปฏิบัติงาน หรือตำแหน่งประธานาธิบดีว่างลง ผู้ที่จะเข้ารักษาการแทนคือผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั่นเอง ดังนั้น การที่เฮอร์ซึนจะแต่งตั้งผู้ใดให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จึงเป็นที่จับตามองอย่างมาก ในที่สุดวลาดีมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) คือ ผู้ที่อดีตประธานาธิบดีเฮอร์ซึนเลือกให้เป็นทายาททางการเมือง โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1999 ต่อมาในวันที่ 31 ธันวาคมปีเดียวกัน เฮอร์ซึนก็ได้ลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีก่อนที่จะครบวาระ จึงส่งผลให้นายกรัฐมนตรีปูตินในขณะนั้น รักษาการแทนประธานาธิบดีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กระทั่งการเลือกตั้งประธานาธิบดีได้สิ้นสุดลง

กล่าวได้ว่าในช่วงทศวรรษ 1990 การเมืองรัสเซียค่อนข้างขาดเอกภาพ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1991 เนื่องจากการแก่งแย่งอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ ซึ่งเกิดความไม่ชัดเจนของระบบการปกครอง ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญรัสเซียต่อมาเพื่อให้ประธานาธิบดีสามารถกุมอำนาจได้มากยิ่งขึ้น

เมื่อปูตินเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งรัสเซียในปี ค.ศ. 2000 เขามีเป้าหมายในการปฏิรูปเพื่อนำรัสเซียเข้าสู่แนวทางประชาธิปไตยและระบบเศรษฐกิจแบบตลาด รัสเซียปัจจุบันปกครองในระบอบกึ่งประธานาธิบดีและกึ่งรัฐสภา (Semi-Presidential and Parliamentary System) มีนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลในการบริหารประเทศภายใต้การกำกับของประธานาธิบดี อันเป็นการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ให้กับอดีตประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน ในการใช้เครือข่ายอุปถัมภ์จากบุคคลใกล้ชิด ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฝีมือและไว้เนื้อเชื่อใจได้ให้เข้าร่วมงานบริหารประเทศด้านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่าการบริหารงานของเขาจะเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดไว้

ปูตินมีแนวคิดที่ค่อนข้างเป็นแบบอำนาจนิยม เพราะเขาเห็นว่าการใช้วิธีของอำนาจนิยมนั้น โดยธรรมชาติแล้วเหมาะสมกับรัสเซีย และเป็นประโยชน์ต่อนโยบายและเป้าหมายทางเศรษฐกิจอีกด้วย ซึ่งแนวคิดการรวม

¹⁷⁰ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, การเมืองการปกครองรัสเซีย, (กรุงเทพฯ: วาสนา, 2550), หน้า 101.

อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของปูตินนั้น ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งที่เขาดำรงตำแหน่งเป็นรองหัวหน้าสำนักประธานาธิบดีแล้ว เนื่องจากในตอนนั้นเขาได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ประสานงานกับผู้นำท้องถิ่นและผู้ว่าการเขตปกครองต่างๆ¹⁷¹ ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจากสมัยการบริหารงานของเยลต์ซิน ที่ไม่ค่อยก้าวกล้าการบริหารการปกครองของบรรดาเขตปกครองต่างๆ มากมายนัก และมีแนวนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ปูตินเห็นว่านโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของอดีตประธานาธิบดีเยลต์ซินมีความบกพร่องหลายประการ ประการสำคัญที่สุด คือ แต่ละท้องถิ่นจะได้รับอิทธิพลจากมอสโกแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับความสามารถและอำนาจในการต่อรองกับผู้นำท้องถิ่นนั้นๆ จนในบางครั้งท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลมากกว่าเห็นว่ามอสโกกำลังอ่อนแอ เพราะต้องยอมรับในเงื่อนไขที่ตนได้ขอไปทุกอย่าง เช่น การขอลดอัตราภาษีและลดการส่งรายได้ของท้องถิ่นให้กับรัฐบาลกลาง ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะแข่งขันกับมอสโก ส่วนเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองก็ต้องปฏิบัติตามกฎที่มอสโกวางไว้อย่างเคร่งครัด จนทำให้ท้องถิ่นเสียโอกาสในการพัฒนาและหมดความน่าเชื่อถือลง จากปัญหาดังกล่าวปูตินจึงมีแนวคิดที่จะปฏิรูปการบริหารท้องถิ่นของส่วนกลางเสียใหม่ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความเสมอภาคแก่ท้องถิ่น ที่ไม่มีอำนาจในการต่อรอง และรักษากฎระเบียบของส่วนกลาง¹⁷²

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น เมื่อปูตินได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี เขาได้จัดการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางมากยิ่งขึ้น และสามารถเข้าไปจัดการสาธารณรัฐภายในต่างๆ ได้มากขึ้น ทั้งนี้การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางดังกล่าว ได้กระทำด้วยการเพิ่มการปกครองส่วนภูมิภาคเข้าไปในระบบการปกครองของรัสเซีย และเพิ่มการควบคุมทางทหาร โดยให้อำนาจบัญชาการไปขึ้นตรงกับประธานาธิบดี¹⁷³

การที่ปูตินสามารถรวมอำนาจทางการปกครอง โดยเพิ่มการปกครองส่วนภูมิภาคเข้าไปในโครงสร้างการบริหารประเทศ และสามารถใช้อำนาจทางการทหารในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ทำให้เขามีอำนาจเพิ่มขึ้นอย่างมาก แม้จะมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเขาก่อนข้างรวบอำนาจ จนทำให้ประชาธิปไตยของรัสเซียไม่สามารถพัฒนาไปได้มากนัก แต่วิธีการดังกล่าวได้ปรากฏชัดว่าทำให้ปูตินสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดระเบียบต่างๆ ในสาธารณรัฐภายในให้เกิดความเรียบร้อยได้

นอกจากนั้น การที่ปูตินมีแนวคิดอำนาจนิยมและมีการบริหารงานแบบเผด็จการอำนาจนิยม ผ่านการทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าอยู่ภายใต้การปกครองของส่วนกลาง การเพิ่มการควบคุมทางการทหาร โดยให้อำนาจบัญชาการขึ้นกับประธานาธิบดี และด้วยการเป็นเผด็จการอำนาจนิยมของปูติน ล้วนทำให้แนวทางประชาธิปไตย

¹⁷¹ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, หน้า 117.

¹⁷² มานะ สุขเจริญ, รัสเซียยุคปูติน, (กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 50-51.

¹⁷³ Richard Sakwa, **Russian politics and society**, (London: Routledge, 2008), p. 165.

ในช่วงของปูตินไม่ใช่เสรีประชาธิปไตย แต่เป็นเพียงประชาธิปไตยจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะสถาบันทางการเมืองที่มีไว้เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยต่างอ่อนแอและถูกแทรกแซงได้ง่าย ระบบการเลือกตั้ง ประชาสังคม และหลักนิติรัฐ ไม่ได้รับการพัฒนา นอกจากนั้น ฝ่ายบริหารในระดับประเทศก็มีอำนาจสูง และตัวประธานาธิบดียังได้พยายามเพิ่มอำนาจให้กับตนเอง จนสื่อมวลชนขาดเสรีภาพเป็นอย่างมาก¹⁷⁴

การบริหารประเทศของปูตินมีความพยายามรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยผ่านสายสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มนักธุรกิจการเมือง กลุ่มอำนาจเก่าของอดีตประธานาธิบดีเยลต์ซิน และกลุ่มฝ่ายความมั่นคง ในขณะเดียวกัน ปูตินก็พยายามสร้างเครือข่ายของตนเองไปพร้อมๆ กัน การรวมศูนย์อำนาจอย่างมั่นคงของปูตินดังกล่าว ดำเนินการผ่านการสร้างคณะที่ปรึกษาที่จงรักภักดี มีการเพิ่มอำนาจของส่วนกลางในการบริหารดูแลท้องถิ่น และควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองในสภาดูมา (Duma) อย่างใกล้ชิด นอกจากนั้นยังทำให้รัสเซียเปลี่ยนจากระบบพรรคการเมืองแบบหลายพรรค ไปสู่ระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดียวเพื่อง่ายต่อการควบคุม และมีการเลือกบังคับใช้กฎหมายตามที่ปูตินต้องการ จนกลายเป็นเผด็จการที่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในแง่ของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างการรวมศูนย์อำนาจของปูตินดังกล่าว ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ากฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ที่ปูตินสร้างขึ้น มีลักษณะที่ไม่พัฒนาตามแนวทางประชาธิปไตย และต่อต้านเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบตะวันตก ความพยายามที่จะสร้างรัฐให้มีอำนาจสูงสุดตามท่าทีของปูติน จึงกลายเป็นการสร้างอำนาจสูงสุดให้ตัวประธานาธิบดีมากกว่า ดังนั้น แม้ว่าการพัฒนาให้เกิดแนวทางเสรีประชาธิปไตยภายใต้การบริหารงานของปูตินจะมีน้อย แต่เนื่องจากการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมกลับมีสูงกว่า เหตุนี้ประชาชนจึงพอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และยอมรับการบริหารงานของปูตินได้¹⁷⁵

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ปูตินจะไม่ได้ล้มล้างการเลือกตั้ง หรือทำลายสถาบันทางการเมือง แต่ภายใต้การบริหารประเทศของเขา ประชาธิปไตยกลับล้มเหลวอย่างชัดเจน เนื่องจากปูตินใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างกว้างขวางเข้าครอบงำฝ่ายบริหาร และใช้อำนาจเข้าควบคุมกระบวนการเลือกตั้ง เพื่อให้ได้เสียงข้างมากสนับสนุนตนเองอย่างมั่นคง การเมืองรัสเซียในยุคปูตินจึงไม่ใช่การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีความเสมอภาค แต่เป็นวิธีการวางแผนจากระบบรัฐการที่ปิดกั้น นั่นคือการนำเอาระบบรัฐการกลับฟื้นคืนมาอีกครั้ง หลังจากล่มสลายไปในยุคคอมมิวนิสต์ ทั้งการบริหารประเทศของปูตินในสมัยแรกมีลักษณะของผู้นำในระดับสูง หรือประมุขแห่งรัฐ โดยได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากระบบรัฐการ และระบบรัฐนี้กลายเป็นตัวแสดงสำคัญในกระบวนการทางการเมือง

¹⁷⁴ Michael McFaul and Kathryn Stoner-Welss (Editors), **After the Collapse of Communism: Comparative Lessons of Transition**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), pp. 68-74.

¹⁷⁵ Cameron Ross, **Russian Politics under Putin**, (Manchester: Manchester University Press, 2004), pp. 95-124.

และกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสาธารณรัฐต่างๆ ที่รัสเซียปกครอง จนทำให้ระบบราชการในสมัยการบริหารงานของปูตินเข้มแข็งและมั่นคง¹⁷⁶

การปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมของปูติน ทำให้เขาถูกสร้างภาพลักษณ์ในลักษณะ “ผู้อุปถัมภ์แห่งรัฐ (The Patron of State)”¹⁷⁷ การเมืองภายใต้ระบอบปูตินอุปถัมภ์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงผู้ได้รับการแต่งตั้งทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงข้าราชการฝ่ายบริหาร ข้าราชการที่มาจากการเลือกตั้ง ข้าราชการประจำ ผู้นำทางธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน บุคคลเหล่านี้ล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลการตัดสินใจส่วนตัวของเขาทั้งสิ้น ดังนั้น ปูตินจึงกลายเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ขับเคลื่อนกลไกของรัฐและเป็นแหล่งที่มาของรายได้และสิทธิพิเศษ

กล่าวโดยสรุป สหภาพโซเวียตภายใต้การบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์ ที่มีแนวทางการบริหารและการวางแผนมายาวนานกว่า 70 ปี ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนชาวโซเวียตโดยตรง โดยมีการกวาดล้างผู้ที่ไม่เห็นด้วยทางด้านการเมือง และประชาชนก็มีความเป็นอยู่ค่อนข้างยากลำบาก จึงเกิดกระแสต่อต้านรัฐบาลที่ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้ว่าคอร์บาชอฟจะมีความพยายามในการปฏิรูปสหภาพโซเวียต แต่กลับทำให้สถานการณ์ต่างๆ แย่ลงไปกว่าเดิมโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายกลาสนอสต์และเปเรสตรอยกาได้กลายเป็นปัจจัยที่นำโซเวียตไปสู่การล่มสลาย ต่อมาภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นในรัสเซีย ปี ค.ศ. 1991 กลุ่มอำนาจทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ได้เกิดการแก่งแย่งอำนาจกัน และเกิดความวุ่นวายทางการเมือง จนเมื่อเวลาตีมีร์ ปูติน ได้ขึ้นเป็นผู้นำของประเทศ เขาได้ปฏิรูประบบการบริหารงานของรัฐ ลดขั้นตอนของระบบราชการ สร้างกลไกการใช้กฎหมายที่สมบูรณ์ เป็นต้น จนทำให้การเมืองมีเสถียรภาพมากขึ้น ทั้งนี้โดยอำนาจในการบริหารประเทศส่วนใหญ่ตกเป็นของประธานาธิบดี ที่มีการรวบอำนาจเข้าสู่ตัวประธานาธิบดีมากยิ่งขึ้น เช่น เพิ่มการปกครองส่วนภูมิภาคเข้าไปในโครงสร้างการบริหารประเทศ และยังสามารถใช้อำนาจทางการเมืองในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นต้น จนทำให้ประชาธิปไตยของรัสเซียไม่สามารถพัฒนาไปได้มากนัก

2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ระหว่างไทยกับรัสเซีย

ปัจจัยที่เป็นระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ อันส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย ได้แก่ ระบบราชการของรัสเซียยังคงมีความล่าช้า มีความซ้ำซ้อนและไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล การมีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งกฎเกณฑ์ของทางราชการก็เปลี่ยนแปลงบ่อย สุลกากรในแต่ละพื้นที่ที่ปฏิบัติงานโดยไม่ใช้มาตรฐานเดียวกัน นอกจากนั้น การส่งออกสินค้าไปยังรัสเซียก็ต้องมีเอกสารประกอบมากมาย รวมทั้งต้องขอ

¹⁷⁶ Cameron Ross 2004, pp. 135-142.

¹⁷⁷ Richard Sakwa 2008, p. 179-183.

อนุญาตในหลายขั้นตอน จนทำให้การนำระบบคอมพิวเตอร์และระบบสารสนเทศ เข้าไปช่วยในการจัดการเป็นไปได้ค่อนข้างยาก ด้วยปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความยุ่งยากในการการค้ากับรัสเซีย และเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการไทยบางส่วนยังคงไม่กล้าตัดสินใจทำการค้าด้วย ถึงแม้จะมองว่ารัสเซียเป็นประเทศที่มีศักยภาพมากก็ตาม

การที่รัสเซียมีลักษณะการการค้าที่เป็นแบบเฉพาะตัว ทำให้การมีเครือข่ายที่ชำนาญเฉพาะในการทำการค้าสินค้าประเภทนั้นๆ เป็นเรื่องสำคัญมาก ดังนั้น การติดต่อการค้ากับรัสเซียควรติดต่อกับผู้ประกอบการชาวรัสเซียที่มีความชำนาญเฉพาะดังกล่าว จึงจะช่วยเอื้อประโยชน์ให้มากกว่า เนื่องจากถ้าติดต่อทำการค้ากับพ่อค้าคนกลางรายใหม่ๆ โอกาสที่ผู้ส่งออกจะสามารถเจาะตลาด และเพิ่มยอดขายสินค้าในรัสเซียจะเป็นไปได้ค่อนข้างยาก หรืออาจทำได้แต่อาจใช้เวลาและมียอดทุนแพงกว่า

นอกจากนั้น รูปแบบการดำเนินธุรกิจของรัสเซียยังขาดความเป็นสากล อีกทั้งกฎระเบียบและพิธีการด้านศุลกากรของรัสเซียก็มีความยุ่งยากซับซ้อน และไม่โปร่งใส อันเป็นผลให้เสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย ซึ่งมีผลต่อต้นทุนสินค้า ประกอบกับการที่รัสเซียกำหนดรายการสินค้าหลายประเภทต้องผ่านกระบวนการด้านมาตรฐานสินค้าและหนังสือรับรอง (standard & certification) ตลอดจนมีข้อกำหนดในเรื่องป้ายฉลากสินค้าที่มีรายละเอียดมาก ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคทางการค้าประการสำคัญ ทั้งนี้รวมทั้งการที่รัสเซียเป็นตลาดเปิดใหม่ที่ระบบโครงสร้างทางธุรกิจยังไม่สมบูรณ์ และกฎระเบียบของรัฐก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้ง และยังขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติอีกด้วย

โดยภาพรวมแล้ว ปัญหาที่นักธุรกิจไทยยังต้องประสบเมื่อทำธุรกิจกับรัสเซียก็คือ ความไม่สะดวกจากกฎระเบียบที่ยุ่งยาก และการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ภาครัฐที่มีค่อนข้างบ่อย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องคอร์รัปชันและธรรมาภิบาลของบริษัท การไม่มีการควบคุมราคาสินค้าที่ดี ตลาดเป็นของผู้ขายมากกว่าผู้ซื้อ โดยการตั้งราคาสินค้ายังคงขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ขาย และความไม่ปลอดภัยสำหรับชาวต่างชาติ เนื่องจากยังคงมีกลุ่มชาตินิยมหัวรุนแรงอาศัยอยู่มากในรัสเซีย เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยอุปสรรคในการการค้ากับรัสเซียทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาเรื่องการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย จะพบว่าได้เกิดขึ้นและดำเนินไปบนพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจของรัสเซียเป็นสำคัญ โดยเฉพาะระบบการเมืองของรัสเซียได้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบการค้าระหว่างทั้งสองประเทศ เนื่องจากระบบการเมืองการปกครองของรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตในอดีต ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง และส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศอย่างเห็นได้ชัด สภาพการณ์ดังกล่าวแตกต่างจากไทยที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานการปกครองระบบเสรี

ประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม รูปแบบการค้าของไทยกับรัสเซียก็ได้ปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากทาง รัสเซียได้ดีมาโดยตลอด

ปัญหาจากมรดกทางการเมืองของรัสเซีย ถิ่นนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทางการค้า ระหว่างไทยกับรัสเซีย โดยทัศนคติของคนไทยที่มีต่อรัสเซียจะมีความแตกต่างกัน และทำให้ย้อนนึกถึงสหภาพโซเวียตหรือการปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ในอดีต

สิ่งเหล่านี้ส่งผลทำให้ประสบการณ์การทำการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมีน้อยมาก ด้วยอุปสรรคความแตกต่างทางระบบการบริหารและระบบการเมืองในอดีต ดังนั้น ไทยและรัสเซียจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้ซึ่งกันและกันทุกๆ ที่รัสเซียเป็นตลาดใหม่ที่ใหญ่และมีศักยภาพสำคัญแห่งหนึ่ง และภาคเอกชนไทยและภาคเอกชนรัสเซียก็น่าจะยังขาดความรู้ความเข้าใจในโอกาสการค้าขายซึ่งกันและกัน

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ มาตรฐานของสินค้าในด้านความปลอดภัยของอาหาร ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการส่งออกสินค้าทางการเกษตรและสินค้าทางการประมง ในแง่ของการส่งออกสินค้าอาหารทะเลไปยังรัสเซีย ถึงแม้กฎเกณฑ์การนำเข้าสินค้าเข้ารัสเซียส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางด้านอาหารของกลุ่มประเทศในสหภาพยุโรป แต่รัสเซียจะมีกฎระเบียบบางข้อที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าสินค้าอาหารและอุปโภคบริโภคแตกต่างจากกฎของสหภาพยุโรป ดังนั้น ผู้ส่งออกสินค้าประเภทอาหารจะต้องศึกษาเรื่องใบรับรองคุณภาพทางด้านอาหารของรัสเซียให้ละเอียดถี่ถ้วน ก่อนที่จะดำเนินการส่งออกสินค้า

นอกจากนั้น รัสเซียมีการใช้ระบบโควตาภาษี (Tariff Quotas) สำหรับการนำเข้าสินค้าบางรายการ เช่น เนื้อวัว เนื้อหมู และเนื้อไก่ (รัสเซียเคยใช้โควตาภาษีสำหรับการนำเข้าสินค้าน้ำตาล แต่ได้ยกเลิกไปแล้ว เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 2005) โดยในปี ค.ศ. 2006-2009 รัสเซียได้กำหนดทั้งโควตาสำหรับการนำเข้าสินค้าเนื้อวัวแช่แข็ง โควตาสำหรับการนำเข้าเนื้อหมู และโควตาการนำเข้าเนื้อไก่ ซึ่งประเทศไทยยังไม่มีโควตาส่วนนี้ ซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดสรรโควตาการนำเข้าสินค้าสำหรับประเทศต่างๆ คือ กระทรวงพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าของรัสเซีย

สำหรับมาตรการด้านสุขอนามัยนั้นถือเป็นมาตรการที่มีใช้ภาษีที่สำคัญ ซึ่งก็เป็นอุปสรรคต่อการนำเข้าสินค้าเกษตรไปยังรัสเซียเช่นกัน ทั้งนี้รัฐบาลรัสเซียได้ออกกฎหมายห้ามนำเข้าสินค้าเกษตรจากหลายประเทศและหลายประเภทสินค้า เช่น สินค้าเกษตรหลายชนิดจากโปแลนด์ ปลาแซลมอนจากนอร์เวย์ และเนื้อวัวและเนื้อสัตว์จากบราซิลและอาร์เจนตินา โดยอ้างว่าสินค้านี้มีสิ่งเจือปน หรือปริมาณของสารตกค้างเกินกว่าปริมาณพีดานที่รัฐบาลรัสเซียกำหนดการบริการของสหพันธ์สำหรับการเฝ้าระวังทางสัตวแพทย์และสุขอนามัยพืช (Federal Service for Veterinary and Phytosanitary Surveillance) ภายใต้กระทรวงเกษตร เป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่

เสนอรัฐบาลรัสเซียให้พิจารณาออกกฎระเบียบห้ามนำเข้าสินค้า และหน่วยงานดังกล่าวได้แจ้งกฎระเบียบในเรื่องความปลอดภัยของการใช้สารฆ่าแมลงและสารเคมีเกษตร ในผลิตภัณฑ์อาหารที่ทำมาจากพืชและผักที่จะนำเข้าประเทศรัสเซีย โดยกำหนดให้การนำเข้าผลิตภัณฑ์อาหารดังกล่าว ต้องมีการแนบเอกสารชี้แจงข้อมูลประเภทของสารฆ่าแมลงและสารเคมี ที่ใช้ในการปลูกและจัดเก็บพืชและผัก ในการผลิตผลิตภัณฑ์อาหารที่จะนำเข้าประเทศรัสเซีย รวมทั้งวันเวลาที่มีการใช้สารฆ่าแมลงและสารเคมีดังกล่าวครั้งสุดท้าย ผลิตภัณฑ์อาหารที่ไม่มีเอกสารข้อมูลดังกล่าวจะไม่สามารถนำเข้ารัสเซียได้ และผลิตภัณฑ์อาหารที่ทำมาจากพืชและผัก ที่มีการใช้สารฆ่าแมลงและสารเคมีในการปลูก จะต้องได้รับการรับรอง/การจดทะเบียนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศที่เป็นแหล่งปลูกพืชและผักนั้น มิฉะนั้นผลิตภัณฑ์อาหารดังกล่าวจะไม่สามารถนำเข้ารัสเซียได้ และตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ. 2007 เป็นต้นไป รัสเซียกำหนดให้ข้าวที่จะนำเข้าทุกครั้ง ต้องมีหนังสือรับรองความปลอดภัยด้านอาหาร ที่ออกโดยหน่วยงานที่ได้รับการรับรองจากรัสเซีย ซึ่งก่อนหน้านี้รัสเซียไม่เรียกร้องใบรับรองคุณภาพข้าวนำเข้าจากไทย

กล่าวโดยสรุป กฎระเบียบข้อบังคับและกฎเกณฑ์ทางการค้าของรัสเซีย ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย และมีผลโดยตรงต่อการวางแผนทางด้านการค้าระหว่างกันในระยะยาว นอกจากนั้นในรัสเซียยังมีมาเฟียและการค้ายาเสพติด ซึ่งถือเป็นอีกระบบหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ จนทำให้เกิดการขาดกลไกที่โปร่งใส มีระบบอุปถัมภ์และระบบพรรคพวก ปัจจัยนอกระบบเหล่านี้ทำให้การค้ากับรัสเซียขาดระบบการจัดการ และกฎระเบียบที่แน่นอนและแน่ชัด อีกทั้งในด้านระบบภาษียังไม่เป็นสากล และขั้นตอนการส่งออกและนำเข้าสินค้าของรัสเซียก็ยังไม่มีความไม่ยืดหยุ่น ยิ่งไปกว่านั้น การคอร์รัปชันยังถือเป็นปัญหาหลักของระบบรัฐและการบริหาร เนื่องจากไม่มีความโปร่งใสและไม่มีการสร้างกลไกใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นมรดกตกทอดมาจากสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้ ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ หรือขั้นตอนต่างๆ ที่จะทำให้งานเร็วขึ้นหรือช้าลงในด้านการดำเนินกิจการใดๆ ได้ รวมทั้งในภาคการค้าและธุรกิจระหว่างประเทศ โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่าปัจจัยระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ ได้สะท้อนมรดกทางการบริหารของรัสเซีย ตั้งแต่ครั้งจักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต นั่นคือมรดกทางการเมืองการบริหารได้สั่งสมมา และถ่ายทอดสู่โครงการทางการบริหารการปกครองในระดับต่างๆ และในยุคเปลี่ยนผ่านผู้นำต่างๆ ของรัสเซียต่อมา

3. ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ (G- Geographical Distance) ของรัสเซีย

ภูมิศาสตร์ในที่นี้หมายถึงระยะห่างทางกายภาพ อันหมายถึงที่ตั้งและพรมแดนที่ติดต่อกันทั้งทางบกและทางน้ำ ภูมิประเทศ รวมถึงสภาพภูมิอากาศ พิกัดพื้นที่เวลา (Time zone) ทางออกทะเล สาธารณูปโภคทางด้านท่าเรือ จุดตรวจ จุดขนถ่ายสินค้า เส้นทางคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร ซึ่งองค์ประกอบทางด้านภูมิศาสตร์เหล่านี้

มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อปฏิสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในลักษณะข้ามพรมแดน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และส่วนน้อยเป็นกระบวนการแทรกแซงจากการกระทำของมนุษย์¹⁷⁸

โดยพื้นฐานแล้ว ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละประเทศย่อมส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยลักษณะทางภูมิศาสตร์จะครอบคลุมประเด็นสำคัญ 4 ประเด็น อาทิ ระยะห่างหรือลักษณะทางกายภาพ การไม่มีพรมแดนประชิดกัน ความแตกต่างของช่วงเวลาและสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบที่เห็นได้อย่างชัดเจนของระยะห่างทางภูมิศาสตร์ที่ห่างไกลกัน ก็คือจะส่งผลกระทบต่อต้นทุนการคมนาคมขนส่งที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งมีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศ อีกทั้งระยะห่างทางกายภาพย่อมเพิ่มต้นทุนทางด้านการติดต่อสื่อสารเช่นเดียวกับต้นทุนการคมนาคมขนส่ง¹⁷⁹ ต้นทุนในการขนส่งถือเป็นปัจจัยลำดับต้นๆ สำหรับที่ภาคเอกชนให้ความสำคัญ และมักส่งผลกระทบต่ออย่างมากทางด้านตัวสินค้ามากกว่าด้านการลงทุน ในทางตรงกันข้ามต้นทุนในการติดต่อสื่อสารจะมีผลต่อการลงทุนจากต่างประเทศมากกว่า ส่วนประเด็นอื่นๆ เช่น สภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศ อาจส่งผลกระทบต่อรสนิยมในการเลือกสินค้าอุปโภคและบริโภคที่แตกต่างกันออกไป ในขณะที่ผลกระทบทางภูมิศาสตร์ ที่มีต่อการลงทุนในลักษณะข้ามพรมแดนไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ระยะห่างทางด้านกายภาพสามารถสร้างผลกระทบเชิงลบต่อการเคลื่อนย้ายทุนและการค้าได้¹⁸⁰

รัสเซียเป็นประเทศที่มีขนาดพื้นที่มากที่สุดในโลก การขนส่งสินค้าไปรัสเซียจึงทำได้หลายทางทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ แต่การจะเลือกส่งสินค้าทางใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของสินค้าและปริมาณการส่งออก รวมทั้งต้นทุนการขนส่งสินค้าเป็นสำคัญ และการขนส่งสินค้านั้นจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของสินค้าเป็นหลัก โดยจะต้องไม่เกิดการสูญเสียคุณภาพสินค้าในระหว่างการขนส่ง เช่น สินค้าประเภทผักสด ผลไม้ และกล้วยไม้ จะใช้วิธีการขนส่งทางอากาศส่งตรงไปยังรัสเซีย หรือการมีแหล่งพักสินค้าที่สำคัญในยุโรป คือเนเธอร์แลนด์ซึ่งเป็นแหล่งนำเข้าดอกไม้สดที่ใหญ่ที่สุดในโลก รองลงมาคือเบลเยียมและเยอรมนีตามลำดับ สำหรับการขนส่งสินค้าประเภทอื่นที่มีอายุยาวนาน ที่ต้องไม่มีการสูญเสียคุณภาพในระหว่างการขนส่ง และที่มีปริมาณการส่งออกมาก โดยบรรจุในตู้คอนเทนเนอร์ เหล่านี้จะต้องใช้วิธีการขนส่งทางทะเล

3.1 เส้นทาง การขนส่งสินค้าจากไทยไปรัสเซีย

การขนส่งสินค้าจากไทยไปรัสเซียมักจะใช้การขนส่งทางทะเลเป็นหลัก โดยมีทั้งเส้นทางที่ส่งผ่านท่าเรือของรัสเซียโดยตรง ขณะที่บางเส้นทางอาจขนส่งผ่านประเทศอื่นก่อน หลังจากนั้นจึงขนส่งทางบกเข้าไปยังรัสเซีย การขนส่งสินค้าเข้าไปยังรัสเซียซึ่งเป็นประเทศที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ผู้ส่งออกจึงต้องเลือกว่าจะขนส่งสินค้าไปยังทิศ

¹⁷⁸ Pankaj Ghemawat 2007, p. 53.

¹⁷⁹ Pankaj Ghemawat, 2007, p. 44-45

¹⁸⁰ Pankaj Ghemawat, 2007, p. 53.

ตะวันตกหรือทางตะวันออกของประเทศ โดยขึ้นอยู่กับว่าปลายทางของสินค้านั้นอยู่ที่ใด เส้นทางขนส่งสินค้าทางเรือโดยตรงไปยังรัสเซียอาจสรุปได้ ดังนี้

เส้นทางแรก ทิศตะวันออกไปยังท่าเรือวลาดีวอสต็อก (Vladivostok) ในรัสเซีย โดยเป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด และเป็นที่ยอมรับมาก จากประเทศไทยจะผ่านไปทางทะเลจีนใต้ ทะเลจีนตะวันออกและทะเลญี่ปุ่น เมื่อสินค้าถึงท่าเรือวลาดีวอสต็อกจะมีคลังเก็บสินค้ารอการกระจายสินค้าไปยังภายในรัสเซีย โดยเน้นการกระจายสินค้าทางตะวันออก แต่ถ้าต้องเข้าไปมอสโก จะใช้เส้นทางรถไฟทรานส์ไซบีเรีย (Trans-Siberia) ระยะทาง 9,288.2 กิโลเมตร ระยะเวลา 6 วัน 5 ชั่วโมง¹⁸¹ และเส้นทางนี้ใช้เวลาเดินทางทั้งหมด 6 วัน จากประเทศไทยไปถึงท่าเรือวลาดีวอสต็อกเท่านั้น ดังนั้น ถ้ารวมระยะเวลาขนส่งทั้งหมด โดยไม่รวมการจัดการทางด้านศุลกากรแล้ว จะมีระยะเวลาขนส่งจากประเทศไทยไปถึงเมืองมอสโกประมาณ 13 วัน

เส้นทางที่สอง ทิศตะวันตกไปยังท่าเรือเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St. Petersburg) ในรัสเซีย เส้นทางนี้ใช้ระยะเวลานานที่สุดประมาณ 21 วัน ซึ่งเป็นระยะทางที่ไกลที่สุดคือประมาณ 10,300 ไมล์ โดยจะผ่านทะเลแดง ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทะเลบอลติก ท่าเรือนี้จะใกล้กับกรุงมอสโกมากที่สุด โดยการขนส่งจากเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กไปยังมอสโก จะใช้เส้นทางรถไฟซึ่งใช้เวลาเดินทางประมาณ 10 ชั่วโมง ที่มีระยะห่างระหว่างเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กไปมอสโกประมาณ 710 กิโลเมตร¹⁸²

โดยทั่วไปแล้ว การขนส่งทางทะเลไปยังท่าเรือ St. Petersburg อาจใช้เวลาทั้งหมดถึงประมาณ 45 วัน นับแต่การเตรียมของออกจนถึงขั้นตอนศุลกากร และพิธีการอื่นๆ เมื่อสินค้าเดินทางไปถึงเมืองท่าปลายทางแล้ว บริษัทเรือจะมีกำหนดระยะเวลาที่จะเก็บสินค้าไว้กับบริษัทเรือได้ 3 วัน หลังจากนั้นจะคิดค่าเก็บสินค้าซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละบริษัทเรือ ปัจจุบัน การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียจะกำหนดราคาสินค้าเป็นราคาที่รวมค่าขนส่ง (Free On Board-F.O.B.) ซึ่งทำให้ผู้ซื้อรัสเซียเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายทางการขนส่งสินค้าและภาษีต่างๆ ในการนำสินค้าเข้าไปยังรัสเซีย

3.2 การวิเคราะห์ปัจจัยระยะห่างทางภูมิศาสตร์ระหว่างไทยกับรัสเซีย

ในอดีตสินค้าไทยจะส่งไปยังพ่อค้าคนกลางก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรป เช่น เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม และเยอรมนี และในบางกรณีก็มีสิงคโปร์และมาเลเซียเป็นพ่อค้าคนกลางเบื้องต้นก่อน ต่อมา เมื่อชาวรัสเซียเริ่ม

¹⁸¹ The Trans-Siberian Route, [Online]. 2011. Available from: www.waytorussia.net/TransSiberian/Route.html [19 ตุลาคม 2554].

¹⁸² Trains between Moscow and St. Petersburg, Russia: Timetable, Schedules, and Prices, [Online]. 2011. Available from: <http://www.waytorussia.net/Transport/Timetables/MoscowPetersburg.html> [19 ตุลาคม 2554].

เข้าใจการค้า และเห็นความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศ จึงมีการออกมาค้าขายกับชาวต่างชาติมากยิ่งขึ้น รวมถึงการเปิดประเทศแบบเสรีให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปทำกิจการในประเทศ เหตุนี้จึงทำให้เริ่มมีการส่งสินค้าโดยตรงจากประเทศไทยไปยังรัสเซีย ซึ่งจะเห็นว่าปริมาณการส่งออกปรัสเซียเมื่อเปรียบกันแล้ว ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการส่งออกปสหภาพยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา

ในการขนส่งผักและผลไม้สด ผู้ส่งออกจะใช้บริการสายการบินเพื่อขนส่งจากประเทศไทยบินตรงไปยังรัสเซีย ส่วนการขนส่งข้าว และสัตว์ประดกระป๋อง รวมถึงอาหารทะเลแช่แข็งนั้น ผู้ส่งออกจะใช้บริการขนส่งทางทะเล ทั้งขนส่งทางตรงไปยังรัสเซีย และขนส่งทางอ้อมโดยผ่านปทางสหภาพยุโรป แล้วจึงใส่รถบรรทุกเข้าไปในรัสเซีย สำหรับการขนส่งตรงไปยังรัสเซีย นั้นจะไปทางท่าเรือที่สำคัญ 2 แห่ง คือ ท่าเรือวลาดิวอสต็อก และท่าเรือเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กทางด้านการกระจายสินค้า มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมอสโก และกระจายสินค้าไประหว่าง 78 ภูมิภาคของรัสเซีย ส่วนการที่สินค้าจะขึ้นที่ท่าเรือใดนั้น ผู้ประกอบการจะคำนึงถึงเรื่องต้นทุนการขนส่งสินค้า และเมืองที่ต้องการกระจายสินค้าเป็นหลัก

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่อยู่ห่างไกลกัน จึงทำให้การเดินทางและขนส่งระหว่างไทยกับรัสเซียในอดีตเน้นไปทั้งทางเรือ และทางอากาศโดยสายการบินแอร์โรฟลอตเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน การเดินทางขนส่งมีหลากหลายเส้นทางที่ผู้ประกอบการชาวไทยสามารถเลือกวิธีที่เหมาะสมกับธุรกิจของตนได้ เพื่อลดต้นทุนค่าขนส่งสินค้า ทั้งนี้ หลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต รัสเซียได้ผ่านทั้งช่วงเวลาแห่งความยากลำบากทางการเงิน สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งการปรับตัวของภาคธุรกิจและหน่วยงานรัฐ อีกทั้งการเติบโตที่สูงอย่างก้าวกระโดด ปัจจัยดังกล่าวทำให้รัสเซียขาดเสถียรภาพทางด้านการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ กล่าวคือทำให้ท่าเรือขนส่งไม่ได้พัฒนามาเกือบตลอด 20 ปี

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลรัสเซียได้ตระหนักถึงความสำคัญในด้านนี้และได้วางแผนพัฒนาต่อมา แต่เนื่องจากยังขาดความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการ จึงทำให้กระบวนการเป็นไปอย่างล่าช้า จนไม่ทันการเติบโตของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะท่าเรือขนส่งสินค้าสำคัญๆของรัสเซีย ทั้งทางอากาศและทางทะเล ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเติบโตของภาคธุรกิจ รวมทั้งความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคจากบุคคลภายในประเทศมีมากขึ้น จึงทำให้ต้องมีการนำเข้าสินค้าสูงขึ้น จนปริมาณการนำเข้าสินค้าของรัสเซียเกินความสามารถของท่าขนส่ง ทั้งทางอากาศและทางทะเลจะรองรับได้ ดังนั้นจึงมีการขนส่งสินค้าผ่านปทางประเทศยุโรป เช่น เมืองฮัมบูร์ก (Hamburg) ในเยอรมนี จากนั้นก็ขนส่งเข้ารัสเซียด้วยรถบรรทุกสินค้าหรือรถไฟ ซึ่งการขนส่งทางรถบรรทุกสินค้าเข้ารัสเซีย นั้นยังมีปัญหาสำคัญมาก คือเรื่องระยะเวลาการตรวจสอบการเข้าประเทศที่ด่านตรวจชายแดน หากรัสเซียมีการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของประเทศ และพัฒนาระบบการขนส่งภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามมาตรฐานสากลแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยเสริมสำคัญในกระบวนการพัฒนาการค้าระหว่างประเทศได้

ระบบการขนส่งที่มีประสิทธิภาพ จะมีส่วนช่วยอย่างมากให้การกระจายสินค้าทำได้รวดเร็วและสามารถกระจายไปถึงผู้บริโภคได้อย่างทั่วถึง และทำให้มีการเข้าถึงตลาดที่มีศักยภาพอย่างประเทศรัสเซียได้ดีขึ้น แต่เนื่องจากระบบการขนส่งของประเทศไทยและรัสเซียกำลังอยู่ในช่วงระหว่างการพัฒนา และปรับปรุงให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ในระหว่างปี ค.ศ. 2000-2006 การขนส่งจึงถือเป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย และหากระบบการขนส่งและการคมนาคมในรัสเซียมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น ก็ย่อมจะทำให้รัสเซียกลายเป็นตลาดที่มีศักยภาพยิ่งกว่าในปัจจุบันนี้มาก

โดยปกติแล้ว ผู้ประกอบการชาวรัสเซียนิยมทำธุรกิจการค้าที่รวดเร็ว กล่าวคือซื้อเร็วและขายเร็วเพื่อลดอัตราความเสี่ยงทางด้านการตลาด และความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยน ปัจจุบัน สินค้าไทยส่งออกปรัสเซีย โดยการส่งผ่านท่าเรือประเทศที่สาม และบรรทุกตู้คอนเทนเนอร์เข้าสู่รัสเซียโดยทางบกที่ท่าเรือฮัมบูร์กในเยอรมนี ท่าเรือคอดกา (Kodga) ในฟินแลนด์ และท่าเรือริกา (Riga) ในลัตเวีย โดยขนส่งตรงถึงท่าเรือรัสเซีย และขนส่งต่อภายในประเทศไปยังท่าเรือเมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ซึ่งเป็นเมืองท่าภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ท่าเรือวลาดิวอสต็อก เมืองท่าเรือภาคตะวันออกไกล และท่าเรือโนวโรรอสซิสค์ (Novorossiysk) ซึ่งเป็นเมืองท่าทางภาคใต้ที่อยู่ชายฝั่งทะเลดำ การขนส่งสินค้าของไทยไปรัสเซียส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 45-60 วัน ยกเว้นการขนส่งเส้นทางกรุงเทพฯ-ฮ่องกง หรือปูซาน-วลาดิวอสต็อก (Pusan-Vladivostok) และการขนส่งต่อทางเส้นทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรีย ซึ่งจะใช้เวลาไม่เกิน 20 วัน ทั้งนี้การใช้เวลาในการขนส่งนานย่อมมีผลต่อธุรกิจ โดยทำให้สินค้าได้รับความเสียหาย และมีผลต่อต้นทุนสินค้าในตลาด

อุปสรรคประการหนึ่งคือการประสบกับปัญหาระบบเครือข่ายการกระจายสินค้า กล่าวคือ รัสเซียเป็นประเทศที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่ ดังนั้นในแต่ละเมืองจึงมีความห่างไกลกันมาก โดยทั่วไปแล้วระบบการกระจายสินค้าในกรุงมอสโก และจากเมืองหลวงสู่ภูมิภาคยังขาดประสิทธิภาพและไม่เพียงพอ ประกอบกับในปัจจุบัน รัสเซียเป็นแหล่งนำเข้าสินค้าไทยและส่งออกต่อ (Re-export) ไปยังเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States: CIS) ดังนั้นการจัดให้มีศูนย์กระจายสินค้านับว่าจะมีส่วนช่วยในการขยายตลาดสินค้าไทยให้กว้างขวางออกไปได้ เนื่องจากการเข้าสู่ตลาดรัสเซียของสินค้าไทยยังดำเนินการตามช่องทางการค้าปกติ โดยไม่มีระบบการกระจายสินค้าเป็นของตนเอง ซึ่งทำให้เสียเปรียบในโอกาสทางการตลาดทั้งของรัสเซียและเครือรัฐเอกราช ในสถานการณ์ปัจจุบัน ระบบการขนส่งระหว่างเมืองของรัสเซียยังอยู่ในสภาพที่ต้องพัฒนาและปรับปรุงอย่างมาก ดังนั้น การกระจายสินค้าจึงยังทำได้ไม่ทั่วถึงและมีต้นทุนสูง โดยเมืองที่เจริญมากในรัสเซียมีเพียง 2 เมืองคือ เซนต์ปีเตอส์เบิร์กและกรุงมอสโก

เมื่อพิจารณาถึงสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แล้วพบว่าประเทศไทยยังเสียเปรียบคู่แข่งทางการค้าโดยตรง เช่น เวียดนาม อินเดียและจีน ในเรื่องระยะทางและระยะเวลาที่ใช้ในการขนส่งทางทะเลไปยังรัสเซีย โดยประเทศ

เหล่านั้นสามารถส่งสินค้าเข้าสู่รัสเซียได้โดยใช้ระยะเวลาที่สั้นกว่า และใช้เส้นทางที่ใกล้กว่า ซึ่งเวียดนามสามารถส่งเข้าท่าเรือวลาดิวอสต็อกได้ง่ายกว่า หรือสามารถส่งสินค้าโดยผ่านประเทศจีน ส่วนประเทศอินเดียสามารถใช้เส้นทางด้านคาบสมุทรอินเดียเข้าสู่ท่าเรือทางตะวันตกของรัสเซีย เช่น เมืองเซนต์ปีเตอร์เบิร์ก นอกจากนี้ อินเดียและเวียดนามยังมีแผนสร้างท่าเรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของการนำเข้าและส่งออก โดยหวังจะเป็นศูนย์กลางการขนส่งของทวีปเอเชีย

ระบบการขนส่งของทั้งรัสเซียและไทยยังไม่อยู่ในฐานะที่จะทำให้เป็นคู่แข่งระดับโลกได้ และการพัฒนาระบบการขนส่งให้ทันสมัย ถือเป็นกุญแจสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการขยายตัวด้านการค้าระหว่างทั้งสองประเทศ ในปัจจุบันสินค้าที่ส่งออกจากไทยไปยังรัสเซียส่วนใหญ่จะขนส่งผ่านทางท่าเรือแหลมฉบัง ซึ่งเป็นท่าเรือน้ำลึกหลักในการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของไทย ที่จังหวัดชลบุรี โดยมีพื้นที่ขนาด 6,340 ไร่ เส้นทางและระยะเวลาการขนส่งสินค้าออกจากท่าเรือแหลมฉบังไปยังรัสเซีย สรุประยะเวลาในการขนส่งสินค้าจากไทยไปยังรัสเซียผ่านท่าเรือแหลมฉบังได้ดังนี้¹⁸³

เส้นทางที่ 1	แหลมฉบัง – วลาดิวอสต็อก (รัสเซีย)	6 วัน
เส้นทางที่ 2	แหลมฉบัง – บาร์ดาร์ อับบาส (Bardar Abbas) (อิหร่าน)	8 วัน
เส้นทางที่ 3	แหลมฉบัง – โอเดสซา (Odessa) (ยูเครน)	14 วัน
เส้นทางที่ 4	แหลมฉบัง – เซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (รัสเซีย)	21 วัน
เส้นทางที่ 5	แหลมฉบัง – ฮัมบูร์ก คอทกา ริกา (ยุโรป)	30 วัน

เมื่อเปรียบเทียบระบบการขนส่งสินค้าออกจากประเทศคู่แข่งอื่นๆ พบว่า ในปัจจุบันประเทศที่เป็นคู่แข่งสำคัญในการส่งออกสินค้าเกษตรไปยังรัสเซีย ได้แก่ เวียดนาม อินเดีย และจีน สรุปประเด็นสำคัญคือด้านการขนส่งทางอากาศ ไทยได้เปรียบเวียดนามด้านการขนส่งทางอากาศ เนื่องจากไทยมีสายการบินหลายสายที่บินตรงจากไทย แต่ไทยเสียเปรียบจีนและอินเดียในด้านระยะทางในการขนส่งสินค้า โดยไทยมีระยะทางที่ไกลกว่า ส่วนด้านการขนส่งทางเรือ ไทยเสียเปรียบประเทศอื่นๆ ในการขนส่งทางเรือ เพราะระยะทางที่ต้องออกจากอ่าวไทย และต้องส่งขึ้นเส้นทางหลัก ที่มาเลเซียหลังจากออกจากอ่าวไทยแล้ว สำหรับการขนส่งทางบก ไทยเสียเปรียบประเทศอื่นๆ ในด้านระยะทาง โดยจีนมีชายแดนที่เชื่อมต่อกับรัสเซียโดยตรง และมีรถไฟสายทรานส์ไซบีเรียจากท่าเรือวลาดิวอสต็อก ผ่านลงไปยังกรุงปักกิ่งโดยตรง ส่วนอินเดียและเวียดนามต่างก็มีเส้นทางตัดเชื่อมต่อเข้าประเทศที่สามก่อนที่จะ

¹⁸³ ข้อมูลเส้นทางและระยะเวลาการขนส่งคัดแปลงมาจากข้อมูลจากฝ่ายวิชาการ ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย

เข้าถึงชายแดนรัสเซีย แต่ไทยเนื่องจากระยะเวลาที่ไกลกว่า ดังนั้น การขนส่งทางบกจึงไม่ได้รับความนิยม นอกจากเป็นการขนส่งต่อจากท่าเรือในยุโรป เป็นต้น นอกจากนั้น ด้านระบบสาธารณูปโภค ไทยยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอที่จะรองรับระบบการขนส่งขนาดใหญ่ที่จะเป็นศูนย์กลาง (hub) ของภูมิภาคได้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเวียดนามแล้วไทยยังคงได้เปรียบอยู่ แต่เวียดนามก็กำลังพัฒนาท่าเรือสำคัญๆ และระบบสาธารณูปโภคภายในประเทศเช่นกัน อีกทั้งไทยมีค่าจ้างแรงงานที่เป็นมาตรฐานซึ่งสูงกว่าเวียดนาม จีน และอินเดียอีกด้วย

ปัจจัยที่เป็นระยะห่างทางภูมิศาสตร์คือระยะทางการขนส่งสินค้าที่ไกล อันเนื่องมาจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ รัสเซียมีพรมแดนห่างไกลจากไทย จึงทำให้การส่งออกสินค้าจากไทยส่วนใหญ่มีข้อจำกัดทางด้านการเลือกใช้เส้นทางการขนส่งสินค้า เพื่อให้สินค้ามีสภาพสมบูรณ์และสินค้าไม่ได้รับความเสียหาย อีกทั้งมีข้อจำกัดในการกระจายสินค้าจากท่าเรือไปยังเมืองใหญ่ต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย และการทำธุรกิจการค้ากับรัสเซียก็มีความเสี่ยงสูง และไทยคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องแข่งขันกับประเทศในภูมิภาคเอเชียด้วยกัน เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย โดยเฉพาะจีน ซึ่งมีเส้นทางรถไฟผ่านรัสเซียไปถึงยุโรปได้แล้ว เกาหลีก็เริ่มเปิดสายการบินคาร์โกไปเอเชียกลาง และประเทศในยุโรปที่ได้เปรียบประเทศแถบเอเชียในเชิงทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้รัสเซีย สะดวกแก่การติดต่อการค้าและการขนส่ง และมีการพัฒนาที่ก้าวหน้าในด้านโลจิสติกส์

ในกรณีของไทย ซึ่งการทำการค้ากับรัสเซียในช่วงที่ผ่านมายังมีการทำการตลาดที่ไม่ต่อเนื่อง ตราสินค้าไทยยังผู้ต่างชาติไม่ได้ รวมถึงผู้ประกอบการและนักลงทุนไทยไม่กล้าเสี่ยงที่จะออกไปทำการตลาด หรือไปลงทุนขยายกิจการในต่างประเทศ จึงทำให้การจดจำชื่อสินค้าไทยยังคงเป็นไปได้ช้า และชาวรัสเซียก็นิยมบริโภคสินค้าจากตราสินค้าที่มีชื่อเสียงมากกว่า ในกรณีสินค้าไทยที่ส่งออกไปยังรัสเซีย เช่น ข้าว ผลไม้สด อาหารกระป๋องและสินค้าประเภทอื่นๆ ถึงแม้สินค้าไทยโดยเฉพาะข้าวและผลไม้สดจะได้ชื่อว่าเป็นสินค้าสำหรับผู้มีกำลังซื้อสูง แต่สินค้าไทยยังมีศักยภาพที่จะขยายตัวได้อีก ทั้งในกลุ่มลูกค้าระดับบนและระดับกลาง ถ้าได้รับการส่งเสริมและผลักดันที่ดี

ในด้านรสนิยมการบริโภคของชาวรัสเซียในแง่ของผลไม้กระป๋องและผลไม้แปรรูป พบว่าผู้บริโภคในเมืองสำคัญ 2 แห่งของรัสเซียเป็นกลุ่มผู้นิยมบริโภคน้ำผลไม้มากที่สุด จึงนับเป็นโอกาสที่จะขยายตลาดน้ำผลไม้ไปยังผู้บริโภคกลุ่มนี้ ปัจจุบัน รัสเซียนำเข้าสับปะรดกระป๋องจากไทยเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญคือ จีนและอินโดนีเซีย สำหรับผลไม้แปรรูปคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญสำหรับไทย คือ อิตาลี ฝรั่งเศส และจีน

นอกจากนั้น ผักและผลไม้สดจากไทยจะวางจุดส่งออกไปยังรัสเซีย ที่กรุงมอสโกและเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ซึ่งถือเป็นตลาดบริโภคผักและผลไม้สด เนื่องจากภูมิภาคอื่นๆ ของรัสเซียยังไม่มีกำลังซื้อมากพอ อีกทั้งระบบขนส่งยัง

ไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร จนทำให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการขนส่ง และอายุของผักและผลไม้สดก็มีจำกัด รวมทั้งยังขึ้นอยู่กับฤดูกาลด้วย จึงทำให้ผักและผลไม้ไทยดูไม่สดเท่าที่ควร

ปัญหาหลักสำคัญของผู้ส่งออกผลไม้สด คือ เรื่องการระเหยของน้ำในผลไม้โดยเฉพาะมะม่วง ซึ่งทำให้น้ำหนักสูญหายไประหว่างการขนส่ง เหตุนี้จึงส่งผลให้เกิดปัญหาแก่ผู้นำเข้าในการชำระภาษีนำเข้าให้แก่ศุลกากร อันเนื่องมาจากตัวเลขน้ำหนักของมะม่วงที่ส่งออกจากไทย และตัวเลขน้ำหนักมะม่วงเมื่อถึงปลายทางนั้นไม่เท่ากัน จนทำให้ผู้นำเข้ารัสเซียต้องเสียภาษีนำเข้ามะม่วงสูงกว่าความเป็นจริง นอกจากนี้การนำเข้าผักและผลไม้สดในรัสเซียยังต้องการเอกสารแสดงต้นกำเนิดสินค้า ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญที่ใช้ในการสำแดงข้อเท็จจริงกับศุลกากร ซึ่งถ้าผู้นำเข้ารัสเซียไม่มีเอกสารนี้ไปยื่นจะทำให้เสียภาษีแพงขึ้น ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างไทยกับรัสเซีย ปกติแล้ว รัสเซียคิดอัตราภาษีนำเข้าไม่เท่ากัน ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว กับประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา โดยกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาจะได้รับสิทธิในเรื่องการชำระภาษีน้อยกว่าประเทศพัฒนาแล้ว และไทยก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้

กล่าวโดยสรุป ไทยยังคงเสียเปรียบด้านการขนส่งสินค้าไปยังรัสเซีย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ โดยเฉพาะกับจีนและอินเดีย นอกจากนั้น เมื่อมองในแง่ของต้นทุนค่าจ้างแรงงาน ไทยยังคงเสียเปรียบในแง่ที่มีต้นทุนค่าจ้างแรงงานสูงกว่าประเทศคู่แข่งอื่นๆ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในแง่ของตัวสินค้า พบว่าสินค้าไทยยังถือว่าเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งอื่น ถ้าไทยยังคงรักษามาตรฐานของตัวสินค้า และเมื่อรัสเซียมีการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของประเทศ และพัฒนาระบบการขนส่งภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามมาตรฐานสากลแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญในการพัฒนาการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียให้มีการขยายตัวมากขึ้นในอนาคต

4. ปัจจัยระยะห่างทางเศรษฐกิจ (E- Economic Distance) ของรัสเซีย

ระยะห่างทางเศรษฐกิจหมายถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สร้างระยะห่าง หรือความแตกต่างที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยไม่ได้เน้นความสำคัญของขนาดทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงปริมาณทางการค้าซึ่งไม่ได้สะท้อนถึงการลดลงของอัตราส่วนการค้าต่อผลิตภัณฑ์มวลรวม ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา คือ ประเทศร่ำรวยจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากกว่าประเทศยากจน เนื่องจากขนาดทางเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่าโดยเปรียบเทียบ และความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อหัว กับปริมาณการค้าและการลงทุนมักแปรผันตรงกัน และเกิดขึ้นกับประเทศร่ำรวย¹⁸⁴

¹⁸⁴ Pankaj Ghemawat 2007, p. 54.

อย่างไรก็ดี ระยะห่างทางเศรษฐกิจ มักส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศผ่านกลไกการทำงานทางด้านเศรษฐกิจ ที่มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม ระบบการบริหารและสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบเศรษฐกิจ โดยกลุ่มประเทศร่ำรวยต่างให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก จนกล่าวได้ว่าระยะห่างทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความแตกต่าง ระหว่างกลุ่มประเทศร่ำรวยกับกลุ่มประเทศยากจน นอกจากนั้นยังมียุทธวิธีของรูปแบบของความแตกต่างในด้านต้นทุน หรือคุณภาพของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งเงินทุน ทรัพยากรมนุษย์ โครงสร้างพื้นฐานสำหรับองค์กร รวมทั้งข่าวสารและความรู้ความเข้าใจ เป็นต้น¹⁸⁵

ปัจจัยหรือกลไกทางเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกัน เช่น ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ระบบเศรษฐกิจแบบรัฐสวัสดิการ และระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมรวมศูนย์ เป็นต้น ประกอบกับขนาดทางเศรษฐกิจ (economic size) และดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ (economic indicators) ต่างมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการค้าระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น รายได้ประชาชาติสูงจะส่งผลให้แรงงานในประเทศนั้นๆ มีค่าแรงสูงตามไปด้วย และส่งผลดีต่อการค้าระหว่างประเทศ จนทำให้ประชาชนในประเทศมีกำลังซื้อสินค้า ทั้งอุปโภคและบริโภคจากต่างประเทศได้มากกว่า อีกทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจยังมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจของภาคธุรกิจ โดยได้พิจารณาถึงทรัพยากรในประเทศที่ไปลงทุน โครงสร้างพื้นฐานทางการลงทุน ความพร้อมทางการเงิน ทรัพยากรมนุษย์และองค์ความรู้ต่างๆ นอกจากนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่ำรวยด้วยกัน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน มักมีความเกี่ยวข้องกันเสมอ แม้ความสามารถทางเศรษฐกิจจะมีความแตกต่างกัน เนื่องจากขนาดทางเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันในระหว่างสองประเทศ อาจเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรค หรืออาจจะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศ ในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีความแตกต่างกัน¹⁸⁶

รัสเซียภายใต้การปกครองของอดีตประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน มีกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดและไว้วางใจเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการบริหาร และเป็นที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจ จนส่งผลให้เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพ ในการดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจรัสเซียตามเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างได้ผล อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจะยังคงดำเนินนโยบายควบคุมภาคเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังงานและทรัพยากรหลัก ซึ่งเป็นภาคอุตสาหกรรมหลักและนำรายได้หลักเข้าสู่ประเทศ

สำหรับไทยมีระบบเศรษฐกิจค่อนข้างเปิดเสรี การดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจ ก็ให้เสรีภาพกับเอกชนในการดำเนินกิจการต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การบริโภค ตลอดจนการซื้อขายแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตกฎหมายที่มีการแข่งขัน และยอมรับระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน แต่รัฐก็มีบทบาทในการวางแผน และการแทรกแซงการทำงานของกลไกตลาด ที่มีการผูกขาดกิจกรรมบางประเภทโดยภาครัฐ

¹⁸⁵ Pankaj Ghemawat 2007, p. 45.

¹⁸⁶ Pankaj Ghemawat 2007, p. 54.

4.1 พัฒนาการทางเศรษฐกิจของรัสเซียภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

เมื่อการปฏิรูปทางการเมืองและเศรษฐกิจในลักษณะคู่ขนานของสหภาพโซเวียตมียอดติดประทานคราธิบดียกอร์บาเชฟไม่ประสบความสำเร็จ อันส่งผลให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจถึงขั้นติดลบ กล่าวคือในปี ค.ศ. 1989 มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจร้อยละ -1 ส่วนในปี ค.ศ. 1990 และต้นปี ค.ศ. 1991 มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจร้อยละ -3 และ -10 ตามลำดับ¹⁸⁷ จนกระทั่งนำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต และการลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีของกอร์บาเชฟในที่สุด ซึ่ง ณ ขณะนั้นรัสเซียต้องแบกรับภาระหนี้สินประมาณ 60 พันล้านเหรียญสหรัฐ¹⁸⁸

เมื่อบอริส เยลต์ซินได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย เขามีภารกิจสำคัญ คือ จะทำอย่างไรจึงจะสามารถประคับประคองและพัฒนาประเทศให้ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ที่มีศักยภาพและเสถียรภาพได้ในท้ายที่สุด โดยมีให้ประเทศตกต่ำและกลับไปสู่ความรู้เสถียรภาพเฉกเช่นในอดีต ด้วยเหตุนี้ เยลต์ซินจึงต้องการนำการเปลี่ยนแปลงให้รัสเซียก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในเร็ววัน เขามีแนวนโยบายเน้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสหพันธรัฐ และมีระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีแบบตลาด โดยเขาได้ผลักดันการปฏิรูปแบบทุนนิยมอย่างรวดเร็ว¹⁸⁹ ดังนั้น เขาจึงพยายามใช้กลยุทธ์ทุกรูปแบบผลักดันมิติต่างๆของประเทศให้ดำเนินไปตามแนวทางนั้น อันเป็นที่มาของความขัดแย้งและการเผชิญหน้ากับฝ่ายอนุรักษนิยม ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งครองเสียงข้างมากในสภา และต้องการให้ประเทศเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยเหตุดังกล่าว การปรับเปลี่ยนแนวนโยบายเศรษฐกิจเป็นแบบตลาดเสรี จึงถูกขัดขวางโดยกลุ่มอนุรักษนิยมฝ่ายซ้าย จนทำให้การเมืองภายในของรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 1991-1992 ขาดเสถียรภาพอย่างมาก

4.1.1 การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบเฉียบพลันสมัยเยลต์ซิน

ปัญหาเร่งด่วนที่สุดที่ประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินต้องการแก้ไข คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ หลังการพังทลายลงในช่วงยุคสหภาพโซเวียตล่มสลาย อันเป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนส่วนกลาง ซึ่งส่งผลให้อัตราเงินเฟ้อของรัสเซียพุ่งสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1992 เงินรูเบิลตกอยู่ในสภาพไร้ค่าจนแทบกลายเป็นเศษกระดาษ และทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศต้องใช้ชีวิตอย่างขาดแคลน โรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากประสบปัญหา และต้องการให้ต่างชาตินำเงินไปลงทุน ซึ่งมีนักลงทุนจากต่างชาติ เช่น นักลงทุนจากสหรัฐอเมริกา ยุโรป ญี่ปุ่น และฮ่องกงสนใจ แต่เงินทุนส่วนใหญ่จากต่างชาติกลับใช้ไปในการลงทุนภาคบริการ

¹⁸⁷ ชาตรี ฤทธารมย์, “การล่มสลายของสหภาพโซเวียต”, เอเชียปริทัศน์ 14 (ก.ย.-ธ.ค.2536), หน้า 82.

¹⁸⁸ ชาตรี ฤทธารมย์ 2536, หน้า 83.

¹⁸⁹ Paradorn Rangsimaporn 2009, p. 126.

และการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ภัตตาคารและโรงแรมต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย ในขณะที่โรงงานจำนวนมากต้องปิดตัวลง¹⁹⁰

เชลต์ซินได้เลือกใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการปฏิรูปอย่างเฉียบพลัน หรือช็อคถอนรากถอนโคน (Shock therapy) ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขเศรษฐกิจที่พังทลาย และสร้างการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง โดยการทำลายกลุ่มอิทธิพลที่หลงเหลือมาจากยุคสหภาพโซเวียต¹⁹¹ สำหรับด้านการเมือง แม้ได้เน้นการรวมอำนาจไว้ที่ฝ่ายบริหาร แต่การปฏิรูปทางการเมืองไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยกลับไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากในวงการเมืองการปกครองเต็มไปด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวงและผลประโยชน์ทับซ้อน และสิ่งนี้ยังส่งผลกระทบต่อปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ที่พยายามมุ่งไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (market economy) และทางด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ดำเนินการแปรรูปวิสาหกิจต่างๆ ของรัฐให้เป็นเอกชน (Privatisation) การเปิดให้มีการค้าเสรีและปล่อยให้ราคาสินค้าและค่าเงินลอยตัว รวมทั้งลดงบประมาณการใช้จ่ายของรัฐบาลลง¹⁹²

มาตรการสำคัญในการปฏิรูปเศรษฐกิจ เช่น การควบคุมอัตราเงินเฟ้อให้อยู่ในระดับต่ำ การทำให้อัตราแลกเปลี่ยนมีความมั่นคง การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคของประชาชน ในที่สุดแล้วกลายเป็นผลประโยชน์อย่างมากแก่บรรดาผู้นำทางเศรษฐกิจ ที่ได้เปรียบมาจากสมัยสหภาพโซเวียต ซึ่งได้รับประโยชน์จากการแปรรูปทางเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1992 จนเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่คนส่วนน้อย ความล้มเหลวในการปฏิรูปเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1992 ดังกล่าว ทำให้อำนาจของรัฐบาลสั่นคลอน และแทนที่ทุกภาคส่วนจะเกิดความมั่นคง กลายเป็นว่ามีเพียงไม่กี่กลุ่มที่ได้รับประโยชน์¹⁹³

สาระสำคัญของการดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจแบบเฉียบพลันสมัยเชลต์ซินจะเน้นการเปิดเสรีทางการค้าและแปรรูปรัฐวิสาหกิจเป็นสำคัญ กล่าวคือหากพิจารณาตามแผนการปฏิรูปเศรษฐกิจไปสู่ระบบเสรีนิยมแล้ว ภาครัฐต้องยกเลิกการผูกขาดการบริหารจัดการ และเปิดโอกาสให้ธุรกิจภาคเอกชนเข้าไปมีบทบาทแทน แต่เนื่องจากรัสเซียมีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์มาโดยตลอด จึงทำให้รากฐานทางเศรษฐกิจของภาคเอกชนอ่อนแอ อีกทั้งยังขาดเงินทุนจากภาคธุรกิจในประเทศ จึงส่งผลให้การปฏิรูปเศรษฐกิจของรัสเซียเป็นไปอย่างยากลำบาก และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นศาสตราจารย์เจฟฟรีย์ ซัคส์ (Jeffrey Sachs) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลรัสเซีย ได้ให้คำปรึกษาในการวางแผนปฏิรูป

¹⁹⁰ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ 2550, หน้า 80-81.

¹⁹¹ Neil Robinson, *Russia a state of uncertainty*, (London: Routledge, 2002), p. 102.

¹⁹² Richard Sakwa 2008, p. 83.

¹⁹³ J. Hellman, *World Politics*, n.p. (1998), p. 202.

โดยสนับสนุนให้มีการปฏิรูปอย่างรวดเร็ว คือ ในขั้นแรกให้ยกเลิกการควบคุมราคาสินค้าและเปิดเสรีทางการค้า และปล่อยค่าเงินลอยตัว หลังจากนั้นจึงทำการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ¹⁹⁴

ผลจากปฏิรูปดังกล่าวทำให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้น 26 เท่า ในขณะที่เงินเดือนหรือค่าจ้างเพิ่มขึ้นเพียง 12 เท่า¹⁹⁵ อันส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจรัสเซีย รัฐบาลรัสเซียจึงหวังจะได้รับการช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก ซึ่งประเทศตะวันตกก็ได้เข้าไปช่วยเหลือรัสเซีย เนื่องจากมองเห็นผลประโยชน์ในระยะยาวที่จะลงทุนในรัสเซีย และรัสเซียมีทรัพยากรธรรมชาติมากแต่ก็ไม่ได้เต็มที่นัก อย่างไรก็ตาม ผลดีประการหนึ่งของการปฏิรูป คือ ทำให้เกิดการลงทุน การค้าขาย และการแข่งขันระหว่างกัน จนทำให้สินค้าเข้าสู่ตลาดโดยไม่ขาดแคลน ปัญหาการเข้าแถวรอซื้อสินค้าจึงลดลงอย่างมาก แต่ผลเสียจากการปฏิรูป คือ ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำเป็นอย่างมาก กระทั่งราคาสินค้าสูงขึ้น 10-12 เท่าตัว¹⁹⁶ ในขณะที่รายได้ของประชาชนกลับเท่าเดิม จึงทำให้ประชาชนยากจน นอกจากนี้ นโยบายการขายวิสาหกิจของรัฐให้เอกชนยังทำให้การผลิตในสายอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเบา อุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมทหารตกต่ำลงเป็นอย่างมาก อันเป็นสาเหตุให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่พอใจการดำเนินนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล จึงเกิดกลุ่มต่อต้านการปฏิรูปขึ้นหลายกลุ่ม เช่น แนวร่วมกู้ชาติ¹⁹⁷ (National Salvation Front) ซึ่งเป็นองค์กรทางการเมืองในรูปแบบคณะกรรมการในรัฐสภา โดยรัฐสภาและนักการเมืองฝ่ายซ้ายได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น

ต่อมาในปี ค.ศ. 1992 รัฐบาลยeltsin ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเงิน โดยใช้งบประมาณแบบสมดุล กล่าวคือเงินงบประมาณส่วนหนึ่งได้มาจากการตัดงบประมาณภาคการผลิตที่ขาดทุน และลดรายจ่ายด้านสังคมลง นอกจากนี้ การปล่อยให้ราคาสินค้าลอยตัวจนมีความคงที่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ แต่การตัดงบประมาณอุดหนุนรัฐวิสาหกิจที่อยู่ในภาคการผลิตที่ขาดทุน ถูกตอบโต้จากรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องด้วยการขึ้นราคาสินค้าและค่าขนส่ง ผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้ราคาสินค้าและบริการสูงยิ่งขึ้นไปอีก จากราคาที่สูงขึ้นก่อนหน้านี้แล้ว ภายหลังจากใช้นโยบายปล่อยสินค้าลอยตัว ส่งผลให้ความสามารถในการซื้อของภาครัฐและเอกชนลดลง และรัฐวิสาหกิจขาดทุนอย่างต่อเนื่อง สำหรับรัฐวิสาหกิจที่เคยได้รับเงิน

¹⁹⁴ David Lane, **Russia in transition: Politic, Privatisation and Inequality**, (Longman: UK, 1995), p. 12.

¹⁹⁵ Reforms in Russia: Going in circles for 20 years: The collapse of the Soviet Union: 20 years on [Online]. 2011. Available from: <http://en.rian.ru/analysis/20111202/169227827.html> [4 ธันวาคม 2554].

¹⁹⁶ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, พัฒนาการระบบเศรษฐกิจสหภาพโซเวียตรัสเซีย ปี ค.ศ. 1900-1990 โครงการตำรา ลำดับ 22 ศูนย์บริการเอกสารวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 140.

¹⁹⁷ National Salvation Front (Russia) [Online]. 2011. Available from: [http://en.wikipedia.org/wiki/National_Salvation_Front_\(Russia\)](http://en.wikipedia.org/wiki/National_Salvation_Front_(Russia)) [5 ธันวาคม 2554].

อุดหนุนจากรัฐบาลได้ตอบโต้ด้วยการกระจายส่วนแบ่งให้กับรัฐ และค่าแรงให้กับคนงาน จึงส่งผลให้ครึ่งปีแรกของปี ค.ศ. 1992 วิชาหกิจมียอดขายถึง 2 ล้านล้านรูเบิล¹⁹⁸

ในที่สุด ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจได้ยื่นข้อเสนอเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าว ด้วยการขอให้รัฐบาลอนุมัติเงินกู้พิเศษ ซึ่งรัฐวิสาหกิจจะคืนเงินให้ในรูปแบบการหักบัญชี แนวทางดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสภาสหพันธรัฐรัสเซีย และธนาคารกลางรัสเซีย โดยในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1992 ธนาคารกลางได้ปล่อยเงินกู้ให้แก่รัฐวิสาหกิจ แต่เม็ดเงินไม่ได้เข้าสู่ภาคการผลิต กลับถูกนำไปใช้ในการเก็งกำไร ผลกระทบที่เกิดขึ้น ทำให้มีเงินหมุนเวียนในตลาดมากขึ้น จนส่งผลให้อัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 11-28 ต่อปี¹⁹⁹

จากปัญหาเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้นจึงได้มีการนำนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไปใช้ เพื่อเป็นการชดเชยเงินอุดหนุนที่รัฐต้องจ่ายให้รัฐวิสาหกิจ และเงินลงทุนจากต่างประเทศ ผลจากการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ทำให้หุ้นส่วนใหญ่ที่เกิดการซื้อขายตกอยู่กับผู้บริหารของวิสาหกิจ และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เปิดขายให้กับประชาชนทั่วไป ในรูปตราสารหุ้นรัฐวิสาหกิจแปรรูป (voucher privatisation) โดยในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1992 ประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินได้ออกกฤษฎีกาว่าด้วย ‘ตราสารหุ้นรัฐวิสาหกิจแปรรูป’ และได้มีการแจกจ่ายตราสารหุ้นดังกล่าวให้แก่ประชาชนชาวรัสเซีย²⁰⁰ เมื่อประชาชนได้รับตราสารหุ้นรัฐวิสาหกิจแปรรูป ส่วนใหญ่ได้ขายให้แก่กลุ่มธุรกิจนอกกฎหมาย เนื่องจากมีความจำเป็นต้องใช้เงินในการดำรงชีวิตเพราะเงินออมในธนาคารหมดค่าลงเนื่องจากปัญหาเงินเฟ้อ ดังนั้น ความต้องการขายตราสารหุ้นดังกล่าวในตลาดมีจึงมีสูงมาก

ด้วยเหตุนี้ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจดังกล่าวจึงกลายเป็นแรงสนับสนุนให้อัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ผลผลิตทุกด้านยังคงตกต่ำลง และการลงทุนจากต่างประเทศก็มักกระจุกตัวอยู่ที่กรุงมอสโก โดยในกลางปี ค.ศ. 1997 ร้อยละ 60 ของการลงทุนภายในรัสเซียอยู่ที่กรุงมอสโก ขณะที่ร้อยละ 10 อยู่ในกรุงเซนต์ปีเตอ์สเบิร์ก²⁰¹ ดังนั้น เพื่อให้การเปิดเสรีการค้าและการลงทุนดำเนินการได้อย่างทั่วถึง ส่วนกลางจึงได้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้น เพื่อกระจายการลงทุนไปยังส่วนท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยให้สิทธิพิเศษแก่บริษัทต่างชาติและบริษัทร่วมทุน แต่ประชาชนในประเทศกลับยังคงยากจนลง ผลจากการขาดประสิทธิภาพในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ทำให้รัฐสูญเสียรายได้ไปเป็นอันมาก และผู้ที่ได้รับประโยชน์สูงสุดกลายเป็นผู้บริหารของรัฐบาล นักธุรกิจและ

¹⁹⁸ Richard F. Kaufman, **The Former Soviet Union in Transition**, (New York, 1993), p. 951.

¹⁹⁹ Thomas F. Remington, **Politics in Russia**, (New York : Pearson Longman, 2006), p. 163.

²⁰⁰ Yoshiko M. Herrera, **Imagined economies : The sources of Russian regionalism**, (Cambridge : Cambridge University Press, 2005), p. 232.

²⁰¹ Graham Smith, **The Post-Soviet States Mapping the Politics of Transition**, (New York: Oxford University Press, 1999), p.202.

เจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐ เหตุนี้จึงส่งผลในแง่ลบต่อประชาชนส่วนใหญ่ จนทำให้สังคมนิรโทษกรรมต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤตมาตั้งแต่การปฏิรูปของอดีตประธานาธิบดีมิคาอิล กอร์บาชอฟ และยิ่งวิกฤตมากยิ่งขึ้นต่อมา

อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ คือ การแบ่งแยกอำนาจระหว่างรัฐบาลกลางกับฝ่ายบริหารในท้องถิ่นไม่ชัดเจน กล่าวคือขณะที่ส่วนกลางปล่อยให้ส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามแผนด้วยตนเอง แต่ฝ่ายบริหารส่วนท้องถิ่นกลับปฏิบัติงานอย่างเชื่องช้า เนื่องจากต้องการให้รัฐควบคุมสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไว้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นว่าตนยังคงมีอำนาจเหนือทรัพยากรที่มีค่าของท้องถิ่นอยู่ ดังนั้น การดำเนินนโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจของภาคส่วนท้องถิ่น เพื่อรักษาตำแหน่งให้กับพรรคพวกของตนเอง ได้มีอำนาจในกิจการต่างๆ รวมทั้งรายได้ที่ได้มาจากการขายทรัพย์สินต่างๆ เมื่อพิจารณาจากมุมมองของผู้บริหารส่วนท้องถิ่น จึงพบว่าพวกเขามีความคิดว่า กิจการที่ได้ดำเนินการแปรรูปจะเสี่ยงต่อการล้มละลาย อันนำไปสู่ปัญหาการว่างงาน และส่งผลกระทบต่ออำนาจของตนเองในพื้นที่²⁰² เหตุนี้การแปรรูปรัฐวิสาหกิจในภาคส่วนท้องถิ่นจึงมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วย และพร้อมปฏิบัติตามเพื่อนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น กับฝ่ายที่คัดค้านเพราะเกรงว่าตนจะสูญเสียอำนาจในการครอบครองทรัพย์สินท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการแปรรูปรัฐวิสาหกิจได้เกิดการคอร์รัปชันขึ้น ในลักษณะที่ผู้ซื้อและผู้ขายกิจการร่วมมือกัน จนทำให้เกิดการขายทรัพย์สินในราคาต่ำกว่าราคาตลาดจริง และขายให้กับพรรคพวกของตน กระทั่งเกิดเศรษฐกิจใหม่ขึ้นและใช้เงินสร้างอำนาจให้ตนเองในด้านการสนับสนุนนักการเมือง และทำให้เกิดภาพลักษณ์นักธุรกิจและนักการเมืองร่วมกันคอร์รัปชันขึ้น ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีรายได้ไม่แน่นอน และเกิดการว่างงานเป็นจำนวนมาก จนส่งผลให้ต้องแบกรับข้าวของเครื่องใช้ที่มีราคาแพง รวมทั้งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนมากยิ่งขึ้น

รัฐบาลเขตซินในช่วงปี ค.ศ. 1993-1996 มีเป้าหมายมุ่งเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเงินเพื่อลดอัตราเงินเฟ้อให้ต่ำลง และสนับสนุนการผลิตภายในประเทศให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อสามารถแข่งขันหรือทดแทนสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ รวมทั้งเน้นการส่งออกน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และโลหะ ซึ่งเป็นสินค้าที่ตลาดโลกต้องการ นโยบายและมาตรการของรัฐบาลเขตซินในช่วงนี้นับว่าส่งผลดีต่อเศรษฐกิจรัสเซีย โดยในปี ค.ศ. 1994 อัตราเงินเฟ้อได้ลดลง และอัตราการตกต่ำของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ก็ลดลง ส่วนราคาสินค้าเมื่อเปรียบเทียบกับปี ค.ศ. 1993 ได้ลดลง 3.1 เท่า²⁰³ อย่างไรก็ตาม แม้สถานะทางการเงินยังคงไว้เสถียรภาพ แต่จากนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงปี ค.ศ. 1995-1996 ซึ่งได้มุ่งเน้นการส่งออกน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติและโลหะ ทำให้ในปี ค.ศ. 1996

²⁰² Richard Sakwa 2008, p. 92.

²⁰³ John Morrison, **Boris Yeltsin: from Bolshevik to Democrat**, (New York: Dutton, c1991), p. 98-99.

รัสเซียได้เปรียบดุลการค้าถึง 4 หมื่นล้านรูเบิล²⁰⁴ ธุรกิจด้านอุตสาหกรรมเชื้อเพลิงและโลหะจึงกลายเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ โดยมีบริษัทที่เติบโตมาจากอุตสาหกรรมด้านนี้กลายเป็นกลุ่มธุรกิจการเงินและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่วนธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องกับน้ำมันและก๊าซธรรมชาติก็ยังคงประสบกับภาวะวิกฤติอยู่

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลเยลต์ซินก็มีแผนการปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเงิน โดยมีเป้าหมายลดอัตราเงินเฟ้อเพื่อเป็นการปูทางไปสู่การค้าเสรี แต่สำหรับฝ่ายค้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกหัวอนุรักษ์ กลับต้องการให้ภาครัฐอุดหนุนภาคการผลิตต่างๆ ของประเทศต่อไป การทำให้ภาครัฐต้องมีการใช้จ่ายงบประมาณเกิน เช่นในอดีตเช่นนี้ ฝ่ายเยลต์ซินเห็นว่าล้วนทำให้รัฐต้องเสียเงินอุดหนุน และย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการค้าตามมา

กระนั้นก็ดี สาเหตุสำคัญที่ทำให้การปฏิรูปทางเศรษฐกิจของรัสเซียการปฏิรูปเศรษฐกิจของเยลต์ซินที่ดำเนินมาตลอดระยะเวลา 6 ปีไม่ประสบความสำเร็จ คือ การดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจแบบเฉียบพลัน ไม่เหมาะสมกับระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่และซับซ้อน และมีโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะผูกขาดมากอย่างรัสเซีย ในขณะที่หลักการของระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตหรือระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ ยังคงมีอิทธิพลเหนือระบบเศรษฐกิจแบบการตลาด จึงทำให้ไม่สามารถปล่อยให้เป็นเสรีอย่างเต็มที่ได้ และการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจของรัสเซียยังขาดการคำนึงถึงปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ที่รัสเซียเป็นประเทศซึ่งมีพื้นที่ขนาดใหญ่และภูมิอากาศแตกต่างกัน อันทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูงและรัฐบาลต้องให้เงินอุดหนุน

จากการพิจารณาการปฏิรูปเศรษฐกิจของเยลต์ซิน พบว่าการปฏิรูปได้ถอดรูปแบบมาจากต่างประเทศ กล่าวคือการปฏิรูปเศรษฐกิจของรัสเซียสู่ระบบเศรษฐกิจเสรี และมีนโยบายบนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจมหภาคนั้น เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยมในปี ค.ศ. 1992 เศรษฐกิจของรัสเซียก็อยู่ในภาวะผันผวนตลอดมา อาทิ สินค้าบางอย่างมีราคาเพิ่มขึ้นถึง 3-5 เท่าตัว²⁰⁵ จนมีผู้กล่าวว่าผู้นำรัสเซียนั้นขาดความเข้าใจทั้งทางทฤษฎีและหลักการของเศรษฐกิจแบบตลาด²⁰⁶ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่ารัสเซียไม่ได้คำนึงถึงพื้นฐานทางความคิด ที่มีลักษณะเฉพาะของชาวรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จริยธรรมทางธุรกิจที่ไม่สามารถถ่ายทอดกันได้ในสถานะที่แตกต่างกัน และประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังต่อต้านหลักการทุนนิยมที่รัฐบาลนำมาใช้อีกด้วย²⁰⁷

²⁰⁴ John Morrison, p. 103.

²⁰⁵ กนกศักดิ์ แก้วเทพ 2537, หน้า 141.

²⁰⁶ Mikk Titma and Nancy Brandon Tuma, **Modem Russia**, (New York: McGraw-Hill, 2001), p.91.

²⁰⁷ รายการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการวิจัยรัสเซียใหม่และคู่ทางความสัมพันธ์กับไทย” โดย ดร.รมย์ ภิรมนตรีและคณะชุดโครงการเอเชีย-ยุโรปศึกษา หน้า 52.

ในด้านโครงสร้างสินค้าส่งออกของรัสเซียนั้น ในขณะที่สินค้าประเภทวัตถุดิบเป็นรายได้หลักของประเทศ แต่การปฏิรูปทางเศรษฐกิจของรัสเซียกลับมุ่งเน้นไปที่อุตสาหกรรม ซึ่งจำเป็นต้องใช้ปัจจัยและทรัพยากรต่างๆ อย่างสูง แทนที่จะมุ่งเน้นพัฒนาด้านการเกษตร และเป็นที่น่าสังเกตว่า การปฏิรูปเศรษฐกิจของรัสเซียนั้นแทบจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ของเกษตรกรรมแบบสังคมนิยมมายาวนาน ดังนั้นจึงทำให้การปรับตัวสู่การแปรรูปภาคเกษตรกรรมเป็นไปได้ยาก และวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็ได้ส่งผลให้การผลิตลดลง ประกอบกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของรัสเซียไม่เหมาะสมกับภาคการเกษตร จึงทำให้รัสเซียต้องนำเข้าผลิตภัณฑ์อาหารร้อยละ 35²⁰⁸ และกล่าวได้ว่าภาคเกษตรกรรมได้รับความสนใจไม่มากนักในยุคหลังโซเวียตล่มสลาย²⁰⁹

นอกจากนั้น ระบบธนาคารและการให้สินเชื่อยังถูกจำกัดด้วยปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง และความบกพร่องของกฎหมายและการบังคับใช้อีกด้วย โดยในปี ค.ศ. 1994 มีธนาคารพาณิชย์ในรัสเซียมากกว่าสองพันแห่งจากทั่วโลก ซึ่งในจำนวนนี้มีธนาคารเพียงประมาณ 30 แห่งที่มีธุรกรรมใกล้เคียงกับมาตรฐานตะวันตก²¹⁰ ขณะที่มาตรฐานด้านการให้บริการยังไม่เท่าเทียม และในช่วงปี ค.ศ. 1995 ภาคธุรกิจธนาคารรัสเซียยังอยู่ในภาวะอ่อนแอ ธนาคารบางแห่งต้องล้มไป อันเนื่องมาจาก การขาดความโปร่งใสในระบบราคา สิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินยังมีความคลุมเครือ และความไร้เสถียรภาพของเศรษฐกิจมหภาค อีกทั้งรัฐบาลยังไม่มีอำนาจในการควบคุมการดำเนินงานของธนาคารกลาง เนื่องจากประธานธนาคารกลางมีอำนาจดำเนินนโยบายเป็นเอกเทศ²¹¹

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อรูปแบบเศรษฐกิจที่ถูกกฎหมายของรัสเซียขยายตัวมากยิ่งขึ้น รูปแบบเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน กลุ่มmafiaจึงได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญต่ออนาคตด้านเศรษฐกิจของรัสเซีย ในรูปแบบการค้ายาเสพติดข้ามชาติ การแข่งขันกันแย่งชิงอำนาจและความมั่งคั่ง ดังนั้นปัญหาอาชญากรรมและmafiaจึงเป็นอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้นักลงทุนต่างชาติขาดความมั่นใจต่อการลงทุนในรัสเซีย²¹²

ปัญหาเงินเฟ้อในอัตราสูง ก็เป็นปัญหาเศรษฐกิจสำคัญของรัสเซียมาโดยตลอด และรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขได้ แม้จะพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยในปี ค.ศ.1997ประธานาธิบดีเยลต์ซินได้ออกกฎหมายถือว่าด้วย

²⁰⁸ Martin McCauley, **Russia: A History**, edited by Gregory L. Freeze (New York: Oxford University Press, 2002), p.415.

²⁰⁹ Robert C. Stuart and Paul A. Gregory, **The Russian Economy: Past, Present, and Future**, (New York: HarperCollins Publishers. 1995), p.127.

²¹⁰ Ruben Lamdany, **Russia: The Banking System during transition**, (Washington D.C.: The World Bank, 1993), p. 4.

²¹¹ ชาญ จุลมนต์, “การปฏิรูปเศรษฐกิจของรัสเซีย,” **วิทยุเอเชียเสรี** 9 (เมษายน – มิถุนายน 2540): 10.

²¹² Russia tops business bribes survey [Online]. 2011. Available from: <http://www.cnn.com/2002/BUSINESS/05/14/survey.bribes/index.html> [7 ธันวาคม 2554].

‘การเปลี่ยนแปลงราคาเงินตรา’ ซึ่งมีสาระสำคัญคือการระบุให้ลดค่าเงินรูเบิลลง 1,000 เท่า ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1998 ซึ่งมาตรการดังกล่าวส่งผลต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและค่าเงินรูเบิลมากขึ้น ในปี ค.ศ. 1998 นั้น ประธานาธิบดีเยลต์ซินได้แต่งตั้งซีร์เกย์ คิริเอนโก (Sergey Kirienko) เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเขามีภารกิจสำคัญ คือ การใช้หนี้เงินกู้ที่ถึงกำหนดชำระคืน จำนวนถึงร้อยละ 30 ของรายจ่ายของประเทศ เหตุนี้จึงทำให้นายกรัฐมนตรีคิริเอนโกและคณะรัฐมนตรีดำเนินนโยบายเข้มงวดทางเศรษฐกิจด้วยการเรียกเก็บภาษี ซึ่งรัฐบาลสามารถเรียกเก็บภาษีได้เพียงประมาณร้อยละ 50 เท่านั้น²¹³ เนื่องจากธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กหันไปจ่ายภาษีนอกระบบ ส่วนธุรกิจขนาดใหญ่บางรายได้ปฏิเสธการจ่ายภาษี โดยให้เหตุผลว่าได้นำเงินภาษีที่จะต้องจ่ายให้รัฐไปหักลบกับหนี้เงินกู้ที่รัฐบาลกู้ยืม ขณะที่บริษัททั้งหลายของรัสเซียนั้นยอมจ่ายภาษีตรงตามกำหนดเพียงร้อยละ 16 และหนึ่งในสามไม่เคยจ่ายภาษีเลย²¹⁴ ซึ่งได้แก่บริษัทในกลุ่มเศรษฐกิจมีดได้ดินที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ทว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะสามารถพบได้ในระบบเศรษฐกิจที่อยู่ในระหว่างการปรับตัวจากระบบวางแผนไปเป็นระบบตลาดส่วนใหญ่อยู่แล้ว

ผลจากการใช้มาตรการเข้มงวดทางเศรษฐกิจด้วยการเรียกเก็บภาษี ทำให้ราคาสินค้าที่สูงอยู่แล้วสูงขึ้นไปอีก จนในที่สุดรัสเซียได้ประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1998 กล่าวคือรัฐบาลและธนาคารกลางรัสเซียได้ออกมาประกาศสถานะทางการเงินการคลังของประเทศ ว่าไม่มีเงินใช้หนี้เงินกู้ต่างประเทศ อันหมายถึงการเป็นประเทศล้มละลาย หลังการประกาศดังกล่าว ยิ่งทำให้ราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นอีกหลายเท่าตัว จนส่งผลให้ประชาชนนับล้านคนกลายเป็นคนยากจน เนื่องจากมีรายได้ต่ำกว่าค่าครองชีพขั้นต่ำ จากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ประธานาธิบดีเยลต์ซินเห็นว่ามิใช่ปัญหารากฐานสำคัญมาจากความด้อยประสิทธิภาพของนายกรัฐมนตรี จึงได้ปลดคิริเอนโกออกจากตำแหน่ง และต่อมาเขาได้วางตัววลาดิมีร์ ปูตินขึ้นเป็นทายาททางการเมือง โดยแต่งตั้งให้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และถ่ายทอดอำนาจให้แก่ปูตินในที่สุด

กล่าวโดยสรุป ช่วงที่รัสเซียอยู่ในระบอบคอมมิวนิสต์นั้น นับว่ามีขนาดเศรษฐกิจขนาดใหญ่ และยังไม่ได้สร้างโครงสร้างระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ประกอบกับการปฏิรูปรัสเซียเป็นการปรับเปลี่ยนทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ดังนั้น การจะปรับตัวเข้าสู่ระบบใหม่จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว เพราะต้องใช้เวลาประกอบกับขั้นตอนของการปฏิรูปยังเต็มไปด้วยอุปสรรคนานาประการ และยังคงเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงินอีกด้วย

4.1.2 การปฏิรูปและการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยวลาดิมีร์ ปูติน

เมื่อวลาดิมีร์ ปูตินเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซียในปี ค.ศ. 2000 เขาพยายามฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจรัสเซีย โดยมีเป้าหมายปฏิรูปประชาธิปไตยและระบบเศรษฐกิจแบบตลาด หลักการที่ปูตินพยายาม

²¹³ Martin McCauley 2002, p.418.

²¹⁴ Martin McCauley 2002, p.419.

ขามผลักดันให้รัสเซียกลับมาเป็นมหาอำนาจอีกครั้ง คือ การทำให้การเมืองภายในมีความสงบ สำหรับด้านการต่างประเทศต้องทำให้การเมืองระหว่างประเทศมีเสถียรภาพ และส่งเสริมบรรยากาศให้น่าลงทุน จนเมื่อเศรษฐกิจรัสเซียเริ่มมีรากฐานที่แข็งแกร่งแล้ว ย่อมเป็นสัญญาณที่ดีในการพัฒนาเศรษฐกิจรัสเซียครั้งใหม่ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติของประเทศถือเป็นจุดแข็งช่วยเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม รัสเซียยังมีอุปสรรคอยู่นานัปการ ทั้งในระดับโครงสร้างและระดับการปฏิบัติการ จึงทำให้จำเป็นต้องมีการพัฒนาประเทศครั้งใหญ่ เพื่อส่งเสริมให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ปูตินจึงได้เริ่มเสริมสร้างเสถียรภาพเพื่อปูทางก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ภายใต้เงื่อนไขที่เขาจะสามารถบริหารจัดการแหล่งรายได้หลักของประเทศ เพื่อเป็นรากฐานในการจูนเจือจวนะทางเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมทางการลงทุนของรัสเซียในปี ค.ศ. 2003 ไม่เอื้อต่อการลงทุนของนักธุรกิจชาวรัสเซียและชาวต่างชาตินัก เนื่องจากการลงทุนให้ผลตอบแทนต่ำ และต้องอาศัยระยะเวลานานในการคืนทุน จึงทำให้เป็นเรื่องค่อนข้างยากในการดึงดูดให้คนสนใจลงทุนในระยะยาว สาเหตุสำคัญเกิดจากการบริหารงานขาดประสิทธิภาพของรัฐบาล อันเนื่องมาจากพื้นฐานการบริหารงานแบบสังคมนิยมทั้งปัญหาปัจจัยหรือโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี กลไกราคา ความหลากหลายของสินค้า ตลาด และการที่ธนาคารยังไม่พัฒนาเท่าไรนัก นอกจากนั้นยังขาดการใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ โดยรัสเซียเพิ่งจะพัฒนากฎหมายระบบเปิด อีกทั้งระบบและอัตราภาษียังไม่สร้างแรงจูงใจต่อนักลงทุนต่างชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นเช่นจีน ซึ่งมีมาตรการดึงดูดทุนนิยมให้เข้าไปลงทุนในประเทศตน โดยมีทั้งการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ การอำนวยความสะดวกต่างๆ ในเรื่องอัตราภาษี และการให้สิทธิพิเศษต่างๆ เป็นต้น สำหรับรัสเซียนั้น การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการผลิตวัตถุดิบ ยังไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ ตลาดรัสเซียยังให้ความสำคัญกับการส่งออกวัตถุดิบมากกว่าส่งเสริมการแปรรูปวัตถุดิบให้เป็นสินค้าสำเร็จรูป หรือถึงสำเร็จรูปก่อนส่งออกจำหน่าย สิ่งเหล่านี้คือข้อจำกัดที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของรัสเซียยังขาดประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจรัสเซียในสมัยรัฐบาลปูตินก็คือ การที่รัฐเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากเกินไป ตลอดจนแทรกแซงการบริหารงานของหน่วยงานต่างๆ จนทำให้เกิดปัญหาขึ้นในองค์กร อีกทั้งองค์กรภาครัฐยังมีความสลับซับซ้อนมากเกินไป จึงทำให้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนการบริหารให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ในทุกขณะ และหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลด้านทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ยังไม่มีความสามารถในการบริหารที่ดีพอ นอกจากนั้น รัฐยังเก็บภาษีในอัตราสูง จนทำให้เกิดความพยายามนำเงินออกนอกประเทศ และหลบเลี่ยงการเสียภาษี อีกปัจจัยหนึ่งคือระบบตุลาการและการรักษากฎหมายของรัฐ ยังไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้านสถาบันและโครงสร้างกฎหมายที่มีอยู่ จึงไม่สามารถตอบสนองต่อภาคธุรกิจได้ทันทั่วถึง จนทำให้เกิดความล่าช้าและส่งผลกระทบต่อการลงทุนของภาคธุรกิจ กระทั่งเกิดปัญหา

ตามมา เช่น การฟ้องร้อง การยึดทรัพย์ และการฉ้อโกง เป็นต้น จากระบบเศรษฐกิจของรัสเซียที่ยังคงปิดอยู่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจระหว่างประเทศดังเช่นด้านศุลกากร จึงยังไม่มีมาตรฐานสูงพอ และการที่กฎเกณฑ์ยังไม่เป็นสากล ทำให้การบริหารและการควบคุมเงินตราต่างประเทศไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ ประธานาธิบดีปูติน จึงได้มีแนวนโยบายบริหารงาน เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของรัสเซีย นโยบายหนึ่งที่มีความชัดเจนและเขาให้ความสำคัญคือ นโยบายปฏิรูประบบภาษี

เนื่องจากประธานาธิบดีปูตินเห็นว่าระบบภาษีของประเทศยังขาดประสิทธิภาพ และต้องการปฏิรูปในหลายด้าน จึงได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบภาษีเป็นอย่างมาก โดยในปี ค.ศ. 2000 เขาได้กวาดล้างการจัดเก็บภาษี ด้วยการลดขั้นตอนและความยุ่งยากของระบบการเสียภาษี และพัฒนาให้เกิดการจัดเก็บภาษีอย่างยุติธรรมและเสมอภาค จนทำให้จัดเก็บภาษีได้มากขึ้น รวมทั้งไม่เพิ่มภาษีให้ทุกภาคส่วน และมีมาตรการจัดการการเสียภาษี จนทำให้จำนวนผู้หลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีลดลง ด้วยเหตุนี้ การปรับปรุงระบบภาษีให้อำนวยความสะดวกการขยายการลงทุน และการพัฒนาธุรกิจต่างๆ ดังเช่น การลดภาษีมูลค่าเพิ่ม การคืนภาษีส่งออก เป็นต้น จึงส่งผลดีต่อการค้าและการลงทุนในรัสเซีย

จากหลักการปฏิรูปด้านภาษิดังกล่าว ทำให้มีการจ่ายภาษีและเป็นการดึงดูดการลงทุน ประการสำคัญ คือ ทำให้วิธีการอาศัยคนภายในและพวกมาเฟียไม่เกิดความจำเป็นเท่าไรนัก จนส่งผลให้ภาครัฐมีรายได้มากขึ้น นอกจากนั้น ในปี ค.ศ. 2001 ประธานาธิบดีปูตินได้มีแผนปฏิรูปสถาบันทางกฎหมาย โดยรัฐเสนอการเปลี่ยนโครงสร้างระบบผู้พิพากษา ซึ่งมีการเพิ่มคุณสมบัติและอัตราเงินเดือน ในลักษณะแบ่งเป็นระดับชั้นเพื่อแก้ปัญหาการคอร์รัปชัน อีกทั้งรัฐบาลได้สร้างกลไกใหม่ๆ ในการควบคุมส่วนกลาง เพื่อเป็นการยืนยันถึงการเปิดเผยกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์และระบบโลกออนไลน์ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการตีความเข้าใจกันเองและละเมิดข้อกำหนด นอกจากนั้น ปูตินยังให้ความสำคัญกับการลงทุนจากต่างประเทศอย่างมาก เพื่อเป็นปัจจัยกระตุ้นภาคอุตสาหกรรมโดยรวม ให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น และเพิ่มผลผลิต โดยมีนโยบายสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดี เพื่อดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และเพื่อเป็นการยับยั้งการไหลออกของเงินทุน รวมทั้งได้ควบคุมเรื่องการไหลเวียนด้านการเงินอย่างเข้มงวดมากขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้เงินทุนผิดกฎหมายไหลออกนอกประเทศ และสร้างความพอใจให้กับต่างประเทศที่มีความคิดต่อต้านการฟอกเงินอีกด้วย

ผลงานด้านเศรษฐกิจของประธานาธิบดีปูติน ทำให้รัสเซียมีการเติบโตต่อเนื่องเป็นครั้งแรก โดยทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) มีอัตราร้อยละ 8.3 ในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งเพิ่มมากขึ้นกว่าในปี ค.ศ. 1999 ซึ่งมีอัตราร้อยละ 5.4²¹⁵ นอกจากนั้น รัสเซียยังได้ดุลการค้าจำนวนมากและรายได้รัฐเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากวิกฤตการณ์

²¹⁵ Steven Rosefielde, **The Russian economy: from Lenin to Putin**, (Massachusetts : Blackwell Publishing, 2007), p. 182-183.

ด้านการเงินในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1998 ส่งผลให้สินค้านำเข้ามีราคาแพง จึงเกิดการกระตุ้นให้ผลิตสินค้าภายในประเทศเพิ่มขึ้น ประกอบกับราคาน้ำมันในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ผู้ผลิตในรัสเซียสร้างกำไรได้มากและมีรายได้สูงขึ้น อีกทั้งนโยบายลดอัตราเงินเฟ้อยังส่งผลให้ในปี ค.ศ. 2003 รัสเซียมีอัตราเงินเฟ้อร้อยละ 12 ซึ่งลดลงจากปี ค.ศ. 2002 ที่มีอัตราเงินเฟ้อร้อยละ 15 จนรัสเซียสามารถชำระหนี้ต่างประเทศได้บางส่วน และมีทุนสำรองระหว่างประเทศมูลค่า 36.2 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2001 โดยเพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 1998 ซึ่งมีมูลค่า 10.9 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ²¹⁶ การเติบโตทางเศรษฐกิจของรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 2002-2006 เป็นผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 4 เป็นร้อยละ 5.5 ต่อปี และภาวะเงินเฟ้ออยู่ในระดับปานกลางหรือลดลงจากร้อยละ 11.1 เป็นร้อยละ 7 ประกอบกับการค้าระหว่างประเทศยังคงได้ดุลการค้า จึงทำให้เงินสำรองระหว่างประเทศของรัสเซียเพิ่มขึ้นเป็น 57 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ²¹⁷

การที่สหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้ให้การรับรองสถานะเศรษฐกิจแบบกลไกตลาดของรัสเซีย ในปี ค.ศ. 2002 นับเป็นตัวแปรสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของรัสเซีย และส่งผลให้นักธุรกิจชาวต่างชาติยอมรับตลาดรัสเซียมากขึ้น รวมทั้งช่วยสนับสนุนการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) ของรัสเซียด้วย ต่อมาในปี ค.ศ. 2002 รายได้ประชาชนเพิ่มขึ้น และเงินรูเบิลมีเสถียรภาพขึ้น จนรัฐบาลสามารถดำเนินมาตรการปฏิรูปเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนและกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางเศรษฐกิจ ให้ลดความยุ่งยากและสลับซับซ้อนลง รวมทั้งการลดบทบาทของรัฐในภาคธุรกิจ อีกทั้งเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชน เพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพของรัสเซีย เมื่อได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกในอนาคต และมีแนวโน้มว่าเศรษฐกิจของรัสเซียจะสามารถฟื้นตัวและขยายตัวยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไป

กล่าวโดยสรุป แม้รัสเซียในอดีตได้ใช้อำนาจทางการเมืองเข้าครอบงำระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ มีความมั่งคั่งและมีทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุดในโลก แต่เมื่อประเทศเริ่มเปิดตัวเข้าสู่ตลาดโลกพบว่ารัสเซียยังล้าหลังกว่าประเทศทางตะวันตกอยู่มาก เนื่องจากเทคโนโลยีล้าสมัย และคุณภาพการผลิตไม่สูงพอ จึงทำให้ปริมาณการผลิตลดต่ำ อัตราเงินเฟ้อสูง อัตราดอกเบี้ยสูง และเกิดการแข่งขันในภาคธุรกิจที่ไม่เป็นธรรม หรือเกิดพฤติกรรมที่ไม่มีกฎหมายควบคุมได้เพียงพอ

การปรับเปลี่ยนการปกครองทำให้ระบบเศรษฐกิจปรับตัวตาม จากเดิมที่เป็นเศรษฐกิจที่มีรัฐควบคุมไปเป็นตลาดเป็นต้นมา ดังนั้น ในช่วงแรกจึงยังมีความล้าหลังและความยุ่งยากเกิดขึ้น ภายใต้การนำของอดีตประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน ได้นำการเปิดเสรีและเสถียรภาพทางการเงินมาใช้ปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ด้วยการเปิดเสรีด้านการค้าต่างประเทศ ด้านราคา และการแลกเปลี่ยนเงินตรา ทั้งนี้เพื่อจัดการควบคุมราคาโดยรัฐออกจากระบบ และดึงดูด

²¹⁶ Gregory L. Freeze 2002, p. 448.

²¹⁷ Gregory L. Freeze 2002, p.450-451.

การประกอบกิจการเพื่อเพิ่มการสร้างผลผลิตให้เพียงพอับความต้องการของประเทศ และยกเลิกกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าและการผลิตภาคเอกชน และตัดงบประมาณช่วยเหลือของรัฐ รวมทั้งยอมให้ส่งนำสินค้าจากต่างประเทศเข้าตลาดรัสเซียได้ ทั้งนี้เพื่อหยุดยั้งอำนาจการผูกขาดของรัฐ

นโยบายดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างเสถียรภาพด้านเศรษฐกิจ และปรับปรุงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจโดยการเปลี่ยนแปลงจากระบบที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง ไปเป็นเศรษฐกิจที่มีตลาดเป็นตัวนำ ทั้งนี้มีการใช้นโยบายการคลัง และนโยบายทางการเงิน ในการส่งเสริมการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ให้อยู่ในภาวะที่มีเสถียรภาพ ทั้งด้านราคาและอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา อีกทั้งยังมีการจัดตั้งสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการลงทุน เช่น ธนาคารพาณิชย์ เปิดตลาดภายในเพื่อทำการค้าและลงทุนกับตลาดต่างประเทศ จนทำให้ระบบเศรษฐกิจของรัสเซียเข้าไปเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกอีกด้วย และในช่วงการบริหารของประธานาธิบดีปูติน เศรษฐกิจของรัสเซียก็มีอัตราขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจัยสำคัญมาจากการนำเอาพลังงานและทรัพยากรธรรมชาติไปเป็นตัวแปรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศเพื่อสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาล และได้นำไปแปรเปลี่ยนเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ในทางเศรษฐกิจโดยรวม นับว่าประธานาธิบดีปูตินสามารถผลักดันระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพในการค้าเสรี รวมทั้งการเสริมสร้างบรรยากาศการค้าและการลงทุนกับภายนอกประเทศ เช่น ยุโรปตะวันออก สหภาพยุโรป และเครือรัฐเอกราช เป็นต้น

4.2 การวิเคราะห์ปัจจัยระยะห่างทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับรัสเซีย

ปัจจัยที่เป็นระยะห่างทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาทางการเงินและการธนาคารของรัสเซีย กล่าวคือในระหว่างปี ค.ศ. 1991 – 2001 ถือเป็นช่วงแห่งการปรับตัวของรัสเซียทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ จากระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ภายใต้การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ ไปเป็นระบบเสรีแบบตลาดภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคนานาประการ ในช่วงเวลาดังกล่าวไทยกับรัสเซียได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กัน ประกอบกับในระหว่างปี ค.ศ. 1997-1998 ทั้งไทยและรัสเซียต่างต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์การเงินที่รุนแรงอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก่อนในประเทศไทย และส่งผลกระทบไปยังรัสเซีย

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับรัสเซียในช่วงหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมีความไม่ราบรื่นนัก จนกล่าวได้ว่าการทำการค้ากับรัสเซียในความรู้สึกของนักธุรกิจไทยมีแต่ความไม่แน่นอน ซึ่งทำให้นักธุรกิจไทยไม่แน่ใจที่จะคบค้ากับรัสเซีย จึงเลือกที่จะทำการค้าเฉพาะกับคู่ค้าที่ไว้ใจได้เป็นส่วนใหญ่ หรือส่งสินค้าผ่านประเทศที่สาม หรือชำระเงินผ่านธนาคารในประเทศที่สาม ในขณะที่ฝ่ายรัสเซียก็เลือกทำการค้ากับไทยเป็นบางโอกาส ดังนั้น จึงขาดความต่อเนื่องในการเจรจาการค้าระหว่างกัน อีกทั้งการดำเนินธุรกิจระหว่างไทย

กับรัสเซียในระดับรัฐต่อรัฐก็ยังไม่เด่นชัดเท่าที่ควร ดังนั้นจึงมักจะติดต่อทำธุรกรรมระหว่างกันเฉพาะนักธุรกิจต่อนักธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ แม้จะมีความพยายามพัฒนาความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจกับรัสเซียเพิ่มมากขึ้น แต่บทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจยังไม่โดดเด่น จึงทำให้อำนาจการต่อรองของภาคเอกชนไทยยังไม่เข้มแข็ง

แม้ระบอบเศรษฐกิจของรัสเซียในทางทฤษฎีน่าจะเป็นระบอบเสรี และจัดเป็นตลาดใหม่ที่ใหญ่และมีศักยภาพในปัจจุบัน แต่ในทางปฏิบัติ รัสเซียเปลี่ยนแปลงระบอบเศรษฐกิจจากคอมมิวนิสต์ไปสู่ระบอบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างรวดเร็วมาก โดยขาดความรู้ความเข้าใจว่าการดำเนินธุรกิจในระบบการตลาดเสรีควรเป็นเช่นใด ประกอบกับระบบธนาคารของรัสเซียในช่วงต้นหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตนั้น เรียกได้ว่าไร้เสถียรภาพ และไม่มีกฎหมายคุ้มครองการทำธุรกิจกับรัสเซีย ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าของไทยในระยะแรกจึงไม่ไว้วางใจ ที่จะให้นักธุรกิจไทยกู้เงินเพื่อการส่งออก²¹⁸ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่านักธุรกิจไทยยังไม่สนใจที่จะทำการค้ากับรัสเซียมากนัก ในช่วงที่รัสเซียเปิดประเทศใหม่ๆ เพราะรัสเซียเป็นตลาดใหม่ที่มีความเสี่ยงสูง อยู่ห่างไกล การขนส่งสินค้าไปรัสเซียต้องใช้เวลาานกว่าเดือนและมีต้นทุนสูง อีกทั้งยังมีตลาดอื่นให้เลือกทั้งที่เป็นตลาดเก่าและตลาดใหม่ในเอเชีย²¹⁹

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า นักธุรกิจไทยที่ให้สัมภาษณ์นั้นต่างไม่เคยประสบปัญหาด้านการชำระเงินกับรัสเซียเลย เนื่องจากแต่ละบริษัทมักเลือกเฟ้นบริษัทคู่ค้ารัสเซียที่น่าเชื่อถือเท่านั้น หรือดำเนินการผ่านตัวกลางในประเทศที่สาม

กล่าวได้ว่าภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต แม้นักธุรกิจไทยจะตระหนักถึงศักยภาพที่รัสเซียมี แต่ยังไม่ไว้วางใจที่จะทำการค้ากับรัสเซีย เพราะปัญหาด้านการเงินและการธนาคารที่รัสเซียเผชิญอยู่ สำหรับธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ก็ไม่อาจให้ความช่วยเหลือได้มากนักด้วยเหตุผลเดียวกัน และฝ่ายรัสเซียก็มุ่งที่จะทำการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน หรือประเทศในยุโรปมากกว่า ปัญหาด้านการเงินและการธนาคารของรัสเซียจึงเป็นปัญหาประการแรก ที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ราบรื่น

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ระบบการเงินการธนาคารในรัสเซียค่อนข้างล่าสมัย จนไม่ทันการเติบโตของเศรษฐกิจ จึงยังทำให้มีปัญหาในเรื่องความเชื่อมั่นของผู้ประกอบการ ที่จะฝากเงินสดไว้กับธนาคารในรัสเซีย เนื่องจากการทำธุรกรรมฝากและถอนเงินแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่าย รวมถึงในด้านการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ที่มี

²¹⁸ สัมภาษณ์ เอนก ชัยอภิชาติไพฑูรย์, ANEK ORCHID CO.,LTD., 12 กรกฎาคม 2554.

²¹⁹ ข้อมูลการค้าระหว่างไทย-รัสเซีย [Online]. 2011. Available from: <http://www.dtn.moc.go.th> [25 กรกฎาคม 2554].

ขั้นตอนมากมายและต้องการหลักทรัพย์ค้ำประกันสูง โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ประกอบการเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการชาวไทยที่ส่งสินค้าไปรัสเซีย ยังไม่พบปัญหาการผิดสัญญาชำระเงิน

การชำระเงินซึ่งเป็นที่นิยมในการทำการค้าระหว่างประเทศของรัสเซียคือ การใช้วิธีการชำระเงินล่วงหน้าบางส่วน (Advance Payment) มากกว่าการใช้วิธีการให้ผู้นำเข้าเปิดบัญชีธนาคารหรือแอลซี (Letter of Credit: L/C) ซึ่งเป็นวิธีการชำระเงินที่คนไทยคุ้นเคย และเป็นวิธีการชำระเงินที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากกว่าในการทำการค้าระหว่างประเทศ แต่ประเด็นปัญหาเรื่องการชำระเงินไม่ได้เป็นปัญหาใหญ่ ที่เป็นอุปสรรคในการขยายการส่งออกของไทยไปรัสเซีย เนื่องจากผู้นำเข้าชาวรัสเซียมีความยินดีจ่ายเงินล่วงหน้าบางส่วนเพื่อซื้อสินค้าจากไทย ประกอบกับเศรษฐกิจรัสเซียขยายตัวได้ดี เป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีความต้องการบริโภคสินค้าไทยอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น สิ่งที่สำคัญมากกว่าประเด็นปัญหาเรื่องการชำระเงินคือการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่ค้าทั้งสองประเทศ ทั้งนี้ผู้ส่งออกไทยอาจต้องทำความเข้าใจกับวิถีทำการค้าของผู้นำเข้าชาวรัสเซีย ที่นิยมวิธีการชำระเงินบางส่วนล่วงหน้าในการนำเข้าสินค้า โดยผู้ส่งออกไทยอาจต้องศึกษาถึงวิถีและแนวทางในการทำการค้ากับรัสเซีย ในแง่ของการเข้าถึงข้อมูลที่น่าเชื่อถือของผู้นำเข้าชาวรัสเซีย

นอกจากนั้น ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจในรัสเซีย อาจส่งผลให้ภาคธุรกิจขาดแคลนแหล่งเงินทุน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคในการทำการค้าระหว่างประเทศได้ และจากการที่อัตราเงินเฟ้อภายในประเทศยังคงอยู่ในเกณฑ์สูง และยังคงมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากราคาพลังงานและอาหารปรับตัวสูงขึ้น ถือเป็นปัจจัยกดดันหลักต่อเศรษฐกิจของรัสเซีย

แม้ปัจจัยทางด้านปัญหาการชำระเงิน การชำระเงินล่าช้า และไม่นิยมเปิด L/C จะไม่ใช่ปัญหาหลักที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย เนื่องจากปัญหาดังกล่าวขึ้นอยู่กับความไว้วางใจระหว่างผู้นำเข้าและส่งออกมากกว่า จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการชาวไทย พบว่าปกติแล้วชาวรัสเซียจะไม่มีการผิดสัญญา แต่อาจมีการชำระเงินล่าช้า เนื่องจากเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ และการขอสินเชื่อเพื่อการส่งออกทำได้ยาก เพราะธนาคารในรัสเซียมีความเคร่งครัดในการขอสินเชื่อ ซึ่งมีต้นทุนสูงมาก อีกทั้งธุรกรรมในการนำเข้าจากไทย ยังไม่สูงพอสำหรับวงเงินขั้นต่ำในการขอเปิด L/C กับธนาคารพาณิชย์

กล่าวโดยสรุป แม้ระบบเศรษฐกิจของรัสเซียจะก้าวสู่ระบอบเสรีแล้ว และเป็นตลาดที่มีศักยภาพและมีขนาดใหญ่ แต่รัสเซียได้เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากระบบคอมมิวนิสต์ไปสู่ระบบเศรษฐกิจเสรีอย่างรวดเร็ว ประกอบกับระบบการเงินการธนาคารของรัสเซียในช่วงต้นของการล่มสลายของสหภาพโซเวียตยังไร้เสถียรภาพ ยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองการทำธุรกิจกับรัสเซีย และสภาพเศรษฐกิจภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซ

เวียตก็ยังคงอยู่ในภาวะกำลังปรับตัว ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจในการทำธุรกิจกับรัสเซีย ดังกล่าวถือเป็นปัจจัยระยะห่างทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย

5. สรุปการวิเคราะห์ตัวแบบ CAGE กับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย

ปัจจัยระยะห่างทางวัฒนธรรม (C-Cultural distance) การที่รัสเซียเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ มีภูมิภาคและภูมิอากาศที่แตกต่างกัน และมีเขตปกครองต่างๆ มากมาย ทำให้เป็นประเทศที่มีสังคมขนาดใหญ่ มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม และภาษาท้องถิ่นหลากหลาย โดยแต่ละวัฒนธรรมก็มีความแตกต่างกันไป และจากประวัติศาสตร์อันยาวนาน ทำให้คนรัสเซียมีความภาคภูมิใจในภาษาและวัฒนธรรมของตน ดังนั้นจึงส่งผลให้เรื่องภาษาและการติดต่อสื่อสารเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการทำการค้าระหว่างประเทศ

นอกจากนั้น ความรู้เกี่ยวกับรัสเซียของไทยยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้วยเหตุนี้ ไทยจึงยังขาดความรู้ความชำนาญเรื่องระบบตลาดของรัสเซีย โดยเฉพาะนักธุรกิจไทยที่ทำธุรกิจกับรัสเซียนั้นมีความรู้เกี่ยวกับรัสเซียน้อยมาก และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำการค้ากับรัสเซียก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จนถือได้ว่ามีจำนวนคนที่รู้ภาษารัสเซียและไทยในระดับที่ใช้การได้ในประเทศทั้งสองจำกัดมาก เหตุนี้จึงเป็นอุปสรรคในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำธุรกิจ ซึ่งจำเป็นสำหรับการเข้าถึงและการสร้างตลาดสินค้าไทยในรัสเซีย อีกทั้งตลาดรัสเซียเป็นตลาดใหม่ และนักธุรกิจรวมทั้งประชากรชาวรัสเซียส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมพูดภาษาอังกฤษ นักลงทุนจึงจำเป็นต้องมีล่าม เพื่อความมีประสิทธิภาพในความเข้าใจที่ตรงกัน ในการทำธุรกรรมทางการค้าระหว่างไทยและรัสเซีย ไม่เพียงเท่านั้น การตระหนักถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ และภูมิภาค อันส่งผลต่อการแสดงออกทางการเมืองยังถือว่าเป็นสิ่งที่ควรรับรู้ในการมีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกัน

แต่อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการลดอุปสรรคด้านระยะห่างวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นผู้ประกอบการชาวไทยควรตระหนักถึงการใช้ล่ามชาวรัสเซีย ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษได้ดี และมีความสามารถในการเจรจาติดต่อด้านการค้า รวมถึงการจัดทำเอกสารสำคัญต่างๆ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ประกอบการชาวไทยควรศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของรัสเซีย และวัฒนธรรมการทำธุรกิจกับรัสเซีย เพื่อทราบธรรมเนียมปฏิบัติ และสร้างสัมฤทธิ์ผลในการมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน รวมทั้งผู้ประกอบการอาจใช้บริษัทตัวแทนในการดำเนินกิจการทั้งทางด้านเอกสารและพิธีศุลกากร ทั้งนี้ผู้นำเข้าชาวรัสเซียก็ได้ใช้บริษัทตัวแทนในการจัดทำเอกสารทั้งหมดเช่นเดียวกัน

ปัจจัยระยะห่างทางระบบการบริหรหรือกฎเกณฑ์ (A-Administrative Distance) ปัจจัยอันส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย ที่สำคัญได้แก่ ระบบราชการของรัสเซียยังคงมี

ความล่าช้า มีความซ้ำซ้อนและไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล การมีปัญหาคอรัปชั่น การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กฎเกณฑ์ของรัสเซียเปลี่ยนแปลงบ่อย และการที่บุคลากรในแต่ละที่ปฏิบัติงานโดยไม่ใช้มาตรฐานเดียวกัน ประกอบกับรูปแบบการดำเนินธุรกิจของรัสเซียยังขาดความเป็นสากล ทั้งกฎระเบียบและวิธีการด้านบุคลากรของรัสเซียยังมีความยุ่งยากซับซ้อน และไม่โปร่งใส ปัจจัยดังกล่าวเป็นผลให้เสียเวลาและมีค่าใช้จ่าย อันมีผลกระทบต่อต้นทุนสินค้า

ปัญหาการคอรัปชั่นยังถือเป็นปัญหาหลักของระบบราชการและการบริหาร นับเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากสังคมคอมมิวนิสต์ ที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้ ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ หรือขั้นตอนต่างๆ ที่จะทำให้รวดเร็วขึ้นหรือช้าลงในการดำเนินกิจการใดๆ รวมทั้งในภาคการดำเนินธุรกิจระหว่างประเทศ ปัจจัยระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงสะท้อนมรดกทางการบริหารของรัสเซีย ตั้งแต่ครั้งจักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต นั่นคือมรดกทางการเมืองการบริหารที่ได้สั่งสมมา และถ่ายทอดสู่โครงการทางการเมืองและการปกครองในระดับต่างๆ ในยุคเปลี่ยนผ่านผู้นำต่างๆ ของรัสเซียตลอดมา

เพื่อเป็นการลดอุปสรรคด้านระยะห่างทางระบบการบริหารหรือกฎเกณฑ์ข้างต้น ในเรื่องความล่าช้าของระบบราชการและเอกสาร ผู้ประกอบการชาวไทยควรจัดเตรียมเอกสารที่ต้องการให้ครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีต้นฉบับเอกสารแสดงกับเจ้าหน้าที่ชาวรัสเซีย โดยผู้ประกอบการชาวไทยสามารถใช้บริการบริษัทตัวแทนดำเนินการในรัสเซีย ซึ่งบริษัทเหล่านี้สามารถยื่นเรื่องทั้งการจัดตั้งธุรกิจ ในรัสเซีย การทำพิธีการทางศุลกากร ณ ท่าอากาศยานทั้งทางอากาศ ทางเรือ หรือระหว่างชายแดน เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ประกอบการควรศึกษากฎระเบียบเกี่ยวกับใบรับรองต่างๆ ของแต่ละประเภทสินค้า และต้องเตรียมเอกสารที่เกี่ยวกับใบรับรองที่ต้องการทั้งหมดให้ครบถ้วน

ปัจจัยระยะห่างทางภูมิศาสตร์ (G-Geographical Distance) เมื่อพิจารณาถึงสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แล้วพบว่าไทยยังเสียเปรียบคู่แข่งทางการค้าโดยตรงเช่นเวียดนาม อินเดียและจีน ในเรื่องระยะทางและระยะเวลาที่ใช้ในการขนส่งทางทะเลไปยังรัสเซีย เนื่องจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์รัสเซียมีพรมแดนห่างไกลจากไทย การส่งออกสินค้าจากไทยส่วนใหญ่จึงต้องใช้เส้นทางเรือ ซึ่งมีระยะไกล และผ่านประเทศที่สาม รวมทั้งมีข้อจำกัดในการกระจายสินค้าจากท่าเรือไปยังเมืองใหญ่ต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ เส้นทางขนส่งที่ไทยใช้ในปัจจุบัน คือ เส้นทางเรือเข้าทางเมืองท่าเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก เมืองท่าวลาดิวอสต็อกทางตะวันออกไกล และเมืองท่าโนโวรัสซีสค์ซึ่งติดกับทะเลดำทางใต้ของรัสเซีย ทั้งนี้ไทยจำเป็นต้องพิจารณาศึกษาเส้นทางใหม่ๆ เช่น เส้นทางเรือและทางบกด้านภูมิภาคตะวันออกไกลของรัสเซีย ผ่านท่าเรือเมืองวลาดิวอสต็อก หรือทางบกจากจีน เชื่อมผ่านทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรีย หรือการเชื่อมโยงเส้นทางบกและทางทะเลในการขนส่งสินค้าผ่านเส้นทางเชื่อมต่อเหนือ-ใต้ (North-South

Corridor) ระหว่างรัสเซียผ่านอิหร่านและอินเดียเพื่อเชื่อมเข้าสู่เอเชีย รวมทั้งเส้นเชื่อมโยงจากจีนผ่านไปยังเอเชียกลางเข้าสู่รัสเซียอีกทางหนึ่ง ซึ่งจะช่วยทำให้การขนส่งสินค้าภายในประเทศมีความคล่องตัวและทั่วถึงมากขึ้น

ปัจจัยระยะห่างทางเศรษฐกิจ (E-Economic Distance) ปัจจัยนี้คือ ระบบการเงินการธนาคารในรัสเซียค่อนข้างล่าสมัย จนไม่ทันการเติบโตของเศรษฐกิจ จึงยังทำให้มีปัญหาในเรื่องความเชื่อมั่นของผู้ประกอบการ แม้ระบบเศรษฐกิจของรัสเซียจะก้าวสู่ระบอบเสรีแล้ว และเป็นตลาดที่มีศักยภาพและมีขนาดใหญ่ แต่รัสเซียได้เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากระบบคอมมิวนิสต์ไปสู่ระบอบเศรษฐกิจเสรีอย่างรวดเร็วมาก ประกอบกับระบบการเงินการธนาคารของรัสเซียในช่วงต้นของการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมีความไร้เสถียรภาพ อีกทั้งไม่มีกฎหมายคุ้มครองในการทำธุรกิจกับรัสเซีย และสภาพเศรษฐกิจภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตอยู่ในภาวะกำลังปรับตัว จึงส่งผลต่อความไว้วางใจในการทำธุรกิจกับรัสเซีย สิ่งดังกล่าวถือเป็นปัจจัยระยะห่างทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านการชำระเงิน การชำระเงินล่าช้า และไม่นิยมเปิด L/C กลับไม่ใช่ปัญหาหลักที่ป็นอุปสรรคในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย เนื่องจากปัญหาดังกล่าวขึ้นอยู่กับความไว้วางใจระหว่างผู้นำเข้าและส่งออกเป็นสำคัญ

รัสเซียใหม่และสู่ทางความสัมพันธ์กับไทย

New Russia and Prospects for Expanded Relations with Thailand

รมย์ ภิรมนตรี

Rom Phiramontri

นฤมิตร สอดสุข

Naruemit Sodsuk

วัฒน์ะ คุ่นวงศ์

Wattana Kunwong

ปริญญญา จารุศิริวัฒน์

Prinya jarusiriwat

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งหวังที่จะปูพื้นฐานความรู้ให้ได้ทราบกันว่าสหภาพโซเวียตภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในสมัยประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ จนกระทั่งถึงสหพันธรัฐรัสเซียภายใต้ระบอบเสรีประชาธิปไตยในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน และประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน มีสภาพการพัฒนาประเทศโดยรวมเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด และจะมีสู่ทางขยายความสัมพันธ์ต่อกันในอนาคตอย่างไร งานวิจัยเรื่องนี้ได้ข้อมูลทั้งจากเอกสารภาษาไทย รัสเซียและอังกฤษ ตลอดจนการสัมภาษณ์ทั้งจากบุคลากรและตัวแทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในไทยและรัสเซีย โดยเฉพาะทั้งภาครัฐ ธุรกิจและเอกชนในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และวลาดิมีร์ ปูติน

ผลการวิจัยนี้พบว่ารัสเซียปัจจุบันในสมัยปูตินมีเสถียรภาพทางการเมืองค่อนข้างสูง อันนับเป็นพื้นฐานที่ดีต่อบรรยากาศการลงทุน และแม้จะมีจุดเด่นในกระบวนการตัดสินใจเชิงบริหารแบบอุปถัมภ์สูงตามไปด้วย ทว่าหากสามารถเข้าถึงช่องทางดังกล่าวได้ถูกจุดและถูกจังหวะก็น่าจะเป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มใหม่ที่รัฐบาลปูตินพยายามจะปฏิรูปประเทศให้ก้าวหน้าและโปร่งใสอย่างมีแบบแผนและทิศทางชัดเจน น่าจะเป็นโอกาสอันดีให้กับอนาคตการลงทุนของทั้งภาครัฐและเอกชนไทยมากขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียด้านต่างๆ นั้น พบว่าหลังจากประธานาธิบดีกอร์บาชอฟสนับสนุนให้เกิดสันติภาพขึ้นในกลุ่มประเทศอินโดจีนในเอเชีย ด้วยการผลักดันให้เวียตนามในฐานะพันธมิตรถอนตัวจากกัมพูชา และร่วมมือให้เกิดรัฐบาลประชาธิปไตยขึ้นแทน ทำให้ประเทศไทยปรับนโยบายยอมรับแนวทางปฏิรูปของสหภาพโซเวียตได้มากขึ้น และยังเมื่อระบอบสังคมนิยมล่มสลายก็ยิ่งทำให้กระแสต่อต้านโซเวียตค่อยๆ

ลดลงตามลำดับ จนนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ต่อกันในทุกทางต่อมา นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังได้เสนอแนะ
คู่ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในแง่มุมต่างๆ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนร่วมมือระหว่างกัน ทั้งเพื่อการ
ส่งเสริมพัฒนาและแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้ลุล่วงไปในลักษณะต่างตอบแทน

ด้วยพื้นฐานที่รัสเซียสมัยบูตินต้องการขยายยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการฟื้นฟูประเทศ
และความเป็นมหาอำนาจ และเพื่อถ่วงดุลสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป และด้วยกลยุทธ์ของไทยสมัยทักษิณที่
ต้องการอาศัยรัสเซียเป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการค้าการลงทุนและการท่องเที่ยว
รวมทั้งด้านความมั่นคงและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ล้วนน่าจะเป็นเหตุผลประการสำคัญให้เกิดการพัฒนา
ความสัมพันธ์ไปในทางเป็นมิตรสนิทสนมกันยิ่งขึ้นสืบไป

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ไทย-สหภาพโซเวียต, ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย, ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน,
นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

AN ABSTRACT

This research article is aimed to examine how far Russia from the communist regime particularly during the Mikhail Gorbachev period to the liberal democratic Russian Federation under Boris Yeltsin and Vladimir Putin has developed and changed. It is also hoped that this knowledge about new Russia would contribute to the expansion of relations between Thailand and this country in the future. This research is mostly based on information and data from various source materials in the Thai, English and Russian languages. Interviews were also used in collecting data. The informants are the persons and representatives from relevant agencies and organizations both in Thailand and Russia. Particularly, this method was used in the effort to gain information from the government and private sectors as well individuals working under administrations of Thaksin Shinawat and President Vladimir Putin.

The research findings indicate that the Russia under Putin experienced a high level of political security which provided a good atmosphere for investment. Although in the decision-making process was strongly influenced by the patronage system in Russian politics, there were still many possible channels for contacts with the Russian government circle at a right time. However, a new trend of the new Russia under Putin was that it was striving for reform that would lead the country to the goals of progress, transparency, well-defined practices in public affairs. This has brought about more opportunities for the future investment in this country by both the Thai government and the private sector.

The Thai-Russian relations have improved since the time of Gorbachev's support for the Indochina peace process that resulted in the withdrawal of Vietnamese troops from Cambodia and multilateral cooperation to reestablish a democratic government in this country. Thereafter Thailand began to adjust its anticommunist attitude and turned to Russia more and more after the fall of Russian Communism. This development gradually helped to eliminate the anti-Russian Communist current in Thailand and contributed to the restoration of Thai-Russian relations in all aspects. Besides, some suggestions have been made in this research for the ways to build relations between the two countries in manifold cooperation and exchanges. Also, the relations are aimed to support, develop and solve problems obstructing the expansion of the relationship between the two countries.

The study sees that Russia under Putin needed to strengthen its economy and security and restore its major power status, so that it could play a constructive role in counter-balancing to the U.S.A. and the EU. As for

Thailand under Thaksin, it was necessary to promote closer relations with with Russia, especially in the fields of security, trade, investment, tourism, as well as science and technology. This is seen as providing a strong rationale for the development of closer relations between Thailand and Russia in the future.

Key word: Thai-Soviet relations, Thai-Russian relations, President Vladimir Putin, Prime Minister Thaksin Chinawat

New Russia and the Prospects for Expanded Thai-Russian Relations

Rom Phiramontri*

Naruemit Sodsuk

Wattana Kunwong

Prinya Charusirawat

Despite its post-communist transformation, Russia remains a major world power. Moreover, with two-thirds of its land area lying in Asia, together with vast potentials, it is a country to be reckoned with in the Asia-Pacific.

It has actually assumed a growing role in this region on both bilateral and multilateral levels. On the multilateral front it has actively participated in such regional arrangements as APEC and ARF. And on the bilateral level Thai-Russian relations, in particular, are resuming in a cordial spirit after a long lapse of staying at a distance from each other or at best in a barren diplomatic backwater.

Thailand has targeted Russia as one of those countries and regions with which it is enlarging its contact and cooperation. Not only does Russia, together with the CIS, offer great prospects for expanded trade, investment, and tourism, among other possible areas of bilateral relationship, but the country could also be part of a strategic partnership that includes other major regional power – China, Japan, and India, in particular.

Taking cognisance of the growing saliency of Russia in the Asia-Pacific, and of the need to strengthen Thai-Russian relations, the Thailand Research Fund took the initiative, in consultation with the Ministry of Foreign Affairs, in launching this research project on “New Russia and the Prospects for Expanded Thai-Russian Relations”. The purpose is both to gain basic understanding of this new Russia and to explore the prospects and possibilities of expanding Thai-Russian relationship in its various domains. In Thailand, there is an unfortunate shortage of knowledge about Russia (and Eastern Europe in general). This research project was aimed at least to partially fill this gap. It was also expected that the research results could be of beneficial use to policy-makers and members of the interested public alike.

* Members of the research team include Dr. Rom Phiramontri of the Russian Studies Program, Thammasat University, Associate Professor Naruemit Sodsuk of the Faculty of Arts, Silpakorn University; Mr. Wattana Kunwong, Counselor, the Royal Thai Embassy in Moscow; and Miss Prinya Charusirawat, of the Department of Export Promotion, Ministry of Commerce.

Headed by Dr.Rom Phiramontri of the Russian Studies Centre of Thammasat University,** the research project covered post-communist Russia and its burgeoning relations with Thailand, particularly during the Vladimir Putin leadership and the Thaksin Shinawatra government. The project relied on both documentary and field research. The field research was conducted in both Thailand and Russia, and it included visits to major documentation centres and interviews with key persons in both countries.** The research effort covers the following issues and themes:

1) The Soviet Union before the collapse of communism – a study of the internal and external conditions of the Soviet Union to see how these conditions eventually led to the collapse of the communist regime.

2) Russia in transition – an analysis of the strategies and policies of Boris Yeltsin and Vladimir Putin in their efforts to restore political and economic stability of Russia in a difficult transitional period

3) Decision-making structures and processes in new Russia – how policies in the various substantive domains are formulated and implemented.

4) Thai-Russian relations – involving two substantive issues, namely, the status of Thai-Russian relations in the political, security , trade, investment, educational, science and technology, cultural, and tourism issue-areas, and prospects for the expansion of Thai-Russian relations in these areas.

Why the Soviet Union Failed

To fully understand new Russia, it is necessary to examine the conditions in the Soviet Union – political, administrative, and economic – as well as the external conditions, before its collapse at the end of 1991. The research project thus began with an analysis of developments in the Soviet Union from the time of Nikita Khrushchev to Mikhail Gorbachev.

** On the Thai side, the persons interviewed included those at the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Commerce, the Tourism Authority of Thailand, the Science and Technology Research Institute of Thailand, the International Chamber of Commerce Thailand, the Export-Import Bank of Thailand, the Russian Tourist Guides Society, the Royal Thai Embassy in Moscow, and the Honorary Consulate in St Petersburg. In Russia, interviews were undertaken at the Foreign Ministry, the Duma's Foreign Relations Committee, the Central Bank of Russian Federation, the Institute of Oriental Studies of the Russian Federation Academy, and the Russian Boards of Trade and Industry in Moscow and St Petersburg.

The Soviet Union had both its successes and failures. The communist regime actually had a lot of achievements to its credit. In particular, it had satisfactorily lessened inequalities and injustices, especially in the economic realm. Its shortcomings, to which its failures were largely attributable, lay in its political power structure. In fact, the monopoly of political power by the Communist Party for more than 70 years had been characterized by a struggle between the “revolutionists” and the “reformists”. The revolutionists confronted the capitalist class and capitalist countries head-on, while the reformists sought a compromise with the capitalist forces. In the end, the Soviet communist system collapsed, largely owing to its failure in making reformist adjustments and shifting its foreign policy to greater accommodation with the capitalist world, especially the United States.

Transition to Democracy

New Russia under Boris Yeltsin and Vladimir Putin represents a transition from communism to a democratic system. How the two leaders have devised strategies for the conduct of policies in the political and administrative sectors, as well as in economic and foreign affairs, is of great interest here. Understanding of their strategies would significantly shed light on this transitional process.

During the Yeltsin period (1991-1999), Russia was confronted with the difficult task of economic reform as a transition to a free-market economy. The government had to tackle tough policy issues such as privatisation of state-owned enterprises. Though it did not succeed in transforming these enterprises into truly public-owned companies, it was able to gradually achieve financial stability, together with a boost in domestic production and exports. These created crucial conditions for subsequent efforts to revitalize the economy. With huge increases in

earnings from exports, particularly of oil and natural gas, the country experienced a GNP growth of 10 per cent in 2000.

In an effort to accelerate an economic renovation and development, the Yeltsin government had to rely much on the West, especially in the areas of trade and investment. However, in expanding its relations with the Western countries, particularly the United States and the European Union, it experienced the encroachment of their influence into Eastern Europe, which had been once within the Soviet sphere of influence. Russia thus needed to redress this growing imbalance with negotiations for further strategic arms reduction and a build-up of new strategic partnerships with countries in the Asia-Pacific region. Moreover, it called for an enhanced role of the United Nations in maintaining international peace and security.

Vladimir Putin, who succeeded Yeltsin as the president of the Russian Federation in 2000, has achieved some success in the reform effort. He has been particularly successful in creating political stability by placing his own men – those who are regarded as capable and reliable – in key positions and establishing his own political party to widen and strengthen his political base. He has also succeeded in getting political rivals out of his way. In addition, he has restructured the administrative system to make it more efficient.

Putin's political strategy has been criticized for both its positive and negative effects. For while the strategy has created administrative solidarity and efficiency, it has resulted in concentration of power and interests in the president's ruling circle. Moreover, the secessionist violence in Chechnya has posed a major challenge for his regime.

In the economic realm, new Russia under Putin has pursued a path of accelerated development. The government has concomitantly initiated economic and social development plans of various types-medium-term plans, immediate-term plans with a national policy focus, and federal development plan. These plans would promote both national stability and the widening of Russia's external contacts and transaction. One important measure of its development efforts is to expand trade and investment relations with various countries, together with a pursuit a new economic policy focusing on the promotion of innovations and restructuring of the economy, including tax and land reforms.

The strategy for the restoration of Russian economic prosperity as a precondition for a transition to a free-market economy initially involved a control over oil and natural gas industries. The purpose was for the government to directly manage sources of incomes to shore up the national economy. Indeed, with the vast

increases in oil and petrol prices in the world market, this major source of earnings has increasingly become crucial for the revitalization of the Russian economy.

The Putin government fully realizes that a foreign policy strategy is of vital importance to success of its national development efforts. In pursuing this strategy, it has adopted a policy of closely collaborating with the United States in such issue-areas as anti-terrorism and energy security. Russia's condition for this collaboration is for the United States to respect and accept the prestige and honour of Russia, particularly with non-interference in its internal affairs and recognition of the CIS as the Russian sphere of political influence and economic interests.

New Russia under Putin has gained a more credible image and has been widely recognized for its growing stability and prosperity. This is a vital condition for its credibility for investment by foreign capital. Its GNP growth in 1998-2004 is a major indicator of its enhanced economic performance. Beginning with a negative growth rate of – 4.6 per cent in 1998, it registered impressive growth throughout the period: 5.4 per cent in 1999, 10.2 per cent in 2000, 5.7 per cent in 2001, 4.7 per cent in 2002, 7.3 per cent in 2003, and 7.4 per cent in 2004.

Decision-Making Structures and Processes in New Russia

It is generally recognized what political and administrative power in new Russia has extensively been under Putin's control. In the semi-presidential and semi-parliamentary system of the Russian Federation, the president has the power to appoint the prime minister and to dissolve parliament. Moreover, he has the authority to nominate the heads of the administrative units who will be ex officio members of the senate, and the presidents of the courts of justice at both regional and federal levels (presidents of the regional courts are ex officio members of the senate).

Putin has succeeded in pushing through constitutional amendments that significantly widen his authority to an almost complete control over political and administrative affairs. Such an extensive political authority has given rise to concern in the West about the future of the burgeoning democracy in Russia.

To further strengthen his political control, the president has appointed reliable members of his inner circle to key positions. They are mainly his former colleagues at both local and national levels, as well as close friends of his boyhood and youth. Two of such key persons are Dmitri Medvedev, head of the presidential office, and German Gref, one of the president's close aides. While such a practice provides him with crucial political and administrative support, it has been criticized in various quarters as favoritisms towards, and concentration of power and interests within, the president's inner group.

The Putin government has embarked on an economic reform to create favorable conditions for investment, especially by foreign firms. A foreign business law has specifically been developed to facilitate foreign business operations. The law covers matters such as the setting up of foreign business offices in Russia, investment in the stock market, creation of tax incentives to promote investment, the currency and banking systems, ownership of premises, and other investment incentives.

In foreign affairs the president has also relied on his own people from the public and private sectors alike. Here he has continued the policy of collaborating with the United States and the West, making necessary adjustments to the changing situations in Europe where NATO and the European Union have been expanding their influence ever closer to Russia itself, and trying to maintain solidarity and cooperation within the CIS. At the same time, he has attempted to develop new partnerships with countries in Asia to counter-balance the growing influence to the United States and the West. To ensure the restoration of Russia's power status, the Putin government has been making every effort to accelerate economic renovation through the development of oil and natural gas industries as well as other natural resources.

Thai-Russian Relations: Current Status and Future Prospects

Thai-Russian relations date back to Tsarist Russia. King Chulalongkorn's visit to Russia in July 1897 marks the beginning of its diplomatic relations with the kingdom of Siam, though formal diplomatic relationship was established in 1905. The relationship nevertheless came to an end after the Bolshevik revolution in 1917; it was resumed only in 1946, when Thailand sought membership of the United Nations and the Soviet Union

demanding formal diplomatic relations as a condition for its support for the membership application. The Thai government also repealed its anti-communist act to demonstrate goodwill and friendship towards the Soviet Union.

However, given ideological and political differences, the relationship remained distant and cool. With growing Soviet influence in Vietnam following the end of the Vietnam War in 1975, and Soviet support for Vietnam's invasion of Cambodia in 1978-79, tensions were again on the rise in Southeast Asia. Prime Minister Kriangsak Chavanand's Visit to Moscow in 1979, the first ever of a Thai leader in the post-World War II period, was an effort to come to some understanding with the Soviet Union.

Almost ten years later, General Prem Tinsulanonda, Kriangsak's successor, made another high-level visit to the Soviet Union in an attempt to call upon the latter to exercise its influence to end the conflict in Cambodia. The Cambodian peace accord was eventually signed in Paris in October 1991 – only two months before the collapse of the Soviet Union.

With the emergence of new Russia, Thai-Russian relations embarked on a new, more cordial path. Prime Minister Thaksin Shinawatra's visit to Russia in October 2002 may be said to mark the beginning of a new and hopefully more productive, period in the relationship. During the visit the two sides negotiated some outstanding issues, such as overdue payments for Russian purchases of Thai rice, and explored prospects for the expansion of bilateral relations, especially in the areas of trade and investment.

Since the very beginning of their formal relationship, Thailand and Russia have concluded more than 20 bilateral agreements and memoranda of understanding. These cover a wide range of issues – from trade and tourism to military logistic support.

Thailand has experienced a continuing deficit in its trade relations with Russia. The annual value of bilateral trade during 1995-1999 was on average US \$ 808 million. The value nevertheless decreased to US \$ 481 million in the 1999-2002 period. And in the first quarter of 2005 Thailand already suffered a US \$ 502.6 million deficit in its trade with Russia: Thai exports amounted to only US \$ 105.6 million, while the value of its imports was US \$ 608.2 million.

The value of investment by the two countries remains small. However the number of joint ventures in Thailand has increased to more than 30 in recent years. Most of them engage in import-export trade and tourism. On its part, Russia attaches much importance to attracting foreign investment through various measures. This provides Thai prospective investors with an excellent opportunity to seriously explore prospects and possibilities

for this undertaking in Russia. This is of course a tough challenge: investors will be faced with many problems, particularly those relating to methods of payment, opening new markets, finding appropriate distribution channels, transportation and promotional campaigns.

Cooperation in the area of science and technology represents another important potential in Thai-Russian relations. Ideological differences largely accounted for the minimal contact in the educational and cultural fields in the past. Contacts, if any, were restricted mostly to the science and technology area, in which Russia is one of the world leaders. The specific fields in which Thailand hopes to expand cooperation with Russia include waste treatment technology, solar energy, microchip, space technology, nano technology and genetic engineering, among others.

In tourism, prospects for bilateral cooperation are promising. Both Thailand and Russia give particular importance to tourism as a major source of earnings and other economic benefits. Thailand actually ranks first among Southeast Asian destinations for Russian tourists, and it is second only to China in the Asia - Pacific region. In 2004 nearly 120,000 Russian tourists visited Thailand with an estimated earning of more than 4,800 million baht for the country. Major obstacles to the effort to increase the number of Russian tourists include Thailand's shortage of personnel in the tourism industry with a working knowledge of Russian language and culture, and the difficulty Thai tourism operators encounter in promoting their tourism businesses in Russia.

In conclusion, given the increasing saliency of Russia in the Asia-Pacific Thailand has embarked on a right policy direction that is, to expand and upgrade its relations with this major world and region power, Even though many problems and obstacles remain in pursuing this policy course, prospects are good enough for the Thai government to realistically set the following targets:

- The Thai government now aims to raise the value of bilateral trade to US \$ 1.6 billion. The focus here is on exports. Thai exports (frozen and dehydrated food, rice, sugar , rubber, automobile and computer parts) are in demand in Russia, while Russian goods such as metals, chemical fertilizer, energy, weapons, and military equipment are in demand in Thailand.

- Prospects for Thai investment or participation in joint ventures in Russia and the CIS remain high Construction of residential buildings industrial premises, mass-transit roads, electricity-generating factories, etc, in Russia in an industry with such a prospect. Moreover, consumer goods production SMEs and service industry (tourism and hotel business) and energy development offer opportunities for Thai investors, On the Russian side,

a possibility exists for a Thai-Russian joint investment in setting up maintenance centre for military equipment, aircraft, etc.

- Cooperation in science and technology holds an attractive prospect for Thailand to learn from Russia in order to enhance its competitiveness. Russia is particularly strong in physics, space technology, biotechnology, medical and pharmaceutical products, among other important areas. The focus should be on educational cooperation that covers support for Thai students to pursue their advanced studies in Russia and joint research efforts with a potential for commercialization.

- Finally, in tourism, the Thai government aims to raise the annual number of Russian tourists to 200,000 by 2007. Among other measures already taken or in preparation for this purpose, Thai Airway, International inaugurated its Bangkok Moscow flight in November 2005.